

Sosyal Bilimlerde Kuram, Araştırma ve Tartışmalar - 2

Editörler: Kürşad Özkaynar • Mehmet Mecek

 ÖZGÜR
YAYINLARI

Sosyal Bilimlerde Kuram, Araştırma ve Tartışmalar - 2

Editörler:

Kürşad Özkaynar • Mehmet Mecek

Published by

Özgür Yayın-Dağıtım Co. Ltd.

Certificate Number: 45503

📍 15 Temmuz Mah. 148136. Sk. No: 9 Şehitkamil/Gaziantep

☎ +90.850 260 09 97

📞 +90.532 289 82 15

🌐 www.ozgurayinlari.com

✉ info@ozgurayinlari.com

Sosyal Bilimlerde Kuram, Araştırma ve Tartışmalar - 2

Editörler: Kürşad Özkaynar • Mehmet Meccek

Language: Turkish-English

Publication Date: 2025

Cover design by Mehmet Çakır

Cover design and image licensed under CC BY-NC 4.0

Print and digital versions typeset by Çizgi Medya Co. Ltd.

ISBN (PDF): 978-625-5958-71-6

DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub704>

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>
This license allows for copying any part of the work for personal use, not commercial use, providing author attribution is clearly stated.

Suggested citation:

Özkaynar, K. (ed), Meccek, M. (ed) (2025). *Sosyal Bilimlerde Kuram, Araştırma ve Tartışmalar - 2*.

Özgür Publications. DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub704>. License: CC-BY-NC 4.0

The full text of this book has been peer-reviewed to ensure high academic standards. For full review policies, see <https://www.ozgurayinlari.com/>

Ön Söz

Sosyal bilimler, toplumların dinamik yapısını anlamaya, birey ve kurumlar arasındaki ilişkileri çözümlmeye ve yaşanan dönüşümleri açıklamaya çalışan disiplinler arası bir bilgi alanıdır. Elinizdeki bu eser, bu geniş ve çok katmanlı alanın farklı temalarını kapsayan özgün araştırmalarla şekillenen çok yönlü bir derleme niteliğindedir. “Sosyal Bilimlerde Kuram, Araştırma ve Tartışmalar – 2” başlıklı bu kitap, sosyal bilimlerin temel tartışma alanlarına farklı kuramsal perspektiflerden bakan ve güncel araştırma yöntemlerini esas alan bilimsel katkılardan oluşmaktadır.

Kitapta yer alan bölümler, örgütsel iletişim, liderlik özelliklerinin karşılaştırılması, dijital dönüşümün muhasebe mesleğine etkisi, mobil mutfaklar bağlamında gastronomi turizmi, finansal yakınsama hipotezi, KOBİ’lerin rekabet gücü ve devlet destekleri, kazanç yönetimi gibi sosyal bilimlerin farklı boyutlarına odaklanmakta; her biri kendi disiplininde hem kuramsal hem de ampirik katkılar sunmaktadır. Ayrıca engelli turizmi alanında yapılan bibliyometrik analiz çalışmasıyla, sosyal bilimlerde erişilebilirlik ve kapsayıcılık temaları da özgün bir biçimde ele alınmaktadır.

Bu eser, sosyal bilimlerin kuramla pratiği buluşturan doğasına uygun olarak, sadece akademik dünyaya değil; aynı zamanda politika yapıcılara, sektörel paydaşlara ve uygulayıcılara da rehberlik edebilecek niteliktedir. Derlemede yer alan çalışmaların ortak paydası, toplumun ihtiyaçlarına duyarlı, çözüm odaklı ve bilimsel temellere dayalı bir yaklaşım sunmalarıdır.

İkinci cildini oluşturduğumuz bu serinin, sosyal bilimlerde disiplinler arası düşünme becerisini geliştirmesi, yeni araştırmalara ilham vermesi ve alan yazınına değerli katkılar sağlaması en büyük temennimizdir. Emeği geçen tüm yazarlarımıza ve bu değerli çalışmaları bir araya getirerek okuyucuyla buluşmasını sağlayan herkese teşekkür ederiz.

İçindekiler

Ön Söz

iii

Bölüm 1

Örgütsel İletişimin Çalışan Performansı Açısından Önemi: Kavramsal Bir Araştırma

1

Buket Sezer

Bölüm 2

Engelli Turizm Araştırmalarının Bibliyometrik Analizi

15

Hüseyin Kurtuluş

Utku Ongun

Bölüm 3

Kazanç Yönetimi ve Şirket Değerlemesi Üzerine Bibliyometrik Bir Analiz

57

Elif Altun

Bölüm 4

Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Rekabet Güçlerinin Artmasında Devlet Desteklerinin Etkisi: Türkiye ve Azerbaycan Örneği

97

Sevil Xanlayeva

Orhan Çoban

Bölüm 5

Kurtuluş, Kuruluş ve Kurumsallaştırma Mücadeleleri Açısından Mustafa Kemal Atatürk ve George Washington'ın Liderlik Özelliklerinin Karşılaştırılması

115

Özlem Akı

Hüseyin Erkul

Bölüm 6

- Dijital Teknolojilerin Muhasebe Mesleğine Yansımaları ve Uzmanlaşma
Trendleri 151
Aysel Güney

Bölüm 7

- Finansal Yakınsama Hipotezinin Geçerliliği: G8 ve Türkiye İçin Panel Fourier
Birim Kök Testinden Kanıtlar 167
Tuğba Konuk

Bölüm 8

- Mobil Mutfaklarla Gastronomi Turizmine Yeni Bir Soluk 177
Beşir Özalkan

Örgütsel İletişimin Çalışan Performansı Açısından Önemi: Kavramsal Bir Araştırma

Buket Sezer¹

Özet

Küreselleşen rekabet ortamında, tüm örgütler ayakta kalabilmek ve sürdürülebilir bir başarı elde edebilmek için yoğun bir mücadele vermektedir. Bu dinamik ve değişken ekosistemde, verimliliği artıran ve üretkenliği doğrudan etkileyen en önemli unsur insan faktörüdür. Örgütlerin hedeflerine ulaşabilmesi, tüm birimlerinin koordineli ve uyum içinde çalışmasına bağlıdır. Bu noktada, etkili örgütsel iletişim, hem iş süreçlerinin verimli yürütülmesini sağlamak hem de çalışanların motivasyonunu ve performansını artırmak adına kritik bir rol oynamaktadır. Örgütlerin çalışanlarıyla nasıl bir iletişim kurdukları veya kurulan iletişimin gücü çalışanların performanslarına etki etmektedir. Bu çalışmada, örgütsel iletişimin çalışan performansı açısından önemi ve örgütsel iletişimin çalışan performansı üzerindeki etkisi araştırılmıştır.

1. GİRİŞ

Örgütsel faaliyetlerin etkin bir şekilde yürütülmesi ve belirlenen hedeflere ulaşılması için iletişim hayati bir rol oynamaktadır. Çalışanların sahip oldukları bilgi ve becerileri keşfetmeleri ve bunları verimli bir şekilde kullanabilmeleri ancak etkili iletişimle mümkün olmaktadır. Bu bağlamda, bireyler arasındaki bilgi akışının doğru, güvenilir ve zamanında sağlanması, örgütlerin günümüz rekabetçi iş dünyasında sürdürülebilir bir avantaj elde etmeleri ve dinamik koşullara uyum sağlamaları açısından büyük önem taşımaktadır (İnce ve Gül, 2011: 118). Liderlik, bir şirketteki çalışanların performansını etkileyebilecek önemli faktörlerden biridir. Liderin çalışanları yönlendirme, etkileme, teşvik etme ve kontrol etme yeteneği onlarla kurdukları iletişimin etkili olması sayesinde gerçekleşmektedir. Böylelikle çalışanlar işleri hakkında bilgi sahibi olmakta ve hedeflere ulaşmak için çaba sarfetmektedirler (Hermina

¹ Dr., buketsezer86@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2060-3330

ve Yosepha, 2019:69). Bu nedenle liderlerin ya da yöneticilerin örgütsel iletişimin örgüt için ne kadar güçlü bir araç olduğunun farkında olmaları ve bu gücü nasıl kullanılacaklarını bilmeleri büyük önem arz etmektedir. Çünkü örgütsel iletişim, olumlu sonuçların elde edilmesini ve örgütsel hedeflerin gerçekleştirilmesini kolaylaştıran olumlu bir örgütsel iklimin yaratılmasını sağlamaktadır (Santos vd., 2024:14). İletişim eksikliğinin bulunduğu bir ortamda ise liderler ve çalışanlar arasında huzursuzluk çıkması kaçınılmaz olmaktadır (Andri vd., 2021: 3).

Örgütler, etkili bir iletişim ağı oluşturduklarında çalışanların karşılaşabileceği sorunları en aza indirerek iş süreçlerinin aksamadan devam etmesini sağlayabilmekte ve çalışan verimliliğini en üst düzeye çıkarabilmektedirler. Özellikle bir örgütün temel hedeflerine ulaşabilmesi için iş süreçlerinin uyum içinde ve koordineli bir şekilde yürütülmesi büyük önem taşımaktadır. Bu koordinasyonun sağlanmasında en kritik unsur ise güçlü ve etkin bir iletişim sistemidir. İyi yapılandırılmış ve stratejik olarak yönetilen iletişim, hem çalışanların performansını artıran önemli bir faktör hem de örgütün genel verimliliğini ve başarısını destekleyen bir unsur olarak görülmektedir (Uçar ve Kızılaslan, 2017: 182).

Çalışanlarla etkili iletişim kurmak, sadece çalışanların performanslarının yükselmesine neden olmakla kalmaz, kendisini değerli ve güvende hisseden çalışanın motivasyonun artmasına, iş tatmininin artmasına ve örgüte olan bağlılığının artmasına da yol açmaktadır. Kendisiyle etkili bir iletişim kurulan bir örgütte çalışan kişi yapacağı iş, sorumluluk ve kendisinden beklenen görevleri daha iyi kavramış olacağından, örgütün hedeflerine ulaşması konusunda istekli ve motive olmuş bir davranış sergileyecektir. Kimse kendisinin görülmediği, iletişimin eksik olduğu bir örgüt için ücreti yüksek olsa bile çaba göstermek istemeyecek, işine ve örgütüne karşı olumsuz algı beslemeye başlayacaktır.

Örgütsel iletişimin örgüt içi iletişim ve örgüt dışı iletişim yönü bulunmaktadır (Mazzei, 2010: 222). Bu çalışmada, örgütsel iletişimin çalışanların performansı üzerindeki etkisi üzerinde durulduğundan daha çok örgüt içi iletişime odaklanılmıştır. Bunun yanı sıra, örgütsel iletişim kavramsal olarak açıklanmakla birlikte ve iletişim ağları, çalışan performansı, örgütsel iletişim ve çalışan performansı arasındaki ilişki ve örgütsel iletişimin önemi gibi konulara değinilmiştir.

1. ÖRGÜTSEL İLETİŞİM

Örgütler, farklı zihinsel, ekonomik, sosyal ve kültürel geçmişlere sahip bir grup insanın ortak hedeflere ulaşmak için birlikte çalıştığı, farklı

yapısal ve insani boyutlara sahip, canlı ve dinamik sosyal sistemlerdir. Bu sosyal sistemde, ortak hedeflere ulaşmak için üyelerin birbirleriyle iletişim ve etkileşim içinde olmaları gereklidir (Alipour, 2011: 422). Örgütler yalnızca iç işleyişlerinde iş birliği ve üretim süreçlerini geliştirmekle kalmaz, aynı zamanda dış çevreyle etkileşim kurarak rekabetçi, dinamik ve belirsiz koşullara uyum sağlamaya da çalışmaktadırlar. Bu doğrultuda, çevreden elde edilen bilgileri stratejik bir şekilde değerlendirerek örgütün karar alma mekanizmalarına entegre etmektedirler. Hem örgüt içindeki uyumu sağlamak hem de dış çevreyle etkili bir iletişim kurmak için, güçlü ve işlevsel bir örgütsel ve yönetsel iletişim sistemi gerekmektedir (İnce ve Gül, 2011: 107).

İletişim, örgütlerde önemli bir şekillendirici güç, iş başarısının anahtarı olarak görülmektedir (Kotemena vd., 2020:35). İletişim, alıcı ve verici arasında bir kanal görevi görme vasıtasıyla bilgi aktarma süreci olarak tanımlanmaktadır (Jaradat ve Sy, 2012: 124). Bu süreç mesajı gönderen bir kaynak ve bu mesajı alan bir alıcıyı içermektedir. Bu iletişim sürecinde mesajı ileten kaynak, mesajı ilettikten sonra alıcıdan herhangi bir geri bildirim almıyorsa yani alıcı düşüncelerini karşı tarafa iletmiyor sadece dinleyici konumunda kalıyorsa burada tek yönlü bir iletişim söz konusudur. Fakat alıcı da kendi görüş ve düşüncelerini karşı tarafa iletmiyorsa çift yönlü bir iletişim sürecinin varlığından söz edilebilmektedir (Tanrıverdi vd., 2010: 104).

Örgütsel iletişim, küresel iş ortamlarındaki değişiklikler nedeniyle uzun süredir akademisyenlerce ve iş çevrelerince büyük ilgi gören bir konudur (Mohamad vd., 2014: 115). Örgütsel iletişim, genellikle bireyler, gruplar ve örgüt içindeki örgütsel düzeyler arasında, bireysel ve kolektif hedeflerin uygulanması amacıyla mesaj alışverişinde bulunmak için tasarlanmış bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Andrioni ve Popp, 2012: 591). Örgütsel iletişim, bir örgütteki iletişim süreçleri, ilişki ağı içerisinde bilginin yaratılması ve paylaşılması, ayrıca örgütten çalışanlara ve çalışanlar aracılığıyla da iş ile ilgili haberlerin iletilmesi ile ilgili bir bilgi alışveriş sürecini kapsamaktadır (Borca ve Baesu, 2013: 497).

Örgütsel iletişim, bir örgütsel paydaşın (veya paydaş grubunun) sözlü, sözsüz ve/veya aracılı mesajların kasıtlı kullanımı yoluyla başka bir örgütsel paydaşın (veya paydaş grubunun) zihninde bir anlam uyandırmaya çalıştığı süreç olarak tanımlanmaktadır (Deetz, 2001: 4). Jaradat ve Sy (2012:122) örgütsel iletişimi, üyelerin örgütleri ve bu örgüt içinde meydana gelen değişiklikler hakkında bilgi topladıkları süreç olarak tanımlamaktadırlar.

Örgüt içi iletişim, genel olarak bir örgüt sınırları içerisinde insanlar arasındaki iletişim akışı olarak tanımlanmaktadır. Operasyonel olarak ise çalışanların performansını canlandıran iki yönlü iletişim kullanılarak bilginin etkileşimli bir şekilde paylaşılması olarak tanımlanmaktadır (Mazzei, 2010: 222). Bilim insanlarının sıklıkla örgütsel sınırlara atıfta bulunarak örgüt içi iletişimi, örgüt dışı iletişimden ayırdıkları görülmektedir. Ancak Mazzei (2010: 223)' e göre, örgütsel sınırlar iç iletişimi tanımlamada kullanılan yanlış bir ölçüttür. Çünkü tüm örgüt çalışanları dış kamuoyunun üyesidir ve halihazırda birçok kaynak ve medya kanalından mesaj almaktadırlar. Dolayısıyla örgüt içi (dahili) iletişim ile örgüt dışı (harici) iletişimi birbirinden ayırmanın neredeyse imkânsız olduğunu düşünmektedir.

Yöneticilerin, örgüt içi haberleri çalışanlarına örgüt içi iletişim yolu ile iletmeye dikkat etmesi gerekmektedir. Çalışan kendi örgütü ile ilgili bir haberi dışardan alıp hazırlıksız yakalanmamalıdır. Bu nedenle örgüt ile ilgili haberlerin duyurulmasının zamanlaması kritik bir önem arz etmektedir. Örgüt içi iletişimin temel amaçları, örgütün ileri sürmüş olduğu hedef ve amaçların çalışanlarca iyi algılanması, örgüt faaliyetlerine ilişkin çalışanların bilgilendirilmesi, örgüte dair sorunların çözülmesi sürecine çalışanların katılımının sağlanması ve çalışanların örgüte nasıl değer katacakları konusunda özendirilmesi, üst yönetim ve çalışanlar arasında iletişimin güçlenmesi, çalışanların hem örgüt içinde hem de örgüt dışında örgütü temsil yeteneklerinin geliştirilmesi şeklinde sıralanmaktadır (Uçar ve Kızılaslan, 2017: 184).

“Örgütsel iletişim” bir örgüt içinde meydana gelen belirli bir olgu veya olgular kümesi olarak görülmektedir. Örneğin, iki çalışan iş yerinde bir çatışmaya girdiğinde, örgütsel iletişimi yürürlüğe koymaktadırlar. Bir örgütün mali işler müdürü, örgütün yönetim kuruluna en son üç aylık kazançlar hakkında bir PowerPoint sunumu yaptığında, o örgütsel iletişimde bulunmaktadır. Bir örgütün ulusal medya için oluşturduğu en son reklam kampanyası, örgütsel iletişimin bir başka örneğidir (Mazzei, 2010: 223).

Bir ürün veya hizmet sağlayan firmalar, işletmeler veya ajanslar, iletişim yoluyla diğer insanlarla etkileşime girmekte ve faaliyet göstermektedir. İşletme faaliyetlerinin hemen hemen tamamı büyük oranda iletişim sürecinden etkilenmektedir. Bu nedenle, örgütsel iletişim karar alma sürecini kolaylaştırmada hayati bir rol oynamaktadır (Jaradat ve Sy, 2012:123). Etkili iletişim, örgüt üyelerinin planlama, programlama, koordinasyon ve kontrol, motivasyon, danışmanlık ve uygulama vb., süreçlere aktif katılımını mümkün kılmaktadır (Andrioni ve Popp, 2012: 592). Verimli ve etkili bir iletişim yaratmak kolay bir süreç değildir. Farklı seviyelerdeki yöneticilerin

çalışanlara hedefleri ve görevleri iletmesi gerekirken, çalışanların da organizasyonun hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olabilmek için görevlerini doğru bir şekilde kavramaları gerekmektedir (Borca ve Baesu, 2013: 497).

Örgütsel iletişim, örgütün çeşitli paydaşlarının, sürekli gelişen örgütsel sorumluluklarını yerine getirmelerinde ve kişisel ihtiyaçlarının karşılanmasına yol açan eylemlerini koordine edebilmelerini sağlamada hayati bir rol oynamaktadır. İletişim, örgüt üyelerinin/ çalışanlarının kritik örgütsel deneyimleri tartışmalarına ve karmaşık örgütsel faaliyetleri ve değişiklikleri açıklayan ilgili bilgileri geliştirmelerine olanak sağlamaktadır (Jaradat ve Sy, 2012:123). İletişim, farklı organizasyon bölümlerini birbirine bağlayan bir unsur olmakla birlikte sadece örgütün gelişimi için zemin hazırlamakla kalmamakta, aynı zamanda örgütsel yaşamın sürdürülebilir olmasını da sağlamaktadır (Alipour, 2011: 422). İletişim ve ilişki süreçleri bir şirketin, üyelerinin ve paydaşlarının karşılıklı olarak anlamlı ve etkili hale gelmesini sağlamaktadır (Mazzei, 2010: 223).

1.1. Örgütsel İletişim Ağları

Bazı örgütlerde davranış kuralları ve normlar, iletişimin nasıl gerçekleştiğini belirten standartlar veya direktifler yani iletişim kuralları önceden açıkça belirtilmekte ve örgütün politika veya prosedürleri içinde yer almaktadır. Buna **resmî (formal) iletişim ağları** adı verilmektedir. Örgütsel iletişimi anlamak için resmî iletişimin örgüt içinde nasıl işlediğini anlamak oldukça önemlidir. Resmî iletişim ağları aşağı yönlü, yukarı yönlü ve yatay olmak üzere üç biçimde ele alınmaktadır (Wrench ve Carter, 2012: 202; İnce ve Gül, 2011: 108; Winarso, 2018: 5):

a) **Dikey (Vertical) Aşağı Yönlü İletişim:**

Aşağı doğru iletişim hiyerarşinin en üst basamağından başlayıp hiyerarşinin en alt basamaklarına doğru iletilen mesajlardan oluşmaktadır. Aşağı doğru iletişim, örgütsel iletişim için yukarıdan aşağıya doğru bir yaklaşımdır; yani yöneticiler, çalışanlarıyla iletişim kurmak için bu modeli kullanmaktadırlar. Lider veya yöneticiler tarafından hedefler tanımlanır, iş talimatları iletilir, çalışanlar iş yapma süreç ve politikaları hakkında bilgilendirilir, sorunlar ve performanslar hakkında geri bildirim sağlanır (Winarso, 2018: 4). Yönetim, organizasyon hakkında bilgiyi kontrol, grup toplantıları, broşür ve haber bültenleri, misyon beyanı gibi kanallar aracılığıyla iletebilir (İnce ve Gül, 2011: 108). Bunların yanı sıra internet tabanlı teknolojik gelişmeler, sosyal medya ağları, yapay zekâ, vb., teknolojik gelişmeler iletişimin sosyal medya araçları vasıtasıyla yapılmasını mümkün kılmaktadır (Cmeciu ve Cmeciu, 2014: 880).

b) **Dikey (Vertical) Yukarı Yönlü İletişim:**

Yukarı doğru iletişim, hiyerarşinin en alt basamaklarından başlayıp hiyerarşinin en üst basamaklarına kadar iletilen mesajlardan oluşmaktadır. Yukarı doğru iletişim, örgütsel iletişime yönelik aşağıdan yukarıya bir yaklaşım olarak düşünülebilir.

Bu iletişim modeli yukarı doğru geri bildirim sağlamak için kullanılmaktadır. Yöneticiler, çalışanların işlerini, meslektaşlarını ve genel olarak organizasyonları nasıl algıladıkları konusunda bilinçlendirilmektedir. Yöneticiler ayrıca işleri iyileştirmek için fikir edinmek için bu iletişim modeline güvenmektedirler. Alt yönetim tarafından orta ve üst yönetime incelemeleri için iletilen bir ekonomik performans raporu, öneriler, çalışan tutumları anketleri, üstler ve astlar arasındaki tartışmalar, çalışanların üst yönetimden şef veya yardımcısıyla ilgili sorunları belirleme ve tartışma olanağına sahip olduğu “şikâyet” oturumları, buna örnek verilebilir (Winarso, 2018: 4).

c) **Yatay (Horizontal) İletişim:**

Yatay iletişim, örgütsel hiyerarşinin aynı basamağında yer alan diğer bireylere iletilen mesajlardan oluşmaktadır ve aynı statüye sahip bireylerin bir örgütte birbirleriyle etkileşime girmesiyle gerçekleşmektedir. Bazen, bu iletişim hatları örgütsel hiyerarşi şeması içinde kesin bir şekilde belirlenmektedir.

Resmi iletişim ağlarının yanı sıra örgütlerin günlük işleyişini önemli ölçüde etkileyen başka bir iletişim ağı daha bulunmaktadır. Bu ikinci örgütsel iletişim ağına **gayri resmi (informal) iletişim ağları** adı verilmektedir ve resmi örgütsel hiyerarşinin yapısı dışında gerçekleşen örgütsel iletişim olarak tanımlanmaktadır. Bu iletişim ağı dört biçimde ele alınmaktadır (Wrench ve Carter, 2012: 243):

a) **Tek Zincirli bir Ağda İletişim:**

İletişim süreci oldukça doğrusal olmakla birlikte bilgi bir çalışandan diğerine aktarılmaktadır ve bu iletişim ağı bir tür bayrak yarışına benzetilmektedir.

b) **Dedikodu İletişim Ağı:**

Alt ve orta düzey yöneticiler arasında kulaktan kulağa yapılan iletişimdir. Bu dedikodu ağında, mesajın kaynağı olarak hizmet eden ve mesajı doğrudan bir dizi kişiye ileten bir kişi bulunmaktadır.

c) **Rastgele İletişim Ağı:**

Alt ve orta düzey yöneticiler arasında yapılan bir iletişimdir. Bir kişinin mesajın birincil kaynağı olarak hizmet ettiği ve mesajı iletmek için iletişim ağı içindeki kişileri rastgele seçtiği ve daha sonra bu ikincil kişilerin mesajı iletmek için iletişim ağındaki diğer kişileri rastgele seçtiği gayri resmi iletişim ağı türüdür. Bu tür gayri resmi iletişim ağı bir internet spam'ına benzetilmektedir. İnternet Spam'ında, biri e-postayı oluşturur ve sonra bunu rastgele kişilere gönderir, bu kişiler de bunu diğer kişilere iletme ihtiyacı hisseder ve bu böyle devam eder. Mesajın kaynağının, mesaj iletildikten sonra mesajın nereye gönderildiğini gerçekten izlemesinin bir yolu yoktur çünkü iletim rastgeledir.

d) **Küme İletişim Ağı:**

Alt ve orta düzey yöneticiler arasında yapılan bir iletişimdir. Küme ağları, rastgele iletişim ağlarından önemli ölçüde daha sistemattir. Mesajın kaynağının, önceden seçilmiş bir dizi kişiyi, bir mesaj iletmek için seçtiği ve daha sonra ikincil kişilerin, mesajı, mesajı almak üzere önceden seçilmiş başka bir grup kişiye iletildiği gayri resmi iletişim ağı türüdür.

2. ÖRGÜTSEL İLETİŞİM VE ÇALIŞAN PERFORMANSI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Performans, Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre, herhangi bir işi gerçekleştirme, kişinin yapabileceği en iyi derece, başarı, herhangi bir işi ortaya koyarken gösterilen başarı şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 26.02.2025). Performans, bir çalışanın kendisine verilen sorumluluklara uygun olarak görevlerini yerine getirirken ulaştığı kalite ve miktar açısından işin sonucudur (Robbins, 2010; Akt. Ratnasari vd., 2019: 586). Çalışan performansı, genel anlamda çalışanın belli bir zaman biriminde, belli bir çalışma koşulunda ortaya koyduğu işin miktar ve niteliğinin ifadesi olarak tanımlanmaktadır (Szabó vd., 2017: 64).

Çalışan performansı, bir çalışanın iş sorumluluklarını yerine getirme ve işvereni tarafından belirlenen beklentileri karşılama düzeyi olan üretkenlik, verimlilik ve etkinlik anlamına gelmektedir. Çalışan performansı, örneğin çıktılarının kalitesi ve niceliği, son tarihlere uyma becerisi, şirket politikalarına ve prosedürlerine uyumu, iletişim ve ekip çalışması becerileri ve genel iş ahlakı ve tutumu gibi çalışanın işinin çeşitli yönlerini içermektedir (Alama ve Chikeleze, 2023: 3).

Çalışan performansı, herhangi bir işletmenin/ örgütün başarılı olmasını sağlayan en önemli faktörlerden birisi olarak görülmektedir. Bu nedenle, birçok yönetici, çalışanlarını motive etmek ve performanslarını verimli ve etkili bir şekilde değerlendirmek için şirketin performans yönetim sistemi

içinde yenilikçi yollar bulmaya çalışmaktadır. Çalışan motivasyonunun birincil amacı, üretkenliklerini iyileştirmek ve çalıştıkları organizasyonla bağlantılarını artırmaktır (Almulaiki, 2023: 22).

Çalışan performansına etki eden faktörler araştırıldığında örgütsel iletişimin ve iletişimin örgüt içinde etkili kullanılmasının bu faktörler arasında önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Sridhar vd., (2008:159) çalışmalarında iletişim etkinliğinin çalışan performansını artıran faktörlerden biri olduğuna ve ekip üyeleri arasında güven ve iletişim etkinliğinin oluşmasının ekip projelerinin başarısını önemli düzeyde arttırdığını belirtmektedirler. Kotemena vd. (2020: 33) çalışmalarında insan kaynakları profesyonellerinin iletişim becerilerinin çalışan memnuniyeti üzerinde anlamlı bir etkisi olduğuna ve çalışan memnuniyeti arttıkça çalışan performansının da arttığına değinmektedirler.

Örgütlerde etkili iletişim, çalışanlar ile yöneticiler ve diğer çalışanlar arasındaki iş birliğini güçlendirmektedir. İletişim eksiklikleri performans sorunlarına yol açabilmektedir. Çalışanların görevlerini doğru anlayıp koordineli çalışabilmeleri, sağlıklı bir iletişim süreciyle mümkün olmaktadır (Uçar ve Kızılaslan, 2017: 182). Alipour (2011: 427) çalışmasında, örgütsel iklim ile iletişim becerisi arasında anlamlı bir ilişki olduğunu doğrulamaktadır. Ayrıca, örgütsel davranış alanında yapılan araştırmaların sonuçlarının, uygun örgüt ikliminin varlığı ve yöneticilerde güçlü ve kuvvetli iletişim becerilerinin, örgütün başarısı ve üstünlüğü için temel faktörler olduğunu belirtmektedir. Nordin vd., (2014: 1056), olumlu iletişim ikliminin, örgütün etkinliğine ve başarısına katkıda bulunduğu için son derece önemli olduğuna değinmektedir.

Örgüt içi iletişim sayesinde çalışanlar kurumsal örgütsel hedeflere ve amaçlara, nihayetinde ana hedef olan kâr ve örgütün genel ilerlemesine ulaşmaya çalışmaktadırlar. Daha az etkili iletişim yanlış anlamalara, bilgi eksikliğine, daha düşük performansa ve daha yüksek çalışan devir oranına yol açabilmektedir. Başarılı bir iletişim varlığını gösteren geri bildirim açıklık, çalışanları dinleme, çalışanların karar alma ve hedeflere katılımı ve çalışanlarla politika paylaşımı, vb., teşvik etmek iş tatminini arttırmaktadır (Jacobs vd., 2016: 62). Örgütsel iletişimde geri bildirim önemlidir çünkü çalışanların nerede iyi performans gösterdiğini ve nerede eksik olduğunu ortaya koymaktadır. Geri bildirim ayrıca yöneticilerin/denetçilerin çalışanlarının performansını iyileştirmelerine yardımcı olmak için uygun ipuçları, eğitim ve gelişim programları bulmalarına yardımcı olmaktadır (Mulidzwi vd., 2024: 487). Dermol ve Sirca (2018: 543), örgüt içi iletişim süreçleri özellikle de bilgi aktarımı ve ilgili bilgilerin bir arada sunulması açısından

yazılı şirket misyon beyanlarının önemine vurgu yapmaktadırlar. Fakat yazılı misyon beyanları veya örgütsel değerlerin tüm çalışanlar tarafından aynı şekilde algılanması ve farklı yorumların önüne geçilmesi için örgüt içi iletişim süreçlerinin bu konuda temel rol oynadığına dikkat çekmektedirler.

Yıldırım (2014:1099) yaptığı araştırmada, örgütsel iletişim ile çalışanların örgütsel vatandaşlık davranışları arasında bir korelasyon olduğunu belirtmektedir. Etkili iletişim yalnızca yöneticiler ve çalışanlar arasında uygun kanalların oluşturulması için değil, aynı zamanda örgütün genel performansına dolaylı olarak katkıda bulunmak için de gereklidir. Araştırmanın bulgularına göre, örgütsel iletişim, çalışanların örgütsel vatandaşlık davranışlarını geliştirmek için önemli bir konu olarak ele alınmalıdır. Yöneticilerin çalışanlarına karşı saygı ve nezaket göstermeleri, samimi iletişim kurmaları, örgütsel faaliyetler ve sosyal kişisel haklar hakkında açıklama yapmaları, çalışanların çıkarlarını gözetme gibi davranışlar göstermeleri yani örgütsel iletişimin artması, çalışanların etkileşimsel adalet algısını pozitif yönde etkilemektedir (İnce ve Gül, 2011: 119).

3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada örgütsel iletişim kavramı, örgütsel iletişim ağları ve örgütsel iletişimin çalışan performansı üzerindeki etkisi araştırılmıştır.

Örgütsel iletişimin, örgüt içinde ve dışında geliştirilmesi için yeni yaklaşımlar kullanılması ve sosyal medyanın bilgi elde etmek ve paylaşmak konusundaki gücünden faydalanılması gerekmektedir. Örgütlerin tek yönlü olarak örgüt misyonu ya da örgütsel değerler hakkında bilgi vermesi veya örgüt içinde duvarlara veya web sitelerine posterler asmanın ötesinde bir şeyler yapmaları gerekmektedir. Bu nedenle, örgütler kimliklerinin temel unsurlarını çeşitli iletişim kanalları aracılığıyla iletmeli ve çalışanların da bu temel unsurları benimsemeleri, içselleştirmeleri sağlanmalıdır. Böylelikle, örgütlerinin misyon ve değerlerine ilişkin farkındalıkları artan çalışanların, örgütsel özdeşleşmelerinin artacağı ve grup kimliğinin güçlenmesine katkıda bulunacağı belirtilmektedir (Dermol ve Sirca, 2018: 543).

Badea (2014:70), sosyal medyanın iletişimi organize etmenin önemli bir aracı olduğuna değinmektedir. Bunun yanı sıra Cmeciu ve Cmeciu (2014: 880), internet tabanlı tasarımlar, sosyal medya ağları, yapay zekâ, vb., teknolojik gelişmelerin iletişimin bilinen yüzünü de değiştirdiğini belirtmektedir. Kamu kuruluşlarının, sosyal medya araçlarının paydaşlarıyla iletişimleri üzerindeki faydalarının giderek farkına vardıklarını ve faaliyetlerinin görünür ve şeffaf olması için web 2.0 stratejilerini kullandıklarını, tartışmayı geliştirerek fikir

ve görüşlerin demokratik bir şekilde paylaşılmasını teşvik etmek suretiyle kamu alanlarını şekillendirdiklerini eklemektedir.

Mazzei (2010: 231), örgütsel iletişimin örgüt içinde aktif hale gelmesi için örgüt içi iletişim ile insan kaynakları yönetim sistemleri arasında bir bağlantı kurulması ve aktivasyon stratejileri kullanılması gerektiğini belirtmektedir. Bu sayede çalışanlar hareketsizlik, duyarsızlık ve kısıtlama hissinden kurtulacaklardır. İç iletişim departmanlarının sorunları aşabilmek, çalışanların motivasyonlarının artmasını sağlamak, tüm çalışanların iletişim yeterliliklerini iyileştirmek ve örgütsel güveni artırmak için eğitim ve koçluk programları uygulamak zorunda oldukları üzerinde durmaktadır. Yine Kotemena vd., (2020: 41) insan kaynaklarının iletişim etkinliğinin çalışan performansına önemli bir etkisi olduğundan, insan kaynaklarının iletişim yeteneklerinin geliştirilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Örgütsel iletişimin hem örgütler hem de çalışanların performansı için oldukça önemli bir değer olduğu görülmektedir. Çünkü çalışanların neredeyse hayatlarının büyük bir çoğunluğu çalıştıkları iş yerlerinde geçmektedir. İletişimin kuvvetli olduğu, çalışanların örgütün hedef ve amaçlarını doğru bir şekilde kavradıkları, önemli kararlara katılımın teşvik edildiği, kendi fikir ve düşüncelerine önem verildiği, her şeyin ötesinde kendisine değer verildiğini gördüğü bir iş yerinde zaman geçirmek hemen hemen tüm çalışanların arzusudur. Örgütsel iletişimin bu denli önemli olduğu günümüzde örgütlerin/ işletmelerin bu konu üzerinde daha çok durması gerekmektedir. Her örgütün ya da işletmenin kendi örgütsel iletişim stratejilerini belirlemesi ve teknolojinin sunmuş olduğu inovatif yol ve yöntemlerle bütünleşmesi önerilmektedir.

Daha önce de belirtildiği üzere, örgütsel iletişimin örgüt içi ve örgüt dışı iletişim yönü bulunmaktadır (Mazzei, 2010: 222), fakat bu çalışmada örgütsel iletişimin çalışan performansı üzerine etkisinin ne olduğu araştırıldığından daha çok örgüt içi iletişim yönü üzerinde durulmuştur. Gelecekte yapılacak çalışmalar için örgüt dışı iletişimin yani dış çevreyle örgüt arasında bağlantı sağlayan iletişimin (Uçar ve Kızılaslan, 2017:183) paydaşlar, hissedarlar, müşteriler veya rekabet içinde olunan diğer örgütler/ kuruluşlar için önemi, örgüt dışı iletişimin örgütsel performansına yansımalarının ne olduğu üzerine araştırmalar yapmaları önerilebilir. Bunun yanı sıra teknolojik iletişim araçlarının veya sosyal medyayı etkin kullanmanın örgüte sağlayacağı avantajların neler olduğuna dair çalışmalar yapılabilir.

Kaynakça

- ALAMA, E., AND CHIKELEZE, E. (2023), "Effect of Organizational Culture on Employee Performance: A Survey of Selected Public Sector Organizations in Enugu", *Journal of Business and Innovation Research*, 11, (1-14).
- ALIPOUR, F. H. (2011), "The Relationship Between Organizational Climate and Communication Skills of Managers of The Iranian Physical Education Organization", *Social and Behavioral Sciences* 30, 421- 428.
- ALMULAIKI, W. A. (2023), "The Impact of Performance Management on Employee Performance", *Saudi Journal of Business and Management Studies*, 8(2): 22-27.
- ANDRI R. T., YUSWITA, R., AND HARYATI, N. (2021), "Employee Performance To Support Work Productivity: A Pls Approach In Agro-Input Suppliers Company", *IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science* 803 (012054), 1-18.
- ANDRIONIA, F. and POPP, L. E. (2012), "Organizational Communication in Social Care Organizations from Hunedoara County, Romania", *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 62, 590 – 594.
- BADEA, M. (2014), "Social Media and Organizational Communication", *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 149, 70 – 75.
- BORCAA, C. and BAESUA, V. (2014), "A Possible Managerial Approach for Internal Organizational Communication Characterization", *Social and Behavioral Sciences* 124, 496 – 503.
- CMECIU, C., AND CMECIU, D. (2014), "Web 2.0 communication and stakeholder engagement strategies: How Romanian public organizations use Facebook", *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 143, 879 – 883.
- DEETZ, S. (2001), "Conceptual Foundations", In F. M. Jablin & L. L. Putnam (Eds.), *The New Handbook of Organizational Communication: Advances in Theory, Research, And Methods* (pp. 3–46).
- DERMOL, V. and ŠIRCA, N.T. (2018), "Communication, company mission, organizational values, and company performance", *SIM 2017 / 14th International Symposium in Management*, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 238, 542-551.
- HERMINA, U. N. AND YOSEPHA, S. Y. (2019), "The Model of Employee Performance", *International Review of Management and Marketing*, 9(3), 69-73.
- JACOBS, M., YU, W., AND CHAVEZ, R. (2015), "The Effect of Internal Communication And Employee Satisfaction On Supply Chain Integration", *International Journal of Production Economics*, 171, 60-70.

- JARADAT, Y. M. and U. SY, M. V. (2012), “Organizational Communication Practices of Toc Glycol Company Ltd., Thailand”, *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 40, 122 – 127.
- KOTAMENA, F., SENJAYA, P., PUTRI, R. S., & ANDIKA, C. B. (2020). Competence or Communication: From Hr Professionals To Employee Performance Via Employee Satisfaction. *Jurnal Manajemen Dan Kewirausahaan*, 22(1), 33-44.
- İNCE, M., and GÜL, H. (2011) “The Role of the Organizational Communication on Employees Perception of Justice A Sample of Public Institution from Turkey,” *European Journal Of Social Sciences*, 21(1), 106-124.
- MAZZEI, A. (2010), “Promoting Active Communication Behaviors Through Internal Communication”, *Corporate Communications: An International Journal*, 15(3), 221-234.
- MOHAMAD, B., ABU BAKARA, H., HALIMA, H., AND ISMAIL, A. R. (2014), “Corporate Communication Management (CCM) and Organizational Performance: A Review of the Current Literature, Conceptual Model and Research Propositions”, *The International Conference on Communication and Media, (i-COME'14)*, 18-20, Langkawi, Malaysia.
- MULIDZWI, F., VAJETH, T., AND MASHAU, P. (2024), “The Effect of Performance Appraisal on Employee Performance at The University of KwaZulu-Natal”, *Journal of Social Sciences & Humanities*, 21(2), 482-494.
- NORDIN, S. M., SIVAPALAN, S., BHATTACHARYYA, E., HASHIM, H., AHMAD, W. F. W., and ABDULLAH, A. (2014), “Organizational Communication Climate and Conflict Management: Communications Management in an Oil and Gas Company”, *2nd World Conference on Business, Economics and Management*, 109, 1046 – 1058.
- RATNASARI, S. L., SUTJAHJO, G., and ADAM. (2019), “The Employee Performance: Career Development, Work Motivation, And Job Satisfaction”, *Advances in Economics, Business and Management Research*, 100, 583-589.
- SANTOS, T., SANTOS, E., SOUSA, M., and OLIVEIRA, M. (2024), “The Mediating Effect of Motivation between Internal Communication and Job Satisfaction”, *Administrative Sciences*, 69, 1-14.
- SRIDHAR, V., PAUL, R., NATH, D., & KAPUR, K. (2008), “Analyzing Factors That Affect Performance Of Global Virtual Teams,” (PDF) *Analyzing Factors that Affect Performance of Global Virtual Teams*, (Erişim Tarihi: 4.03.2025).
- SZABÓ, P., MLKVA, M., VAŇOVÁ, J., and MARKOVÁ, P. (2017), “Employee Performance In The Context Of The Problems Of Measure-

- ment And Evaluation In Practice”, Slovak University Of Technology In Bratislava, Research Paper, 25 (41), 63-70.
- TANRIVERDİ, H., ADIGÜZEL, O., ve ÇİFTÇİ, M. (2010), “Sağlık Yöneticilerine Ait İletişim Becerilerinin Çalışan Performansına Etkileri: Kamu Hastanesi Örneği”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(11), 101-122.
- TDK, <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 26.02.2025)
- UÇAR, S., ve KIZILASLAN, H. A. (2017), “Örgütiçi İletişim Becerilerinin İşgören Performansı Üzerine Etkileri”, Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD), Aralık, 3(2): 180-194.
- WINARSO, W. (2018), “Organizational Communication; A Conceptual Framework”, https://www.researchgate.net/publication/326139478_Organizational_communication_a_conceptual_framework, (Erişim Tarihi: 25.02.2025).
- WRENCH, J. S. AND CARTER, N. P. (2012), “An Introduction to Organizational Communication”, <https://2012books.lardbucket.org/pdfs/an-introduction-to-organizational-communication.pdf>, (Accessed Date: 24.02.2025).
- YILDIRIM, O. (2014), “The Impact of Organizational Communication on Organizational Citizenship Behavior: Research Findings”, 10th International Strategic Management Conference, Procedia - Social and Behavioral Sciences 150, 1095 – 1100.

Engelli Turizm Araştırmalarının Bibliyometrik Analizi¹

Hüseyin Kurtuluş²

Utku Ongun³

Özet

Çalışmanın amacı, nicel bibliyometrik metodlarla engelli turizm konulu bilimsel yayınların güncel durumu ortaya koymaktır. Bu amacı gerçekleştirmek için “disabled tourism” sözcüğü Web of Science veri tabanında tüm alanlarda taratılmış ve 2000-2024 yılları arasında 438 yayına ulaşılmıştır. Görsel haritalama ve ağ (düğüm) analizleri için çevrimiçi VOSviewer ve Bibliometrix R paket programının Biblioshing arayüzü kullanılarak istatistiksel analizler yapılmıştır. Microsoft Excel desteği ile de analiz tamamlanmıştır. Araştırmanın bulgularında 438 yayının, 13.192 adet kaynakçadan istifade ederek kaleme alındığı ve ortalama kaynakça sayısının 30 olduğu tespit edilmiştir. 304 çeşitte yayın kaynağı (kitap, dergi vb.) üzerinden yayınlanan bilimsel çalışmaların, 1.248 yazar tarafından ortaya koyulduğu görülmektedir. Tek yazarlı çalışma sayısı 78 adettir. Engelli turizm ile ilgili çalışmalarda yazarların tercih ettiği sözcük sayısı 1.458 adettir. Araştırmalarda en fazla tekrar eden anahtar kelime “disability” (n=71), engelli turizmi araştırmalarına en fazla katkı sağlayan ülke Güney Kore ve yapılan bilimsel üretimle alanında en fazla yayına sahip kurum ise Aveiro Üniversitesi’dir. En üretken ve en yüksek bilimsel etkiye sahip yazar Simon Dacry olarak tespit edilmiştir. Sustainability dergisi yayınlanmış bulgular bakımından ilk sırada yer almasına rağmen bu alanda en fazla atıf alan Tourism Management dergisinin olduğu saptanmıştır. Engelli turizmle ilişkin verilerin Bradford Yasası’na uyum sağladığı, ancak Lotka Yasası’ndan saptığı tespit edilmiştir. Ayrıca Zipf Yasası’nın uygulanması

- 1 Bu çalışma Doç. Dr. Utku Ongun’un danışmanlığında Hüseyin Kurtuluş’un “Engelli Turizmle İlgili Araştırmalarının Bibliyometrik Analizi: Web of Science Örneği” isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.
- 2 Bilim Uzmanı, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Burdur. sewebilseydin@gmail.com. ORCID: 0009-0005-3712-2022
- 3 Doç. Dr. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Yeşilova İsmail Akın Turizm Meslek Yüksekokulu, Burdur. utkuongun@mehmetakif.edu.tr ORCID: 0000-0002-0722-6382

sonucunda bu yasaya uygun olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Engelli turizmi araştırmalarında yeni bir boyut açan bu çalışma, alanın kuramsal yapısını gulendirileceği duşunlmektedir.

GİRİŞ

Doğuştan ya da sonradan çeşitli nedenlerle engelli olan insanlara sunulacak hizmetler, sadece engelli insanların değil, erişim kısıtı olan (zel gereksinimli bireyler, yaşlı insanlar, hamile kadınlar ve çocuklar) diğer normal insanların da faaliyetlerine hem fiziksel hem de zihinsel olarak rahatlatıcı ve kolay bir Şekilde erişebilirliğini sağlayacak ve onların yaşam standartlarını önemli ölçüde yükseltecektir. Güncel koşullara uygun bir toplum inşa etmede, engelli bireylerin toplumsal yaşama katılımının önündeki engellerin kaldırılması ve yaşamın tüm kesimlerine uyumlarının sağlanması önemli bir göstergedir. Dünya sağlık rgt (DSÖ) kararlamasına göre dünya nüfusun yaklaşık %16'sı (1,3 milyar insan) nemli engeli olan bireylerden oluşuyor. Bu veriler kısmen nüfusun yaşlanması ve insan ömrünün uzaması, bulaşıcı olmayan hastalıkların yaygınlığındaki artış nedeniyle yükselmekte ve engelli nüfusundaki artış gelecek yüzyılın en önemli sorunlarından biri olarak işaret edilmektedir.

Engelli bireylerin turizm talebindeki artış, turizm sektörünü dönüşümlere zorlamıştır. Engelli turizmi, turizmde erişilebilirliğin önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Engelli dostu tesisler, ulaşım imkanları ve hizmetler sayesinde, engelli bireyler de diğer insanlar gibi tatil yapabilmekte ve dünyayı keşfedebilmektedir. Bu durum, turizm sektörünün sadece ekonomik bir faaliyet değil, aynı zamanda sosyal bir sorumluluk olduğunu bir kez daha göstermiştir. Nispeten yeni sayılabilecek engelli turizmi türü ise son yıllarda tüm dünya ülkelerinin dikkatini çekmeye başlamıştır. Engelli turizmi, turizmin önemli kollarından biri haline gelmiştir ve engelli bireylerin de tıpkı diğer insanlar gibi seyahat etme hakkına sahip oldukları vurgulanmaktadır. Onların fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak adına seyahat etmenin önemli bir etkinlik olduğu kabul görmektedir. Turizm, engellilerin sosyalleşmesine ve hayata daha aktif katılmasına yardımcı olmaktadır. Engelli bireyler turizm etkinliklerine katılarak kendilerini bağımsız ve yeterli bir insan olarak görme fırsatı bulmaktadır.

Engelli bireyler, yeni yerler keşfetmek ve tatil yapmak istemelerine rağmen, çoğu turizm destinasyonunun "herkes için erişilebilir" olmaması büyük bir engel teşkil etmektedir. Bu durum, engelli bireylerin evleri dışında konaklama yapmalarını zor, zahmetli ve sıkıntılı hale getirmektedir. Fiziksel engellerin yanı sıra, sosyal ve psikolojik bariyerler de tatil planlarını ertelemelerine veya tamamen vazgeçmelerine neden olabilmektedir. Bu sebeple, engelli

bireylerin turizm sektöründe ihtiyaç duydukları hizmetlere ulaşabilmesi, çoğu zaman hayal kırıklığına yol açan bir deneyim haline gelmektedir. Turizm hizmetleri kapsamında engelli bireylere yönelik ulaştırma, konaklama ve diğer hizmetlerin sunumu konusunda bazı iyileştirmeler yapılmış olsa da bu iyileştirmelerin genellikle yeterli olmadığı söylenebilir. Bu bağlamda, engelli turizmi sektörü giderek daha fazla önem kazanmakta ve bu alanda yapılan çalışmaların artması, engelli bireylerin seyahat etmelerini daha erişilebilir hale getirmektedir. Engelli bireyler, diğer sosyal gruplarla benzer turizm isteklerine ve ihtiyaçlarına sahip olsalar da, fiziksel, sosyal ve davranışsal engeller nedeniyle çoğunlukla turizm aktivitelerinden dışlanmaktadır. Bu durum, onların seyahat etmelerini ve turizm ürünlerinden faydalanmalarını zorlaştıran çeşitli engelleri beraberinde getirmektedir. Ancak son yıllarda, engelli bireylerin tatil aktivitelerine katılımında ve turizm ürünlerini kullanmalarında artan bir eğilim göze çarpmaktadır.

Bu çalışma nicel yöntemler kullanarak engelli turizmi ile ilgili bilimsel yayınların mevcut durumunu göstermeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla “disabled tourism” kelimesi Web of Science veri tabanında tüm alanlarda taratılmış ve 1987-2024 yılları arasında 439 yayına ulaşılmıştır. Çalışmada son 25 yılın incelenmesi amaçlandığından ve 2000 yılına kadar en fazla birer yayın yapılması hatta çoğu yıl hiçbir yayına rastlanılmaması neticesinde yıl kısıtlaması yapılmıştır. 2000-2024 yılları çalışmaya dahil edilmiştir ve 438 bilimsel yayına ulaşılmıştır. Çalışmada incelenecek konunun ilgili veri tabanında geniş yer bulduğu ve veri öbeği büyük olduğu için bibliyometrik analiz yöntemlerinin uygulanması tercih edilmiştir. Engelli turizmine ilişkin verilerin Bradford Yasası'na uyum sağladığı, ancak Lotka Yasası'na uyum sağlamadığı saptanmıştır. Ayrıca Zipf Yasası'nın uygulanması sonucunda bulgularla uyuşmayan sonuçlar ortaya çıkmıştır. Çalışmanın engelli turizmi araştırmalarının, mevcut yönelimleri ve eksikliklerini belirleyerek, bilimsel birikimi artırarak, ileride yapılacak çalışmalara yeni perspektifler kazandırarak, gelecekte üretilecek engelli turizmi çalışmalarına ışık tutacağı düşünülmektedir.

1.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Engelli turizm belirli bir geçmişi olmasına rağmen belirgin şekilde bu kavramın tanımı yapılamamıştır. Engelli turizmi kavramın tanımının tam olarak ortaya koyulmamasından kaynaklanan muğlaklıklar akabinde engelli turizminin kapsamı tam olarak belirlenememektedir. Engellilik ve engelli birey tanımlamaları yapılırken evrensel manada bu kavramı karşılayan çok farklı kelimeler kullanılmıştır. Bu farklılık engellilik ve engelli bireylerin problemlerini irdelemekte noksan kalmakta ve anlam yetersizliği

doğurmaktadır (Uluocak ve Aslan, 2012). Engelliliğın tanımlanıp tanımlanamayacağı ve nasıl tanımlanması gerektiğı konusunda bir uzlaşı olmaması nedeniyle, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Bakanlığı yaygın kabul gören tanımlamalara göre bireylerin toplum içerisindeki diğeri bireylerden eksiklikleri olmasının yanında bunun toplum içerisine katılımı ve sosyal hayatına etkisi engellilik kavramında birlikte değerlendirilmiştir (Schulze, 2010). Kabul gören bu tanım ile engelliliğın sosyal yönünün daha ön planda tutulduğu görölmektedir.

Engellilik, çeşitli sağlık sorunları olan bireylerin (doğuştan veya sonradan ortaya çıkan), toplumca olumsuz tutumlar, ulaşım araçlarına güç ulaşımları ve kamu binalarına erişimlerinde zorluklar, az veya hiç olmayan sosyal destekler gibi kişisel ve çevresel faktörlerle etkileşimi sonucu ortaya çıkar (Aksoy, 2023). Engellilik kişinin ruhsal, akli ve fiziksel sağlığı, özbenliğı ve özgüveninde negatif birçok Őey ortaya çıkardığı için kişinin hayattan uzaklaşmasına neden olmakta, yaşam standartlarını aşağı çekmekte ve sağlıklı kişiler gibi yaşam sürmesinin önüne geçmektedir (Kim ve Lehto, 2013). Engellilik için getirilen yaygın kullanılan tanımlamalara göre engellilik, bireyin toplum içerisine katılımını sınırlayan, sosyal hayatta dezavantajlı konuma sokan, hayatını sağlıklı bireyler gibi idame ettirmedeki her türlü doğuştan veya sonradan ortaya çıkan belirli düzeyde aksaklıklar ve anamoliler olarak değerlendirilebilir.

1.1.Engelli Turizmi Kavramı

Engelli bireylerin sosyal katılımının iyileştirilebilmesi için turizm sektörü de öncül sektörler içerisindedir. Engelli kişilerin geniş sorunları 1950'li yılların başından beri akademisyenlerce bir çalışma alanı haline gelmişken, engelli turizmi konusunda 20. yüzyılın sonlarında ilgilenmeye başlamışlardır (Babaita, 2014).

Engelli turizmi yeni bir çalışma alanı olarak ilk defa 1970'li yılların sonuna doğru incelenmeye başlanmıştır, bu incelemeler çeşitli çalışmalar ve araştırmalar için özellikle 1980'lerin sonrasında hatta 1990'ların başında turizm konusunda uzmanlaşmış araştırmacılar için ilgi çekici hale gelmiştir. Engelli haklarının gündemde yer bulmasına paralel engelli turizmi alanında yapılan çalışmalar hızlanmıştır (Poria vd., 2011). Ayrıca engelli turistlerin tatilden beklentilerinin, diğeri marjinal turist gruplarının beklentileriyle benzerlik gösterdiğı bilinmektedir (Shaw ve Coles, 2004).

Engelli turizmi, farklı motivasyonlarla turizm faaliyetlerine katılan bireylerin turizm tesislerine, ürünlerine ve hizmetlerine erişilebilirliğı, sorumlu ve sürdürülebilir bir turizm politikasının merkezi bir parçası

olmasıyla mümkün olacaktır. Erişilebilirlik yalnızca insan haklarıyla engellilikle ilgili değildir. Destinasyonlar ve şirketler için tüm ziyaretçileri kucaklamak ve gelirlerini artırmak için bir iş fırsatıdır (Aksoy, 2023).

Engelli turizmi, turizm sektörü bileşenlerinden olan destinasyonlar, ulaşım, konaklama gibi engelli bireylerin her türlü ihtiyaçlarına yönelik bu bileşenlerin engelli kişilere en ideal şekilde cevap vermek adına, onlara özel düzenlenmiş süreçleri ifade eder (Buhalis ve Darcy, 2011).

Literatürde daha çok engelli bireylerin turizm faaliyetlerine erişilebilirliği üzerinden tanımlamalar yapılmaya çalışılmıştır. Engelli turizm kavramının zamanla değişerek “erişilebilir turizm” terimi ile eş anlamlı halde kullanıldığı görülmektedir (Evcı ve Şahin, 2017). Engellilerin ihtiyaçları bugüne kadar düşünüldüğünden çok daha çeşitli ve karmaşıktır. Engelli turistlerin tatilden beklentileri, diğer aykırı turist kümelerinin tatil beklentileriyle paralellik göstermektedir (Shaw ve Coles, 2004). Ayrıca normal bireylerin geçici bir sakatlık veya hareket kabiliyetinde gerileme, turistik seyahat ve turistik doğa yürüyüşü v.b turistik aktivitelerden zevk almalarına engel olduğu bilinmektedir (Ray ve Ryder, 2003). Bu sebeple, turizm faaliyetleri içerisinde, misafirperverlik ve turizm hizmeti sunumunda engellilere karşı toplumsal tutumların değişmesi zorunlu bir gerekliliktir (Daruwalla ve Darcy, 2005). Engelli bireylerde çaresizlik ve olumsuz etkileri, algılanan çaresizliğin içsel ve çevresel kısıtlamalarının bertarafı için engellilerin toplumsal yaşamda güçlendirilmesi yasal mevzuatların geliştirilmesi ile mümkün hale gelecektir. Turizm faaliyetleri engellilerin topluma katılımı için önemli bir alandır (Lee vd., 2012). Öyleyse engelli turizmi, farklı amaç ve güdüler ile engelli bireylerin sürekli ikamet ettiği yerden, başka bir yere seyahat ederek gidilen yerde belirli süreli konaklayarak, turizm tesislerinin olanaklarından kendi kısıtlarının el verdiği şekilde yararlanmaları olarak ifade edilebilir.

1.2.Bibliyometrik Analiz

Bibliyometri sözcüğü, biblio ve metrics sözcüklerinden meydana gelmiştir. Biblio kelimesi, “kitap, yapıt” veya “kağıt” manasına gelen Latince ve Yunanca kökenli biblion sözcüklerinin birleşiminden ortaya çıkmıştır; metrics kelimesi ise meter (ölçüm) bilimini belirtir ve ayrıca Latince metrics veya Yunanca metricons kelimelerinden türetilmiştir; her iki kelime de “ölçüm” manasına gelir (Yılmaz, 1999). Yunanca ve ve Latince lügatlarda yer bulan kelimelerin birleşimi ile dilimizde yer bulan bibliyometri sözcüğü “kelime ölçme” olarak anlamlandırılabilir. Bibliyometri, sıklıkla bilimsel veriler, kütüphane ve bilimsel veri tabanları bağlamlarında bibliyografik kendinden önce ve sonra gelen verilerin incelenmesinde istatistiksel

yöntemlerin uygulanmasıdır. Esasında bibliyometri, belirlenen sahadaki veya husustaki, büyük yer kaplayan dataların, veri yığınlarını irdeleyerek var olan araştırmaların bütünlüklü düşünülebilmesine olanak sağlar (Kara Çiğdem vd., 2023). Bibliyometri, çeşitli ölçme yöntemleri ile dizinlerde yer alan bilimsel çalışmaların çerçevesi belirlenen alandaki verilerinin, analiz edilerek matematiksel metodlarla çok yönlü değerlendirmelere imkan sunan bir yöntemdir. Bibliyometri terimi 1969 yılında Pritchard tarafından ortaya atılmıştır. Bibliyometrik çalışmanın ilk örneği, kitap ve dergi başlıklarını sayarak ve bunların ortaya çıktığı ülkeleri ve dönemlere göre gruplandırarak yapılan 1543-1860 yılları arasındaki karşılaştırmalı anatomi literatürünün istatistiksel analizidir (Akhtar ve Nishat, 2011).

Gün geçtikçe, bilgi ve iletişim alanındaki dijitalleşme ve gelişmeler veritabanlarına ulaşımı ve kullanımını basitleştirmiştir, bu ilerlemeler bibliyometrik analize olan yönelimi artırmıştır (Jacobs, 2010). Dünya çapında internet ağı ile dijital devrimin ortaya çıkması ve açık bilim hareketinin doğuşu, Bibliyometri'nin tanımını ve amacını sıralı olarak revize etti. 2010'larda Web of Science veya Scopus gibi atıf verileri için tarihi tescilli veri altyapıları, açık atıf verileri lehine yenilikler ortaya koydumuştur. Çalışmalar arasındaki bağlantıları görsel şekilde gösterme arzusu da bibliyometrik analiz yönteminin tercih edilmesini güdüleyen olgudur (Zupic ve Cater, 2015).

Literatür taramaları, var olan verilere ulaşarak etkili şekilde yararlanmak, araştırmaları ileriye taşımak, delile dayalı bir farkındalık için var olan araştırma sonuçlarının birleştirilmesinde her geçen gün bibliyometrik analizlerin önemi artmaktadır. Ayrıca gittikçe artan literatür, araştırmacıların literatüre hakim olma zorluğunu da beraberinde getirmektense ile bibliyometrik analiz çalışmaları sürecin yükünün hafifletilmesinde destek sağlamaktadır (Kara Çiğdem vd., 2023).

Bilginin dijital mecraaya hızla taşınmasıyla birlikte, Web of Science, Scopus, Google Scholar, TRDizin, Dimensions, Lens ve PubMed v.b gibi indeks veya alana özel veri tabanlarından elde edilen datalar ile bibliyometrik analizler daha kolay ve güvenilir yürütülebilmektedir. Fakat dikkat edilmesi gereken husus dataların sağlandığı dijital veri tabanının, üzerinde çalışılan konuyu simgeleyecek bir literatürü barındırması çok önemlidir (Ongun, 2023). Dahası, bibliyometrik analizler, bilimsel üretimin genel bir manzarasını çizmek için verimli bir araçtır. Ancak bu analizler, çalışmaların içeriği hakkında derinlemesine bir veri kümesi ortaya koyamaz. Bu nedenle, bibliyometrik analizler, içerik analizi gibi nitel yöntemlerle entegre olarak kullanılırsa daha güçlü sonuçlar elde edilir. Bibliyometrik analizler özindeki bu sınırlılık, içeriğin detaylıca incelenmemesi bunun yerine analiz edilen

bilimsel üretimin niceliksel bir analizinin yapılabilmesidir (Marco-Lajara vd., 2023).

Bir değerlendirme biçimi olan bibliyometrik analiz, alıntı yapılan belgeler ile bu belgeler arasındaki ilişkiyi ele alarak, seçkin araştırmacıların, en çok alıntı yapılan ve en üretken yazarları belirlemek mümkün hale gelir. Yazarların literatürdeki etkisi, coğrafi dağılım ve kurumsal köken gibi karşılaştırmalar bibliyometrik analiz ile yapılabilmektedir. Bibliyometrik çalışmaları zenginleştirmek amacıyla bir sürecin detaylandırılması daha ileri araştırmaların ve analizlerin yapılabilir hale gelmesini sağlar (Hugo-Pereira, 2020).

Bibliyometrik analiz ilk kez 1969 yılında Pritchard tarafından ortaya koyulmuştur (Çuhadar vd., 2022) ve tanımı şu şekilde ifade edilmiştir: cebirsel ve istatistiksel metodların kitaplara ve diğer iletişim araçlarına uygulanmasıdır (Pritchard, 1969). Makaleler, bildiri makaleleri, kitap incelemeleri ve kitap bölümleri gibi bilimsel yayınların, yazar, ülke, konu, dergi, anahtar kelimeler, kurum bilgileri gibi cebirsel ve istatistiksel metodlarla nicel analizi şeklinde detaylı kavramsallaştırılabilir (Al ve Tonta, 2004). Zamanla, dijital teknolojilerdeki gelişmeler veri tabanlarına erişimi ve buradaki verilerin işlenmesini basitleştirmiştir, bu gelişmelere paralel olarak bibliyometrik analize olan ilgi de artmıştır (Jacobs, 2010).

Bibliyometrik analiz, büyük hacimli bilimsel verileri keşfetmek ve irdelemek için kullanılan popüler ve titiz bir yöntemdir. Belirli bir alanın değişim nüanslarını açığa çıkarmamızı sağlarken, bu alandaki yeni alanlara ulaşmamız için yön verir (Donthu vd., 2021). Başka bir ifadeyle, bibliyometrik analiz, fazla miktardaki akademik literatüre ilişkin kapsamlı bir genel bakışa olanak sunan bir metoddur (Çuhadar, 2024b). Bibliyometrik, belirli bir araştırma alanındaki güncel gelişmeleri, araştırma yönlerini ve ön plana çıkan konuları ortaya çıkarabilir (Wang vd., 2014). Bibliyometrik analiz ayrıca, hem içerik açısından hem de coğrafi lokasyon olarak belirli bir araştırma otoritesindeki mevcut olan boşlukların tespit edilmesine imkan sağlar (Gall vd., 2015). Bibliyometrik, bilimle ilgili yargı sürecinde mühim görev üstlenir. Akademisyenler için başvuruları tanzim etmek ve bilimsel dergilerin, ülkelerin ve kurumların başarımlarını değerlendirmek için sıklıkla tercih edilir (Ugolini vd., 2015).

2.YÖNTEM

2.1.Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, özellikle son yıllarda, alan yazında önemli bir konum edinmiş engelli turizmi alanında yapılan akademik çalışmaların mevcut dūřünsel yapısını ortaya koymaktır. Bu amaca yönelik engelli turizmi araştırmalarını, web ađ tabanlı güvenilir veri tabanlardan bir tanesi olan Web of Science veri tabanında yer alan engelli turizmi ile ilgili araştırmaların bibliyometrik niteliklerini araştırmak bu niteliklere yönelik ađ haritaları şeklinde görselleştirmelerin yapılması planlanmıştır. Bu sebeple araştırma son 25 yıl ile sınırlanılmıştır. Son 25 yıl içinde alanda yer bulan engelli turizmi konulu yayınlar değerlendirilmiştir. Web of Science veri tabanından, veriler “disabled tourism” şeklinde taratılmış ve 2000-2024 yılları kısıt alındığında 438 yayına ulaşılmıştır.

2.2.Araştırmanın Güvenirliği

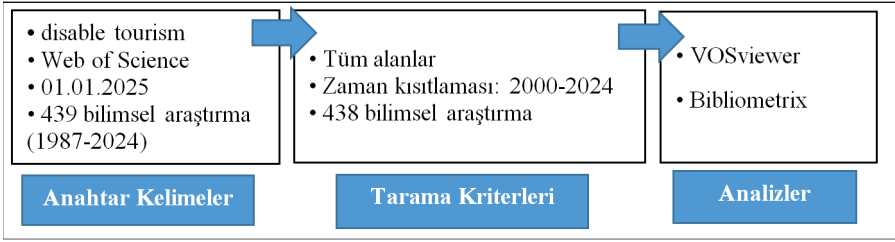
Web of Science, küresel ölçekte bilimsel ve akademik yayınları içinde barındıran, titiz bir atıf dizini olarak mühim bir kaynak olarak kabul edilir. Web of Science veri tabanı; makaleler, dergiler, bildiriler, kitaplar ve veri derlemeleri gibi çok çeşitli bilimsel içerikleri barındır (Birkle vd., 2020). Web of Science arama sonuçlarının analizinde rekabetçidir, araştırmacıların arama yapmasını kolaylaştırmak için özelliklerini sürekli geliştirmeye çalışır. Web of Science farklı parametrelere göre histogramlar ve dizilimlere imkan verir (Chadegani vd., 2013). Web of Science veri tabanı, engelli turizmi üzerine yapılan çalışmaların araştırılması tercih edilmiştir. Çuhadar ve arkadaşları (2022), Ongun (2023), Çuhadar (2024a) ve Ongun ve Çuhadar (2024) çalışmalarında üzerinde durduğu gibi bu tercihin sebebi, Web of Science'ın araştırmacılara farklı disiplinlerden dökümanlara erişimine olanak sağlayan, güvenilir bir veri tabanı olması ve veri tabanları arasında tercih edilen bir konumda bulunmasıdır. Web of Science, bilimsel atıf indekslerini (SSCI, ESCI, SCI-EXPANDED, CPCI-SSH, CPCI-S, BKCISSH, AveHCI) içinde barındıran geniş kapsamlı bir veri tabanıdır (Goodman ve Deis, 2004). Ayrıca, bu platform vasıtasıyla yayınlara ve yayınların yazar verilerine erişim sağlanabilmektedir (Fang vd., 2017). Bu nedenlerden dolayı araştırmada Web of Science veri tabanı seçilmiştir.

2.3.Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada Web of Science veri tabanındaki engelli turizmi konulu çalışmalardan veriler sağlanmıştır. Datalar VOSviewer (Van Eck ve Waltman, 2023) ve Bibliometrix R (Aria ve Cuccurullo, 2017) paket bilgisayar

programları aracılığı ile analiz edilmiştir ve akabinde yorumlanmıştır. Veriler 1 Ocak 2025 tarihinde Web of Science (2025) veri tabanından elde edilmiştir. Veriler “disabled tourism” şeklinde tarama sonucunda 438 çalışmaya ulaşılmıştır. Tarama başlık, özet ve anahtar sözcüklerde yapılmıştır. Bilim alanında ilk çalışma 1987 yılında yapılmasına rağmen 2000 yılına kadar birer yayın ve bazı yıllar hiç yayın yapılmamıştır. Bu veriler göz önüne alındığından dolayı engelli turizmi ile alakalı bilimsel araştırmaların son 25 yılı (2000-2024) çalışmaya dahil edilmiştir. Böylelikle araştırmada sadece yıl kısıtlamasına gidilmiştir. Çalışmanın amaçları doğrultusunda tablo, grafik ve şekillerin oluşturulurken Microsoft Office Excel, görsel haritalama ve ağ (düğüm) analizleri için çevrimiçi VOSviewer ve Bibliometrix R paket programının Biblioshing arayüzü kullanılmıştır. Çalışmada etik kurul iznine gerek duyulmama nedeni, ikincil veri kaynaklarının kullanılmasıdır. Çalışmanın akış diyagramı Grafik 1’de verilmiştir.

Grafik 1: Araştırmanın Akış Diyagramı

Araştırma soruları şunlardır:

- 1) Engelli turizmi alanının gelişim evreleri hakkında bilgi veren, alanda yapılan bilimsel yayınların genel bilgilerinin dağılımı nasıldır?
- 2) Engelli turizmi yayınlarının etkisini ve alanın en etkili çalışmaları hakkında bilgi veren; yayınların aldığı toplam atıf sayısı, ortalama atıf sayısı ve en çok atıf alan yayınlar ve yüzdesel dağılımı nasıldır?
- 3) Engelli turizmi yayınlarının hangi dergilerde ve hangi bilimsel disiplinlerde yayımlandığı, hangi dergilerin alanında daha etkili olduğu ve hangi disiplinlerin daha fazla ilgi gösterdiği hakkında bilgi veren; yayımlandığı dergiler, alanlar ve yüzdesel dağılımları nasıldır?
- 4) Engelli turizmi alanının kurumsal altyapısı hakkında bilgi veren; hangi üniversiteler, araştırma merkezleri veya diğer kurumlar bu alanda en fazla çalışmaya imza atmıştır? Yüzdesel dağılımı nasıldır?
- 5) Hangi ülkeler veya bölgeler engelli turizmi araştırmalarına en fazla katkı sağlamıştır? Alanın coğrafi dağılımı ve yüzdeliklerinin dağılımı nasıldır?

- 6) Engelli turizmi yayınlarının Web of Science bilimsel indeksleme sistemindeki hangi sınıflarda yer aldığı, diğer bilimsel disiplinlerle ilişkilerinin dağılımı nasıldır?
- 7) Engelli turizmi içindeki konuların (örneğin, erişilebilirlik, engellilerin seyahat deneyimleri, turizm politikaları) araştırma alanına dağılımı nasıldır?
- 8) Web of Science bilimsel indeksleme sisteminde yer alan engelli turizmi yayınlarının üretilen dillere göre dağılımları nasıldır?
- 9) Web of Science dizinine göre engelli turizmi araştırmalarının yayımlandığı, ilk 20 yayın evleri veya yayın kuruluşlarının dağılımı nasıldır?
- 10) Engelli turizmi alanının hangi tür yayınlara daha çok önem verdiğini göstermesi açısından önemli olan; Engelli turizmi araştırmalarının makale, kitap, bildiri v.b farklı yayın türlerine göre dağılımı nasıldır?
- 11) Engelli turizmi araştırmalarının niteliği ve görünürlüğü hakkında bulgulara ulaşmamızı sağlayan; Yayınların Web of Science indekslerine göre dağılımları nasıldır?
- 12) Engelli turizmi alanının en etkili çalışmaları ve fikir akışlarını görmemize olanak sağlayan, atıf ilişkilerini gösteren; atıf analizi görselleştirilmiş ağ haritalaması nasıldır?
- 13) Engelli turizmi yayınlarda alanın temel kavramlarını ve bunlar arasındaki ilişkileri açığa çıkaran; kullanılan anahtar kelimelerin birliktelik analizi görselleştirilmiş ağ haritalaması nasıldır?
- 14) Engelli turizmi alanındaki kelimelerin sıklık dağılımını inceleyen ve alanın en önemli kavramlarını belirleyen; Engelli turizmi araştırmaları ile ilgili Web of Science indekslerinden elde edilen veriler Zipf Yasası'na uyuyor mu?
- 15) Engelli turizmi alanında yayınların dergilere göre dağılımını inceleyen ve alanın dergi çeşitliliği hakkında bilgi sunan; engelli turizmi araştırmaları ile ilgili Web of Science indekslerinden elde edilen veriler Bradford Yasası'na uyuyor mu?
- 16) Engelli turizmi alanında çalışma yapan yazarların yayın sayılarının dağılımını inceleyen ve alanın üretkenlik düzeyini gösteren; Engelli turizmi araştırmaları ile ilgili Web of Science indekslerinden elde edilen veriler Lotka Yasası'na uyuyor mu?

2.4.Araştırmanın Kısıtlılıkları ve Sınırlılıkları

VOSviewer ve Bibliometrix R paket programının Biblioshing arayüzü ile verilerin pratik, süratli bir şekilde incelenebilmesi ve görsel olarak haritalandırılması nedeniyle tercih sebebi olmuştur. Çalışmanın dataları Web of Science'dan elde edilmiştir. YÖKSİS, TR dizin veya Scopus gibi veri tabanlarının çalışmaya dahil edilmemesi çalışmanın kısıtı olarak kabul edilebilir. Ayrıca Web of Science veri tabanından elde edilen dataların 2000-2024 yılları arasında olması araştırmanın sınırlılığdır.

3. BULGULAR

Bulgular kısmında Web of Science veri tabanından elde edilen engelli turizmi konulu bilimsel yayınların dataları çeşitli yazılımlar vasıtası ile incelenerek analiz edilmiştir ve bulgular açıklanmıştır.

3.1.Araştırmanın Genel Bulguları

Bu çalışma son 25 yılda yapılan engelli turizmi araştırmaların varolan durumlarının incelenmesi gayesiyle tarih aralığını 2000-2024 olarak belirlenmiştir. Tablo 1'de Web of Science veri tabanından 01 Ocak 2025 tarihinde, 2000-2024 yıllarına ait engelli turizmi alanında 438 araştırmaya ulaşılmıştır. Bu araştırmaların toplam 13.192 adet kaynakçadan istifade ederek yazına kazandırıldığı ve ortalama kaynakça sayısının 30 adet olduğu tespit edilmiştir. 304 çeşitte yayın kaynağı (kitap, dergi vb.) üzerinden yayınlanan bilimsel çalışmaların, 1.248 yazar tarafından ortaya koyulduğu görülmektedir. 438 adet bilimsel çalışma içerisinde tek yazarlı çalışma sayısı 78 adettir. Engelli turizm ile ilgili çalışmalarda yazarların tercih ettiği sözcük sayısı 1.458 adettir. Bu yayınların ortalama yaşı 7.63 ve aynı zamanda yıllık yüzdesel büyüme oranı ise 0'dır. Bilimsel çalışma üzerine düşen ortalama atıf sayısı 11.12'dir. Uluslararası ortak yazarlı yayın sayısının genel yazar sayısına oranı %18.72'dir. Döküman başına düşen ortak yazarların oranı 3.17'dir.

Tablo 1. Engelli Turizmi Araştırmalarına Ait Genel Bilgiler

Verilerle İlgili Temel Bilgiler	
Zaman aralığı	2000:2024
Kaynaklar (Dergiler, Kitaplar vb.)	304
Evrak	438
Yıllık Büyüme Oranı %	0
Belge Ortalama Yaş	7.63
Doküman başına ortalama atıf sayısı	11.12
Başvuru	13192
Belge İçeriği	
Anahtar Kelimeler Artı (ID)	587
Yazarın Anahtar Kelimeleri (DE)	1458
Yazar	
Yazar	1248
Tek yazarlı belgelerin yazarları	69
Yazarların İşbirliği	
Tek yazarlı dokümanlar	78
Doküman Başına Ortak Yazarlar	3.17
Uluslararası ortak yazarlıklar %	18.72
Belge Türleri	
Makale	250
Makale; Kitap Bölümü	16
Makale; Erken Erişim	9
Makale; Bildiri Özeti	5
Editoryal materyal	3
Editoryal materyal; Kitap Bölümü	1
Bildiri Özeti	140
Eleştiri	13
Eleştiri; Erken Erişim	1

2000-2024 yılları arasındaki, Web of Science veri tabanında yer alan engelli turizmi ile ilgili bilimsel çalışmaların yıllara göre dağılımları, yüzdeleri ve atıf sayıları Tablo 2 ve Grafik 1'de verilmiştir. Web of Science veri tabanından elde edilen 438 adet bilimsel araştırma, belirli bir alandaki çalışma için kayda değer ve yeterli sayıda araştıma olduğunu kabul edilebilir. Yazarlar tarafından bu yayınlara yapılan 4.860 atıf ise bu alandaki bilimsel çalışmaların diğer bilim insanlarınca genellikle referans kabul edildiğini ve alanın bilimsel çevrede geniş tesir alanı olduğunu ortaya koymaktadır. İlgili konudaki araştırmaların akademik topluluk için ne kadar mühimsendiğinin bir diğer göstergesi, ortalama atıf sayısının yüksekliğidir. Konuyla alakalı alan yazında yer bulan araştırmaların 1.248 farklı yazarın katkısının olması, bu alandaki bilim insanlarının geniş bir araştırmacı çevresince ilgi gördüğünü ve çoklu disiplinler bir yaklaşımın içselleştirildiği algısını oluşturmaktadır. Bu da konunun çeşitli bakış açılarından ele alındığının göstergesidir. 304 farklı

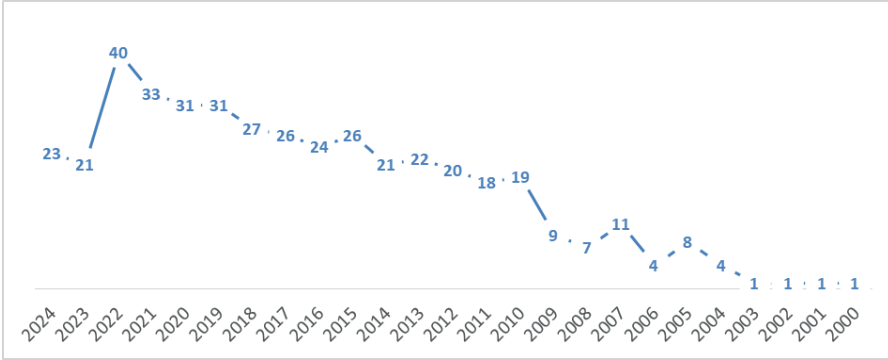
yayın alanında yayımlanan çalışmaların, engelli turizmi konusunun farklı akademik forumlarda tartışıldığını ve bu alanda farklı perspektif sunan fazlaca yayın mecrası olduğunu gösterir. 2.935 farklı akademik organizasyonun bu alanda araştırma yürütmesi, engelli turizmi konusunun uluslararası bir çalışma alanı olarak değerlendirildiği ve birçok farklı bilimsel ve araştırma organizasyonunun bu alana katkı sağladığının göstergesidir. Küresel olarak 113 farklı ülkeden çalışmaların yapılmış olması, engelli turizmi konusunun evrensel bir ilgi odağı olduğundandır. 1.458 anahtar kelimenin varoluşu, bu alandaki bilimsel araştırmaların makro düzeyde değişik konuları içine aldığı ve akademisyenlerin çeşitliliğini ortaya koymaktadır. Yaygın olarak, Tablo 2 engelli turizmi konusundaki bilimsel çalışmaların gün geçtikçe arttığını, farklı disiplinlerden bilim insanlarınınca ilgi gördüğü ve kapsamlı bir evrensel tesir oluşturduğunu göstermektedir. Web of Science akademik dizininde uygulanan incelemeler ve taramalar sonucunda engelli turizmi konulu araştırmaların yıllara göre, yayın ve atıf sayısı çözülümü ve bu çözümlerin yüzdesel dağılımları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. 2000-2024 Yılları Arasındaki Araştırmaların Yayın, Atıf Sayıları ve Yüzdeleri

Yayın Yılı	Yayın Sayısı	Yayın Yüzdesi	Atıf Yılı	Atıf Sayısı	Atıf Yüzdesi
2024	23	5.251	2024	728	14,979
2023	21	4.795	2023	680	13,992
2022	40	9.132	2022	776	15,967
2021	33	7.534	2021	582	11,975
2020	31	7.078	2020	400	8,230
2019	31	7.078	2019	345	7,099
2018	27	6.164	2018	280	5,761
2017	26	5.936	2017	245	5,041
2016	24	5.479	2016	149	3,066
2015	26	5.936	2015	173	3,560
2014	21	4.795	2014	107	2,202
2013	22	5.023	2013	88	1,811
2012	20	6.621	2012	94	1,934
2011	18	4.110	2011	80	1,646
2010	19	4.338	2010	61	1,255
2009	9	2.055	2009	24	0,494
2008	7	1.598	2008	14	0,288
2007	11	2.511	2007	12	0,247
2006	4	0.913	2006	10	0,206
2005	8	1.826	2005	10	0,206
2004	4	0.913	2004	1	0,021
2003	1	0.228	2003	1	0,021
2002	1	0.228	2002	0	0
2001	1	0.228	2001	0	0
2000	1	0.228	2000	0	0

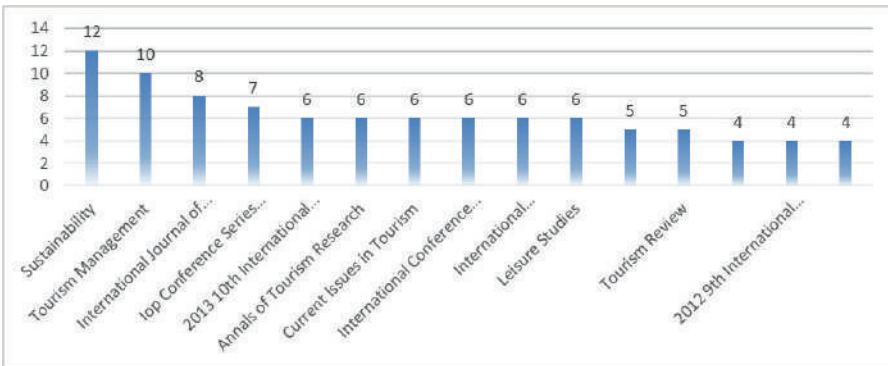
Grafik 2 incelendiğinde engelli turizm konulu ilk çalışmanın 2000 yılında yazında yer aldığı saptanmıştır.

Grafik 2. Araştırmaların Yıllara Göre Yayın Sayılarının Dağılımı

2022 yılında 40 yayımla en fazla yayının ve 776 atıf ile en fazla atıfın yapıldığı yıl olduğu görülmektedir. Bibliyometrik analizlerde alanda en fazla katkıyı yapan dergileri ve en fazla katkıyı sağlayan organizasyonları ve bölgeleri/ ülkeleri özellikle belirtmek elzemdir (ztrk, 2020). Engelli turizmi araştırmalarının yayımlandıkları dergiler ve mecralar Tablo 3’de verilmiştir.

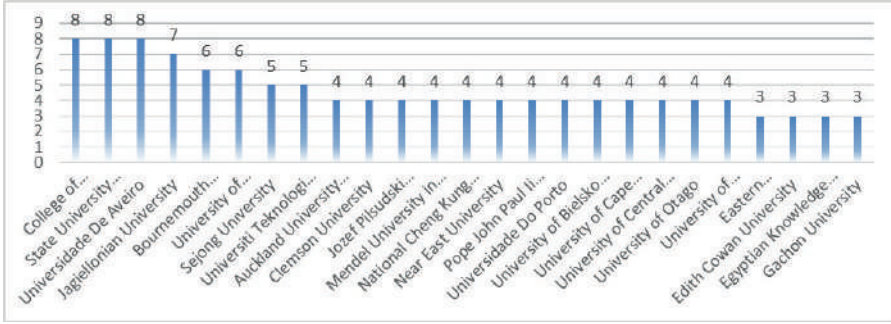
Tablo 3. Engelli Turizmi Araştırmaların Yayınlandığı Dergiler, Mecralar

Tablo 3’de en fazla bilimsel araştırmanın yayımlandığı ilk 15 dergi veya mecra yer almaktadır. Tabloya göre araştırma konusu ile ilgili en fazla çalışmanın yayımlandığı ilk 15 dergi ve mecra sırasıyla ilk sırada 12 araştırma ve yüzde 2.740 oranı ile Sustainability dergisi yer almaktadır. İkinci sırada ise 10 araştırma ve yüzde 2.283 oranı ile Tourism Management dergisi olduğu görülmektedir. nc sırada 8 araştırma ve yüzde 1.826 oran ile International Journal of Contemporary Hospitality Management dergisi yer bulmuştur. Dördüncü sırada ise 7 araştırma ve yüzde 1.598 oran ile Iop

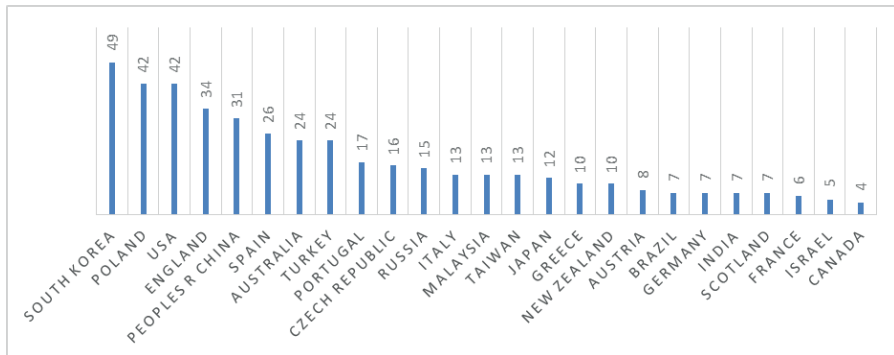
Conference Series Materials Science and Engineering dergisi yer almaktadır. Takiben beşinci sırada ise 6 araştırma ve yüzde 1.370 oranıyla 2013 10th International Conference on Ubiquitous Robots and Ambient Intelligence Urai yer almaktadır. İlk beş sırada yer alan dergi ve mecrayı takiben onuncu sıra dahil yayın sayısı ve oranlarında bir eşitlik söz konusudur. Yirmi beşinci ve son sırada ise Journal of Tourism Futures dergisi 4 araştırma ve yüzde 0.913 oranı ile yer almıştır. Engelli turizm konulu araştırmaların ağırlıklı olarak turizm konularının sıklıkla yayımlandığı dergilerde ve mecralarda yayımlandığı tespit edilmiştir. Ayrıca bu dergiler ile yayın mecralarının aktüel makalelere bulunulan ortalama atf sayısını yüksek olması bilim insanlarının tercih ölçütüdür. Engelli turizm konulu çalışmalarına katkı sağlayan ilk 20 kurum ve kuruluşun dağılımları Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Engelli Turizmi Araştırmalarına Katkı Sağlayan Kurum/Kuruluş

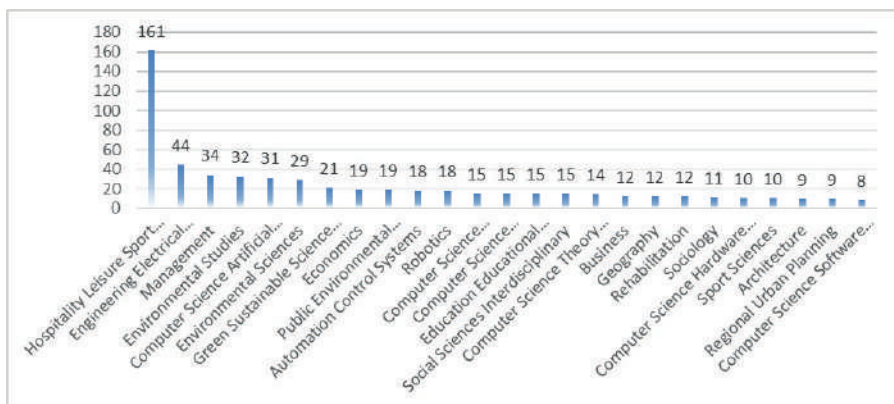
Tablo 4’de Engelli turizm konulu araştırmalarına katkı sağlayan ilk 25 kurum/kuruluş yer almaktadır. Tablo, Engelli turizmi alanında yapılan araştırmalarda öncülük eden organizasyon (üniversiteler ve enstitüler) göstermektedir. Özellikle College of Polytechnics Jihlava, State University System of Florida, Universidade De Aveiro gibi organizasyonların engelli turizmi alanında çalışmalarının yoğunlaştığı ve önemli çalışmalar ortaya çıkardıkları söylenebilir. The College of Polytechnics Jihlava, Çekya’da Vysočina Bölgesinde yer alan tek devlet yüksek üniversitesidir. Çalışma programları içerisinde bölgesel işgücü piyasasının ihtiyaçlarına göre iyi dengelenmiş bir teorik bilgi ve pratik beceriler kombinasyonu sağlayan bir kurumdur. Florida International University, Amerika Birleşik Devletleri, Florida eyaleti Miami bölgesinde yer alan kamu araştırma üniversitesidir. 1972’de kurulan üniversite kısa sürede en iyi ilk yüz kamu üniversitesinden biri haline gelmeyi başarmış. Yüksek bütçeli bir araştırma üniversitesidir. Universidade De Aveiro, Portekiz, Aveiro,’da yer alan ve 2009 yılından bu yana özel hukuka tabi bir kamu vakfı üniversitesidir. Avrupa’nın en iyi yüz yüksek öğretim kurumu arasında yer alır. Engelli turizmi konulu çalışmalara katkı sağlayan ülkeler/bölgeler dağılımları Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Engelli Turizmi Araştırmalarına Katkı Sağlayan Ülkeler/Bölgeler

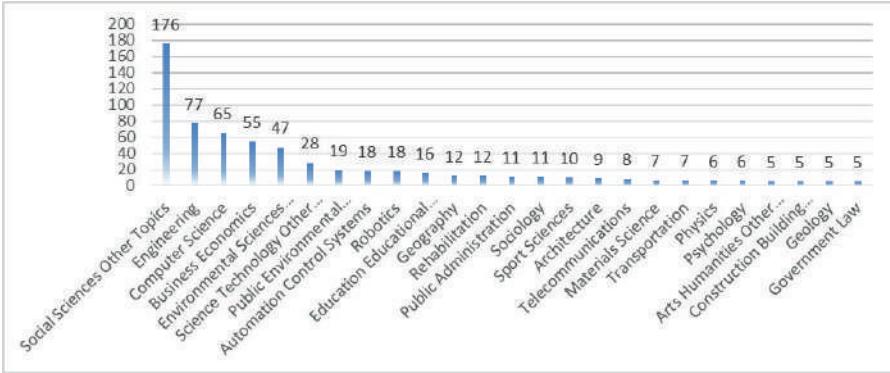
Tablo 5’de engelli turizmi araştırmalarına katkıda bulunan ilk 25 ülkeye yer verilmiştir. Toplamda engelli turizmi çalışmalarına katkı sağlayan 113 ülke olduğu saptanmıştır. Tabloya göre, Güney Kore 49 araştırma ve yüzde 11.187 oranı ile engelli turizmi alanında en çok yayın yapan ülkedir. Güney Kore’yi, peşinden Polonya ve Amerika Birleşik Devletleri 42 araştırma, İngiltere 34 araştırma ve Çin 31 araştırma ile takip etmektedir. Ülkemiz ise 24 araştırma ve yüzde 5.479 kendisi ile aynı verilere sahip Avusturyanın peşinden sekizinci sırada ve engelli turizmi akademik çalışmalarında es geçilmemesi gereken bir pay sahibidir. İlk on sırada yer alan ülkelerdeki bilim insanlarının ilgisi ve turizm sektörünün büyüklüğünü, potansiyelini, ekonomik yönlerini yansıtabilir. Ülkemizdeki ortaya koyulan araştırmalar göz önüne alınınca Ülkemizin de de bu alandaki katkıları da dikkate alınmalıdır. Engelli turizmi konulu araştırmaların yer aldığı Web of Science kategorilerinin dağılımları Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Engelli Turizmi Araştırmalarının Web of Science Kategorileri

Kategorilerdeki çalışma sayısı irdelendiğinde, bir çalışmanın birden fazla kategoride yer almış olduğu ortaya çıkarılmıştır. Tablo 7 incelendiğinde, 161 araştırma (%36.758) ile araştırmaların büyük çoğunluğunun Hospitality, Leisure, Sport Tourism kategorisinde yoğunlaştığı tespit edilmiştir. 593 araştırmanın yaklaşık olarak %37'si (161 yayın) Hospitality, Leisure, Sport Tourism kategorisinde yer almaktadır. Bu kategorizasyon engelli turizmi konusunun, turizm ve konukseverlik iş kolu ile kuvvetli bir ilişkisinin olduğunun göstergesidir. İlk üç kategoride de kayda değer sayıda çalışma yer almaktadır. Tablo 6 verileri incelendiğinde, engelli turizmi çalışmalarının multidisipliner bir yaklaşımla ele alındığını ve turizm, mühendislik, eğlence, spor, yönetim, çevre çalışmaları, bilgisayar bilimi ve yapay zeka, mesleki sağlık, işletme, iktisat, coğrafya, sosyoloji, eğitim, rehabilitasyon, mimarlık, bölgesel şehir planlaması ve robotik çalışmaları gibi pek çok önemli kategorilerde yer aldığı izlenmektedir. Engelli turizmi araştırma alanlarına göre dağılımları Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Engelli Turizmi ile İlgili Konuların Araştırma Alanlarına Göre Dağılımı

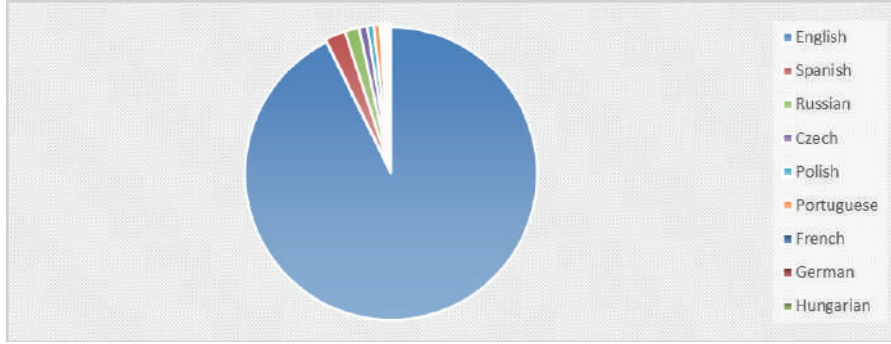

Tablo 7 incelendiğinde, engelli turizmi araştırmalarının yer aldığı 25 adet araştırma alanı verilmiştir. Tablo, engelli turizmi araştırmaların geniş bir spektruma yayıldığı görülmektedir. Tabloda ilk sırada araştırmacıların çoğunluğu 176 araştırma ve %40.183 oranıyla “Sosyal Bilimler-Diğer Konular” kategorisinde yer aldığı görülmektedir. Merkezi bir konumda “Sosyal Bilimler-Diğer Konular” kategorinin yer alması, engelli turizm konusundaki araştırmaların burada yoğunlaştığını ortaya koymuştur. 77 araştırma ve %17.580 oran ikinci sırada mühendislik alanı yer almaktadır. Üçüncü sırada, 65 araştırma ve %14.840 oranı bilgisayar bilimleri alanı vardır. Tablo incelendiğinde engelli turizmi çalışmalarının yoğunlukla sosyal bilimler mihverinde ağırlaştığı, ancak multidisipliner bir yaklaşımla mühendislik ve bilgisayar bilimleri alanında da çalışmaların kümelenmesi

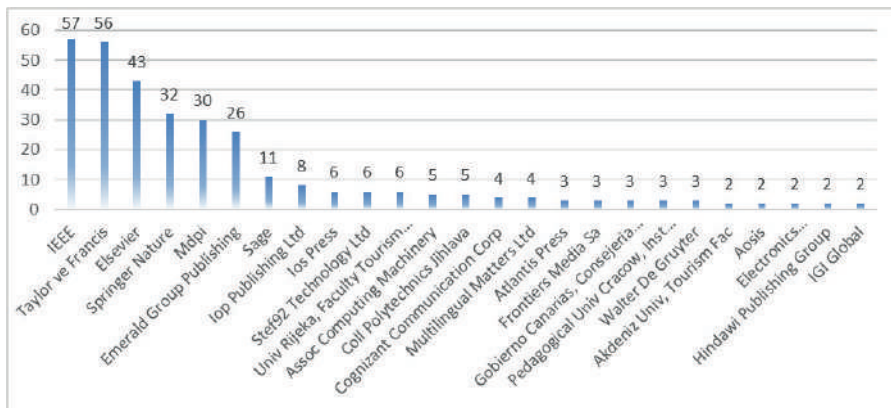
engelli turziminin dinamik yapısından kaynaklandığı düşünülebilir. Tablo 8’de engelli turizmi araştırmaların yayın dilleri verilmiştir.

Tablo 8. Engelli Turizmi Araştırmalarının Yayınlandığı Diller

Tablo 8 değerlendirildiğinde, araştırma çerçevesindeki engelli turizmi araştırmaları İngilizce, İspanyolca ve Rusça başta olmak üzere toplam 11 farklı dilde yayınlandığı anlaşılmaktadır. Buna göre Web of Science bilimsel veri dizininde yer alan engelli turizm konusuyla alakalı araştırmaların %92.694’ü, yani 406 araştırma İngilizce dilinde kaleme alınmıştır. İngilizce lisanının engelli turizmi çalışmalarında yoğun tercih edilmesi, İngilizce dilinin evrenselliğini göstermektedir. Engelli turizmi ile ilgili Türkçe dilinde kaleme alınıp, Web of Science bilimsel veri dizininde yer alan araştırma bulunmamaktadır. Engelli turizmi bilimsel araştırmalarının en fazla yayınlandığı 25 yayıncı mecranın dağılımları Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. Engelli Turizmi Araştırmalarının İlk 25 Yayıncı Kuruluşlarına Göre Dağılımı

Tablo 9’a göre, IEEE engelli turizmi ile ilgili yayınlanan araştırmaların 57’sini (%13.014) içinde barındırarak bilim insanlarınca en çok tercih

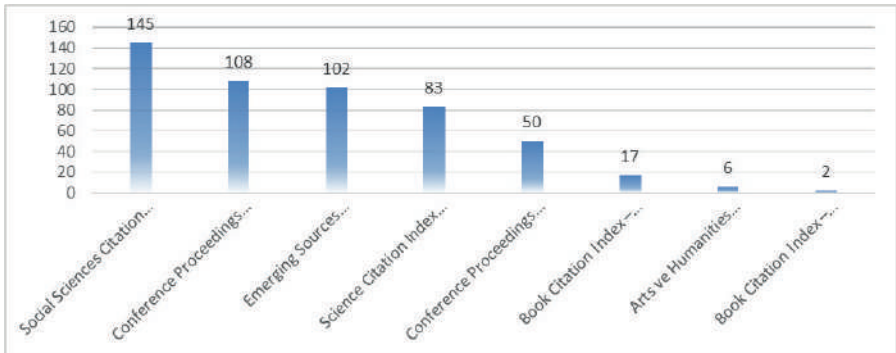
edilen yayıncı olmuştur. İkinci sırada ise yayıncı Taylor ve Francis 56 araştırma (%12.785) gelmektedir. Engelli turizmi çalışmalarının yayınlarını ağırlıklı olarak ilk iki yayıncı IEEE ve Taylor ve Francis üstlenmiştir. 43 araştırma (%9.817) ile üçüncü sırada yer alan yayın kuruluşu ise Elsevier'dır. Ülkemizden ise Akdeniz Üniversitesi Turizm Dergisi, Web of Science bilimsel veri dizini verilerine göre, engelli turizmi araştırmalarının yer aldığı yayıncı kuruluşlardandır. Araştırmaların çeşitlerine (Makale, Bildiri Belgesi, Kitap Bölümleri, İnceleme Makalesi, Erken Erişim, Editöryal Malzeme vb.) göre dağılımı Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. Engelli Turizmi Araştırmalarının Türlerine Göre Dağılımı

Sıra	Yayın Türü	Yayın Sayısı	Yüzde
1	Article	280	63.927
2	Proceeding Paper	145	33.105
3	Book Chapters	17	3.881
4	Review Article	14	3.196
5	Early Access	10	2.283
6	Editorial Material	4	0.913

Tablo 10 incelendiğinde, engelli turizmi alanında yayınlanan bilimsel araştırmaların makale türünde 280 tane (%63.927) yayımlandığı görülmektedir. İkinci sırada bildiri özeti 145 adet, üçüncü sırada kitap bölümü 17 adet şeklinde kaleme alınan araştırmalar sıralanarak devam etmektedir. Tabloda yoğunluğu makaleler oluşturmaktadır. Bu yoğunluk, engelli turizmi araştırmalarının sıklıkla süreli akademik dergilerde yer bulan makaleler şeklinde olduğu manasına gelmektedir. Engelli turizmi araştırmalarının tarandığı Web of Science veri tabanına göre dağılımları Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11. Engelli Turizmi Araştırmalarının Web of Science İndekslerine Göre Dağılımları

Tablo 11 incelendiğinde, Engelli turizmi konulu 145 adet (%33.105) araştırma SSCI (Social Sciences Citation Index), 108 adet (%24.658) araştırma CPCI-S (Conference Proceedings Citation Index-Science), 102 adet (%23.288) ESCI (Emerging Sources Citation Index) kapsamında taranan dizinlerde yayınlandıkları görölmektedir. Tablo 11'e göre, engelli turizmi araştırmalarının sıklıkla sosyal bilimler alanında ve gelişmekte olan bilimsel mecralarda ele alındığını göstermektedir ve ayrıca da diğer disiplinlerden de farklı yayın türlerinden çalışmalarına yer verildiği görölmektedir.

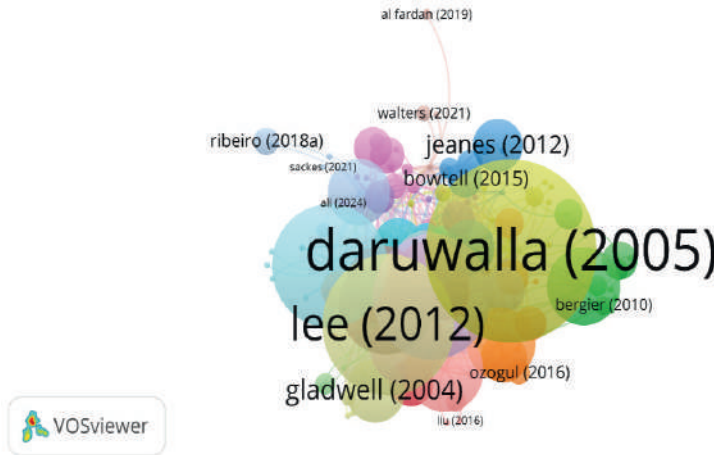
3.2.VOSviewer ile Atıf Analizi

Bilimsel çalışmaların, yazarların, yazarın aitliği olduğu organizasyonların ve yazarın çalışma yaptığı ülke/coğrafı bölgenin içinde bulunduğu dört farklı durum ele alınarak atıf analizi dört başlık altında değerlendirilmiştir.

3.2.1.Araştırmalarının Atıf Analizi

Atıf ağırlıklı haritalama, 438 araştırmadan bağlantı gücü ve atıf sayısı yüksek 146 araştırma 19 küme ve 479 bağlantı sayısı ile ağırlıklı harita oluşturulmuştur.

şekil 1. Engelli Turizmi Araştırmalarının Atıf Analizi (Atıf Ağırlıklı)

şekil 1'de Web of Science veri tabanından çevrimiçi elde edilen engelli turizmi çalışmalarının verileri VOSviewer paket programına aktarılarak araştırmaların atıf ağırlıklı analizi yapılmıştır. Görseldeki dairelerin çapının büyüklüğünün bağlantı sayılarıyla doğru orantılı arttığı belirtiliyor. Özetlenirse bir bilimsel araştırma ne kadar büyük bir daire ile görselleştirilirse, görselleştirilen diğer dairelere nazaran büyüklüğü, o araştırmanın diğer

araştırmalarla daha fazla atıf ilişkisine sahip olduğu veya daha fazla atıf sayısına sahip olduğunu ifade eder. Van Eck ve Waltman (2010) çalışmasında, haritalama ve benzer vasıftaki çalışmaların kümelenmesi süreçlerinin kendi aralarında bütünlüycü tamamlayıcı olduğunu belirtmiştir. Haritalama, çalışma sahasının şebekesinin detaylı bir görselini ortaya koyarken, kümeleme ise mevcut örgünün daha umumi ve işlenmemiş bir bakış açısını sunar. Bu sayede, çalışmaların daha genel özellikleri ve bağlantıları çok net idrak edilebilir. Şekil 1’de, aynı renkli kümede yer alan çalışmaların, birbirleri emsalinde konular üzerinde odaklandığı belirtiliyor. Bu kümeleme ile araştırmalar arasındaki temel motif benzerlikleri görsel olarak daha anlaşılabilir ve belirgin hale gelir. Belirli bir tema etrafında kümelenmiş çalışmaları aynı renkler ile simgeler. Çalışmalar arasındaki ortak nokta ve benzerlik ile ters orantılı olarak daireler arasındaki mesafe değişir. Yani, dairelerin yakınlığından benzer oldukları sonucu çıkarılabilir. Ayrıca, daireler arasındaki ilişki çizgisinin kalınlığıyla da çalışmalar arasındaki atıf ilişkisinin gücünün yüksek olduğu anlaşılır. Kalın çizgiler, güçlü bir atıf bağlantısını gösterirken, ince çizgiler ise zayıf bir ilişkiyi temsil eder (Duman, 2024). Atıf ağırlıklı haritalama şeklinde oluşturulan Şekil 6 incelendiğinde 192 atıf ile Daruwalla (2005), 148 atıf ile Lee (2012), 132 atıf ile Shaw (2004), 130 atıf Ray (2003) ve 106 atıf ile Mckercher (2018) ait çalışmaların en yüksek atıf almış eserler olduğu görülmektedir.

3.2.2. Kaynakların Atıf Analizi

Engelli turizmi alanında 304 tane farklı bilimsel araştırmayı ele aldığımızda, bu araştırmaların birbirleriyle ne kadar ilişkili olduğunu anlamak için VOSviewer yazılımı ile bir görselleştirme çalışması yapılmıştır. Bu çalışmada, her araştırmacının en az bir başka araştırmayı kaynak göstermesi ve en az bir başka araştırma tarafından kaynak gösterilmesi şartı aranmıştır. Bu şartı sağlayan 304 kaynaktan, 86 farklı kaynak birlikteliği oluşmuştur. Bu 86 farklı kaynak arasındaki ilişkiler, bir ağ gibi düşünülerek görselleştirilmiştir.

Şekil 2. Engelli Turizmi Araştırmalarının Yayımlandığı Kaynakların Atıf Analizi
(Atıf Ağırlıklı)

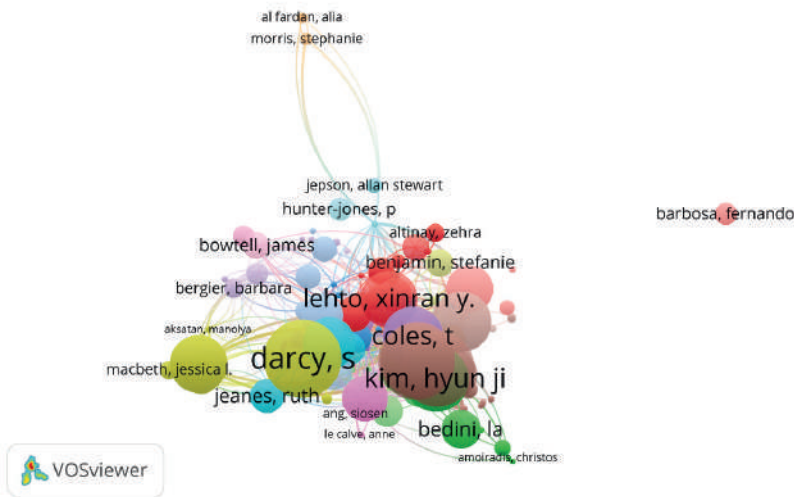
Bu görselde, 22 farklı küme olduğu ve bu gruplar arasındaki bağlantıların oldukça yoğun olduğu görülmektedir. Bu yoğunluk, bağlantı gücü olarak ifade edilmektedir ve toplam bağlantı gücü 265 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca, bu ağdaki tüm bağlantıların toplam uzunluğu 444 birim olarak bulunmuştur. Engelli turizmi alanındaki bilimsel çalışmaların hangi dergilerde daha sık atıldığı ve dolayısıyla alanın gelişimine en büyük katkıyı yapan yayınların hangileri olduğunu gösteren bir atıf analizi çalışmasının sonuçlarını sunmaktadır. Şekil 2’de VOSviewer bibliyometrik yazılımı aracılığıyla yapılan bu analizde, Web of Science veri tabanından elde edilen engelli turizmi ile ilgili yayınlar incelenmiş ve bu yayınların birbirlerine ne sıklıkla atıf yaptıkları tespit edilmiştir. Atıf sayısı, bir çalışmanın diğer çalışmalar tarafından ne kadar sıklıkla referans gösterildiğini ifade eden ve dolayısıyla o çalışmanın alanındaki etkisi ve önemi hakkında bilgi veren bir ölçüttür (İkpaahindi, 1985). Tourism Management dergisi, 790 atıfla en çok atıf alan dergi olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, derginin engelli turizmi alanındaki etkili yayınlardan birisi olduğunu ve alanın gelişimine önemli katkılar sağladığını göstermektedir. Annals of Tourism ve Current Issues in Tourism dergileri sırasıyla 341 ve 304 atıf ile ikinci ve üçüncü sırada yer almaktadır. Bu dergiler de engelli turizmi alanında önemli bir yere sahip olduklarını ve alanın gelişimine katkı sağladıklarını göstermektedir. International Journal of Contemporary Hospitality Management ve Leisure Studies dergileri ise sırasıyla 189 ve 186 atıf ile beşinci sırada yer almaktadır. Bu dergiler de engelli turizmi alanında önemli çalışmalar yayınlamaktadır. Hangi dergilerin

en çok atıf aldığına bakarak, engelli turizmi alanındaki araştırmacıların hangi konulara daha fazla ilgi gösterdiğini ve alanın hangi yönlerinin daha fazla çalışıldığı, en çok atıf alan makalelerin incelenmesi, engelli turizmi alanındaki önemli kavramlar, teoriler ve metodolojiler hakkında bilgi edinmeyi kolaylaştırır. Yapılan engelli turizmi araştırmalarının yayınlandığı kaynakların atıf analizi (atıf ağırlıklı) ile, engelli turizmi alanındaki bilimsel yayınların dağılımını ve etkilerini ortaya koyarak, alanın genel bir resmini çizmektedir. Bu sayede, araştırmacılar ve diğer paydaşlar, engelli turizmi alanındaki gelişmeleri daha iyi takip edebilir ve bu alanda daha etkili çalışmalar yapabilirler.

3.2.3. Yazarlarının Atıf Analizi

1.248 yazarın en az bir akademik çalışmaya imza atmış ve en az sıfır atıf almış olması koşuluyla yapılan bir ağ analizi sonucunda, yazarlar arasında 1.000 farklı birliktelik tespit edilmiştir. Bu geniş veri setinden görselleştirme amacıyla 339 yazar seçilmiştir. Oluşturulan ağ yapısında, bu 339 yazar 18 farklı kümeye ayrılmış ve aralarında 3.180 bağlantı gücüne sahip bir ağ oluşturmuştur. Ağın toplam uzunluğu ise 3.458 birim olarak hesaplanmıştır. Engelli turizmi alanındaki literatürün bibliyometrik analizi kapsamında, Web of Science veri tabanından elde edilen veriler VOSviewer yazılımı ile işlenmiştir. Yazarların atıf analizi (atıf ağırlıklı) gerçekleştirilerek, alan içerisindeki en etkili yazarlar atıf ağırlığına göre belirlenmeye çalışılmıştır.

Şekil 8. Engelli Turizmi Araştırmalarını Yapan Yazarların Atıf Analizi (Atıf Ağırlıklı)

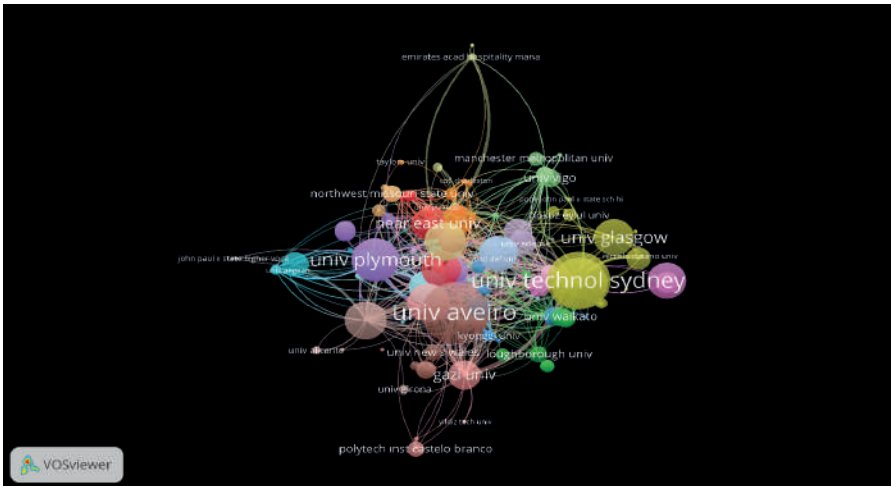

Yapılan analiz sonuçlarına göre, Darcy, S. ve Daruwalla, P. ikilisi 192 atıf ile engelli turizmi alanında en fazla atıf alan araştırmacılar olarak öne çıkmıştır. Bu ikiliyi sırasıyla 188 atıfıla Elisabeth Kastenholz, 178 atıfıla Eusebio Celeste ve 169 atıfıla Figueiredo Elisabeth takip etmektedir. Bu bulgular, söz konusu araştırmacıların engelli turizmi alanındaki çalışmalarının diğer araştırmacılar tarafından sıklıkla referans gösterildiğini ve alanın gelişimine önemli katkılar sağladığını göstermektedir. Özetle yazarların atıf analizi (atıf ağırlıklı) gerçekleştirilerek, engelli turizmi alanında yapılan bilimsel çalışmaların nicel bir değerlendirmesi burada ortaya çıkmıştır, alanın önemli isimlerini ve gelişme yönleri hakkında fikir vermektedir.

3.2.4. Yazarların Bağlı Olduğu Kurumların/Kuruluşların Atıf Analizi

Yapılan araştırmada, belirli kriterlere uyan 601 farklı organizasyonun bir araya getirilerek bir yazarların bağlı olduğu kurumların/kuruluşların atıf analizi gerçekleştirilmiştir. “En az 1 araştırma ve en az sıfır atıf” kısıtlaması ile elde edilen bu veri setinde, kurumlar arasındaki ilişkiler incelenmiş ve görselleştirilmiştir. Analiz sonucunda, 601 kurum/kuruluş birlikteliği oluşmaktadır, 601 kurumun 202 tanesi görselleştirilebilmiş ve bu kurumlar arasında 19 farklı küme tespit edilmiştir. Bu kümeler arasındaki bağlantılar, 1259 bağlantı gücü ve 1393 toplam bağlantı uzunluğu ile ifade edilmiştir. şekil 4’de engelli turizmi araştırmalarını yapan yazarların bağlı oldukları kurum/kuruluşların atıf analizi (atıf ağırlıklı), engelli turizmi alanındaki araştırmaların yazarlarının kurumsal kökeni ve bilimsel etkilerini değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

şekil 4. Engelli Turizmi Araştırmalarını Yapan Yazarların Bağlı Oldukları Kurum/ Kuruluşların Atıf Analizi (Atıf Ağırlıklı)

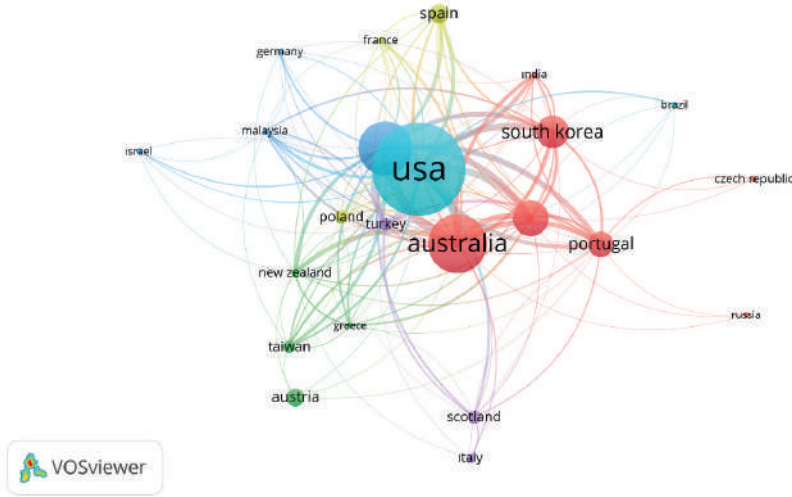

Web of Science dizininden elde edilen veriler, VOSviewer paket yazılımı aracılığıyla görselleştirilmiş ve atıf ağırlıklı bir analiz yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, engelli turizmi araştırmalarında en yüksek atıf alan ilk beş kurum sırasıyla Aveiro Üniversitesi (Portekiz), Sydney Teknoloji Üniversitesi (Avustralya), Western Sydney Üniversitesi (Avustralya), Plymouth Üniversitesi (İngiltere) ve Dong Eui Üniversitesi (Güney Kore) olarak belirlenmiştir. Aveiro Üniversitesi (252 atıf), Sydney Teknoloji Üniversitesi (232 atıf) ve Western Sydney Üniversitesi (192 atıf): Bu üç üniversite, engelli turizmi alanında en yüksek atıf alan kurumlar olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, söz konusu üniversitelerin bu alanda yaptığı çalışmalara olan ilginin yüksek olduğunu ve bu üniversitelerin engelli turizmi araştırmalarında öncü bir rol üstlendiğini göstermektedir. Plymouth Üniversitesi ve Dong Eui Üniversitesi: Bu üniversiteler de engelli turizmi alanında önemli çalışmalara imza atmaktadır. Özellikle Plymouth Üniversitesi, İngiltere'nin en büyük üniversitesi olması nedeniyle bu alandaki çalışmalara yaptığı katkı daha da önemlidir. Yazarların bağlı oldukları kurum/kuruluşların atıf analizi (atıf ağırlıklı), engelli turizmi alanındaki araştırmaların coğrafi dağılımı ve yazarların kurumsal odaklanma noktaları hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Özellikle, belirlenen bu üniversitelerle ve yazarlar ile işbirliği yaparak, engelli turizmi alanındaki araştırmaların daha da geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması mümkün olabilir.

3.2.5. Yazarların Bağlı Olduğu Ülkelerin/Bölgelerin Atıf Analizi

Web of Science dizininden elde edilen veriler, VOSviewer paket yazılımı aracılığıyla görselleştirilmiş ve yazarların bağlı olduğu ülkelerin/bölgelerin atıf analizi yapılmıştır. Dünyada 69 ülke ile en az 5 tane bilimsel araştırma ve araştırmalara en az 5 kez başvurulmuş (atıf almış) olma kısıtlaması uygulanarak incelendiğinde, bu ülkeler arasında 24 farklı grup (birliktelik) olduğu görüldü. Bu 24 gruptan 23'ü görsel olarak bir harita üzerinde görselleştirilmiştir. Bu haritada ülkeler 6 farklı kümeye ayrıldı. Ülkeler arasındaki ilişkiler (bağlantılar) incelendiğinde, bu bağlantıların toplam gücünün 133, toplam uzunluğunun ise 539 olduğu hesaplandı.

Şekil 5. Engelli Turizmi Araştırmalarını Yapan Yazarların Bağlı Oldukları Ülkelerin/Bölgelerin Atıf Analizi (Atıf Ağırlıklı)

Şekil 5’de Web of Science veri tabanından elde edilen engelli turizmi araştırmaları, VOSviewer yazılımı vasıtasıyla bibliyometrik bir analizle değerlendirilmiştir. Engelli turizm araştırmalarını yapan yazarların bağlı oldukları ülkelerin/bölgelerin yoğunluk görselleştirilmiş atıf analizi, atıf ağırlıklı bir yaklaşımla yapılan bu analizde, Amerika Birleşik Devletleri 1192 atıfla en yüksek bilimsel etkiye sahip ülke olarak belirlenmiştir. Avustralya (750 atıf), İngiltere (693 atıf), Çin (458 atıf) ve Güney Kore (423 atıf) ise sırasıyla ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci sıralarda yer almaktadır. Bu bulgular, engelli turizmi alanındaki bilimsel üretimin coğrafı dağılımı ve ülkeler arasındaki rekabet durumu hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. Kısacası engelli turizm araştırmalarını yapan yazarların bağlı oldukları ülkelerin/bölgelerin yoğunluk görselleştirilmiş atıf analizi haritasını çıkardığımızda, Amerika Birleşik Devletleri’nin bu alandaki tartışmasız lideri olduğu görülmektedir. Avustralya, İngiltere, Çin ve Güney Kore gibi ülkeler de bu alanda önemli katkılar sağlasa da, Amerika’nın bilimsel etkisini yakalayamamaktadır. Bu sonuçlar, engelli turizmi alanında Amerika’nın küresel bir referans noktası olduğunu göstermektedir.

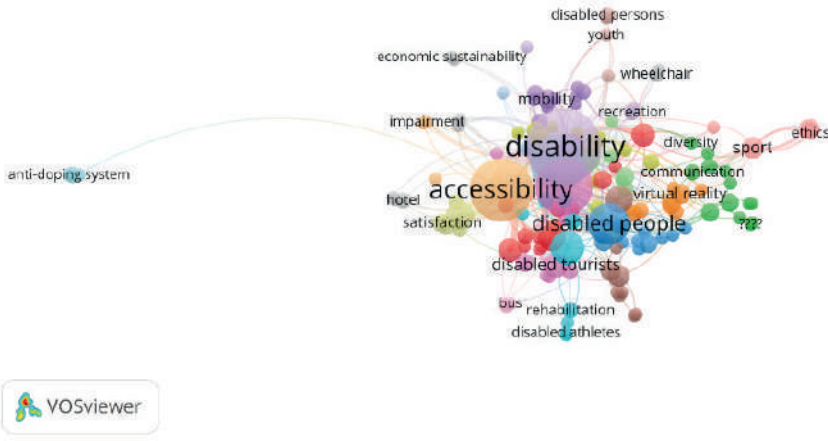
3.3. Anahtar Kelimelerin Birlikte Bulunma Analizi

Engelli turizmi çalışmalarındaki anahtar kelimelerin birliktelik analizi Şekil 6’da verilmiştir. Bu alanın alt temalarını ve araştırma odaklarını ortaya koymuştur. 1458 farklı anahtar kelime en az 2 kez tekrar eden kelimeler 162 birliktelik oluşturmuştur. 152 kelime birlikteliği görselleştirilmiştir. 152

kelime, 22 farklı kümede toplanmıştır. 450 bağlantı gücü ve 627 toplam bağlantı gücü ortaya çıkmıştır. Bu kümeler, engelli turizmi alanındaki araştırmacıların hangi konulara daha fazla ilgi gösterdiğini ve hangi kavramları birlikte kullandığını göstermektedir. Bu bulgu, engelli turizmi alanındaki araştırmaların çok yönlü ve karmaşık bir yapıya sahip olduğunu da göstermektedir.

Şekil 6. Engelli Turizmi Araştırmalarındaki Anahtar Kelimelerin Birlikte Bulunma Dağılımı

Tablo 12. Engelli Turizmi Araştırmalarında En Çok Tekrar Eden İlk Altı Anahtar Kelimelerin

Sıra	Kelime	n
1	disability	71
2	accessibility	49
3	accessible tourism	40
4	tourism	39
5	people with disabilities	14
6	tourism for all	10

Engelli turizmi araştırmalarında kullanılan anahtar kelimelerin dağılımı tablo 12’de verilmiştir. Tablo 12’deki bulgulara göre, “disability” kelimesi diğer tüm kelimelerden daha sık kullanılmıştır. Bu kelime, n=71 kez tekrarlanarak analiz edilen metinlerde en yüksek frekans değerine ulaşmıştır. “Accessibility” kelimesi ise n=49 kez tekrarlanarak ikinci sırada yer almıştır. “Accessible tourism” n=40 kez, “tourism” n=39 kez, “people with disabilities” n=14 kez ve “tourism for all” n=10 kez kullanılmıştır.

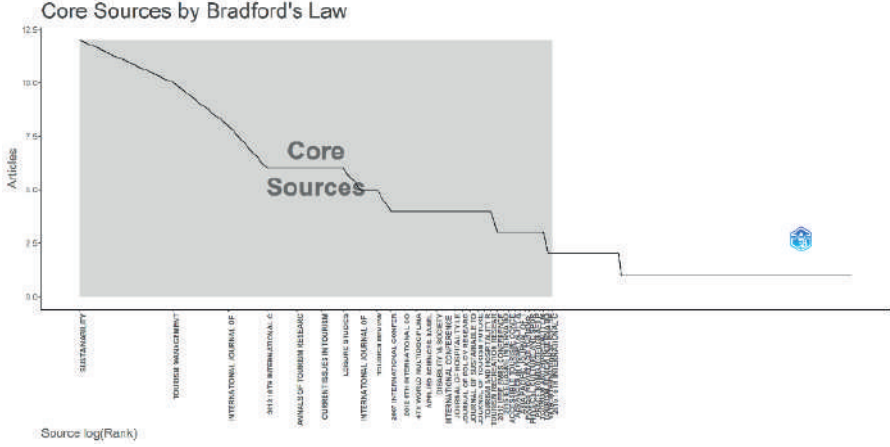
Bu bulguları, dilbilim ve bibliyometri alanında sıklıkla kullanılan Zipf Yasası ile karşılaştırdığımızda ilginç bir durum ortaya çıkmaktadır. Zipf Yasası, bir metindeki kelimelerin sıklıklarının belirli bir dağılım gösterdiğini ve en sık kullanılan kelimenin diğerklerine göre çok daha sık geçtiğini öngörür. Bu yasa, kelimelerin sıralamaları ile sıklıkları arasında ters orantılı bir ilişki olduğunu belirtir (Souza vd., 2024). $r \times f = k$ formülünde r sözcüğün sıralaması, f sıklık ve k sabittir şeklinde ifade edilir (Lalrempuii vd., 2019). Analizimizde elde edilen sonuçlar, Zipf Yasası'nın tam olarak geçerli olmadığını göstermektedir. Örneğin, "disability" kelimesi beklenenden çok daha sık kullanılmış, diğerk kelimelerin sıklıkları ise beklenen değerlerden daha düşüktür.

Cebirsel olarak Zipf Yasasına göre formülüze edildiğinde "disability" kelimesi kelimesi ilk sıradadır ve 71 kez tekrar etmiştir. İkinci sıradaki "accessibility" 49 kez tekrar etmiştir. Yasaya göre bu kelimenin $49 \times 2 = 98$ kez tekrar ettiği sonucuna ulaşılır. Aynı şekilde üçüncü sıradaki "accessible tourism" $40 \times 3 = 120$ kez, "tourism" $39 \times 4 = 156$ kez, "people with disabilities" $14 \times 5 = 70$ kez ve "tourism for all" $10 \times 6 = 60$ kez tekrarladığı sonucuna ulaşılır. Bu uyumsuzluk durumunun birkaç farklı nedeni olabilir. Birincisi, engelli turizmi alanının nispeten yeni ve gelişmekte olan bir alan olmasıdır. Bu nedenle, alanın temel kavramlarını ifade eden "disability" gibi kelimeler, diğerk daha spesifik kavramlara göre daha sık kullanılmaktadır. İkincisi, farklı disiplinlerden araştırmacıların bu alana ilgi göstermesi, farklı terminolojilerin kullanılmasına neden olabilir. Üçüncüsü, veri tabanının kapsamı ve kullanılan arama stratejileri de sonuçları etkileyebilir. Sonuç olarak, engelli turizmi literatüründe anahtar kelimelerin dağılımı, Zipf Yasası'nın öngördüğü gibi tam bir düzenlilik göstermemektedir. Bu durum, alanın karmaşık ve çok boyutlu olduğunu ve daha fazla araştırmaya ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Farklı veri tabanları ve daha farklı analiz yöntemleri kullanarak bu konu daha derinlemesine incelenmelidir. Engelli turizmi yayınlarındaki dergi üretkenliğini gösteren Bradford Yasası Şekil 7'de verilmiştir.

Bibliometrix (Biblioshing) yardımıyla elde edilen Şekil 7'de sunulan veriler aracılığıyla, engelli turizmi literatürüne Bradford Yasası lensinden bakarak, alanın en üretken dergilerini ve yayınların dağılımını ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır. Souza ve arkadaşları (2024) göre, Bradford Yasası, bilimsel yayınların belirli bir konu veya alanda nasıl dağıldığını anlamamıza yardımcı olan önemli bir bibliyometrik araçtır. Bu yasa, yayınların büyük bir kısmının küçük bir dergi grubunda yoğunlaştığını, yani bir "çekirdek bölge" olduğunu öne sürer. Bradford Yasası, yayınların üç bölgeye ayrıldığını öngörür: Çekirdek Bölge: En üretken ve en az sayıda dergiyi içerir. Bu dergiler, alanın temel literatürünü oluşturur. İkinci Bölge:

Çekirdek bölgeden daha fazla sayıda dergi içerir, ancak üretkenlikleri daha düşüktür. Üçüncü Bölge: En fazla sayıda dergiyi içerir, ancak üretkenlikleri en düşüktür.

Şekil 7. Bradford Yasasına Göre En Üretken Dergiler

Yapılan analizle, engelli turizmi alanındaki yayınların Bradford Yasası'na uygunluğu incelenmiştir. Analiz sonuçları, alanın en üretken dergilerinin “Sustainability”, “Tourism Management” ve “International Journal of Contemporary Hospitality Management” gibi isimlerden oluştuğunu göstermiştir. Bu dergiler, alanın çekirdek bölgesini oluşturmakta ve yayınların büyük bir kısmını içermektedir (Aslantürk ve Baltacı, 2023). En üretken 33 dergiyi içeren birinci bölge, tüm yayınların yaklaşık üçte birini oluşturmaktadır. Benzer şekilde, 127 dergiyi kapsayan ikinci bölge de yayınların üçte birine ev sahipliği yapmaktadır. Kalan yayınların büyük bir kısmı (148 adet yayın) ise 144 dergiden oluşan üçüncü bölgede yer almaktadır. Bu oranların birbirlerine eşit olması neticesinde en üretken 33 dergi I. bölgede ve çekirdek dergileri oluşturmaktadır. Analizde elde edilen doneler, engelli turizmi literatürünün Bradford Yasası'na uygun bir dağılım gösterdiğini ortaya koymuştur. Çekirdek bölgedeki 33 dergi, yayınların yaklaşık üçte birini üretmiştir. Bu durum, alanın temel literatürünün bu dergilerde yoğunlaştığını göstermektedir. İkinci ve üçüncü bölgelerdeki dergiler de, sırasıyla yayınların yaklaşık üçte birini üretmişlerdir. Bu sonuçlar, Bradford Yasası'nın öngördüğü gibi, yayınların belirli bir yapıda toplandığını doğrulamaktadır. Bradford Yasası'sı sayesinde araştırmacılar, alanın en üretken dergilerini belirleyebilir ve kaynaklarını daha verimli bir şekilde kullanabilirler. Çekirdek bölgedeki dergiler, alanın temel kavramlarını ve teorilerini anlamak için başvurulabilecek en güvenilir kaynaklardır (Donthu

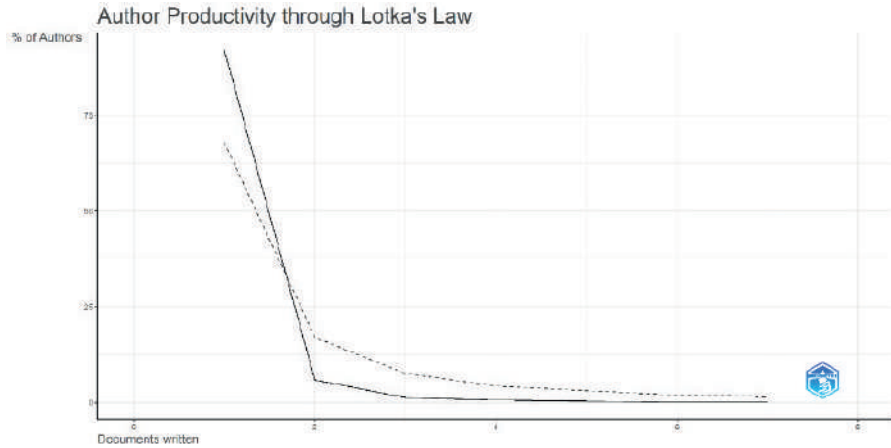
vd., 2021). Sonuç olarak, Bradford Yasası, engelli turizmi alanındaki araştırmacılar için önemli bir rehber niteliğindedir.

Tablo 13. Bradford Yasası Bölgeleri

Bölge	Dergi Sayısı	Yüzde	Makale Sayısı	Yüzde	k
I	33	10.855	146	33.333	-
II	127	41.776	144	32.877	3.58
III	144	47.369	148	33.790	1.13
Toplam	304	100	438	100	

Araştırma sonuçlarına göre, alanın en üretken dergilerinin büyük bir kısmı, toplam yayınların yaklaşık üçte birini (%33.333) oluşturan ilk bölgede (çekirdek bölge) yer almaktadır. İkinci ve üçüncü bölgelerdeki dergiler ise sırasıyla toplam yayınların %33.877 ve %33.790 'ını üretmektedir. Yazarların bilimsel üretkenliğini ölçen (Lotka Yasası) bilimsel üretkenlik dağılımı ve değerlendirilmesi Şekil 8'da gösterilmektedir.

Şekil 8. Lotka Yasasına Göre Bilimsel Üretkenlik Dağılımı ve Değerlendirilmesi

Lotka Yasası, bilim dünyasının gizemli bir formülüdür. Bu yasa, bize şunu söyler: Bir alanda çalışan bilim insanlarının büyük bir kısmı az sayıda makale yayınlar, küçük bir grup ise çok sayıda makaleye imza atar. Yani, bilimsel dünyada bir “azınlık hakimiyeti” söz konusudur. Bu durum, bir piramidi andırır. Piramidin tabanında az sayıda makale yayınlayan çok sayıda bilim insanı yer alırken, tepede ise çok sayıda makaleye imza atmış az sayıda bilim insanı bulunur. Bu durum, sadece bilim dünyasıyla sınırlı değil, pek çok alanda gözlemlenebilir (Aslantürk ve Baltacı, 2023). Bilim insanlarının üretkenlik düzeylerini ve dağılımını anlamamıza yardımcı olur. Hangi bilim

insanlarının ve kurumların daha fazla etkiye sahip olduğunu belirlememizi sağlar. Bilimsel üretkenliğin zaman içinde nasıl değiştiğini görmemizi sağlar. Bilimsel politika oluşturuculara yol gösterir (Güleç Bilgili ve Yılmaz, 2024). Lotka Yasası, matematiksel bir formüle dayanır. Bu formül, bir bilim insanının belirli sayıda makale yayınlama olasılığını hesaplamamızı sağlar. Formül, daha fazla makale yayınlayan bilim insanlarının sayısının azalacağını öngörür. Lotka Yasası, bilim dünyasının karmaşık yapısını anlamamız için önemli bir araçtır. Bu yasa sayesinde, bilimsel üretkenlik hakkında daha derinlemesine bilgi sahibi olabilir ve bilimsel araştırmaların nasıl ilerlediğini daha iyi anlayabiliriz. Lotka Yasası, bilim dünyasının “80/20 kuralı” gibidir. Az sayıda bilim insanı, bilimsel bilginin büyük bir kısmını üretmektedir.

Tablo 14. Lotka Yasası

Yazılı belgeler	Yazar Sayısı	Yazarların Oranı
1	1149	0,921
2	73	0,058
3	16	0,013
4	8	0,006
6	1	0,001
7	1	0,001

Lotka'nın yasasına göre, yazarların ürettiği yayın sayılarıyla ilgili dağılım şu şekildedir (Güleç Bilgili ve Yılmaz, 2024). Lotka Yasası'na göre, bilimsel yayınlara tek bir katkı sağlayan yazarlar, tüm yazarların yaklaşık %60'ını oluşturmaktadır. İki yayın ($1/n^2$ [$n=2$ için $1/4$]) ve üç yayın ($1/n^2$ [$n=3$ için $1/9$]) ile katkı sağlayan yazar sayıları ise sırasıyla, tek yayın yapan yazar sayısının dörtte biri ve dokuzda biri oranında azalmaktadır. Yani, bilim dünyasında az sayıda yazar, çok sayıda makaleye imza atarken, büyük çoğunluk sadece birkaç makale ile katkıda bulunur. Analizle, engelli turizmi alanındaki yazarların yayın sayıları incelendiğinde, Lotka Yasası'nın öngördüğü dağılımın oldukça farklı olduğu görülmüştür. Yazarların büyük bir çoğunluğu (%92.1) sadece bir makale ile alana katkıda bulunmuştur. Ancak, iki veya daha fazla makaleye sahip yazarların oranı, beklenenden çok daha düşüktür. Özellikle üç ve üzeri makaleye sahip yazarların oranı oldukça düşüktür. Sadece %5.8'lik kısmın iki makalesi, %1.3'lük kısmın ise üç makale ile katkıda bulunan yazarlardan oluştuğu, geri kalan %0.8'lük oranda ise bilim insanlarının alanda 4 ile 7 arasında çalışma ürettiği görülmektedir. Bu durum, engelli turizmi alanında yazarların üretkenliğinin, diğer alanlara kıyasla daha düşük ve daha eşit dağılımlı olduğunu göstermektedir. Bu farklılığın nedenleri arasında, engelli turizminin nispeten yeni ve daha az uzmanlaşmış bir alan olması, araştırmacıların farklı disiplinlerden gelmesi ve

alanın interdisipliner yapısı gibi faktörler sıralanabilir. Ayrıca, engelli turizmi alanındaki araştırmacıların genellikle daha küçük ölçekli üniversitelerde veya enstitülerde çalışıyor olması da bu durumu etkileyebilir. Engelli turizmi alanındaki yayınların dağılımı, klasik Lotka Yasası'ndan önemli ölçüde sapmaktadır. Bu bulgu, engelli turizmi alanının kendine özgü niteliklerini ve engelli turizmi araştırmalarının başlangıcından sonuna kadar olan süreçteki tüm hareketliliği, değişimi ve gelişiminin farklılıklarını ortaya koymaktadır. Engelli turizmi alanındaki yayınların dağılımı, Lotka Yasası'nın öngördüğü kalıplardan farklılık göstermektedir. Bu uyumsuzluk, engelli turizmi alanındaki araştırma politikalarının ve teşvik mekanizmalarının yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini göstermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Literatürde “Engelli Turizmi” alanında bibliyometrik çalışmaların çok olmaması dolayısı ile bu alandaki yayınlar ve bunların dağılımı, ilişkileri ve bağlantıları gibi konularda cevap bulmadaki güçlükler mevcuttur. Ulusal ve Uluslararası literatür incelendiğinde bu alandaki yayınlara yönelik bibliyometrik çalışmaların çok kısır olduğu görülmüştür. Bu çalışma ulusal literatürde Web of Science veri tabanından elde edilen veriler doğrultusunda engelli turizmi bilimsel araştırmalarının görsel haritalarının oluşturulduğu ilk çalışmalardandır. Ayrıca, Bradford yasası (dergi üretkenliği), Lotka yasası (yazarların bilimsel üretkenliği) ve Zipf yasası (kelime sıklığı analizi) gibi temel bibliyometrik yasalara çalışmada yer verilmiştir.

Bilim insanları tarafından engelli turizmi üzerine yapılan çalışmalar, zengin bir literatür oluşturmuştur. Bu çalışma, bu literatürü nicel bibliyometrik yöntemlerle analiz etmiştir. Alanın bilimsel üretimindeki yönelim, büyüme ve değişimini ortaya koymayı amaçlayarak, engelli turizmi alanındaki bilimsel yayınlarının son 25 yıllık dönemini kapsayan kapsamlı bir bibliyometrik inceleme sunmaktadır.

Web of Science veri tabanından gerçekleştirilen literatür taraması neticesinde geçmişten günümüze değin kaleme alınan konuyla ilgili 2000-2024 tarihleri arasında elde edilen 438 bilimsel yayın türleri analizlere dahil edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda, 2022 yılının engelli turizmi alanındaki bilimsel yayınlar açısından en verimli yıl olduğu tespit edilmiştir. Bu yılda 40 yeni yayınlı birlikte toplamda 776 atıf alınmıştır. Bu durum, özellikle küresel COVID-19 pandemisi sonrası, engelli turizmi alanındaki ilginin son yıllarda önemli ölçüde arttığını göstermektedir. Engelli turizmi alanındaki literatüre 13.192 farklı kaynaktan yararlanılarak 1.248 araştırmacı tarafından önemli katkılar sağlanmıştır. Araştırmacı sayısının çokluğu ve

yararlanılan kaynak sayısının çok olması engelli turizmi alanına olan ilgiyi anlamak bakımından önemlidir. Bu alandaki 406 bilimsel yayın İngilizce dilinde yayınlanmıştır. Bu sonuç, İngilizcenin engelli turizmi alanındaki bilimsel yayınların baskın dili olduğunu ortaya koymuştur. Bu durum, İngilizcenin akademik çevrelerde bilgi üretimi ve paylaşımı için tercih edilen bir dil olarak konumunu pekiştirmektedir. En fazla çalışmanın yayınlandığı dergi sıralamasında ilk sırada 12 araştırma ve yüzde 2.740 oranı ile Sustainability yer alırken, Tourism Management dergisi atıf analizinde 162 toplam bağlantı uzunluğu ile bu alanda en etkili dergi olarak öne çıkmıştır. Fazla çalışmaya yer veren dergilerin, yayınlanmış yüksek çalışma sayısı nedeni ile alacağı atıf bağlantı uzunluğunun da yüksek olması beklenirken, bir başka derginin atıf bağlantı uzunluğundaki hakimiyetinin çeşitli nedenleri olmakla birlikte söz konusu dergiler incelendiğinde Sustainability dergisinin bir yayın döneminde yer verdiği bilimsel çalışma sayısı daha fazladır. Atıf bağlantı uzunluğundaki önemli olan faktörlerden bir tanesinin de araştırma sayısından çok, araştırma içeriğinin niteliğinin olduğu bu veriler ile ortaya çıkmaktadır. Araştırma türlerinin analizinde, 250 adet makale ile yayınlarının çoğunluğu bu alanın bilimsel doğasını yansıttığını ortaya koymaktadır. Engelli turizmi araştırmalarının sıklıkla süreli akademik dergilerde yer bulan makaleler şeklinde olduğu tespit edilmiştir. Çalışmaların ağırlıklı olarak “Misafirperverlik, Eğlence, Spor Turizmi” ve “Çevre” kategorilerine odaklanması, bu alanların turizm ve misafirperverlik bilimleri ile olan sıkı ilişkisini ve akademik ilginin bu konulara yoğunlaştığını göstermektedir. Araştırma konularının dağılımı incelendiğinde, “Sosyal Bilimler- Diğer Konular” kategorisinin en yüksek frekansla yer aldığı görülmüştür. Bu sonuç engelli turizmi çalışmalarının sosyal bilimler içerisinde çok yönlü bir çalışma alanı olarak benimsendiğini açığa çıkarmaktadır. IEEE, Taylor ve Francis ve Elsevier yayıncılık grupları araştırmaların yayınlanmasında ilk üç sırada gelmektedir. Özellikle mühendislik ve teknoloji alanında yayınlara yer veren IEEE yayıncılığın engelli turizmi çalışmalarının yayınlanmasında lider konumda olmasının en önemli sebepleri arasında özellikle engellilere yönelik erişilebilirlik teknolojileri çalışmalarının son yıllarda ivme kazanmasıdır. Yayınların buralarda yer alması engelli turizmi araştırmalarının akademik görünürlüğünü, etki düzeyini ve farklı disiplinlerin ilgisini arttırmaktadır.

Engelli turizmi araştırmalarının coğrafi dağılımı incelendiğinde, Güney Kore, Polonya ve Amerika Birleşik Devletleri'nin ön plana çıktığı görülmektedir. Analiz sonuçlarına göre, engelli turizmi araştırmalarında 49 araştırma ile en fazla çalışmaya sahip olan ülke Güney Kore'dir. Bu durum, Güney Kore'nin engelli bireylerin turizm hizmetlerine erişimini sağlama konusunda önemli bir adım attığını ve bu alanda akademik çalışmaların

yoğunlaştığını göstermektedir. Özellikle engelli turizmi araştırmalarının Güney Kore’de yoğunlaşmasının ana faktörleri içerisinde sadece engelli turizminin sosyal boyutu ile değil, erişilebilirlik düzenlemeleri ile ilgili teknoloji geliştirmeye yönelik çalışmalarında artış göstermesi gösterilebilir. Bu ülkelerdeki araştırmacıların gösterdiği yoğun ilgi, engelli turizminin global bir öncelik haline geldiğini ve bu ülkelerin bu alanda öncü bir rol üstlendiğini göstermektedir. Özellikle İngiltere ve Çin gibi ekonomik ve siyasi gücü yüksek ülkelerin engelli turizmine yönelik yatırımları ve araştırma faaliyetleri, alanın geleceği açısından oldukça umut vericidir. Avrupa ve Amerika’da engelli turizmi, sürdürülebilir kalkınma, eko-turizm ve yerel ekonomilerin canlandırılması gibi çok boyutlu bir perspektifle ele alınmaya başlanmıştır. Bu durum, engelli turizminin küresel çapta bir paradigma kaymasına yol açtığını ve farklı coğrafyalarda yeni fırsatlar yarattığını göstermektedir. Engelli turizmi araştırmalarının dünya haritasına baktığımızda, Güney Kore, Polonya, ABD, İngiltere, Çin, İspanya, Avustralya, Türkiye, Portekiz ve Çek Cumhuriyeti gibi ülkelerin bu alandaki katkıları büyük önem arz etmektedir. Bu ülkelerdeki bilim insanlarının yaptığı çalışmaların yüksek etkisi, engelli turizminin geleceğin en önemli turizm konularından biri olduğunu göstermektedir. Üniversiteler açısından The College of Polytechnics Jihlava (Çekya), State University System of Florida (ABD), Universidade De Aveiro (Portekiz) 8’er yayımla yükseliştedir. Bu kurumların son dönemde engelli turizmi alanında üretken oldukları tespit edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, engelli turizmi araştırmalarında en yüksek atıf alan ilk beş kurum sırasıyla Aveiro Üniversitesi (Portekiz), Sydney Teknoloji Üniversitesi (Avustralya), Western Sydney Üniversitesi (Avustralya), Plymouth Üniversitesi (İngiltere) ve Dong Eui Üniversitesi (Güney Kore) olarak belirlenmiştir.

Atıf ağırlıklı haritalama analiz edildiğinde 192 atıf ile Daruwalla (2005), 148 atıf ile Lee (2012), 132 atıf ile Shaw (2004), 130 atıf Ray (2003) ve 106 atıf ile Mckercher (2018) ait çalışmaların en yüksek atıf almış eserler olduğu tespit edilmiştir. Bu araştırmacıların eserlerine yapılan atıf sayıları ile alanda diğer çalışmalara yol gösterici oldukları ve literatüre kalıcı bilgiler sağladıkları aşıkardır fakat atıf almayan veya atıf sayısı düşük araştırmacıların ve eserlerinin niteliğinin düşük olduğu veya alana katkı sunmadığı yönünde bir çıkarımda bulunmak için tek başına yeterli değildir. Atıf analizi (bağlantı gücü ağırlıklı) yöntemiyle incelendiğinde ise; Shaw (2004) 45 bağlantı gücü ve 132 atıfla en çok atıf alan çalışma olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışmadaki yüksek bağlantı gücü, söz konusu makalenin alandaki diğer araştırmalar üzerindeki önemli etkisini göstermektedir. Yazarların atıf analizi (atıf ağırlıklı) gerçekeştirilerek, alan içerisindeki en etkili yazarlar atıf ağırlığına göre belirlenmiştir. Yapılan analiz sonuçlarına göre, Darcy, S. ve Daruwalla,

P. ikilisi 192 atf ile engelli turizmi alanında en fazla atf alan araştırmacılar olarak öne çıkmıştır. Bu ikiliyi sırasıyla 188 atfıla Elisabeth Kastenholz, 178 atfıla Eusebio Celeste ve 169 atfıla Figueiredo Elisabeth takip etmektedir. Bu bulgular, söz konusu araştırmacıların engelli turizmi alanındaki çalışmalarının diğer araştırmacılar tarafından sıklıkla referans gösterildiğini ve alanın gelişimine önemli katkılar sağladığını göstermektedir.

Bu araştırma, Bradford yasası (dergi üretkenliği), Lotka yasası (yazarların bilimsel üretkenliği) ve Zipf yasası (kelime sıklığı analizi) gibi temel bibliyometrik yasalara dayanmaktadır. Bu yasalar çalışmanın temelini oluşturmaktadır ve engelli turizmi araştırmasının eğilimini anlamak için sağlam bir çerçeve çizmektedir. Lotka Yasası'na göre, bilimsel yayınlara tek bir katkı sağlayan yazarlar, tüm yazarların yaklaşık %60'ını oluşturmaktadır. Analizle, engelli turizmi alanındaki yazarların yayın sayıları incelendiğinde, engelli turizmi alanında yazarların üretkenliğinin, diğer alanlara kıyasla daha düşük ve daha eşit dağılımlı olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, bu konu hakkında bilimsel materyal üretmekten sorumlu entelektüel bir seçkinin varlığını iddia etmek mümkün değildir. Sonuçlar doğrultusunda, engelli turizmi ile alakalı yapılan çalışmaların Lotka Yasası'na uyum sağlamadığı ve önemli ölçüde saptığı anlaşılmıştır.

Sonuçlar Bradford Yasasının düşük hata yüzdesi nedeniyle çalışmaya uygulandığını göstermektedir. Analizde elde edilen doneler, engelli turizmi literatürünün Bradford Yasası'na uygun bir dağılım gösterdiğini ortaya koymuştur. Bradford Yasası'na göre belirli bir alandaki makalelerin önemli bir kısmı (üçte biri) çekirdek bir dergi grubu tarafından yayımlandığı kabul edilir. Bunun sonucu olarak bilim insanları üzerinde bu çekirdek dergilerde yayın yapma baskısı ve kurumlar üzerinde bu temel dergi setine erişimi garantileme baskısı oluşabilir. Araştırmacılar tarafından sadece çekirdek dergi grubunun takibinin yapılması çoğunluk görüşlerinin aşırı temsil edilmesi tehlikesini de doğurur. Çoğunlukla araştırmacılar açısından bu çekirdek grup içerisinde çalışmasını sunabilmek ayrıca bir motivasyon kaynağı olmaktadır. Engelli turizmi araştırmalarında alanın en üretken dergilerinin “Sustainability”, “Tourism Management” ve “International Journal of Contemporary Hospitality Management” gibi isimlerden oluştuğu ortaya çıkarılmıştır. Bu dergiler, alanın çekirdek bölgesinde yer almakta ve yayınların büyük bir kısmını içermektedir.

Zipf Yasası, dildeki kelimelerin sıklıkları arasında belirli bir ilişkiyi tanımlamakta kullanılır. Çalışmada incelenen kelimelerin Zipf Yasasından önemli oranda sapma nedenleri arasında, çalışmaların yüksek oranda İngilizce dilinde yazılmış olsa da kendi orijinal dilindeki dilbilgisi yapısı,

kelime yapısı, çeviri kaynaklı revizyonlar gibi etkenlerden dolayı ideal Zipf Yasasından sapmalar daha belirgin hale geldiği öngörülmektedir.

Bu çalışma ulusal literatürde Web of Science veri tabanından elde edilen veriler doğrultusunda engelli turizm bilimsel araştırmalarının görsel haritalarının oluşturulduğu ilk çalışmalardan birisidir. Bu araştırma ile, engelli turizmi ile ilgili bilimsel araştırmaların betimsel analizi ortaya koyulmaya çalışmıştır. Araştırma, bilim alanına önemli ölçüde katkı sağlayabilir, çünkü yazarlar, kurumlar, ölkeler, yürütölen araştırmalar, analiz edilen konular ve araştırma eğilimleri hakkında değerli bilgiler sağlamaktadır. Her bilimsel araştırmada olduğu gibi bu çalışmanın da bazı sınırlılıkları ve gelecek çalışmalar için önerileri bulunmaktadır. Bibliyometrik analizler, bilimsel üretimin genel bir manzarasını çizmek için verimli bir araştırma. Ancak bu analizler, çalışmaların içeriği hakkında derinlemesine bir veri kümesi ortaya koyamaz. Bu nedenle, bibliyometrik analizler, içerik analizi gibi nitel yöntemlerle entegre olarak kullanılırsa daha güçlü sonuçlar elde edilebilir. Bibliyometrik analizler özelindeki bu sınırlılık, içeriğin detaylıca incelenmemesi, bunun yerine analiz edilen bilimsel üretimin niceliksel bir analizinin yapılabilmesidir. Bu çalışma, gelecekteki çalışmalarda araştırmacıların farklı veri tabanlarından faydalanması sonuçlar bakımından literatüre katkı sağlayabilir. Ayrıca engelli turizmin devamlılığı için katılımcı politikaların önemine vurgu yaparak başta üniversitelerdeki bu konuyu inceleyen akademisyenler olmak üzere farklı kurum ve işletmeler için sürdürülebilir yeniliklerin geliştirilmesi için temel oluşturabilir.

Engelli turizmi, artık sadece bir seçenek değil, turizmin vazgeçilmez bir parçası olduğu aşıkarken bu potansiyelin tam olarak kullanılabilmesi için yerel ve küresel daha fazla çalışma yapılması önerilir. Hem bir turizm hem de bir sağlık turizmi ölkesi olan Türkiye'den engelli turizmi konusunda uluslararası literatürde çok az çalışmanın bulunması, Türk üniversiteleri ve akademisyenleri açısından düşündürücüdür. Türkiye, engelli turizm imkanları için oldukça büyük bir potansiyele sahipken, bu alandaki araştırmaların sınırlı olması, engelli turizminin gelişimi ve sürdürülebilirliği konusunda daha fazla akademik ilgi ve çalışma yapılması gerektiğini göstermektedir. Türkiye'nin bu alandaki potansiyelini tam anlamıyla değerlendirebilmesi için, hem yerel hem de uluslararası düzeyde daha fazla akademik araştırma ve işbirliği yapılması önerilir.

Bu çalışma engelli turizminin sadece turizm sektörü değil, aynı zamanda ekonomi, çevre ve toplum gibi farklı disiplinlerle de ilişkili olduğunu göstermektedir. Engelli turizmi, çevresel, ekonomik, sosyal ve kültürel birçok faktörü içerdiğinden, farklı disiplinlerin katkılarıyla daha kapsamlı ve

etkili stratejiler geliştirilmesi gerekmektedir. Bu sayede engelli turizminin sürdürülebilir bir şekilde gelişmesi sağlanabilir ve yerel halkın yaşam kalitesine katkı sağlanabilir. Nitelikli araştırmalarla engelli turizmine uygun destinasyonlar belirlenerek, bu bölgelerde turizm altyapısı güçlendirilebilir. Böylece hem engelli turistlerin ihtiyaçları karşılanmış olur hem de bölgesel kalkınma hızlanır, kültürel miras korunur ve böylelikle sürdürülebilir turizm hedeflerine ulaşılabilir.

Engellilik oldukça karmaşık ve çok boyutludur. Bu nedenle, engelli insanların engelleri, ihtiyaçları, deneyimleri, motivasyonları ve davranışları büyük ölçüde değişmektedir. Turizm literatürü nadiren bu nüfusun dinamikliğini ele almaktadır. Bu nedenle, gelecekteki araştırmalar her bir engelli insan kategorisini ve turizm faaliyetlerine yönelik engellerini, ihtiyaçlarını, deneyimlerini, motivasyonlarını ve davranışlarını ele almaya odaklanabilir.

Kaynakça

- Akhtar, H., ve Nishat, F. (2011). A bibliometric analysis of the ‘Chinese Librarianship: an International Electronic Journal, (2006-2010)’. Chinese Librarianship: an International Electronic Journal, 31. URL: <http://www.iclc.us/cliej/cl31HF.pdf>
- Aksoy, C. (2023). İzmir ili engelli turizmi konaklama olanaklarının pazarlama karması çatısı altında incelenmesi, (Yayınlanmamış doktora tez). Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Al, U., ve Tonta, Y. (2004). Atıf analizi: Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü tezlerinde atıf yapılan kaynaklar. Bilgi Dünyası, 5(1), 19-47.
- Aria, M. ve Cuccurullo, C. (2017). Bibliometrix: An R-Tool for Comprehensive Science Mapping Analysis, Journal of Informetrics, 11(4), 959-975.
- Aslantürk, E., ve Baltacı, M. (2023). Turizmde yeşil pazarlama: bibliyometrik bir analiz. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(1), 45-56.
- Babaita, C. (2014). Disabled person’s tourism-a component of social. The Second World Congress on Resilience: From Person to Society (s. 946). Timisoara (Romania): Editografica Medimond.
- Birkle, C., Pendlebury, D. A., Schnell, J.,ve Adams, J. (2020). Web of Science as a data source for research on scientific and scholarly activity. Quantitative Science Studies, 1(1), 363–376.
- Buhalis, D., & Darcy, S. (2011). *Accessible Tourism: Concepts and Issues*. Bristol: Channel View Publications.
- Chadegani, A., A, Salehi, H, Yunus, M.,M, Farhadi, H, Fooladi, M, Farhadi, M ve Ebrahim,N., A. (2013) A comparison between two main academic literature collections: Web of Science and Scopus databases. Asian Social Science 9(5): 18-26.
- Çuhadar, M., Ongun, U., ve Topsakal, Y. (2022, Aralık). Kültürel miras ve dijitalleşme konusunda yayınlanmış çalışmaların bibliyometrik analizi. Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 10(4), 3418-3443.
- Çuhadar, Y. (2024a). Yoksul yanlısı turizm bağlamında yapılan çalışmaların bibliyometrik analizi: web of science örneği, Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 12(1): 204-226.
- Çuhadar, Y. (2024b). Gıda neofobisi ile ilgili akademik yayınların vosviewer ile bibliyometrik analizi, Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 21(1): 116-132.
- Daruwalla, P., ve Darcy, S. (2005), Public sympathy: private antipathy: personal and societal attitudes towards people with disabilities. Annals of Tourism Research, 32(3), 549-570.

- Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., Lim, W., M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines, *Journal of Business Research*, Elsevier, 133(C), 285-296.
- Duman, O. (2024). Web of Science'ta listelenen kodlama konulu eğitim araştırmalarının VOSviewer ile bibliyometrik analizi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalı, Konya.
- Evcı, A., & Şahin, C. K. (2017). Bedensel engelli bireylerin erişilebilir turizmi değerlendirmesi üzerine bir araştırma. *Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 6(2), 681-689.
- Fang, Y., Yin, J., ve Wu, B. (2017). Climate change and tourism: a scientometric analysis using citespace. *Journal of Sustainable Tourism*, 26, 108-126.
- Gall, M., Nguyen, K., H., ve Cutter, S., L. (2015). Integrated research on disaster risk: is it really integrated?. *International journal of disaster risk reduction*, 12: 255-267.
- Goodman, D., ve Deis, L. (2004). From the archive: "Web of Science (2004 Version) and Scopus". *The Charleston Advisor*, 25(5), 22-39.
- Güleç Bilgili, E. C. ve Yılmaz, A. A. (2024). The Big Data Revolution: A Comprehensive Bibliometric Study on Management and Organizational Development with a Focus on Web of Science. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 16, 328-356.
- Hugo-Pereira, V. (2020). Análise bibliométrica de mobilidade urbana. *Revista Transporte y Territorio*, 22, 280-295.
- İkpaahindi, L. (1985, Haziran 15). An Overview of Bibliometrics: its Measurements, Laws and Their Applications. *Libri*, 35, 163-177.
- Jacobs, D. (2010). Demystification of bibliometrics, scientometrics, informetrics and webometrics. 11th DIS Annual Conference (s. 1-6). Richards-bay: University of Zululand.
- Kara Çiğdem A G, Uğraş Dikmen A, ve Özkan S. (2023). Bibliyometrik analize genel bir bakış. *Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Dergisi*. 4(3): 112-116.
- Kim, S., ve Lehto, X. Y. (2013). Travel by families with children possessing disabilities: motives and activities. *Tourism Management*, 37, 13-24.
- Lalrempuii, S., Ngurtinkhuma, R, ve Mishra, R. (2020) Application of bibliometric laws in doctoral theses of library and information science in the universities of North East India. *Journal of Indian Library Association*, 55(4): 47-58.
- Lee, B. K., Agarwal, S., & Kim, H. J. (2012). Influences of travel constraints on the people with disabilities' intention to travel: An application of Seligman's helplessness theory, *Tourism Management*, Elsevier, 33(3), 569-579.

- Marco-Lajara B, Martınez-Falc3 J, Millan-Tudela LA, ve S3nchez-Garcıa E. (2023), Analysis of the structure of scientific knowledge on wine tourism: A bibliometric analysis. *Heliyon*. 9(2), e13363.
- Ongun, U. (2023). Kırsal turizm ve kırsal kalkınma yayınlarının vosviewer ile bibliyometrik analizi, *Journal of Tourism Intelligence and Smartness*, 6(2): 79-97.
- Ongun, U. ve uhadar, Y., (2024). Web of science veri tabanındaki yavaş Şehir (cittaslow) yayınların bibliyometrik analizi, *Journal of Tourism Intelligence and Smartness*, 7(2), 105-123.
- Poria, Y., Reichel, A. ve Brandt, Y. (2011). Dimensions of hotel experience of people with disabilities: an exploratory study. Article in *International Journal of Contemporary Hospitality*, 23(5), 571-591.
- Pritchard, A. (1969). Statistical bibliography or bibliometrics. *Journal of Documentation*, 25, 348-349.
- Ray, N., M. ve Ryder, M., E. (2003). Eibilities tourism: an exploratory discussion of the travel needs and motivations of the mobility-disabled, *Tourism Management*, (24): 57-72.
- Schulze, M. (2010). Understanding the UN convention on the rights of persons with disabilities. Paper Slam Yayınları, New York.
- Shaw, G., ve Coles, T. (2004). Disability, holiday making and the tourism industry in the UK: a preliminary survey. *Tourism Management*, 25(3), 397-403.
- Souza, C. L. de, Kuniyoshi, M. S., ve Freitas, A. B. de G. (2024). Mapping The growth of esg research: a bibliometric analysis using Bradford's, Lotka's, and Zipf's Laws. *Revista De Gest3o Social E Ambiental*, 18(10), e09479.
- Ugolini, D., Bonassi, S., Cristaudo, A., Leoncini, G., Ratto, G. B., ve Neri, M. (2015). Temporal trend, geographic distribution, and publication quality in asbestos research. *Environmental Science and Pollution Research*, 22: 6957-6967.
- Uluocak, Ő., ve Aslan, C. (2012). Toplum ve Engelliler. anakkale Kitaplığı, İstanbul.
- Van Eck, N., J. ve Waltman, L. (2023). *VOSviewer manual for VOSviewer version 1.6.20*. Universiteit Leiden: CWTS.
- Van Eck, N., J., ve Waltman, L. (2010). Software survey: VOSviewer, a computer program for bibliometric mapping. *Scientometrics*, 84(2), 523–538.
- Wang, K., ve Wei, Y. M. (2014). An overview of climate change vulnerability: a bibliometric analysis based on Web of Science database. *Natural hazards*, 74: 1649-1666.
- Web of Science, (2025). <https://www.webofscience.com/wos/woscc/basic-search> (Erişim Tarihi: 01.01.2025).

- Yılmaz, M. (1999). Kütüphane ve bilgilimi açısından bibliyometrinin önemi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Zupic, I., ve Cater, T. (2015). Bibliometric methods in management and organization. *Organizational Research Methods*, 18, 429-472.

Kazanç Yönetimi ve Şirket Değerlemesi Üzerine Bibliyometrik Bir Analiz¹

Elif Altun²

Özet

Bu araştırmanın amacı kazanç yönetimi ve işletme değerlemesi konularını birlikte ele alan çalışmaların bibliyometrik analizini yapmaktır. Bibliyometrik analiz için bibliyografik veriler 08.08.2024 tarihinde WoS (Web of Science) ve Scopus veri tabanlarından toplanmıştır.

Verilerin toplanması için “earning\$ management” OR “discretionary accrual\$” OR “abnormal accrual*” OR “real activit* manipulation” OR “income smoothing” OR “earning\$ manipulation” OR “accrual* earning\$ management” OR “accrual* based earning\$ management” OR “real earning\$ management” OR “real based earning\$ management” OR “real and accrual* based earning\$ management” OR “accrual* and real based earning\$ management” OR “earning\$ smoothing”) AND (“Firm *Value*” OR “*valued equity” OR “Firm Equity Value*” OR “firm *valuation” OR “value relevance” OR “value-relevance”) kavramları, 1998-2024 yılları aralığı seçilerek R studio yazılımında kaynak türü ve dil kısıtlaması yapabilmeleri gerekçesiyle kaynak türü kısıtlaması yapılmadan taratılmış ve nihai 759 örnekleme ulaşılmıştır. Çalışmada verilerin analizi için R studio yazılımı aracılığıyla Bibliometrix ve Biblioshy paketleri kullanılmıştır.

1. Giriş

Halka arz olmuş işletmeler yayınladıkları finansal tablolarda yer alan kazanç kalemleri aracılığı ile analistleri, yatırımcıları, üst düzey yöneticileri ve yönetim kurulu üyelerini bilgilendirmektedir (DeGeorge, Patel, & Zeckhauser, 1999, s. 1). Yatırımcıların, işletmelerin değerine yönelik bilgileri kazançlar aracılığıyla öğrenmesi işletmeler için en önemli performans göstergesinin,

- 1 Bu makale “Türk Halka Arzlarında Değerleme ve Kazanç Yönetimi” adlı tezden türetilmiştir.
- 2 Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi doktora öğrencisi; Kırıkkale Üniversitesi, Fatma Şenses Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Muhasebe ve Vergi Bölümü, Öğretim Görevlisi. ORCID ID (0000-0001-9794-6019).

kazançlar olarak kabul edilmesine neden olmuştur (DuCharme, Malatesta, & Sefcik, 2004, s. 27).

Kazançlar, kısa (DeGeorge, Patel, & Zeckhauser, 1999), orta ve uzun vadeli (1-10 yıllık) hisse senedi getirilerini büyük oranda açıklama gücüne sahiptir (Easton, Harris, & Ohlson, 1992, s. 119). Kazanç ile hisse senedi getirisi arasındaki ilişki, kazançların biriktirildiği dönem uzadıkça daha güçlü hale gelir, kazançların ölçüm hatası azalır ve kazançların üretimi ile piyasanın verdiği tepki arasındaki gecikme azalır. Bu durum muhasebe niteliğinin sonucudur (Easton, Harris, & Ohlson, 1992, s. 119; Shoff, 2002; Du, Tang, & Zhang, 2014, s. 107). Muhasebe kalemlerinin gecikmeli etkisinin sonraki dönemlerde de devam etmesi sonucunda mevcut kazançlar ile gelecekteki kazançlar arasında pozitif bir ilişki meydana gelir (Shoff, 2002, s. 160). Diğer bir deyişle kümülatif kazançlar ile hisse senedi getirileri arasında pozitif bir ilişki söz konusudur.

Kazançlar süreklilik gösterir ve güncel kazançlar, gelecek toplam kazançlar ile nakit akışları hakkında bilgi verir (He & Hu, 2014). İşletmelere yatırım yapma niyetinde olan kişi ve kurumlar kazancın bu bilgilendirici olma özelliğini kullanarak çıkarımda bulunabilir. (Graham, Harvey, & Rajgopal, 2004)'a göre işletme dışındaki bilgi kullanıcıları işletmelerin nakit akışlarından çok kazanç bilgileri ile ilgilenir. Ayrıca dış paydaşların dikkate aldıkları en önemli kazanç kriterleri önceki yılın aynı çeyreğe denk gelen üç aylık kazançları ve analistlerin kazanç tahminidir.

Analistlerin kazanç tahminleri piyasayı yönlendirebilmesi açısından işletmeler için önemlidir. Piyasanın, işletmelerin kazanç hedeflerini veya eşikleri tutturabilmek için para bulabileceğine yönelik algısı, işletmelerin hedefleri tutturamadığında piyasadaki aşırı tepki görmesine neden olabilir. Bu yüzden işletme yöneticileri, analistlerin ve yatırımcıların kazanç hedeflerini kaçırmaktansa kısa ve orta vadeli fedakârlıklar yapma eğilimindedir. Ancak Enron vakasındaki gibi muhasebe sahtekârlıkları ile damgalanmak istemezler. Diğer yandan yöneticilerin çoğu dalgalı kazançların düzgün kazançlardan daha riskli olduğuna inanır. Düzgün kazançların bir sonucu olarak analistler işletmelerin gelecek kazançlarını daha kolay tahmin edebilir; bu durum işletme yöneticileri için endişe vericidir. Çünkü tahmin edilemeyen kazançlar, kaçırılan bir kazanç tahmini veya dalgalı kazançlar piyasada risk primine sahiptir. Bu yüzden çoğu yönetici negatif bir kazanç sürprizinden kaynaklanabilecek hisse senedi ve borç piyasasındaki sıkıntılardan ve en azından maliyetlerinden korunabilmek için “değeri korumak amacıyla düzgün kazançlar” elde etmek veya “kazanç hedeflerini tutturabilmek amacıyla değeri feda etmek” gerektiğini düşünür ve piyasanın buna mecbur

biraktığını savunur. Sonuç olarak çoğu yönetici uzun vadeli sıkıntıları önlemek için kısa vadede işletme değerini feda etmeyi seçerek daha az kötü seçim yaptıklarını düşünür (Graham, Harvey, & Rajgopal, 2004, s. 2). Bu durum yöneticileri kazanç yönetimi eylemine yönlendirir (Mulford & Comiskey, 2002, s. 58). Yöneticiler takdir yetkisiyle muhasebe kalemlerinde değişiklik yaparak (Chandren, 2016, s. 1257); muhasebe uygulamalarını hızlandırarak veya geciktirerek (Demski, 2010, s. 261) kazançlara müdahale edebilir ve buna kazanç yönetimi denir. Kazanç yönetimi tahakkuk esaslı kazanç yönetimi ve gerçek faaliyet esaslı kazanç yönetimi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Gunny, 2010, s. 855).

İşletmelerin nakit akışları ile gelirleri arasındaki fark tahakkuku verir (Bergstresser & Philippon, 2004, s. 5). Tahakkuklar yöneticilerin takdiridir ve mevcut nakit akışlarına etkisi olmamasına karşın gelecekteki nakit akışlarını etkiler. Ayrıca Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri (GKGMİ) bu tür işlemlerin muhasebe kayıtlarına ekonomik olaylar olarak kaydedilmesinde yöneticilerin takdirine izin verir. Bu esneklik işletmenin sektörüne uygun olarak gerçek iş koşullarını muhasebe kayıtlarına yansıtmasına olanak tanır. Ancak bu esneklik yöneticiler için bir kazanç yönetimi fırsatıdır. Yöneticiler mevcut dönem için gelir artırıcı tahakkuk düzeltmeleri yaparak bildirilen kazançları olduğundan yüksek gösterebilir ancak sonraki dönemlerde tahakkukların ters dönme özelliğinden dolayı daha düşük kazanç raporlamak zorunda kalır. Bu döngünün tersi de mümkündür (Teoh, Welch, & T.J., 1998, s. 65).

Gerçek faaliyet esaslı kazanç yönetimi, yöneticilerin yatırım veya finansman işlemlerinin zamanını veya yapısını değiştirecek eylemler gerçekleştirerek muhasebe çıktısını değiştirme çabasıdır. Tahakkuk esaslı kazanç yönetimi işletme faaliyetlerini temsil eden muhasebe yöntemleri aracılığıyla, GKGMİ'nin olanak tanıdığı kadarıyla gerçekleştirilir. Gerçek faaliyet esaslı kazanç yönetimi ise, doğrudan işletme faaliyetlerine müdahale ederek mevcut kazançları artırma veya azaltma güdüsü taşır. Sonuç olarak gerçek faaliyet esaslı kazanç yönetimi işletme faaliyetlerini değiştirirken, tahakkuk esaslı kazanç yönetimi değiştirmez (Gunny, 2010, s. 855).

Bazı araştırmacılar kazanç yönetimi uygulamalarını işletmenin faaliyet döngüsü içinde gerekli bir uygulama olduğunu savunurken diğer araştırmacılar bunun fırsatçı bir davranış olduğunu savunmaktadır. (Demski, 2010)'ye göre performans göstergelerinin yöneticiler tarafından iyileştirilmesi kurumsal yaşamın bir zorunluluğudur. (Arya, Glover, & Sunder, 2003, s. 111)'a göre, kazanç yönetiminin finansal raporların şeffaflığını azaltması basit bir fikirdir herkesin her şeyi bilmesi mümkün değildir. Bu düşünceye

aykırı olarak, yönetilen kazançlar yönetilmeyen kazançlara kıyasla daha fazla bilgi aktarabilir; kazanç yönetimi şeffaflığı azaltmasına rağmen hissedarlar için faydalı olabilir. Ancak halka arz gibi özel durumlarda işletmelerin finansal raporları daha fazla irdelendiği için yöneticiler daha ihtiyatlı muhasebe kayıtları yapma eğilimine girer böylece fırsatçı kazanç yönetimi uygulamalarından kaçınırlar (Ball & Shivakumar, 2008; Armstrong, Foster, & Taylor, 2016). (Subramanyam, 1996, s. 249) kazanç yönetimi uygulamalarının fırsatçı bir davranış olduğunu, etkin olmayan piyasada işletme hisselerinin piyasa tarafından fiyatlandırılacağını öne sürmektedir. Benzer bir şekilde (Guay, Kothari, & Watts, 1996, s. 104) ise, işletme performansını nakit akışlarına kıyasla tahakkukların daha iyi gösterdiğini ayrıca tahakkukların yöneticiler tarafından fırsatçı bir şekilde yönetildiğini tespit etmiştir.

2. Kazanç Yönetimi Teşvikleri

Yöneticilerin kazanç yönetimi uygulamalarına girmesinin hisse senedi fiyatını etkilemek, borçlanma maliyetini azaltmak, primlerini garanti altına almak ve politik maliyetleri azaltmak gibi çok çeşitli ve farklı teşvikleri olabilir (Mulford & Comiskey, 2002). İşletme yöneticileri kişisel servetlerini artırmak (Hernawati, Ghozali, Yuyetta, & Prastiwi, 2021), işletmelerin hisse senedi fiyatını artırarak işletme değerini artırmak (Cvetanovska & Kerekes, 2015), yatırımcılarda daha fazla ve sürekli getiri algısı oluşturmak amacıyla kazanç yönetimi uygulamalarına katılabilir (Ajekwe & Ibiame, 2017). Bu durum, sürekli nakit akışı beklentisi olan yatırımcıların mevcut hisse senetlerine daha fazla ödemesine yol açabilir; bu durum ihraççı için daha az sermaye maliyetiyle sonuçlanır. Ayrıca işletme hissesine sahip yatırımcı ve yöneticilerin kişisel servetleri artmış olur. Sonuç olarak yöneticiler işletmenin daha fazla kazanç üretme kapasitesi olduğunu gösteren bilgileri finansal tablolar aracılığıyla yatırımcılara ileterek hisse senedi fiyatının yükselmesine neden olur. Kurumsal yöneticilere ve işletme personellerine hisse senedi şeklinde verilen primler işletme kazancı ve hisse senedi performansı arasında bir köprü oluşturur bu da yöneticileri kazanç yönetimi uygulamalarına yönlendirebilir. Yöneticiler işletmelerin yayınlanan finansal raporlarını iyileştirerek borçlanma maliyetlerini düşürebilir. Ayrıca analistlerin kazanç tahminini yakalayamayan özellikle aşırı değerlendirilmiş şirketlerin piyasa değeri ciddi ve ani bir şekilde düştüğü için; bu değer kaybına maruz kalmak istemeyen işletme yöneticileri kazanç yönetimi uygulamalarına katılabilir (Mulford & Comiskey, 2002, s. 1-7). (Roychowdhury, 2006) işletmelerin gerçek faaliyet esaslı kazanç yönetimine girme nedeninin zararı rapor etmekten kaçınma ve analist tahminlerini karşılamak olduğunu tespit etmiştir. (Cohen, Dey, & Lys, 2008) Sarbanes Oxley Kanunu (SOX)'nun kabulü ile işletmelerin

tahakkuk esaslı kazanç yönetiminden gerçek faaliyet esaslı kazanç yönetimine geçişin arttığını; diğer bir deyişle düzenleyici bazı kanunların kazanç yönetimi eylemini yönlendirdiğini tespit etmiştir. Bunun altında yatan unsur gerçek faaliyet esaslı kazanç yönetimi uygulamalarının tahakkuk esaslı kazanç yönetimi uygulamalarına kıyasla daha zor tespit edilebilmesidir.

Dış finansmana bağımlı olan işletmelerin finansal görüntüsü oldukça önemlidir özellikle bilgi asimetrisine duyarlı olan bir piyasada. İşletmelerin kalitesi hakkındaki bilgiler kazançlar aracılığıyla iletilir bu yüzden dış finansman sağlamak isteyen yöneticiler kazanç yönetimi uygulamalarına girme eğilimindedir. Ayrıca işletmeler finansman sağlayabilmek için kamu borçlanmasını tercih ettiğinde bono sahipleri ile muhasebe bilgilerine dayalı sözleşmeler yaparlar ve borç koşullarını ihlal etmemek için ihraççı işletme, kazanç yönetimi uygulamalarına girebilir (Zhang, Uchida, & Dong, 2020, s. 2). Bahsedilen bu teşvik türleri genellikle kazançların yukarıya doğru yönetilmesi ile sonuçlanır ancak bunun aksi de mümkündür. Örneğin sektörde tanınmış büyük ölçekli işletmeler, kural koyucu ve düzenleyicilerin radarına yakalanmamak için kazançları aşağı doğru yönetmeyi tercih edebilir (Mulford & Comiskey, 2002, s. 1-7).

İşletme değeri bilgi kullanıcıları ve potansiyel yatırımcılar için işletmenin mevcut ve gelecek performansı hakkında bilgi verir; yatırımcılar bu bilgiye dayanarak yatırım kararı verebilir (Dj, Artini, & Suarjaya, 2012). Hisse senedi fiyatı, işletmenin değerinden türetilir (Fama, 1978). Halka arz ile birlikte hissedarların sahip oldukları hisse oranında işletmeye ortak olması, hissedar refahını işletme değerine bağlamaktadır. Dolayısıyla daha yüksek işletme değeri, daha yüksek hissedar refahını gösterir. İşletme değerinin düşmesi durumunda yatırımcıların güveni sarsılabilir ve işletmenin sürekliliği tehlikeye girebilir. Bu yüzden işletme değeri yatırımcılar için cazip seviyede tutulmalıdır (Darmawan, T, & Mardiaty, 2019, s. 8). Bu bağlamda işletmeler özellikle ihraç dönemlerinde başarılı bir performans sergileyebilmek için işletme değerini yüksek göstermek için kazanç yönetimine girebilir. Ayrıca ihraç olayı kazanç yönetimi için önemli bir fırsat ve teşvik unsurudur. İşletme sahiplerinin işletmenin büyük oranına sahip olduğu durumda yüksek hisse senedi fiyatı işletme sahiplerinin servetlerini önemli ölçüde artırır. Bu işletme sahip ve yöneticiler için bir teşvik unsurudur. Ayrıca halka arz sürecinin hızlı ve işletme hakkındaki sınırlı bilgi yatırımcıların finansal bilgileri yorumlanmasını daha da zorlaştırır. Bu da kazanç yönetimi için fırsat oluşturur. Bu çıkarımlarla bağlantılı olarak bazı çalışmalar halka arz sürecindeki işletmelerin kazanç yönetimi yaparak yatırımcılardan fayda sağladığını göstermektedir (Premti & Smith, 2020, s. 1). (Gao, Meng, Chan, & Wu, 2017) halka arz öncesi kazanç yönetimini kurumsal yatırımcıların bir noktaya kadar tespit edebildiğini

ancak bireysel yatırımcının bunu yapamadığını tespit etmiştir. Bu da ihraççı kesimin kazanç yönetimi uygulamaları için fırsat oluşturur.

Kazanç yönetimi işletme değerini farklı bir şekilde etkileyebilir. (Teoh, Welch, & Wong, 2002) en yüksek tahakkuk esaslı kazanç yönetimine sahip işletmelerin halka arz sonrasında düşük performans gösterdiğini, (DuCharme, Malatesta, & Sefcik, 2001; Afrizal, Gamayuni, & Syaipudin, 2021) daha yüksek tahakkuklara sahip işletmelerin daha yüksek değerlendirildiğini tespit etmiştir. Bunun yanında kazanç yönetimi işletme değerini artırmak (Abbas & Ayub, 2019; Hernawati, Ghozali, Yuyetta, & Prastiwi, 2021; Cvetanovska & Kerekes, 2015) amacıyla kullanıldığı gibi düşürmek (Chandra & Deviesa, 2017; Slona, 1996; Fernandes & Ferreira, 2007; Ahmed & Ali, 2022; Strobl, 2013; Huang, Zhang, Deis, & Moffitt, 2009; Thenmozhi, Saravanan, & Sasidharan, 2019) amacıyla da kullanılabilir. Bu durum ödüllendirilmek isteyen yöneticiler için güçlü bir teşvik olarak kendini göstermektedir. Kazanç yönetimi ile değerlendirme arasındaki ilişkiyi ortaya koyan farklı sonuçlardan hareketle bu konunun araştırılması gerektiği açıktır.

Bir araştırma yapabilmek için literatür taraması ilk aşamadır ancak literatür taraması oldukça büyük, karmaşık ve anlaması güç veriler içerdiği için oldukça zaman alıcı, tekrarlanması güç ve sübjektif bir süreçtir. Bu yüzden asıl gerekli ve önemli olan kaynaklara ulaşmak çok fazla emek ve zaman gerektirir. Araştırma konusu tek bir alanla sınırlansa bile bütün bir literatürü taramak mümkün değildir. Çünkü konu ne olursa olsun literatür sürekli gelişmekte ve büyümektedir. Sonuç olarak bilgi üretebilmek için geleneksel literatür taraması yöntemleri yeterli olmayabilir (Börner, Chen, & Boyack, 2003, s. 2). Bu yüzden kazanç yönetimi ve işletme değerlemesini birlikte konu alan çalışmalar bibliyometrik analiz yoluyla araştırılmaktadır.

Bibliyometri, temelde yayınlardan elde edilen yazar, başlık, anahtar kelimeler, çalışmanın yayınlandığı kaynak adı gibi verileri birer değişken olarak kullanan ilgili araştırma sorularına cevap vermek için analiz eden nicel bir analizdir. Bibliyometrik analiz özellikle bilimsel çalışmaların yayınlanması sürecinde objektifliği artıran ve hakem sürecini kısaltan, eleştirileri azaltabilen ve analiz çıktıları ile hakem değerlendirmesinin paralel bir şekilde ilerlemesine olanak tanıyan bir analiz türüdür. Bibliyometrik analiz geniş bir çeşitliliği ve yöntemi kapsamasının yanında bilimsel yayınların etkisini de ölçebilmektedir. Etkileşim faktörü ve h gibi endeksler bibliyometrik analizde en tanınmış ölçüm araçlarıdır (Belter, 2015, s. 219). Ayrıca sistematik, şeffaf ve tekrarlanabilir araştırma süreci sunabilme potansiyeli olan bibliyometrik analiz, istatistiksel ölçümlere dayanır. Bu yüzden nesnel ve güvenilirdir. Literatürde tespit edilmek istenen yeni bilgi, kavramsal ilerlemeler ve

veri hacminin büyüklüğü gibi geniş veri birikimi bibliyometrik analiz ile işlenebilir, araştırma konusunun zaman içindeki eğilimi, araştırılan temalar, alandaki değişiklikler, en verimli bilim insanı veya kurumu gibi çıktılar üretilebilir. Sonuç olarak, mevcut çalışmaların “büyük resmini” görme imkânı sağlar (Aria & Cuccurullo, 2017, s. 959).

Kazanç yönetimi ve işletme değerlemesini birlikte konu alan bir bibliyometrik analiz çalışmasına ulaşamamış olması bu konuda ayrıntılı bir bibliyometrik analiz yapma fırsatı sunmaktadır. Bibliyometrik analizle birlikte bu konudaki önemli araştırmacı, çalışma, kurum ve ülkelere vurgu yapılarak kazanç yönetimi ve işletme değerlemesi konularının evrimine ve gelişimine ışık tutulmaktadır. Ayrıca analiz çıktıları literatür için yeni ve önemli bilgi girdileri üretmektedir.

Bu araştırmanın birkaç amacı vardır. İlki, kazanç yönetimi kavramını tanımlayarak işletme değerlemesi ile ilişkisini ortaya koymaktır. İkincisi, kazanç yönetimini ve işletme değerlemesini birlikte konu alan çalışmaların genişliğini ve derinliğini tespit ederek, bu konudaki literatürün ana odak noktalarını, eğilimlerini ve gelişim yollarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca yıllık yayın desenlerini analiz ederek büyüme ve duraklama dönemlerini tespit etmek ve dönemlere denk gelen verilerin arkasındaki potansiyel faktörleri tespit etmektir. Üçüncüsü, ilgili alanda çalışan en üretken yazarları, en etkin akademik kurumları, ülkeleri ve katkı sağlayan bilim insanlarını tespit etmektir. Dördüncüsü, ilgili konuda en çok atıf alan çalışmaları tespit ederek en etkili çalışmalara ışık tutmaktır. Beşincisi, kazanç yönetimi ve şirket değerlemesini birlikte konu alan çalışmaların yayınlandığı kaynakları tespit ederek ilgili alanlardaki dağıtım kanallarını ve önde gelen kaynakları vurgulanarak okur ve araştırmacılara rehberlik etmektir. Araştırma konusunun dinamik yapısını dönemlere göre inceleyerek ortaya çıkışını, gelişimini ve popülaritesini incelemek, konu ile ilgili alanların gelişimini inceleyerek değişen öncelikleri ve gelecekteki araştırma ve uygulamaları etkilemesi muhtemel yeni alanları tespit etmektir. Altıncısı, literatürde tespit edilen boşlukları ve eğilimleri ortaya koyarak çalışma fırsatlarını vurgulamaktır.

Araştırma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm kazanç yönetimi ve işletme değerlemesi arasındaki ilişkiyi açıklayan giriş bölümüdür. İkinci bölüm, bibliyometrik analiz ve araçları hakkında bilgi veren bibliyometrik analiz bölümüdür. Üçüncü bölüm, araştırmada kullanılacak bibliyometrik analiz aracını, verilerin toplanacağı veri tabanlarını, verilerin çıkarılma prosedürünü, yazılım içinde kullanılan filtre ve analiz türlerini anlatan

yöntem bölümüdür. Dördüncü bölüm ise, analiz sonuçlarını ve yorumlarını sunmaktadır.

3. Bibliyometrik Analiz

(Prichard, 1969) bibliyografların niceliksel analizine olan ilgilerinin artmasıyla “istatistiksel bibliyografya” kavramı yerine ilk kez “bibliyometri” terimini kullanılmıştır. Ancak son dönemde hem “bibliyometri” hem de “biliyometrix” kavramları oldukça popüler hale gelmiştir (Kumar, Prakasan, Mohan, Kademani, & Kumar, 2009, s. 214). Bibliyometri, beşeri bilimlerin farklı dallarından ortaya çıkan bir araştırma alanı olup bilimsel olan veya olmayan farklı alanlara da uygulanabilmesi yönüyle özellikle son dönemlerde bilim politikası ve araştırma yönteminin standart bir aracı haline gelmiştir (Roy & Basak, 2013, s. 3).

Bibliyometrik analiz yapan bibliyometristler bilimsel çalışmalarını ölçebilmek için matematiksel ve istatistiksel yöntemler kullanır. Bilimsel çalışmalar, bibliyometrik analizlerin verilerini oluşturur ve bunlara bibliyografik veriler denir (Derviş, 2019, s. 157). Makale sayısı, literatürün gelişimi, yaşam döngüsü ve faydası, yazarlık kalıpları, okumanın gruplar ve toplumlar üzerindeki etkisi, kütüphane ve veri tabanı arasındaki ilişki bibliyometrinin konusuna girer (Kumar, Prakasan, Mohan, Kademani, & Kumar, 2009, s. 214). En yaygın kullanılan bibliyometrik teknikler Tablo 1’de gösterilmiştir (Cobo, Lopez-Herrera, Herrera-Viedma, & Herrera, 2012, s. 1384).

Tablo 1: Bibliyometrik analiz teknikleri

Bibliyometrik analiz teknikleri	Analiz birimi	İlişki türü	
Bibliyografik eşleşme	Yazar Doküman Dergi	Yazarların eserleri Doküman Derginin eserleri	Yazarların eserlerinde ortak referanslar Belgelerde ortak referanslar Derginin eserlerinde ortak referanslar
Ortak yazar analizi	Yazar Ülke Kurum	Yazar adı Kurumların ülkeleri Bağlı bulunan kurum	Yazarların birlikte görünmesi Ülkelerin birlikte görünmesi Kurumların birlikte görünmesi
Ortak atıf analizi	Yazar Doküman Dergi	Yazarların referansı Referans Dergilerin referansı	Birlikte atıf yapılan yazarlar Birlikte atıf yapılan belgeler Birlikte atıf yapılan dergiler
Ortak kelime analizi		Anahtar kelime, metin, özet ve başlıktan kelimeler	Terimlerin birlikte görünmesi

Kaynak: (Cobo, Lopez-Herrera, Herrera-Viedma, & Herrera, 2012, s. 1384).

(Aria & Cuccurullo, 2017, s. 961)'a göre bibliyometrik analizler, veri analizi, tanımlayıcı analiz ve ağ çıkarma analizlerini kapsamaktadır. Farklı yaklaşımlar, farklı analiz birimlerini kullanarak ağları çıkarmak için geliştirilmiştir (Aria & Cuccurullo, 2017, s. 961). Ayrıca analiz türleri farklı bibliyografik veriler kullanılarak çoğaltılabilir. Temel analiz türleri aşağıdaki gibi açıklanmaktadır (Aria & Cuccurullo, 2017, s. 961):

- Bibliyografik eşleşme (bibliographic coupling): İki farklı kaynağın aynı kaynağı alıntılanması sonucunda bu iki makale arasında bibliyografik eşleşmenin gerçekleşmesidir. Ortak alıntı sayısı ne kadar fazla ise, bibliyografik eşleşme ağı o kadar güçlü olur (Aria & Cuccurullo, 2017, s. 968).
- Ortak atıf analizi (Co-Citation Analysis): Bir kaynakta iki farklı kaynağın alıntılanmasıdır. Ortak alıntı bibliyografik eşleşmenin tersidir.
- İşbirliği analizi (Collaboration analysis): İşbirliği ağı, düğümlerin yazarlar; bağların ise, yazarlıklar olduğu bir ağı ifade eder.

- Ortak kelime analizi (Co-word analysis): Bu analizin amacı bibliyografik verilerin haritasını çıkarabilmek ve kümelemektir. Bibliyografik veriler, yazar anahtar kelimeleri, editör anahtar kelimeleri, başlıklar veya özetler olabilir (Aria & Cuccurullo, 2017, s. 968).

Bibliyometrik analiz yapabilmek için birçok yazılım programı geliştirilmiştir. SciMAT (Cobo, Lopez-Herrera, Herrera-Viedma, & Herrera, 2012), Science of Science (Sci2) (Börner & Polley, 2014), VantagePoint (<https://www.thevantagepoint.com/>), VOSviewer (Van Eck & Waltman, 2009; Eck & Waltman, 2010), CitNetExplorer (Van Eck & Waltman, 2014), BibExcel (Persson, Danell, & Schneider, 2009), HistCite (Garfield, Pudovkin, & Istomin, 2003), CiteSpace (Chen, 2006), CoPalRed (Bailon-Moreno, Jurado-Alameda, Ruiz-Banos, & Courtial, 2005), IN-SPIRE (Wise, 1999), Network Workbench Tool (Börner, ve diğerleri, 2010), Leydesdorff's Software (<https://www.leydesdorff.net/>), R (<https://cran.r-project.org/>) bibliyometrik analiz için kullanılan önemli yazılımlardandır. Ancak bu yazılımlar bibliyometrik analizler için yeterlilik ve gelişime açık olma yönünden farklılaşmaktadır.

VOSviewer ve CitNetExplorer yazılımları bilimsel koleksiyonların alıntı ağlarını analiz etmek ve görselleştirmek için geliştirilmiş ücretsiz bir Java programıdır. CitNetExplorer çalışılan konunun zaman içindeki gelişimi analiz etmek, literatürü tespit etmek ve bir araştırmanın başka bir araştırmayı nasıl etkilediğini tespit edebilmektedir. VOSviewer, bibliyometrik verilerin grafiksel temsilini görselleştirmek için kullanılmaktadır. SciMAT, açık kaynaklı bir yazılım aracıdır. Ayrıca bilim haritalama analizi yapabilmek için bilgi tabanının ve varlıklarının yönetimi, bilim haritalama analizi ve üretilen sonuçların görselleştirilmesi olmak üzere üç modül sunmaktadır. CiteSpace, çalışılan konudaki alanı veya alanın gelişimindeki önemli ve kritik noktaları özellikle de entelektüel dönüm noktalarını tespit ederek, literatürdeki eğilimleri ve desenleri görselleştiren ücretsiz bir java analiz programıdır. Sci2, bibliyografik verilerin konu, zaman, coğrafi, ağ analizini ve görselleştirmeyi destekleyen ücretsiz bir programdır (Aria & Cuccurullo, 2017, s. 962). CoPalRed, csv formatındaki dosyaları okuyan, belgelerin anahtar kelimelerini kullanarak kelime analizi yapmak için geliştirilmiş bir yazılımdır. Ayrıca yeni bilgileri oluşturmak için veri tabanlarındaki bilgi toplayan bir bilgi sistemi olarak tanımlanmaktadır. CoPalRed ile yapısal analiz, stratejik analiz ve dinamik analiz olmak üzere üç tür analiz gerçekleştirilebilir. IN-SPIRE, bibliyografik veriler arasındaki ilişkileri, eğilimleri ve temaları tespit etme yeteneği olan ticari bir yazılımdır. Düz metin, MTHL, XML, Microsoft Excel ve csv formatındaki belgeleri okuyabilir. Ayrıca görselleştirme için The Galaxies ve ThemeScape™ yazılımlarını kullanır.

Leydesdorff, bir dizi komut satırı programlarından oluşur. Ortak kelime, ortak yazar, yazar bibliyografik eşleme gibi bibliyometrik analizleri birkaç farklı program aracılığıyla yapar. Bu program bibliyografik verilerin ön işlemesine izin vermez bu yüzden uzunlamasına bir analiz gerçekleştirmek için harici yazılımlarla farklı zaman dilimlerine bölümlenmelidir. Network Workbench Aracı, bibliyografik verileri analiz etmek, bibliyografik ağlar ve haritalar oluşturmak için belirli algoritmalar kullanır. WoS (Web of Science), Scopus, Bibtex ve EndNote uzantılı dosyalardan veri okuyabilir. Ayrıca program ücretsiz olup, verilerin ön işlemesini, ağ oluşturma işlemini, grafik oluşturma ve nihayetinde görselleştirme işlemini yapabilir. VantagePoint, en güçlü metin madenciliği yazılımı olup, ücretlidir. Herhangi bir literatür veya patent veri tabanlarından veri çekebilir. Microsoft Excel, Access ve XML formatlarından veri çekebilmek için 180 dışa aktarım filtresi vardır. BibExcel, bibliyografik verilerin ön işlenmesine olanak tanıyan WoS, Scopus, Procite gibi farklı veri tabanlarından farklı formatta veriler okuyabilen bir yazılımdır. Ortak atıf, bibliyografik eşleşme, ortak yazarlık ve ortak kelime gibi ağ analizleri ve farklı birlikte görülme matrisleri oluşturabilir. Bu matrisler Salton'un Kosinüs, Jaccard İndeksi ve Vladutz ve Cook olmak üzere üç farklı ölçek ile normalize edilebilir. Pajek (Batagelj & Mrvar, 1998), UCINET (Borgatti, Everett, & Freeman, 2002) veya SPSS gibi harici yazılımlarla veriler görselleştirilebilir. Oluşturulan bibliyografik ağlar da dışa aktarılabilir (Cobo, Lopez-Herrera, Herrera-Viedma, & Herrera, 2011, s. 1386-1388). R yazılımı, ücretsiz açık kaynaklı bir yazılımdır ve bibliyometrik analiz yapabilmek için "bibliometrix" ve "biblioshy" paketleri R studio programı üzerinden indirilmelidir (Aria & Cuccurullo, 2017). Bibliometrix paketi, farklı veri tabanlarından büyük veri setlerini dışa aktarabilir ve farklı dosyalara dönüştürülebilir. Toplam yayın sayısı, dergi, yazar, atıf sayısı gibi tanımlayıcı bibliyometrik analizleri hesaplayarak tanımlayıcı analiz yapabilir. Anahtar kelime, atıf, birlikte yazarlık ve benzeri verilerden karmaşık ağlar oluşturabilir ve görselleştirebilir. Böylece araştırmacıya tematik yapı ve işbirlikçi desenler hakkında iç görüler sağlar. Buna ağ analizi denir. Araştırma konularının, üretken yazarların ve kurumların evrimini ortaya koyarak zaman içindeki eğilimi ortaya koyan eğilim analizi yapabilir. Ayrıca belirli bir dönem baz alındığında araştırma alanındaki değişiklikleri ve gelişmeleri tespit etmeye olanak tanıyan dinamik veri analizine imkan tanır. Bibliometrix'in bu tür avantajları diğer bibliyometrik analiz yazılımlarına göre daha kullanışlı olmasını sağlamaktadır (Aria & Cuccurullo, 2017, s. 973; Zhong, Guo, & Qian, 2024, s. 7).

4. Yöntem

Bu araştırmanın amacı kazanç yönetimi ve işletme değerlemesi konularını birlikte ele alan çalışmaların bibliyometrik analizini yapmaktır. Analiz için (Donthu, Kumar, Mukherjee, Pandey, & Marc Lim, 2021)'nun önerdiği dört adımlı bibliyometrik analiz aşamaları izlenmiştir. (Donthu, Kumar, Mukherjee, Pandey, & Marc Lim, 2021)'ya göre bibliyometrik analizin aşamaları sırasıyla; bibliyometrik analizin amacını ve sınırlarını belirlemek; kullanılacak teknikleri seçmek; bibliyografik verileri toplamak ve bibliyometrik analizleri yaparak raporlamaktır.

Bibliyometrik analiz için kullanılacak veri tabanları arasında WoS, Scopus ve Google Scholar diğer veri tabanlarına kıyasla bilimsel makale sayısı açısından daha kapsamlı, çalışmaların referans gibi bilgileri tam ve ulaşılabilir. WoS ve Scopus abonelik tabanlı veri tabanları olup, bir dizi atıf endeksini içerir. Google Scholar, Google tarafından ücretsiz olarak sunulmaktadır ve başlıca literatür arama motorudur. Ancak bilimsel yeterliliği ve kapsamı hakkında çok bilgi yoktur (Waltman, 2016, s. 367-368). Özellikle bibliyometrik analiz için gerekli meta verileri sunan bir ara yüz veya sistem söz konusu değildir. Bu yüzden bibliyometrik analiz için bibliyografik veriler 08.08.2024 tarihinde WoS ve Scopus veri tabanlarından toplanmıştır.

Verilerin toplanması için “earning\$ management” OR “discretionary accrual\$” OR “abnormal accrual*” OR “real activit* manipulation” OR “income smoothing” OR “earning\$ manipulation” OR “accrual* earning\$ management” OR “accrual* based earning\$ management” OR “real earning\$ management” OR “real based earning\$ management” OR “real and accrual* based earning\$ management” OR “accrual* and real based earning\$ management” OR “earning\$ smoothing”) AND (“Firm *Value*” OR “*valued equity” OR “Firm Equity Value*” OR “firm *valuation” OR “value relevance” OR “value-relevance”) kavramları taranmıştır. Tarama için bu veri tabanlarında kazanç yönetimi ile şirket değerlemesini birlikte konu alan en eski çalışmanın 1998 yılında yayınlanmış olması gerekçesi ile 1998-2024 yılları aralığı seçilmiştir. Ayrıca veri tabanlarındaki kaynak türleri farklılık gösterebilmesi ve R studio yazılımının kaynak türü ve dil kısıtlaması yapabildiği gerekçesiyle kaynak türü kısıtlaması yapılmamıştır. Çalışmada verilerin analizi için R studio yazılımı aracılığıyla Bibliometrix ve Biblioshy paketleri kullanılmıştır.

Bibliyometrik analiz yapabilmek için ilk aşamada CRAN web sitesinden R programlama dili ve R studio programları indirilmiş; daha sonra R studio programında sırasıyla install.packages (“bibliometrix”) ve library

(“bibliometrix”) komutları çalıştırılarak bibliometrix paketi etkinleştirilmiştir. Biblioshy ara yüzünü çalıştırmak için biblioshy () komutu çalıştırılarak; internet üzerinden yeni sekme şeklinde açılan bibliometrix ara yüzüne bibliyograf veri dosyası yüklenerek bibliyometrik analizler yapılmıştır (Büyükkıdık, 2022, s. 167).

Verilerin toplanma aşamasından raporlama aşamasına kadar ki genel görüntü şekil 1’de gösterilmiştir. Bibliometrix analizi kullanılarak araştırmanın amaçlarıyla uyumlu olarak yapılacak analizler Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: Yapılacak bibliyometrik analizler

Veri Analizi	Yazar Analizi	Kaynak Analizi	Doküman Analizi	Kavramsal Yapı	Entelektüel Yapı
Genel bilgiler	En İlgili yazarlar	En ilgili kurumlar	Küresel olarak en çok atf alan dokümanlar	Ağ Yaklaşımı	Histogram
Yıllık bilimsel üretim	Yazarların zaman yaygın üretimi	En çok atf alan ülkeler	Yerel olarak en çok atf alan dokümanlar	Tematik evrim	
	Lotka yasası	Bradford yasası			
	Yazarların yerel etkisi	Kaynakların yerel etkisi			

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

4.1. Veri Analizi ve Bulguları

Bu çalışma için bibliyografik veri tabanı olarak WoS ve Scopus veri tabanları kullanılmış, 1998 ile 2024 yılları arasında kazanç yönetimi ile işletme değerlemesi birlikte konu alan toplam 935 çalışmaya ulaşılmıştır. Bu çalışmaların 790’ı WoS’den, 145’i Scopus’dandır. WoS ve Scopus veri tabanından çekilen kaynaklar arasında 85 tekrar eden çalışma Rstudio programında “remove.duplicated=T” komutuyla düzenlenmiş ve örneklem 850’ye indirgenmiştir. Daha sonra Rstudio programından “biblioshy” komutuyla açılan bibliometrix ara yüzüne Rstudio’da oluşturulan yeni dosya yüklenmiştir. Bibliometrix üzerinden dili sadece İngilizce olan çalışmalara erişebilmek için dil filtresi uygulanarak 829 çalışmaya ulaşılmıştır. Kaynak filtresi ile doğrudan konuyla ilgili olmaması veya bibliyometrik analiz için gerekli veriler bulundurmaması gerekçesiyle örneklemden “Article; Proceedings paper”, “Editorial Material”, “Note”, “Proceedings Paper”,

“Review”, “Review Book Chapter”, “Review; early Access” türündeki çalışmalar elenerek nihai 759 örnekleme ulaşılmış; yapılan veri analiziyle türetilen genel bilgiler Tablo 3’de raporlanmıştır.

Tablo 3: Veri setinin genel görüntüsü

Zaman Aralığı	1998:2024
Kaynaklar (Dergiler, Kitaplar, vb.)	236
Çalışmalar	759
Yıllık Büyüme Oranı (%)	14,9
Çalışmaların Ortalama Yaşı	6,74
Çalışma Başına Ortalama Alıntı Sayısı	33,11
Atıflar	24517
Çalışma İçeriği	
Keywords Plus (ID)	1164
Yazar Anahtar Kelimeleri (DE)	1833
Yazarlar	
Yazarlar	1663
Tek Yazarlı Çalışmaların Yazarları	94
Yazarların İşbirliği	
Tek Yazarlı Çalışmalar	104
Çalışma Başına Ortak Yazar Sayısı	2,79
Uluslararası Ortak Yazarlık (%)	29,64
Çalışma Türleri	
Makale	728
Makale; Kitap Bölümü	9
Makale; Erken Erişim	19
Kitap Bölümü	3

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 2’de görüldüğü üzere, 1998-2024 yılları arasında 236 kaynaktan toplam 756 makale, 3 kitap bölümü yayınlanmıştır. Örneklemede yer alan 759 çalışmanın 104’ü tek yazarlı olup, örneklemede yer alan 94 yazarın adı 1663 kez tekrar etmiştir. Çalışma başına ortak yazar sayısının 2,79 olması, çalışmaların çoğunluğuna birden fazla yazarın katkı sağladığı tespit edilmiştir.

4.1.1. Yıllık Yayınların Analizi

Kazanç yönetimi ve işletme değerlemesini birlikte konu alan çalışmalar üzerine yapılan yıllık yayınların analiz çıktısı Şekil 1’de verilmiş olup, bu alana ait araştırmacıların bilimsel yayın üretimini yıllara yaygın olarak göstermektedir.

Şekil 1: Yıllık Bilimsel Üretim

Veri tabanlarından çekilen verilere göre başlangıç yılı olan 1998’de sadece 1 makale yayınlanmıştır. Yayın sayısı 1998 yılından 2005 yılına kadar durağan ilerlemiş ve bu yıldan sonra artmaya başlamıştır. Bu dönem kazanç yönetimi ve şirket değerlemesini ilk defa ilişkilendiren çalışmaların olduğu “doğuş aşaması” olarak adlandırılmıştır. 2006-2012 yılları arasında sürekli bir artış trendi söz konusudur. Bu dönemde ilgili konu araştırmacılar tarafından ilgi görmeye başlamış ve tanınırlığı artmıştır. Bu dönem “gelişme aşaması” olarak adlandırılmıştır. 2013 yılı yayın sayısının azaldığı bir dönem olmuş, 2013-2017 yılları ve arası belirli bir seviyede ancak küçük artış ve azalışların olduğu bir dönemdir. 2017 yılında makale sayısı 32’ye düşmüşken 2018 yılında aniden 61’e çıkarak 2024 yılına kadar yayın sayıları yüksek olmuştur. Bu dönem “olgunluk aşaması” olarak adlandırılmıştır. Teknolojinin ve bilimsel yayınlara erişilebilirliğin yüksek olması ve konunun alan yazında güncelliğini koruması, özellikle Covid-19 küresel pandemi döneminde artan halka arzlar kazanç yönetimi kavramının araştırılması gerektiği olgusunu vurgulaması gibi faktörler yayın sayılarının yüksek seyretmesine neden olmuş olabilir. Sonuç olarak 2005, 2013 ve 2017 yılları kırılma yılları olarak tespit edilmiştir.

4.1.2. Yazarların, Bağlı Buldukları Kurumların ve Ülkelerin Analizi

Bir makalenin aldığı atıf sayısı “akademik kalite” veya “bilimsel etki” göstergesi olarak kabul edilebilir (Molas-Gallart & Rafols, 2018, s. 2). Bir araştırmacının, makalenin, kurumun veya ülkenin toplam atıf sayısı, ilgili makalenin bilimsel araştırmaya olan bilimsel etkisini göstermektedir. Buradan hareketle atıf sayısı yükseldikçe bilimsel etki de yükselmektedir. Etki kavramı, araştırmanın diğer araştırmalar için kullanılabilirliğini ölçmektedir (Belter, 2015, s. 220). Etki kavramı, endeksler aracılığıyla hesaplanmaktadır. R studio programında h-endeks (h-index), g-endeks (g-index) ve m-endeks

(m-index) değerleri otomatik olarak hesaplanabilmektedir. H-endeksi, genel kabul görmüş bir bilimsel performans ölçüsü olup, keyfi değerlere dayanmaması nedeniyle objektif olduğu kabul edilir (Eck & Waltman, 2008, s. 263). Ayrıca araştırmacıları kıyaslamak amacıyla da kullanılmaktadır (Bar-Ilan, 2008, s. 258). Bilimsel yayınların alıntılanma sayısına dayalı performans ölçümünün başka bir yöntemi de g-endevidir. G-endevidi, h-endevidinin daha gelişmiş bir versiyonudur. G-endevidi, h-endevidiyle eşit veya daha büyüktür. M-endevidi ise, h-endevidinin araştırmacı sayısına bölünmesinden türetilir (Maddisetty & Babu, 2020, s. 4). Yazarların tüm yıllar boyunca aldıkları toplam atıf, h, g, m endeksleri, araştırmaya başladıkları yıl ve yerel etkileri Tablo 4’de gösterilmiştir.

Tablo 4: Yazarların endeksleri, toplam atıfları, yayım sayısı, yayım başlangıç tarihi ve yerel etkileri

Yazar	H Endeksi	G Endeksi	M Endeksi	Toplam Atıf	Makale Sayısı	Makale Başlama Tarihi
IATRİDİS G	7	9	0,538	257	9	2012
LEE E	6	6	0,545	329	6	2014
ZHAO Y	6	6	0,353	229	6	2008
BARTH M	5	5	0,294	1664	5	2008
CHEN K	5	5	0,294	237	5	2008
SMİTH T	5	5	0,556	135	5	2016
WANG X	5	7	0,357	523	7	2011
CHEN S	4	4	0,25	42	4	2009
CORMIER D	4	5	0,154	93	5	1999
HABİB A	4	4	0,19	69	4	2004
KİM J	4	4	0,19	218	4	2004
KUMAR A	4	4	0,8	44	4	2020
LEE Y	4	6	0,286	85	6	2011
MAGNAN M	4	5	0,154	84	5	1999
WALKER M	4	4	0,364	309	4	2014
WANG Y	4	7	0,25	51	8	2009
ABU A M	3	3	0,6	35	3	2020
ARMSTRONG C	3	3	0,2	948	3	2010
ASTERIOU D	3	3	0,188	64	3	2009
BANSAL M	3	3	0,75	48	3	2021

Kullandığımız veri setinden hareketle raporladığımız yirmi yazardan en yüksek toplam atıf sayısına sahip yazar 5 makale ve 1664 atıfla BARTH M olmuştur. BARTH M bu konudaki ilk yayınlarını gelişme aşamasında yapmış ancak çalışmalarıyla diğer araştırmacılara öncülük etmiştir. Çalışmaları arasında 1142 atıfla en yüksek atıf alan “International Accounting Standards

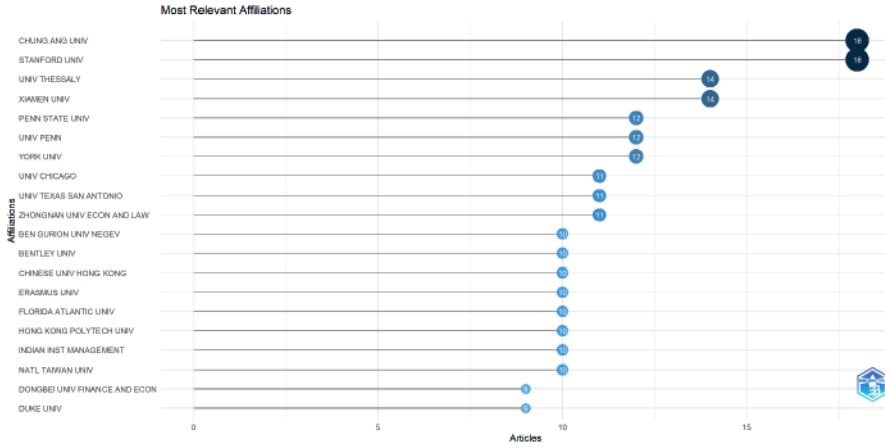
and Accounting Quality” isimli makalesiyle uluslararası muhasebe standartları uygulayan işletmelerin muhasebe rakamları, uluslararası muhasebe standartları uygulamayan Amerika Birleşik Devletleri’nin dışındaki işletmelerden daha yüksek kalitede olduğunu tespit etmiştir. Uluslararası muhasebe standartlarını uygulayan işletmelerin daha az gelir yumuşatması, hedeflere yönelik kazanç yönetimi eğiliminin azalması, zararların raporlanmasında daha dakik davranılması ve muhasebe rakamları ile hisse senedi fiyatı ve getirileri arasındaki ilişkinin daha güçlü olması gibi sonuçlara ulaşılmıştır (Barth, Landsman, & Lang, 2008, s. 496). Etki endekslerine bakıldığında BARTH M ‘nın ortalama bir düzeyde olduğunu görüyoruz. En yüksek endekslere sahip yazar ise 9 makale ve 257 toplam atıfla IATRIDIS G olmuştur. IATRIDIS G, bu konudaki ilk makalesini 2012 yılında yayınlamış olup, en çok atıf alan makalesi 71 atıf ile “Integrated Reporting: An Accounting Disclosure Tool for High Quality Financial Reporting” dir. IATRIDIS G, çalışmasında anormal hisse senedi getirileri ile kazanç kalitesi arasındaki ilişkinin pozitif olduğunu tespit etmiştir (Pavlopoulos, Magnis, & Iatridis, 2019, s. 36).

Nispeten düşük bir endekse sahip olmasına rağmen en yüksek ikinci toplam atıfa sahip ARMSTRONG C, 948 toplam atıf ve 3 makaleye sahip olup ilk yayını 2010 yılında yapmıştır. En yüksek atıfa sahip çalışması ise, 604 toplam atıf ile “The Role of Information and Financial Reporting in Corporate Governance and Debt Contracting” olmuştur. (Armstrong, Guay, & Weber, 2010) çalışmasında yönetim mekanizmaları arasındaki etkileşimlerin, muhasebe özelliklerinin değeri ve sözleşme taraflarının işletme hakkındaki bilgi talepleri hakkındaki iyi bir anlayışın muhasebe sisteminin ajans maliyetlerini azaltma gücünü geliştireceğini öne sürmüştür.

Bu öne çıkan üç önemli yazarın çalışmalarından hareketle kazanç yönetimi ve işletme değerlemesi konularının, muhasebe raporlama süreci ve kurumsal yönetim konularıyla birlikte oldukça sık çalışıldığı görülmektedir. Kazanç yönetimi ve işletme değerlemesi konusunda en yüksek yayın çıktısı sayısına sahip olan kurumlar Şekil 2’de sunulmuştur.

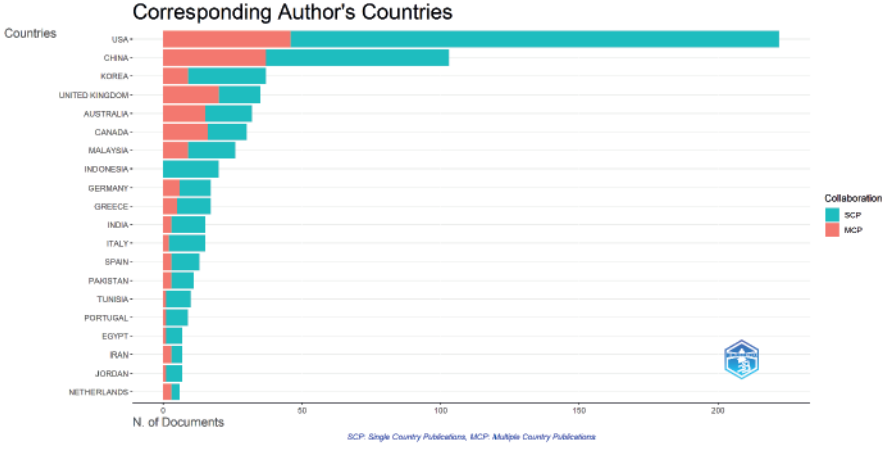
Şekil 2: En Üretken 20 Kurum

Kurumların yüksek üretkenliğe sahip olması, ilgili alana ilişkin güçlü kurumsal yapıyı ve sürekli akademik üretkenlik için yeterli kaynağa, finansmana, verilere ve yeteneğe erişilebilirliğini ifade etmektedir (Zhong, Guo, & Qian, 2024, s. 10). En üretken kurumlar listesinde en başta 18 yayın ile Chung-Ang University ve 18 yayın ile Stanford University yer almaktadır. Bu listede ayrıca her biri 14 makaleye sahip University of Thessaly ve Xiamen University, her biri 12 makaleye sahip Pennsylvania State University, University of Pennsylvania ve York University yer almaktadır.

Bu üretken kurumların coğrafi konumları incelendiğinde kazanç yönetimi ve işletme değerlemesi konusunun uluslararası düzeyde dikkat çeken bir konu olduğunu söylemek mümkündür. Araştırmacıların farklı coğrafi bölgelerde yer alması ve küresel iş birliklerini daha iyi vurgulayabilmek için yazarların ülkeleri Şekil 3'de gösterilmiştir.

Şekil 3: Kazanç yönetimi ve İşletme Değerlemesi konusunda en üretken 20 ülke

Kazanç yönetimi ve işletme değerlemesi konusuna çeşitli ülkelerin katkılarını ortaya koymak için yapılan sorumlu yazarların ülkeleri analizi çıktısında araştırma çıktılarının hacmini ve yazarlık türlerini ifade eden iki parametre vardır. İlki çalışmaların tek bir ülkeden katılan araştırmacılar tarafından yazıldığını gösteren SCP parametresi iken, birden fazla ülkeden katılan yazarlar tarafından yazıldığını gösteren MCP parametresidir.

Bu analize göre listenin başında 222 makale ile üretkenliği en yüksek olan Amerika Birleşik Devletleri yer almakta olup, 176'sı SCP ve 46'sı MCP'dir. Yayın çıktısı ve SCP oranının yüksek olması ülke içinde güçlü işbirliklerinin ve elverişli bir araştırma altyapısının olduğunu göstermektedir. Ülkenin gelişmişlik düzeyi ve teknolojik imkânların varlığı yayın üretme aşamasını kaynaklara erişilebilirliği doğrudan etkilemektedir. Bu noktada Amerika Birleşik Devletleri'nin bu tür imkânlarla sahip olması SCP oranının daha yüksek olmasını açıklayabilir. Ayrıca bibliyografik verilerden anlaşılması mümkün olmasa da ülke içi alana yönelik bilimsel toplantılar yeni akademik işbirliklerinin oluşmasında etkili olmuş ve yayın çıktısının artmasında etkili olmuş olabilir. SCP'ye göre MCP sayısı düşük olsa da çoğu ülkeye göre en yüksek MCP sayısına sahip olması, uluslararası düzeyde yayın çıktılarının geniş bir işbirliği ağına sahip olduğunu, yüksek üretkenliğe ve alanda yönlendirici olduğunu ve yeni araştırma alanları yaratabilme gücünün olduğunu göstermektedir.

Benzer imkânlarla sahip olan Çin, 103 makale ile ikinci sırada yer almaktadır. Çin'de yayınlanan çalışmaların 66'sı SCP, 37'si MCP'dir. SCP'nin nisbi yüksekliği yazarların ulusal düzeyde işbirliği ağı oluşturduğunu daha

çok ulusal uzmanlığa başvurulduğunu göstermektedir. MCP sayısı nispeten düşük olsa da Çin, diğer ülkelerle kıyaslandığında uluslararası işbirliğinin en yüksek olduğu ikinci ülkedir. Bu da araştırma alanında çalışan araştırmacılarla iyi ve sürekli işbirliğini ve uluslararası akademik faaliyetlere önem verildiğini göstermektedir. MCP oranının 0.36 olması işbirliği ve uzmanlığın uluslararası düzeye taşınma eğilimde olduğunu ve özellikle dil konusunda araştırmacıların yeterli düzeyde olduğunu göstermektedir. Bu durum küresel araştırma dilinin İngilizce kabul edilmesi ve Çin'in ana dilinin İngilizce olmaması yönüyle dikkat çekicidir. Benzer örüntü Kore için de geçerlidir.

Kazanç yönetimi ve şirket değerlemesi konusunda 37 yayın çıktısına sahip olan Kore'nin SCP'si 28 iken MCP'si 9'dur. SCP yayınlarının MCP yayınlarından yüksek olması daha çok içe dönük bir işbirliği ağının olduğunu ancak sayı açısından bu alandaki üretkenliğin yüksek olduğunu yakın zamanda uluslararası uzmanlığa başvurulduğunu göstermektedir. Tabi Çin'de olduğu gibi araştırma dilinin İngilizce olması da dışa dönüklüğü geciktiren veya engelleyen bir durum olabilir.

Genel görüntü ve Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık, Avustralya, Kanada gibi ülkelerde uluslararası yayın çıktısının yüksekliği bu çıkarımı destekler niteliktedir. Bu çıkarımı destekleyen Birleşik Krallık'ta yayınlanan 30 makaleden 15'i SCP ve 20'si MCP'dir. MCP'nin SCP'den yüksek olması Avrupa kıtasında çeşitli ülkelerin fiziksel olarak birbirine yakın olması olası işbirliklerini kolaylaştırmış olabilir. Ayrıca ana dilinin İngilizce olması üretim sürecinin kolaylaşmasını sağlamış olabilir. Birleşik Krallık'ın birbirine yakın SCP ve MCP sayıları araştırma alanındaki ulusal ve uluslararası düzeyde araştırma kapasitelerinin ve imkânlarının olduğunu uluslararası düzeyde stratejik ilişkiler kurduğunu göstermektedir. Kanada'da yazılan 30 makalenin 14'ü SCP ve 16'sı MCP'dir. Listede yer alan İsviçre, Arap Emirlikleri, Fransa, Kıbrıs, Slovakya, Tayland, Arnavutluk, Şili, Monako ve Morokko ülkelerinde yayınlanan çalışmaların toplam çalışmalar içindeki MCP oranları daha yüksektir. Listenin üst sıralarındaki ülkelerin çıktılarını kıyasla düşük yayın sayısına sahip olsalar da MCP sayılarının nispeten yüksek olması, bu ülkelerin araştırmalarında uluslararası iş birliklerine eğilimli olduklarını göstermektedir.

Ülkeler açısından belirli bir konuda alan yazına kazandırılan ulusal ya da uluslararası yayınların sayısı önemlidir. Ancak bu yayınların diğer yayınları etkileme gücü de önemlidir. Etkileme gücü daha önce de ifade edildiği üzere kısmi olarak toplam alıntı sayısı ile açıklanabilir. Bu yüzden ülkelerin toplam yayın sayısı ve toplam alıntı sayısı Tablo 5'de gösterilmektedir.

Tablo 5: Ülkelerin bilimsel üretimi ve toplam alıntı sayısı

En Çok Alıntılanan Ülkeler			
Ülkeler	Makale Sayısı	Toplam Atıf Sayısı	Ortalama Atıf Sayısı
Amerika Birleşik Devletleri	681	17075	76.90
Kanada	94	1227	40.90
Çin	368	1194	11.60
Birleşik Krallık	142	876	25.00
Avustralya	106	545	17.00
Kore	110	497	13.40
Yunanistan	52	403	23.70
İspanya	36	320	24.60
Fransa	27	304	60.80
Almanya	47	258	15.20
Singapur	20	194	48.50
İtalya	49	181	12.10
Malezya	67	180	6.90
Yeni Zelanda	21	142	23.70
İsrail	19	122	24.40
Avusturya	13	119	23.80
Finlandiya	8	105	52.50
İsviçre	18	100	16.70
Mısır	25	93	13.30
Kıbrıs	4	88	44.00

Tablo 5'e bakıldığında küresel düzeyde ülkelerin yayın sayısı ve toplam atıf sayısına göre listenin başında Amerika Birleşik Devletleri yer almaktadır. Amerika Birleşik Devletleri 681 yayın ve 17075 toplam atıf sayısına sahip olup yayın başına 76.90 atıf düşmektedir. 368 yayın, 1194 atıf ve 11.60 ortalama atıf sayısı ile Çin en çok yayına sahip ikinci ülkedir. Kanada 94 yayın ve 1227 toplam atıf sayısı ve 40.90 ortalama atıf sayısına sahiptir. Birleşik Krallık ise, 142 yayın, 876 toplam atıf ve 25 ortalama atıf sayısına sahiptir. Ortalama atıf sayısı açısından Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Fransa, Singapur, Finlandiya, Kıbrıs gibi ülkeler başta gelmektedir ancak bu ülkelerin alan yazına olan etkilerinin aynı olduğu söylenemez. Bunun nedeni benzer oranların benzer etkinliği göstermemesidir. Bu duruma Çin ve Kıbrıs örnek olarak verilebilir. Kıbrıs 4 makale, 88 toplam atıf ve 44 ortalama atıfa sahipken, Çin'in ortalaması 11.60'dır. Sadece ortalama atıf sayısına bağlı kalındığında Kıbrıs'ın alan yazında daha etkin ve etkili bir rol oynadığı yanılıgısı oluşabilir.

4.1.3. Kaynak Analizi

Kazanç yönetimi ve işletme değerlemesi konularının en çok yayınlandığı dergiler ve en çok atıf alan yerel dergiler Tablo 6'de gösterilmektedir. En çok atıf alan yerel kaynaklar, veri setindeki makalelerin yayınlandığı dergileri ifade etmektedir. En ilgili kaynaklar ise ilgili konuda en çok makale yayınlanan dergileri göstermektedir.

Tablo 6: en ilgili kaynaklar ve en çok atıf alan yerel kaynaklar

En İlgili Kaynaklar		En Çok Atıf Alan Yerel Kaynaklar	
Kaynaklar	Makaleler	Kaynaklar	Makaleler
ACCOUNTING REVIEW	22	JOURNAL OF ACCOUNTING AND ECONOMICS	4646
JOURNAL OF BUSINESS FINANCE \& ACCOUNTING	22	THE ACCOUNTING REVIEW	4111
REVIEW OF QUANTITATIVE FINANCE AND ACCOUNTING	17	JOURNAL OF FINANCIAL ECONOMICS	3150
INTERNATIONAL JOURNAL OF ACCOUNTING	16	THE JOURNAL OF FINANCE	2113
SUSTAINABILITY	16	JOURNAL OF ACCOUNTING RESEARCH	1772
JOURNAL OF ACCOUNTING AND PUBLIC POLICY	15	THE JOURNAL OF ACCOUNTING RESEARCH	1417
JOURNAL OF ACCOUNTING \& ECONOMICS	15	CONTEMPORARY ACCOUNTING RESEARCH	1215
ACCOUNTING HORIZONS	13	REVIEW OF ACCOUNTING STUDIES	756
JOURNAL OF CORPORATE FINANCE	13	JOURNAL OF CORPORATE FINANCE	741
REVIEW OF ACCOUNTING STUDIES	13	REVIEW OF FINANCIAL STUDIES	721
JOURNAL OF INTERNATIONAL ACCOUNTING RESEARCH	12	WORKING PAPER	635
ADVANCES IN ACCOUNTING	11	JOURNAL OF ACCOUNTING AND PUBLIC POLICY	586
ACCOUNTING AND BUSINESS RESEARCH	10	ACCOUNTING HORIZONS	584
CONTEMPORARY ACCOUNTING RESEARCH	10	JOURNAL OF BUSINESS ETHICS	580

EMERGING MARKETS FINANCE AND TRADE	10	JOURNAL OF BANKING AND FINANCE	523
INTERNATIONAL JOURNAL OF ACCOUNTING AND INFORMATION MANAGEMENT	10	JOURNAL OF BUSINESS FINANCE & ACCOUNTING	504
JOURNAL OF ASIAN FINANCE ECONOMICS AND BUSINESS	10	EUROPEAN ACCOUNTING REVIEW	434
PACIFIC-BASIN FINANCE JOURNAL	10	THE INTERNATIONAL JOURNAL OF ACCOUNTING	417
REVIEW OF ACCOUNTING AND FINANCE	10	JOURNAL OF POLITICAL ECONOMY	409
ACCOUNTING AND FINANCE	9	AMERICAN ECONOMIC REVIEW	379

Alanda en önemli dergilerin yer aldığı listede yayınlanan çalışmaların etkisini de vurgulamak amacıyla kaynaklarda yayınlanan çalışmaların atfı sayılarına da yer verilmiştir. Analiz sonucuna göre, listenin başında Accounting Review ve Journal of Business Finance & Accounting dergileri 22 makale ile yer almaktadır. Analiz sonucunda en dikkat çekici nokta listede dergilerin çoğu muhasebe, finans ve ekonomi ile ilgili olmasıdır. Bir diğer ilginç olan 5. sırada yer alan “Sustainability” dergisinin genel bir kapsama sahip olmasına rağmen grup içinde yüksek makale sayısına sahip olması ve buna rağmen en yüksek atfı alan dergiler listesinde yer almamasıdır. Kazanç yönetimi ve işletme değerlemesi konusundaki makalelerin en çok yayınlandığı ilk 20 kaynak listesinde yer almasına rağmen; en çok atfı alan ilk 20 dergi listesinde yer almayan dergiler şu şekildedir: Review of Quantitative Finance and Accounting, Sustainability, Journal of International Accounting Research, Journal of International Accounting Research, Advances in Accounting, Accounting and Business Research, Emerging Markets Finance and Trade, International Journal of Accounting and Information Management, Journal of Asian Finance Economics and Business, Pacific-Basin Finance Journal, Review of Accounting and Finance, Accounting and Finance, Accounting and Finance. Bu durum en çok makaleye sahip olan dergilerin bir takım yayın süreci avantajlarının olduğunu ve bu yüzden araştırmacıların daha çok tercih ettiğini göstermektedir.

Bir diğer dikkat çeken nokta Journal of Accounting & Economics dergisinin 15 makale ile 4646 gibi en yüksek atfıya sahip olması ve bunu Accounting Review dergisinin 22 makale ile 4111 atfıyla takip etmesidir.

Ayrıca Journal of Financial Economics dergisi yayın sayısı açısından ilk 20'de yer almamasına rağmen 3150 atıf sayısına sahiptir ve bu araştırmacıların çalışmalarını ve alan yazının yönünü değiştirebilme gücüne sahip olduğunu göstermektedir.

En çok makale çıktısına sahip olan ilk yirmi dergi ile en çok atıflanan ilk yirmi derginin bire bir örtüşmemesi, kaynakların makale sayılarının çokluğu ile etkisinin aynı olmadığını ifade etmektedir. Bu yüzden kaynakların yerel etkisi Tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6: Kaynakların yerel etki analizi

Kaynakların Yerel Etkisi					
Kaynak	H Endeksi	G Endeksi	M Endeksi	Toplam Atıf	Başlangıç Yılı
ACCOUNTING REVIEW	16	23	0.64	3636	2000
JOURNAL OF ACCOUNTING \& ECONOMICS	16	16	0.842	5888	2006
JOURNAL OF BUSINESS FINANCE \& ACCOUNTING	12	20	0.667	438	2007
REVIEW OF ACCOUNTING STUDIES	12	13	0.667	676	2007
INTERNATIONAL JOURNAL OF ACCOUNTING	11	16	0.55	367	2005
JOURNAL OF CORPORATE FINANCE	11	13	0.647	395	2008
JOURNAL OF ACCOUNTING AND PUBLIC POLICY	9	15	0.333	430	1998
ACCOUNTING HORIZONS	8	13	0.533	563	2010
ACCOUNTING AND BUSINESS RESEARCH	7	11	0.438	210	2009
ACCOUNTING AND FINANCE	7	9	0.538	120	2012
ADVANCES IN ACCOUNTING	7	11	0.412	247	2008
EUROPEAN ACCOUNTING REVIEW	7	9	0.368	389	2006
JOURNAL OF BUSINESS ETHICS	7	7	0.7	363	2015
REVIEW OF QUANTITATIVE FINANCE AND ACCOUNTING	7	15	0.28	230	2000
AUSTRALIAN ACCOUNTING REVIEW	6	8	0.375	139	2009
CONTEMPORARY ACCOUNTING RESEARCH	6	10	0.353	1285	2008
EMERGING MARKETS FINANCE AND TRADE	6	10	0.429	102	2011
INTERNATIONAL REVIEW OF FINANCIAL ANALYSIS	6	9	0.5	139	2013

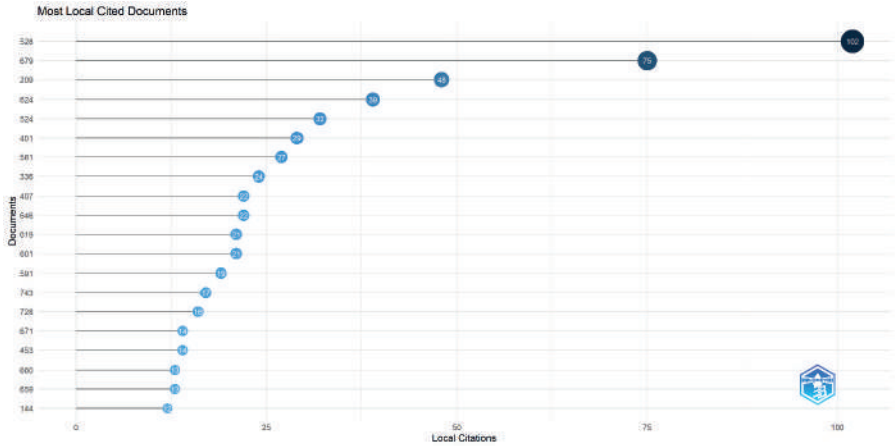
JOURNAL OF ACCOUNTING AUDITING AND FINANCE	6	9	0.375	219	2009
JOURNAL OF ASIAN FINANCE ECONOMICS AND BUSINESS	6	9	1.2	92	2020

Kaynakların yerel etki analizi çıktısına bakıldığında ilk aşamada en çok makale yayınlanan ilk 20 kaynak listesinde yer almayan çok daha az sayıda makaleye sahip kaynakların alan yazını daha fazla etkilediği sonucu çıkarılabilir. Kaynakların yerel etki analizine göre 16 h-endeks, 23 g-endeks, 0,64 m-endeks ve 3636 toplam alıntı ile en yüksek etkiye sahip 20 kaynağın başında Accounting Review ve 16 h-endeks, 16 g-endeks, 8,842 m-endeks ve 5888 toplam alıntı ile Journal of Accounting & Economics gelmektedir. En dikkat çekici nokta yerel etki analiziyle birlikte en önemli dergi sıralaması değişmiştir.

4.1 4. Atıf Analizi

Veri setimizden hareketle en çok atıf alan diğer bir deyişle kazanç yönetimi ve işletme değerlemesi konusunda en çok etkiye sahip 20 yerel makale listesi Şekil 4'de sunulmaktadır.

Şekil 4: Yerel olarak en çok atıf alan 20 makale

Bu bölümde ilk sıradan başlayarak en çok atıf alan yerel makalelerin konusuna değinilecektir. İlk sırada yer alan Mary E. BARTH daha önceki analizlerden de alan yazında önemli bir konumda olduğu tespit edilmiştir. (Barth, Landsman, & Lang, 2008) uluslararası muhasebe standardı uygulamaları ile yüksek muhasebe kalitesi arasındaki ilişkiyi araştırmış; 21 ülkeden uluslararası muhasebe standartlarını uygulayan ülkelerin

işletmelerinin, uygulamayanlara kıyasla daha az kazanç yönetimi yaptığı, zamanında zarar raporlamada daha şeffaf davrandığı ve daha yüksek işletme değeri ilişkisi kurduğunu tespit etmiştir.

Küresel düzeyde en çok atıf alan (Dechow, Ge, & Schrand, 2010) yerel olarak en yüksek atıf alan çalışmalar arasında ikinci sıradadır. (Dechow, Ge, & Schrand, 2010) çalışmasında kazanç kalitesinin işletmenin temel bir fonksiyonu olduğunu tespit etmiştir.

48 atıfla üçüncü sırada yer alan (Lang, Raedy, & Wilson, 2006) Amerika Birleşik Devletleri dışındaki ülkelerin daha fazla gelir yumuşatma eylemine katıldığını, kazançların hedeflere doğru yönetildiğini, zararların zamanında raporlanması konusunda daha az duyarlı olduklarını ve hisse senedi fiyatı ile muhasebe kayıtları arasında daha düşük bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Özellikle gerçek kazanç yönetimi konusunda öncü isimlerden olan (Gunny, 2010) 39 atıfla dördüncü sırada olup, geçen yıl ve mevcut yıl kazançlarını karşılayamayan işletmelerin kazançları ile gerçek faaliyet esaslı kazanç yönetimi uygulamaları ve işletme performansı arasındaki ilişkiyi araştırmaktadır. Kazanç hedeflerini kıl payı tutturan işletmelerin gerçek faaliyet esaslı kazanç yönetimi uygulamalarına katıldığını ve gelecekteki işletme performanslarıyla pozitif yönde ilişkili olduğunu tespit etmiştir.

(Hung & Subramanyam, 2007) uluslararası muhasebe standartlarına göre toplam varlıkların ve öz kaynakların defter değerinin yanı sıra defter değeri ve gelirin, ulusal muhasebe standartlarına yapılan kayıtların önemli ölçüde daha yüksek olduğunu ayrıca defter değeri ve gelirin uluslararası muhasebe standartlarına göre yapılan kayıtların daha değerli olmadığını ve ulusal muhasebe standartlarına göre yapılan kayıtların kalıcı olduğunu tespit etmiştir.

(Song, Thomas, & Yi, 2010) zayıf kurumsal yönetiminin değer alaka düzeyini zayıflatacağını tespit etmiştir. (Francis & Wang, 2010) kazanç kalitesinin yatırımcı koruma ortamı ve dört büyük denetçinin varlığından etkilenip etkilenmemeye durumunu araştırmıştır. (Bhattacharya, Daouk, & Welker, 2001) 1985-1998 dönemi için kazançların agresifliği, kayıplardan kaçınma ve kazançları yumuşatma gibi kazanç yönetimi uygulamalarını ölçebilmek için 34 ülkeden panel veri seti oluşturmuş, bir ülkedeki kazanç opaklığındaki bir artışın o ülkenin hisse senedi maliyetinde ekonomik olarak bir artış ve hisse senedi ticaretinde anlamlı bir azalma meydana getirdiğini tespit etmiştir.

(Badertscher, 2011) işletmelerin aşırı değerlendirilmesinin kategori ve süreye göre GKGMİ'nin kapsamına giren ve kapsamı dışında olan kazanç

yönetimi uygulamalarını değerlendirmektedir. (Dichev, Graham, Harvey, & Rajgopal, 2013) çalışmasında kazançların sürekli olması gerektiğini, kazançların kalitesinin %50'sinin sektör ve makro ekonomik koşullar gibi zorunlu olmayan faktörler tarafından belirlendiğini, işletmelerin %20 olasılıkla işletme performansını farklı göstermek için, %10 olasılıkla hisse başına kazanca müdahale etmek için kazanç yönetimine girdiğini tespit etmiştir. (Matsumoto, 2002), geçici olarak yüksek kurumsal sahipliğe sahip, paydaşlarıyla örtük iddialara daha fazla güvenen ve aşırı değerlendirilmiş işletmelerin kazanç duyurularında beklentileri karşılama veya aşma olasılığının daha yüksek olduğunu tespit etmiştir.

(Larcker & Rusticus, 2010) kurumsal açıklama ve sermaye maliyeti arasındaki ilişkiyi inceleyebilmek için yeni bir yöntem geliştirmiştir. (Barth M. E., Landsman, Lang, & Williams, 2012) uluslararası finansal raporlama standartlarını seçen işletmelerin Amerika Birleşik Devletleri işletmeleriyle daha karşılaştırabilir veriler ürettiğini ve tahakkukların kalitesi, zamanlılığı ve kazançların yumuşatılması konularında daha fazla karşılaştırılabilirlik için potansiyel bir kaynak olduğunu tespit etmiştir. (Fischer & Verrecchia, 2000) finansal raporlamada yöneticinin ön yargısının işletme değerini nasıl etkileyebileceğini tespit edebilmek için bir model geliştirmiştir. (Chen, Hope, Li, & Wang, 2011) Amerika Birleşik Devletleri'nde halka açık işletmelerin finansal raporlama kalitesi ile yatırım verimliliği arasında pozitif ilişki olduğunu tespit etmiştir. (Armstrong, Guay, & Weber, 2010) bilgi kullanıcıları arasındaki bilgi asimetrisini vurgulayarak gayri resmi uzun süreli sözleşmelerin kolaylaştırılmasında finansal raporlamanın önemini araştırmıştır. (Shan, 2015) çalışmasında kurumsal yönetimin kazanç yönetimini azaltıp azaltmadığını ve kazanç yönetiminin değer ilişkisini nasıl etkilediğini araştırmıştır. Kazanç yönetimine katılan işletmelerin değer ilgisine negatif etkisi kazanç yönetimine katılan işletmelerde katılmayan işletmelere kıyasla daha fazla olduğu tespit etmiştir. Ayrıca iyi kurumsal yönetimin kazanç yönetimini nispeten kısıtladığı sonucuna ulaşılmıştır.

4.1.5. Kavramların Evrimi ve Trendlerin Analizi

Herhangi bir konuda bibliyografik verilerden türetilen kelime bulutları, araştırma alanındaki en belirgin konu ve kavramları özetlemeye sıklık analizi aracılığıyla yardımcı olur. Ayrıca güncel araştırma konuları, ilgi alanları ve öncelikler hakkında iç görüler sunar (Zhong, Guo, & Qian, 2024, s. 16). Bu yüzden kelime bulutu aracılığıyla güncel ve en sık kullanılan kavramlara ulaşılması amaçlanmıştır. Kazanç yönetimi ve işletme değerlemesi konularını birlikte inceleyen çalışmalardan edinilen anahtar kelimelerin sıklığını gösteren kelime bulutu Şekil 5'de gösterilmektedir.

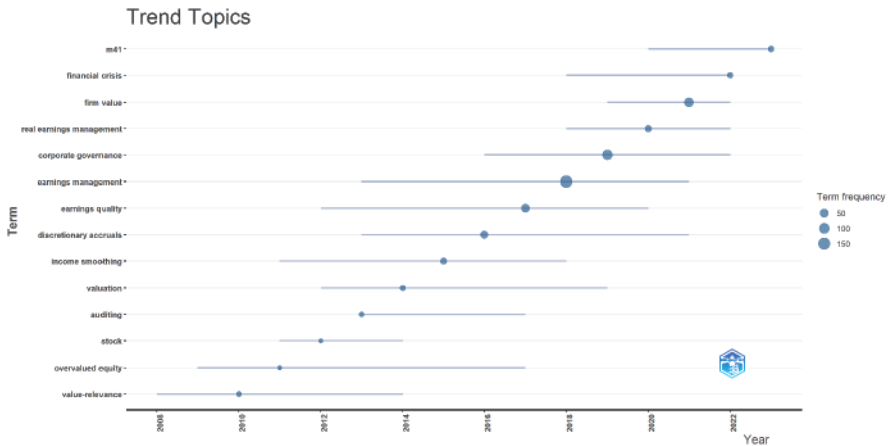
Dördüncü grup muhasebe kalitesi ve tutumunu ifade eden kavramlardır. Bu grubun başında 54 atıf ile Uluslararası Muhasebe Raporlama Standartları (IFRS) yer almaktadır. Bu grupta yer alan kavramlar ve kullanım sıklıkları şu şekildedir: accounting quality (24 kez), financial reporting (24 kez), disclosure (14 kez), financial reporting quality (10 kez), g32 (9 kez), accounting conservatism (15 kez), book-tax conformity (6 kez), risk management (5 kez).

Beşinci grup işletmenin yapısal, sosyal ve mali özelliklerini temsil etmektedir. Bu grubun temsilcisi 17 atıf ile “audit quality” kavramıdır. Diğerleri ise şu şekildedir: audit fees (11 kez), audit committee (10 kez), auditing (13 kez), board of directors (9 kez), board independence (6 kez), institutional ownership (6 kez), private firms (6 kez), cost of capital (5 kez), cost of equity (5 kez), board size (5 kez), investment efficiency (5 kez), leverage (5 kez) ve investor protection (6 kez).

Altıncı grup piyasayı veya işletmenin piyasadaki konumunu temsil eden kavramlardan oluşmaktadır. Grubun temsilcisi 16 atıf ile “emerging markets” kavramıdır. Diğerleri ise, financial crisis (12 kez), g14 (6 kez) ve firm performance (8 kez)’dir.

Kelime bulutunda yer alan kavramlardan hareketle kavramlar, kazanç yönetimi, değerlendirme, kurumsal yönetim, finansal bilgilerin raporlama kalitesi, işletme yapısı ve piyasa hakkındaki bilgiler olmak üzere 6 gruptan oluşmaktadır. Veri setinden elde edilen bilgiler neticesinde ortaya çıkan kavramların yıllara yaygın kullanım sıklıklarını gösteren trend konular analizinin görüntüsü Şekil 6’da gösterilmiştir.

Şekil 6: Kazanç yönetimi ve işletme değerlemesi hakkındaki trend kavramlar

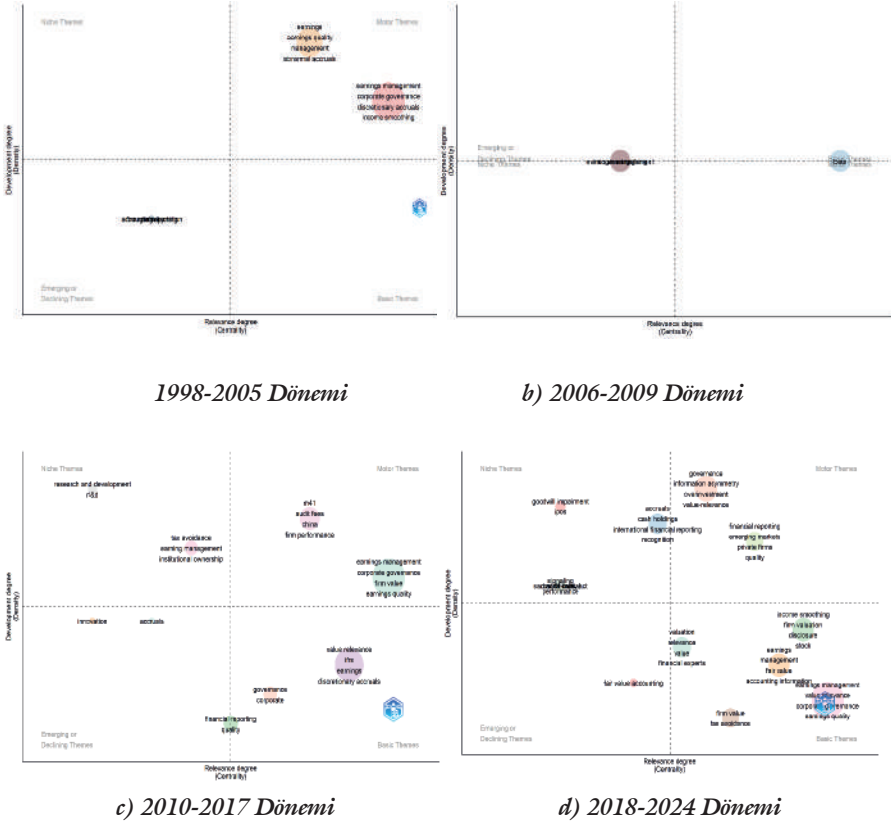

Analiz sonucuna göre en güncel kavramlar “m41”, “financial crisis” (finansal kriz), “firm value” (işletme değeri), “real earning management” (gerçek kazanç yönetimi), “corporate governance” (şirket yönetimi), “discretionary accruals” (isteğe bağlı tahakkuklar) olurken uzun süre çalışılan konular ise, “overvalued equity” (aşırı değerlendirilmiş öz sermaye), “value-relevance” (değer-relevanlık), “valuation” (değerleme), “income smoothing” (gelir düzeltmesi), “discretionary accruals” (isteğe bağlı tahakkuklar), “earnings quality” (kazanç kalitesi), “corporate governance” (şirket yönetimi) kavramları olmuştur. Bu kavramlar literatürün temelini oluşturan konular olup sonraki yıllarda yapılan çalışmaların bu kavramlardan bağımsız çalışılması mümkün değildir. Bu kavramlar kazanç yönetimi ve işletme değerlemesini birlikte konu alan çalışmalardan oluşan örneklemin güzel bir temsilidir. Bu analiz kavramların yıllara yaygın gelişimini ve dönüşümü yüzeysel bir şekilde gösterdiği için dinamik bir analiz olduğu söylenebilir. Kavramlara yönelik bir diğer dinamik analizimiz tematik haritadır.

Tematik harita, kazanç yönetimi ve işletme değerlemesini birlikte konu alan çalışmaları alan içindeki merkezilik durumlarına göre çekirdek temaları, niş alanları, mevcut trendleri ve temel konuları tanımlayarak kavramsal gelişimi ortaya koyar (Zhong, Guo, & Qian, 2024, s. 18). Özetle tematik harita gelişimsel bir konu haritası çıkararak hem geçmiş çalışmalardan çıkarımlar yapar hem de gelecek çalışma konularında yorum yapılmasına yardımcı olur.

Sonuç olarak, kazanç yönetimi ve işletme değerlemesini konu alan çalışmaların tematik evrim haritası ile literatürün yıllara göre görüntüsü, araştırmacıların ilgi alanları, ekonomik, sosyal ve toplumsal ihtiyaçlar ve bu ihtiyaçlara verilen cevapların tespit edilmesi mümkün hale gelmektedir. Bu harita ile 1998-2024 dönemlerini kapsayan konuların ortaya çıkışını, değişimini ve gelişimini kavramlar üzerinden görselleştirmeyi hedeflemiştir. Bu dönemin sürekliliğinde 2005, 2009 ve 2017 yılları kırılma noktaları olarak belirlenmiş böylece 1998-2005, 2006-2009, 2010-2017 ve 2018-2024 olmak üzere dört zaman dilimi oluşturulmuş ve Şekil 7’de gösterilmiştir.

Şekil 7: Zaman Dilimleri

Kazanç yönetimi ve işletme değerlendirme konusunun 1998-2005 dönemine denk gelen kavramsal gelişimine bakıldığında “bias” (yanlılık) alan yazında sıkça kullanılan merkezi bir kavramdır. “Earnings management” (kazanç yönetimi) kavramı ise, çok araştırılmamış bir konu olarak görünmektedir. 2006-2009 döneminde ise, “corporate governance” (işletme yönetimi), “discretionary accruals” (isteğe bağlı tahakkuklar), “income smoothing” (gelir düzeltmesi) kavramları alan yazında yerini almış ve sıkça araştırılmıştır. 2010-2017 döneminde ise “information asymmetry” (bilgi asimetrisi), “overinvestment” (aşırı yatırım), “value-relevance” (değer-ilişkiliği), “emerging markets” (gelişen piyasalar) gibi yeni kavramlar motor tema olarak yer almıştır. 2018-2024 döneminde ise, “m41”, “audit fees” (denetim ücretleri), “firm performance” (işletme performansı), “earnings quality” (kazanç kalitesi), “firm value” (işletme değeri), “corporate governance” (işletme yönetimi), “earnings management” (kazanç yönetimi) kavramları alan yazında yerini korumuş ve oldukça sık çalışılmıştır.

5. Sonuç

Kazanç yönetimi ve işletme değerlemesi konularını birlikte ele alan çalışmalar, bibliyometrik analiz ile inceleme amacı taşıyan bu çalışma için bibliyografik veriler 08.08.2024 tarihinde WoS ve Scopus veri tabanlarından toplanmıştır. 1998 ile 2024 yılları arasında kazanç yönetimi ile işletme değerlemesini birlikte konu alan toplam 935 çalışmadan nihai 759 çalışma sayısına ulaşılmıştır. Bu çalışmalar, 236 farklı kaynaktan 756 makale ve 3 kitap bölümünden oluşmaktadır. Ayrıca bu çalışmaların 104'ü tek yazarlı olup, örnekleme yer alan 94 yazarın adı 1663 kez tekrar etmiştir. Çalışma başına ortak yazar sayısının ise, 2.79 olması, çalışmaların çoğunluğuna birden fazla yazarın katkısıyla yazıldığını göstermektedir.

Yapılan analizler sonucunda yüksek toplam atıf sayısına sahip yazarın 5 makale ve 1664 atıfla BARTH M olduğu, en üretken kurumun 18 yayını ile “Chung-Ang University” olduğu, en üretken ülkenin Amerika Birleşik Devletleri olduğu, en çok makale yayımlayan dergilerin Accounting Review ve Journal of Business Finance & Accounting olduğu tespit edilmiştir.

Ayrıca kazanç yönetimi ve işletme değerlemesi kavramlarının evrimi ve trendlerinin gelişiminin incelendiği analizler sonucunda en güncel kavramların “m41”, “financial crisis” (finansal kriz), “firm value” (işletme değeri), “real earning management” (gerçek kazanç yönetimi), “corporate governance” (işletme yönetimi), “discretionary accruals” (isteğe bağlı tahakkuklar) olurken uzun süre çalışılan konuların ise, “overvalued equity” (aşırı değerlendirilmiş özsermaye), “value-relevance” (değer-ilgililiği), “valuation” (değerleme), “income smoothing” (gelir düzeltmesi), “discretionary accruals” (isteğe bağlı tahakkuklar), “earnings quality” (kazanç kalitesi), “corporate governance” (işletme yönetimi) kavramlarının olduğu tespit edilmiştir.

6. Kaynakça

- Abbas, A., & Ayub, U. (2019). Role Of Earnings Management In Determining Firm Value: An Emerging Economy Perspective. *International Journal Of Advanced And Applied Sciences*, 6(6), 103-116. <https://science-gate.com/ijaas/articles/2019/2019-6-6/1021833ijaas201906015.pdf>.
- Afrizal, J., Gamayuni, R. R., & Syaipudin. (2021). The Effect Of Earnings Management On Firm Value With Corporate Governance As A Moderating Variable. *International Journal For Innovation Education And Research*, 9(2), 262-268. <https://www.researchgate.net/publication/351340524>.
- Ahmed, A. D., & Ali, I. (2022). Effect Of Earnings Management On The Firm Value Of The Listed Nigerian Oil And Gas Companies. *Audit And Accounting Review*, 2(1), 93-115. <https://doi.org/10.32350/aar.21.04>.
- Ajekwe, C. C., & Ibiameke, A. (2017). Market Rewards To Earnings Smoothing: Evidence From Firms' Valuation. *International Journal Of Academic Research In Accounting, Finance And Management Sciences*, 7(4), 62-70. <http://dx.doi.org/10.6007/ijarafms/v7-i4/340>.
- Aria, M., & Cuccurullo, C. (2017). Bibliometrix: An R-Tool For Comprehensive Science Mapping Analysis. *Journal Of Informetrics*, 11, 959-975. doi:10.1016/j.joi.2017.08.007.
- Armstrong, C. S., Guay, W. R., & Weber, J. P. (2010). The Role Of Information And Financial Reporting In Corporate Governance And Debt Contracting. *Journal Of Accounting And Economics*, 50, 179-234. doi:10.1016/j.jacceco.2010.10.001.
- Armstrong, C., Foster, G., & Taylor, D. (2016). Abnormal Accruals In Newly Public Companies: Opportunistic Misreporting Or Economic Activity? *Management Science*, 62(5), 1316-1338. <https://doi.org/10.1287/mnsc.2015.2179>.
- Arya, A., Glover, J. C., & Sunder, S. (2003). Are Unmanaged Earnings Always Better For Shareholders? *Accounting Horizons*, 111-116.
- Badertscher, B. A. (2011). Overvaluation And The Choice Of Alternative Earnings Management Mechanisms. *The Accounting Review*, 86(5), 1491-1518. doi:10.2308/accr-10092.
- Bailon-Moreno, R., Jurado-Alameda, E., Ruiz-Banos, R., & Courtial, J. P. (2005). Analysis Of The Field Of Physical Chemistry Of Surfactants With The Unified Scientometric Model. Fit Of Relational And Activity Indicators. *Scientometrics*, 63(2), 259-276. <http://link.springer.com/10.1007/s11192-005-0212-4>.
- Ball, R., & Shivakumar, L. (2008). Earnings Quality At Initial Public Offerings. *Journal Of Accounting And Economics*, 45(2-3), 324-349. <https://doi.org/10.1016/J.Jacceco.2007.12.001>.

- Bar-Ilan, J. (2008). Which H-Index? – A Comparison Of Wos, Scopus And Google Scholar. *Scientometrics*, 74(2), 257-271. doi:10.1007/s11192-008-0216-y.
- Barth, M. E., Landsman, W. R., & Lang, M. H. (2008). International Accounting Standards And Accounting Quality. *Journal Of Accounting Research*, 46(3), 467-498. doi:10.1111/j.1475-679x.2008.00287.x.
- Barth, M. E., Landsman, W. R., Lang, M., & Williams, C. (2012). Are Ifrs-Based And Us Gaap-Based Accounting Amounts Comparable? *Journal Of Accounting And Economics*, 54(1), 68-93. https://doi.org/10.1016/j.jacceco.2012.03.001.
- Batagelj, V., & Mrvar, A. (1998). Pajek – Program For Large Network Analysis. *Connections*, 21(2), 47-57. https://www.researchgate.net/publication/301345304_pajek-program_for_large_network_analysis.
- Belter, C. W. (2015). Bibliometric Indicators: Opportunities And Limits. *Journal Of The Medical Library Association*, 103(4), 219-221. http://dx.doi.org/10.3163/1536-5050.103.4.014.
- Bergstresser, D., & Philippon, T. (2004). Ceo Incentives And Earnings Management. *Nyu Working Paper No. Fin-05-007*, 1-28. https://ssrn.com/abstract=1294143.
- Bhattacharya, U., Daouk, H., & Welker, M. (2001). The World Price Of Earnings Opacity. *Efa 2002 Berlin Meetings Presented Paper*, 1-52.
- Borgatti, S. P., Everett, M. G., & Freeman, L. C. (2002). *Ucinet 6 Forwindows: Software For Social Network Analysis, Analytic Technologies*. Harvard: Ma.
- Börner, K., & Polley, T. (2014). *Visual Insights: A Practical Guide To Making Sense Of Data*. Cambridge: Ma: The Mit Press.
- Börner, K., Chen, C., & Boyack, K. W. (2003). Visualizing Knowledge Domains. *Annual Review Of Information Science & Technology*, 37, 179-255.
- Börner, K., Huang, W., Linnemeier, M., Duhon, R. J., Phillips, P., Ma, N. M., . . . Price, M. A. (2010). Rete-Netzwerk-Red: Analyzing And Visualizing Scholarly Networks Using The Network Workbench Tool. *Scientometrics*, 83, 863-876. doi:10.1007/s11192-009-0149-0.
- Büyükkadıık, S. (2022). A Bibliometric Analysis: A Tutorial For The Bibliometric Package In R Using Irt Literature. *Eğitimde Vē Psikolojide Ölçme Vē Değerlendirme Dergisi*, 13(3). https://doi.org/10.21031/epod.1069307.
- Chandra, R., & Devicsa, D. (2017). Pengaruh Earnings Management Terhadap Firm Value Dengan Earnings Quality Sebagai Variabel Intervening. *Business Accounting Review*, 5(1), 289-300. https://publication.petra.ac.id/index.php/akuntansi-bisnis/article/view/6433.
- Chandren, S. (2016). Review On The Double Side Of Earnings Management. *Pertanika Journal Of Social Science And Humanities*, 24(4), 1253-1265.

- Chen, C. (2006). Citespace Ii: Detecting And Visualizing Emerging Trends And Transient Patterns In Scientific Literature. *Journal Of The American Society For Information Science And Technology*, 57(3), 359-377.
- Chen, F., Hope, O.-K., Li, Q., & Wang, X. (2011). Financial Reporting Quality And Investment Efficiency Of Private Firms In Emerging Markets. *The Accounting Review*, 86, 1255-1288. <http://dx.doi.org/10.2308/accr-10040>.
- Cobo, M. J., Lopez-Herrera, A. G., Herrera-Viedma, E., & Herrera, F. (2011). Science Mapping Software Tools: Review, Analysis, And Cooperative Study Among Tools. *Journal Of The American Society For Information Science And Technology*, 62(7), 1382-1402. doi:10.1002/asi.21525.
- Cobo, M. J., Lopez-Herrera, A. G., Herrera-Viedma, E., & Herrera, F. (2012). Scimat: A New Science Mapping Analysis Software Tool. *Journal Of The American Society For Information Science And Technology*, 63(8), 1609-1630.
- Cohen, D. A., Dey, A., & Lys, T. Z. (2008). Real And Accrual-Based Earnings Management In The Pre-And Post-Sarbanes-Oxley Periods. *The Accounting Review*, 83(3), 757-787. <https://doi.org/10.2308/accr.2008.83.3.757>.
- Cvetanovska, B., & Kerekes, B. S. (2015). *The Impact Of Income Smoothing On Firm Value After The Sarbanes-Oxley Act*. Lund University. <https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadfile&recordoid=5434763&fileoid=5434768>.
- Darmawan, I. P., T. S., & Mardiaty, E. (2019). Accrual Earnings Management And Real Earnings Management: Increase Or Destroy Firm Value? *International Journal Of Multicultural And Multireligious Understanding*, 6(2), 8-19. <http://dx.doi.org/10.18415/ijmmu.v6i2.551>.
- Dechow, P., Ge, W., & Schrand, C. (2010). Understanding Earnings Quality: A Review Of The Proxies, Their Determinants And Their Consequences. *Journal Of Accounting And Economics*, 50, 344-401. doi:10.1016/j.jacceco.2010.09.001.
- DeGeorge, F., Patel, J., & Zeckhauser, R. (1999). Earnings Management To Exceed Thresholds. *The Journal Of Business*, 72(1), 1-33. <https://www.jstor.org/stable/10.1086/209601>.
- Demski, J. S. (2010). Performance Measure Manipulation. *Contemporary Accounting Research*, 15(3), 261-285. <https://doi.org/10.1111/j.1911-3846.1998.tb00560.x>.
- Derviş, H. (2019). Bibliometric Analysis Using Bibliometrix An R Package. *Journal Of Scientometric Research*, 8(3), 156-160.
- Dichev, I. D., Graham, J. R., Harvey, C. R., & Rajgopal, S. (2013). Earnings Quality: Evidence From The Field. *Journal Of Accounting And Economics*, 56, 1-33. <https://doi.org/10.1016/j.jacceco.2013.05.004>.

- Dj, A. M., Artini, L. G., & Suarjaya, A. A. (2012). Pengaruh Kinerja Keuangan Terhadap Nilai Perusahaan Pada Perusahaan Manufaktur Di Bursa Efek Indonesia. *Jurnal Manajemen, Strategi Bisnis, Dan Kewirausahaan*, 6(2), 130-138. <https://ojs.unud.ac.id/index.php/jmbk/article/view/2199/1396>.
- Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., & Marc Lim, W. (2021). How To Conduct A Bibliometric Analysis: An Overview And Guidelines. *Journal Of Business Research*, 133, 285-296. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.04.070>.
- Du, Z., Tang, F., & Zhang, W. S. (2014). Aggregate Accounting Earnings And Security Returns: China Evidence And The Replication Of Us Results. *China Accounting And Finance Review*, 16(2), 107-127. doi:10.7603/s40570-014-0009-z.
- Ducharme, L. L., Malatesta, P. H., & Sefcik, S. E. (2001). Earnings Management: Ipo Valuation And Subsequent Performance. *Journal Of Accounting, Auditing & Finance*, 16(4), 369-396. doi:10.1177/0148558x0101600409.
- Easton, P. D., Harris, T. S., & Ohlson, J. A. (1992). Aggregate Accounting Earnings Can Explain Most Of Security Returns: The Case Of Long Return Intervals. *Journal Of Accounting And Economics*, 15(2-3), 119-142. doi:[https://doi.org/10.1016/0165-4101\(92\)90015-t](https://doi.org/10.1016/0165-4101(92)90015-t).
- Eck, N. J., & Waltman, L. (2008). Generalizing The H- And G Indices. *Journal Of Informetrics*, 2, 263-271. doi:10.1016/j.joi.2008.09.004.
- Eck, N. J., & Waltman, L. (2010). Software Survey: Vosviewer, A Computer Program For Bibliometric Mapping. *Scientometrics*, 84(2), 523-538. doi:10.1007/s11192-009-0146-3.
- Fama, E. F. (1978). The Effects Of A Firm's Investment And Financing Decisions On The Welfare Of Its Security Holders. *The American Economic Review*, 68(3), 272-284. <http://www.jstor.org/stable/1805260>.
- Fernandes, N., & Ferreira, M. A. (2007). The Evolution Of Earnings Management And Firm Valuation: A Cross-Country Analysis. *Efn 2007 Ljubljana Meetings Paper*, 1-39. https://papers.ssrn.com/Sol3/Papers.Cfm?Abstract_Id=965636.
- Fischer, P. E., & Verrecchia, R. E. (2000). Reporting Bias. *The Accounting Review*, 75(2), 229-245. <https://doi.org/10.2308/accr.2000.75.2.229>.
- Francis, J. R., & Wang, D. (2010). The Joint Effect Of Investor Protection And Big 4 Audits On Earnings Quality Around The World. *Contemporary Accounting Research*, 25(1), 157-191. <https://doi.org/10.1506/car.25.1.6>.
- Gao, S., Meng, Q., Chan, K. C., & Wu, W. (2017). Earnings Management Before Ipos: Are Institutional Investors Misled? *Journal Of Empirical Finance*, 42, 90-108. <https://doi.org/10.1016/j.jempfin.2017.02.003>.

- Garfield, E., Pudovkin, A. I., & Istomin, V. S. (2003). Why Do We Need Algorithmic Historiography? *Journal Of The American Society For Information Science And Technology*, 54(5), 400-412.
- Graham, J. R., Harvey, C. R., & Rajgopal, S. (2004). The Economic Implications Of Corporate Financial Reporting. *Journal Of Accounting And Economics*, 1-72. doi:10.3386/w10550.
- Guay, W. R., Kothari, S. P., & Watts, R. L. (1996). A Market-Based Evaluation Of Discretionary Accrual Models. *Journal Of Accounting Research*, 34, 83-105. <https://www.jstor.org/stable/2491427>.
- Gunny, K. A. (2010). The Relation Between Earnings Management Using Real Activities Manipulation And Future Performance: Evidence From Meeting Earnings Benchmarks. *Contemporary Accounting Research*, 27(3), 855-888. doi:10.1111/j.1911-3846.2010.01029.x.
- He, W., & Hu, M. (. (2014). Aggregate Earnings And Market Returns: International Evidence. *The Journal Of Financial And Quantitative Analysis*, 49(4), 879-901. <https://www.jstor.org/stable/43303973>.
- Hernawati, R. I., Ghozali, I., Yuyetta, E. N., & Prastiwi, A. (2021). The Effect Of Income And Earnings Management On Firm Value: Empirical Evidence From Indonesia. *Journal Of Asian Finance, Economics And Business*, 8(4), 105-112. doi:10.13106/jafeb.2021.vol8.no4.0105.
<https://Cran.R-Project.Org/>. (Tarih Yok).
<https://Www.Leydesdorff.Net/>. (Tarih Yok).
<https://Www.Thevantagepoint.Com/>. (Tarih Yok). Vantagepoint. <https://www.thevantagepoint.com/>
- Huang, P., Zhang, Y., Deis, D. R., & Moffitt, J. S. (2009). Do Artificial Income Smoothing And Real Income Smoothing Contribute To Firm Value Equivalently? *Journal Of Banking & Finance*, 33, 224-233. doi:10.1016/j.jbankfin.2008.07.012.
- Hung, M., & Subramanyam, K. R. (2007). Financial Statement Effects Of Adopting International Accounting Standards: The Case Of Germany. *Review Of Accounting Studies*, 12, 623-657. doi:10.1007/s11142-007-9049-9.
- Kumar, A., Prakasan, E., Mohan, L., Kademani, B., & Kumar, V. (2009, May 1-2). Bibliometric And Scientometric Studies In Physics And Engineering: Recent Ten Years Analysis. *National Conference On "Putting Knowledge To Work: Best Practices In Librarianship"*, 214-229.
- Lang, M., Raedy, J. S., & Wilson, W. (2006). Earnings Management And Cross Listing: Are Reconciled Earnings Comparable To Us Earnings? *Journal Of Accounting And Economics*, 42, 255-283. doi:10.1016/j.jacceco.2006.04.005.
- Larcker, D. F., & Rusticus, T. O. (2010). On The Use Of Instrumental Variables In Accounting Research. *Journal Of Accounting And Economics*, 49(3), 186-205. <https://doi.org/10.1016/j.jacceco.2009.11.004>.

- Maddisetty, B., & Babu, K. S. (2020). Scientometric Study Of Publications Of Journal Of Indian Society Of Remote Sensing. *Library Philosophy And Practice (E-Journal)*, 4096. <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/4096>.
- Matsumoto, D. A. (2002). Management's Incentives To Avoid Negative Earnings Surprises. *The Accounting Review*, 77(3), 483-514. <https://doi.org/10.2308/accr.2002.77.3.483>.
- Molas-Gallart, J., & Rafols, I. (2018). Why Bibliometric Indicators Break Down: Unstable Parameters, Incorrect Models And Irrelevant Properties. *Bid: Textos Universitaris De Biblioteconomia I Documentació*, 40, 1-7. <https://dx.doi.org/10.1344/bid2018.40.22>.
- Mulford, C. W., & Comiskey, E. E. (2002). *The Financial Numbers Game: Detecting Creative Accounting Practices*. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Pavlopoulos, A., Magnis, C., & Iatridis, G. E. (2019). Integrated Reporting: An Accounting Disclosure Tool For High Quality Financial Reporting. *Research In International Business And Finance*, 49, 13-40. <https://doi.org/10.1016/j.ribaf.2019.02.007>.
- Persson, H., Danell, R., & Schneider, J. W. (2009). How To Use Bibexcel For Various Types Of Bibliometric Analysis. *Celebrating Scholarly Communication*, 9-24.
- Premti, A., & Smith, G. (2020). Earnings Management In The Pre-Ipo Process: Biases And Predictors. *Research In International Business And Finance*, 52, 1-14. <https://doi.org/10.1016/j.ribaf.2019.101120>.
- Prichard, A. (1969). Statistical Bibliography Or Bibliometrics. *Journal Of Documentation*, 25(4), 348-349.
- Roy, S. B., & Basak, M. (2013). Journal Of Documentation : A Bibliometric Study. *Library Philosophy And Practice (E-Journal)*, 945, 1-11. <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/945>.
- Roychowdhury, S. (2006). Earnings Management Through Real Activities Manipulation. *Journal Of Accounting And Economics*, 45(3), 335-370. <https://doi.org/10.1016/j.jacceco.2006.01.002>.
- Shan, Y. G. (2015). Value Relevance, Earnings Management And Corporate Governance In China. *Emerging Markets Review*, 23, 186-207. <https://doi.org/10.1016/j.ememar.2015.04.009>.
- Shoff, P. K. (2002). The Relation Between Aggregate Earnings And. *Contemporary Accounting Research*, 19(1), 147-164. doi:<https://doi.org/10.1506/mx3l-qm8g-h7d8-fe17>.
- Slona, R. G. (1996). Do Stock Prices Fully Reflect Information In Accruals And Cash Flows About Future Earnings? *The Accounting Review*, 71(3), 289-315. [https://www.cuhk.edu.hk/acy2/workshop/june2009wasley/1996tar\).pdf](https://www.cuhk.edu.hk/acy2/workshop/june2009wasley/1996tar).pdf).

- Song, C. J., Thomas, W. B., & Yi, H. (2010). Value Relevance Of Fas No. 157 Fair Value Hierarchy Information And The Impact Of Corporate Governance Mechanisms. *The Accounting Review*, 85(4), 1375-1410. doi:10.2308/accr.2010.85.4.137.
- Strobl, G. (2013). Earnings Manipulation And The Cost Of Capital. *Journal Of Accounting Research*, 51(2). Doi:10.1111/1475-679x.12008.
- Subramanyam, K. R. (1996). The Pricing Of Discretionary Accruals. *Journal Of Accounting And Economics*, 249-281. https://doi.org/10.1016/s0165-4101(96)00434-x.
- Teoh, S. H., Welch, I., & T.J., W. (1998). Earnings Management And The Underperformance Of Seasoned Equity Offerings. *Journal Of Financial Economics*, 50(1), 63-99. https://doi.org/10.1016/s0304-405x(98)00032-4.
- Teoh, S. H., Welch, I., & Wong, T. J. (2002). Earnings Management And The Long-Run Market Performance Of Initial Public Offerings. *The Journal Of Finance*, 53(6), 1935-1974. https://doi.org/10.1111/0022-1082.00079.
- Thenmozhi, M., Saravanan, P., & Sasidharan, A. (2019). Impact Of Excess Cash On Earnings Management And Firm Value: Evidence From China. *Corporate Ownership & Control*, 17(1), 245-254. doi:10.22495/cocv17i1siart7.
- Van Eck, N. J., & Waltman, L. (2009). How To Normalize Cooccurrence Data? An Analysis Of Some Well-Known Similarity Measures. *Journal Of The American Society For Information Science And Technology*, 60(8), 1635-1651. doi:10.1002/asi.21075.
- Van Eck, N. J., & Waltman, L. (2014). Citnetexplorer: A New Software Tool For Analyzing And Visualizing Networks. *Journal Of Informetrics*, 8, 802-823. http://dx.doi.org/10.1016/j.joi.2014.07.006.
- Waltman, L. (2016). A Review Of The Literature On Citation Impact Indicators. *Journal Of Informetrics*, 10, 365-391. http://dx.doi.org/10.1016/j.joi.2016.02.007.
- Wise, J. A. (1999). The Ecological Approach To Text Visualization. *Journal Of The American Society For Information Science*, 50(13), 1224-1233. https://doi.org/10.1002/(sici)1097-4571(1999)50:13<1224::aid-asi8>3.0.co;2-4.
- Zhang, Y., Uchida, K., & Dong, L. (2020). External Financing And Earnings Management: Evidence From International Data. *Research In International Business And Finance*, 54, 1-17. https://doi.org/10.1016/j.ribaf.2020.101275.
- Zhong, Z., Guo, H., & Qian, K. (2024). Deciphering The Impact Of Machine Learning On Education: Insights From A Bibliometric Analysis Using Bibliometrix R-Package. *Education And Information Technologies*, 1-28. https://doi.org/10.1007/s10639-024-12734-8.

Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Rekabet Güçlerinin Artmasında Devlet Desteklerinin Etkisi: Türkiye ve Azerbaycan Örneği

Sevil Xanlayeva¹

Orhan Çoban²

Özet

Bu çalışma, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin (KOBİ'ler) rekabet güçlerini artırmada devlet desteklerinin etkisini incelemektedir. Çalışmada, Türkiye ve Azerbaycan örnekleri üzerinden, her iki ülkede uygulanan devlet destekleme politikaları karşılaştırılmıştır. Araştırma, nitel analiz yöntemiyle, KOSGEB, TÜBİTAK, Kalkınma Ajansları gibi Türkiye'deki kurumların yanı sıra Azerbaycan'daki devlet destekleme mekanizmalarının etkinliğini değerlendirerek, bu desteklerin KOBİ'lerin rekabet gücüne olan etkilerini ortaya koymuştur.

Bulgular, Türkiye ve Azerbaycan'daki devlet desteklerinin KOBİ'lerin ihracat kapasitesi, inovasyon düzeyi ve üretim verimliliği üzerinde önemli bir etki yarattığını göstermektedir. Ancak, her iki ülkede de bürokratik engeller ve kaynak sınırlamaları gibi zorluklar, desteklerin etkinliğini sınırlamaktadır. Çalışma, devlet desteklerinin KOBİ'lerin sürdürülebilir büyüme ve uluslararası rekabet gücünü artırma potansiyelini en üst düzeye çıkarmak için politika önerileri sunmaktadır. Bu araştırma, Türkiye ve Azerbaycan'daki KOBİ destek politikaları üzerine yapılan literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmakta ve her iki ülkenin ekonomik bağlamındaki farklılıkları gözler önüne sermektedir.

1 Master Öğrencisi, Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi, Bakü, Azerbaycan; sevilxanlayeva@gmail.com; ORCID ID: 0009-0009-0977-1374

2 Prof. Dr., Gaziantep Üniversitesi, İİBE UTİL Bölümü, Gaziantep, Türkiye; ocoban@gantep.edu.tr; ORCID ID: 0000-0001-6137-8937.

1. Giriş

Küçük ve orta büyüklükteki işletmeler (KOBİ'ler), ülkelerin makro ekonomik göstergeleri açısından önemli bir yer tutmakta, istihdam yaratma, yenilikçilik, yerel kalkınma ve sosyal refahın artırılması açısından kritik bir rol oynamaktadır. Türkiye ve Azerbaycan gibi gelişmekte olan ülkelerde, KOBİ'ler ekonomik büyümenin temel dinamiklerinden biri olarak kabul edilmekte, ancak küresel rekabetin hızla arttığı günümüzde, bu işletmelerin sürdürülebilir bir şekilde büyüebilmesi ve uluslararası pazarlarda rekabet edebilmesi için çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Bu zorlukların başında, finansman erişimi, teknolojik altyapı eksiklikleri, verimlilik artışı ve yenilikçi iş modellerinin geliştirilmesi gibi konular yer almaktadır (EC, 2016; İTO, 2022).

Devlet destekleri, KOBİ'lerin bu tür zorlukları aşabilmesi ve rekabet güçlerini artırabilmesi için önemli bir araç olarak öne çıkmaktadır. Hem Türkiye hem de Azerbaycan, KOBİ'lere yönelik çeşitli finansal, eğitim ve altyapı destekleri sunan politikalar uygulamaktadır. Ancak, bu desteklerin etkinliği, her iki ülkenin ekonomik yapıları, yönetim biçimleri ve devlet politikalarındaki farklılıklardan dolayı önemli ölçüde değişkenlik gösterebilmektedir. Bu bağlamda, devlet desteklerinin KOBİ'ler üzerindeki etkilerinin daha iyi anlaşılması, her iki ülke için de daha verimli destek mekanizmalarının geliştirilmesine katkı sağlayabilir (Arslantaş ve Yılmaz, 2019; Kocabaş ve Düzgün, 2019; Karakaya, 2020).

Bu çalışmanın amacı, Türkiye ve Azerbaycan'daki devlet desteklerinin KOBİ'lerin rekabet gücü üzerindeki etkilerini karşılaştırmalı bir şekilde incelemektir. Araştırmada, devletin KOBİ'lere yönelik sunduğu finansal destekler, Ar-Ge teşvikleri, eğitim programları ve dış ticaret desteklerinin KOBİ'lerin rekabet güçlerini nasıl şekillendirdiği değerlendirilecektir. Özellikle, KOBİ'lerin inovasyon kapasiteleri, ihracat performansları ve üretim verimlilikleri gibi faktörler üzerinden devlet desteklerinin etkileri analiz edilecektir.

Araştırmanın özgünlüğü, Türkiye ve Azerbaycan'daki devlet destekleme politikalarını karşılaştırarak, her iki ülkenin ekonomik ve kültürel farklılıklarını dikkate alarak yapılan kapsamlı bir analiz sunmasıdır. Bu çalışma, yalnızca devlet politikalarının etkinliğini değerlendirmekle kalmayıp, aynı zamanda KOBİ'lerin sürdürülebilir büyüme ve rekabet gücü açısından karşılaştıkları engelleri ve bu engellerin aşılması için önerilerde bulunmayı hedeflemektedir. Literatürde genellikle her iki ülkenin KOBİ destek politikaları ayrı ayrı ele alınırken, bu araştırma her iki ülkedeki devlet desteklerinin karşılaştırmalı bir değerlendirmesini yaparak önemli bir boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

Sonuç olarak, bu çalışma, Türkiye ve Azerbaycan'daki devlet desteklerinin KOBİ'lerin rekabet gücüne olan etkilerini ortaya koyarken, aynı zamanda politika yapıcılara yönelik öneriler sunarak, KOBİ'lerin karşılaştığı zorlukların aşılması için daha etkili stratejilerin geliştirilmesine katkı sağlamayı hedeflemektedir.

2. KOBİ'ler ve Rekabet Gücü: Kavramsal Çerçeve

Küçük ve orta büyüklükteki işletmeler (KOBİ'ler), genellikle belirli bir çalışan sayısı ve yıllık ciro ya da bilanço büyüklüğüyle sınırlı olan, esnek yapıları sayesinde ekonomik değişimlere hızla adapte olabilen işletmelerdir. KOBİ'lerin tanımı, ülkeden ülkeye farklılık gösterebilir, ancak genellikle aşağıdaki kriterlere göre belirlenir (Kök ve Çoban, 2002; Çoban ve Çoban, 2020):

- ✓ *Çalışan Sayısı*: Türkiye'de bir işletme 250 çalışana kadar KOBİ olarak kabul edilirken, Azerbaycan'da da benzer kriterler geçerlidir.
- ✓ *Yıllık Ciro veya Bilanço*: KOBİ'lerin yıllık ciro veya bilanço büyüklüğü de bu kategoriyi tanımlayan önemli bir faktördür.

Sektörel Yapılar ve İstihdam Sağlama Oranları Türkiye ve Azerbaycan'daki KOBİ'lerin sektörel yapısı büyük ölçüde farklılıklar gösterse de, her iki ülkede de KOBİ'ler sanayi, ticaret, hizmetler ve tarım gibi sektörlerde faaliyet göstermektedir. Ancak, Türkiye'de özellikle sanayi ve hizmet sektörü daha fazla KOBİ'yi barındırırken, Azerbaycan'da daha çok tarım ve hizmet sektörü ağırlıklıdır.

Türkiye'de KOBİ'lerin sektörel dağılımı: Türkiye'de KOBİ'ler genellikle sanayi, ticaret ve hizmetler sektörlerinde yoğunlaşırken, içinde buldukları sektöre göre istihdam sağlama oranları da değişmektedir. KOBİ'ler Türkiye ekonomisinin %99'unu oluşturmakta ve istihdamın büyük bir kısmını sağlamaktadır.

Azerbaycan'da KOBİ'lerin sektörel dağılımı: Azerbaycan'da da KOBİ'ler tarım ve hizmetler sektörlerinde yoğunlaşmıştır, ancak son yıllarda sanayi sektöründeki KOBİ sayısı artmaya başlamıştır. Azerbaycan'daki KOBİ'ler, istihdam yaratma açısından önemli bir rol oynamaktadır, ancak büyük ölçekli sanayi firmalarının varlığı bu anlamda KOBİ'lerin rolünü etkileyebilmektedir (Arslantaş ve Yılmaz, 2019).

KOBİ'ler, ekonomik büyümeyi teşvik etmek ve iş gücü piyasasında istihdam yaratmak açısından büyük bir öneme sahiptir. KOBİ'lerin ekonomiye katkıları, aşağıdaki başlıklarda özetlenebilir:

İstihdam Yaratma: KOBİ'ler, her iki ülkede de istihdamın büyük bir kısmını sağlar. Türkiye'de KOBİ'ler, toplam istihdamın yaklaşık %80'ini oluştururken, Azerbaycan'da da benzer bir oran görülmektedir.

Büyüme ve Kalkınma: KOBİ'ler, yerel ekonomilerin büyümesine katkı sağlar. Ekonominin büyümesinde, KOBİ'lerin esnek yapıları ve dinamik ticaret faaliyetleri kritik bir rol oynar. Türkiye'de KOBİ'ler, özellikle ihracat kapasitesini artırarak, ülkenin ekonomik büyümesine katkı sağlamaktadır (Çoban vd., 2021).

Yenilikçilik: KOBİ'ler, büyük firmalara kıyasla daha hızlı karar alabilme, yenilikçi iş modelleri geliştirme ve yeni pazarlara açılma konusunda esnekliğe sahiptir. Her iki ülkede de yenilikçilik ve teknoloji transferi açısından önemli bir aktör olurlar. Bu bağlamda devlet desteklerinin KOBİ'lerin yenilikçilik kapasitelerini artırmada önemli bir rolü bulunmaktadır.

3. Rekabet Gücü Nedir? KOBİ'ler için Rekabet Gücü Ölçütleri

Rekabet gücü, bir işletmenin veya ülkenin küresel ve yerel pazarlarda diğer rakiplerine karşı başarılı olma yeteneğini ifade eder. KOBİ'ler için rekabet gücü, genellikle aşağıdaki faktörlerle ölçülür:

- ✓ Fiyat Rekabeti
- ✓ Ürün ve Hizmet Kalitesi
- ✓ Yenilikçilik ve Teknoloji Kullanımı
- ✓ Verimlilik ve Üretim Kapasitesi

KOBİ'lerin rekabet gücünün artırılması, genellikle pazar erişimi, yenilikçilik, verimlilik gibi faktörlerin güçlü bir entegrasyonu ile mümkündür. Bu faktörler, devlet destekleriyle güçlendirilerek KOBİ'lerin küresel rekabet gücünü artırabilir.

KOBİ'lerin rekabet gücünü artıran başlıca faktörler aşağıda sıralanmıştır:

- ✓ Yenilikçilik
- ✓ Verimlilik
- ✓ Pazar Erişimi ve İhracat
- ✓ Eğitim ve Yetenek Gelişimi

KOBİ'ler için Rekabet Gücünün Artırılması Adına Devletin Sağladığı Desteklerin Genel Çerçevesi

- ✓ Finansal Destekler

- ✓ Ar-Ge ve İnovasyon Destekleri
- ✓ Eğitim ve Kapasite Geliştirme
- ✓ İhracat ve Dış Ticaret Teşvikleri

4. Devlet Desteklerinin KOBİ'ler Üzerindeki Etkisi

KOBİ'lerin ekonomik büyümelerini ve rekabet güçlerini artırmak amacıyla bir devletler bir dizi destek mekanizması sunmaktadır. Bu destekler, KOBİ'lerin karşılaştığı finansal, teknolojik, eğitimsel ve dış ticaretle ilgili zorlukları aşmalarına yardımcı olmak için tasarlanmıştır. Devletin KOBİ'ler için sağladığı başlıca destek türleri aşağıda özetlenmiştir:

Finansal Destekler - Finansal destekler, KOBİ'lerin büyüme süreçlerinde en önemli ihtiyaçlarından biridir. Devlet, KOBİ'lere çeşitli finansal kaynaklar sunarak işletmelerin finansman problemlerini çözmelerine yardımcı olur. Bu tür destekler arasında kredi garantisi fonları, hibeler, faiz indirimleri ve vergi teşvikleri yer almaktadır.

Eğitim ve Danışmanlık Destekleri - devlet, KOBİ'lerin kapasite gelişimini desteklemek için eğitim ve danışmanlık hizmetleri sunmaktadır. Bu hizmetler, özellikle işletme sahiplerinin ve çalışanlarının verimliliklerini artırmaya yönelik olarak inovasyon desteklerinin yanı sıra yönetim kapasitesini artırmaya yönelik programlar içermektedir.

Ar-Ge ve Teknolojik Destekler - teknolojik yenilik ve Ar-Ge faaliyetleri, KOBİ'lerin rekabet gücünü artırmak için önemli bir faktördür. Devlet, bu alanda yenilikçilik destekleri ve dijitalleşmeye teşvik edici projeler gibi çeşitli projeler ve fonlar aracılığıyla KOBİ'lere destek olmaktadır.

İhracat Destekleri - ihracat, KOBİ'ler için büyüme fırsatları sunan önemli bir alan olup, devletin dış ticaret politikaları ile desteklenmektedir. Bu kapsamda dış ticaretin artırılması ve Pazar çeşitlendirmesinin gerçekleştirilmesi önemsenmektedir.

Devlet desteklerinin KOBİ'ler üzerindeki etkisi, genellikle kısa ve uzun vadeli olarak iki ana kategoriye ayrılabilir. Her iki tür destek de işletmelerin büyüme potansiyelini ve rekabet gücünü doğrudan etkiler.

Kısa Vadeli Etkiler: Devlet desteklerinin kısa vadeli etkileri, genellikle finansal rahatlatma ve acil ihtiyaçların karşılanması şeklinde görülür. Kredi garantisi fonları veya faiz indirimleri gibi destekler, KOBİ'lerin günlük işletme faaliyetlerini sürdürebilmelerini sağlar. Ayrıca, eğitim ve danışmanlık hizmetleri, yönetim becerilerini hızla geliştirerek işletmelerin hemen fayda sağlamasını mümkün kılar.

Uzun Vadeli Etkiler: Uzun vadeli etkiler ise, yenilikçilik, Ar-Ge yatırımları, üretim kapasitesinin artırılması ve pazar erişimi gibi alanlarda kendini gösterir. Ar-Ge destekleri, dijitalleşme ve dış ticaret teşvikleri gibi uzun vadeli destekler, KOBİ'lerin ulusal ve küresel pazarlarda daha rekabetçi hale gelmesini sağlar. Bu destekler, işletmelerin sürdürülebilir büyüme ve inovasyon kapasitelerini artırmalarına yardımcı olur(18).

Devlet desteklerinin etkinliği, uygulama aşamasında karşılaşılan çeşitli engeller nedeniyle sınırlı olabilmektedir. Devlet desteklerinin güçlü ve zayıf yönlerine dair genel değerlendirmeler aşağıda özetlenmiştir:

Güçlü Yönler

- ✓ KOBİ'lerin Büyüme Potansiyelini Artırma
- ✓ Rekabet Gücünü Arttırma
- ✓ İstihdam Yaratma

Zayıf Yönler

- ✓ Bürokratik Zorluklar
- ✓ Kaynak Yetersizliği
- ✓ Programlara Erişim Sorunları

4.1. Türkiye'deki Devlet Destekleri ve KOBİ'ler Üzerindeki Etkileri

Türkiye'deki KOBİ destekleme politikaları, özellikle son yıllarda ekonomik kalkınma stratejilerinin önemli bir parçası haline gelmiştir. KOBİ'ler, Türkiye ekonomisinin lokomotifi olarak kabul edilirken, devlet bu işletmelerin büyümesi ve rekabet gücünü artırmak için bir dizi destek mekanizması sunmaktadır. Bu destekler, finansal yardımlar, teşvikler, eğitim ve danışmanlık hizmetleri, Ar-Ge destekleri gibi çeşitli alanlarda sunulmaktadır.

KOSGEB, Türkiye'de KOBİ'lerin en önemli destek sağlayıcı kurumlarından biridir. KOSGEB, KOBİ'lerin büyümelerini ve rekabet güçlerini artırmalarına yardımcı olmak için çeşitli finansal ve teknik destekler sunmaktadır. KOSGEB'in sunduğu destekler arasında şunlar bulunmaktadır (Ünüvar ve Darıcı, 2021):

Kredi Garanti Fonları ve Faiz Desteği: KOSGEB, küçük ve orta ölçekli işletmelerin kredi alabilmelerine yardımcı olmak amacıyla kredi garanti fonları ve faiz destekleri sağlamaktadır. Bu destekler, işletmelerin finansmana erişimlerini kolaylaştırır.

Hibe Programları: Ar-Ge ve yenilikçilik alanlarında yapılan yatırımlar için hibe programları sunulmaktadır. Bu programlar, özellikle yeni iş fikirlerinin hayata geçirilmesini ve teknolojik gelişmeleri destekler.

TÜBİTAK, Türkiye'deki KOBİ'lerin teknoloji ve inovasyon kapasitesini artırmayı amaçlayan çeşitli destekler sunmaktadır. TÜBİTAK'ın sağladığı başlıca destekler şunlardır:

Ar-Ge Destekleri: KOBİ'lerin araştırma ve geliştirme faaliyetlerine yönelik finansal destekler. Bu destekler, yeni ürün geliştirme, teknoloji transferi ve yenilikçi projelerin teşvik edilmesini sağlar.

Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (TGB): KOBİ'lerin teknoloji geliştirmelerini hızlandırmak amacıyla, Türkiye genelinde kurulan teknoloji geliştirme bölgelerinde (TEKMER) faaliyet göstermelerini sağlayan teşvikler sunulmaktadır.

Türkiye'deki bölgesel kalkınma ajansları ve diğer kamu kuruluşları da KOBİ'lere yönelik çeşitli destekler sunmaktadır. Bu ajanslar, özellikle bölgesel kalkınma ve istihdam yaratma hedefleri doğrultusunda KOBİ'lere finansal ve danışmanlık hizmetleri sağlamaktadır. Kalkınma ajanslarının sağladığı destekler arasında;

Yatırım Teşvikleri ve Bölgesel Destekler: Bölgesel kalkınmayı desteklemek amacıyla KOBİ'lere yatırım teşvikleri, vergi indirimleri, hibe ve faiz desteği sağlanmaktadır.

İşletme Danışmanlığı ve Eğitim Programları: KOBİ'lerin yönetim kapasitesini artırmak ve ihracat potansiyellerini geliştirmek amacıyla danışmanlık ve eğitim hizmetleri verilmektedir.

Türkiye'deki Vergi Teşvikleri, Kredi Garanti Fonları, Hibe Programları ve Finansal Destekler

Vergi Teşvikleri - devlet, KOBİ'lerin mali yüklerini azaltmak ve büyüme süreçlerini desteklemek için çeşitli vergi teşvikleri sunmaktadır. Bu teşvikler, vergi indirimlerinin yanı sıra muafiyetleri ve yatırım teşvik belgesini içermektedir.

Kredi Garanti Fonları ve Faiz Destekleri - KOBİ'ler için kredi garanti fonları ve faiz destekleri, işletmelerin finansman ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla devlet tarafından sunulan önemli araçlardır. Kredi garanti fonları, KOBİ'lerin bankalardan alacakları kredilere devlet güvencesi sunarak, krediye erişimlerini kolaylaştırmaktadır. Ayrıca, faiz indirimleri ve düşük faizli krediler KOBİ'lerin maliyetlerini düşürerek işletmelerin finansal sürdürülebilirliğini artırmaktadır.

Hibe Programları - Türkiye'deki KOBİ'lere yönelik hibe destekleri, özellikle yenilikçilik, Ar-Ge, çevre dostu üretim ve dijitalleşme gibi alanlarda büyük bir öneme sahiptir. KOSGEB ve TÜBİTAK gibi kurumlar, KOBİ'lere bu alanlarda hibe sağlamakta, böylece işletmelerin risk almadan büyümelerine katkı sağlamaktadır.

Finansal Destekler ve Yatırım Kredileri - KOBİ'lerin büyüme süreçlerini hızlandırmak ve yeni yatırımlar yapabilmelerini sağlamak için çeşitli finansal destekler ve düşük faizli krediler sunulmaktadır. Bu krediler, genellikle uzun vadeli ve düşük faizli olup, KOBİ'lerin altyapı yatırımları ve teknoloji dönüşümü yapmalarına olanak sağlamaktadır.

Türkiye'de KOBİ'lerin devlet destekleriyle sağladığı rekabet avantajları ise aşağıdaki alt başlıklarda özetlenmiştir

Dışa Açılım ve İhracat Kapasitesinin Artması - Türkiye'deki KOBİ'ler, devlet destekleri sayesinde dışa açılım konusunda önemli adımlar atmaktadır. İhracat teşvikleri, dış ticaretin geliştirilmesi için sağlanan eğitim ve danışmanlık hizmetleri, Türk KOBİ'lerinin uluslararası pazarlarda daha rekabetçi hale gelmelerini sağlamaktadır. Ayrıca, KOSGEB ve İhracatçı Birlikleri tarafından sağlanan desteklerle, Türk KOBİ'leri yurtdışındaki potansiyel müşterilere ulaşmakta daha etkin hale gelmiştir.

İnovasyon Kapasitesinin Artması - Devletin Ar-Ge ve inovasyon alanındaki teşvikleri, Türk KOBİ'lerinin yeni ürünler geliştirmeleri ve mevcut ürünlerini iyileştirmeleri için büyük bir fırsat yaratmaktadır. TÜBİTAK'ın sağladığı Ar-Ge destekleri ve KOSGEB'in hibe programları, Türk KOBİ'lerinin yenilikçi iş modelleri geliştirmelerine olanak tanımaktadır. Bu sayede, Türk KOBİ'leri daha verimli ve rekabetçi hale gelmiştir(1).

Yeni İş Modellerinin Gelişmesi - Devlet desteklerinin bir diğer önemli etkisi de Türk KOBİ'lerinin yeni iş modelleri geliştirmesini sağlamaktır. Özellikle dijitalleşme, e-ticaret ve çevre dostu üretim süreçlerine yönelik teşvikler, KOBİ'lerin iş yapma biçimlerini değiştirmelerine ve yeni pazarlarda yer edinmelerine olanak tanımaktadır.

Türkiye'deki bazı KOBİ'ler, devlet destekleri sayesinde büyük başarılar elde etmiştir. Bu başarı örnekleri, devletin sağladığı teşviklerin etkisini somut bir şekilde göstermektedir.

B2B Elektronik Ticaret Şirketi: Türkiye'de faaliyet gösteren bir B2B elektronik ticaret şirketi, KOSGEB'in sağladığı Ar-Ge desteği ve faiz indirimli kredi ile hem yenilikçi bir iş modeli geliştirmiş hem de yurtdışına açılma fırsatı bulmuştur. Şirket, sağladığı devlet destekleriyle cirosunu %50 oranında artırmıştır.

Çevre Dostu Üretim Yapan KOBİ: Bir tekstil firması, devletin sağladığı çevre dostu üretim destekleri ile üretim süreçlerini iyileştirerek sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmış ve Avrupa pazarında büyük bir pazar payı elde etmiştir.

4.2. Azerbaycan'daki Devlet Destekleri ve KOBİ'ler Üzerindeki Etkileri

Azerbaycan'daki KOBİ destekleme politikaları, çoğunlukla finansal destekler, vergi teşvikleri ve danışmanlık hizmetleri gibi başlıca alanlara odaklanmaktadır. Bu kapsamda hibe programlarının yanı sıra kredi destekleri, vergi kolaylıkları ve teşvikleri dikkate alınmaktadır.

Azerbaycan'da KOBİ'lere yönelik destekler, hükümetin belirli kurumları tarafından koordine edilmektedir. Başlıca destek sağlayıcı kurumlar ve uygulamalar şunlardır (OECD, 2018; OECD, 2020):

Azerbaycan İhracat ve Yatırım Teşvik Ajansı (AZPROMO): AZPROMO, Azerbaycan'ın dışı açılmasını teşvik etmek amacıyla KOBİ'lere yönelik dış ticaret destekleri sunmaktadır. KOBİ'ler, bu ajans aracılığıyla yurtdışına açılma fırsatı bulmakta ve ihracat yapabilme kapasitelerini artırmaktadır.

Azerbaycan Devlet Yatırım Şirketi (ADY): ADY, özellikle büyük çaplı yatırımların yanı sıra KOBİ'lerin sermaye artırmalarına ve finansman ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olmaktadır. Ayrıca, ADY'nin sağladığı kredi destekleri, KOBİ'lerin büyümeleri için önemli bir finansman kaynağı oluşturmaktadır (AKB, 2020).

Azerbaycan Kalkınma Bankası (ADB): ADB, KOBİ'lere yönelik düşük faizli krediler ve finansal destekler sunan bir diğer önemli kurumdur. KOBİ'lerin üretim kapasitesini artırmalarını sağlamak ve yeni projelere yatırım yapmalarını teşvik etmek amacıyla faaliyet göstermektedir (İSTKA, 2021).

Azerbaycan'daki KOBİ'ler, devletin sunduğu teşvikler sayesinde uluslararası pazarlarda daha rekabetçi hale gelmekte ve inovasyon kapasitelerini artırmaktadır. Devlet destekleri, KOBİ'lerin üretim artışını ve pazar paylarını artırırken, aynı zamanda yeni iş modelleri geliştirmelerini teşvik etmektedir (Worldbank, 2019)..

Azerbaycan'daki KOBİ'ler, devletin sunduğu ihracat teşvikleri ve dış ticaret destekleri ile uluslararası pazarlara daha kolay erişim sağlamaktadır. AZPROMO ve Azerbaycan İhracatçılar Birliği gibi kurumlar aracılığıyla sağlanan destekler, KOBİ'lerin yurtdışındaki fuar ve ticaret etkinliklerine katılmalarını sağlar. Bu sayede Azerbaycanlı KOBİ'ler, uluslararası ticaret

ağlarında daha fazla yer almakta ve daha geniş bir pazar payına sahip olmaktadır.

Devlet desteklerinin Azerbaycan'daki KOBİ'ler üzerindeki etkisi, özellikle inovasyon kapasitelerinin artmasında ve üretim kapasitelerinin artırılmasında kendini göstermektedir. Bu süreçte yenilikçi ürün ve hizmetlerin yanı sıra üretim artışı amaçlanmaktadır.

Azerbaycan KOBİ'leri, devletin sağladığı vergi kolaylıkları ve kredi destekleri sayesinde yerel pazarlarda daha fazla yer edinmiş ve büyüme göstermiştir. Devlet teşvikleri, KOBİ'lerin maliyetlerini düşürürken, üretim kapasitelerini artırmalarını sağlamaktadır. Bu da onların yerel pazarlarda daha büyük bir pazar payı elde etmelerine olanak tanımaktadır.

Azerbaycan'daki devlet destekleri sayesinde başarılı olmuş bir dizi KOBİ örneği bulunmaktadır. Bu örnekler, devletin sunduğu teşviklerin ne kadar etkili olduğunu göstermektedir.

Gıda Sektöründe Başarı Örneği: Azerbaycanlı bir gıda üretim şirketi, devletin sunduğu Ar-Ge hibe destekleri ve vergi teşvikleri sayesinde yeni bir ürün geliştirdi ve bu ürününü hem yerel pazarda hem de çevre ülkelerde başarıyla pazarladı. Şirket, devletin sağladığı finansal desteklerle üretim kapasitesini %40 oranında artırarak satışlarını ciddi ölçüde yükseltmiştir.

Teknoloji ve Dijitalleşme Alanındaki Başarı: Bir yazılım şirketi, Azerbaycan devletinin sağladığı dijitalleşme destekleri ve finansal teşviklerle yeni yazılımlar geliştirdi. Bu yazılımlar, yerel pazarda büyük ilgi gördü ve şirketin yurtdışına açılmasını sağladı. Ayrıca, şirket, devletin sunduğu ihracat teşvikleri ile bölgedeki potansiyel müşterilere ulaşmayı başarmıştır.

İnşaat ve Yapı Sektöründe Başarı: Azerbaycan'da faaliyet gösteren bir inşaat firması, devletin sağladığı kredi destekleri ve yatırım teşvikleri ile büyük bir inşaat projesine imza atmıştır. Şirket, projeye yatırım yapmak için aldığı düşük faizli kredi ile yapısal kapasitesini artırmış ve yerel pazarda önemli bir pazar payına sahip olmuştur (Ayyıldız, 2016).

4.3. Türkiye ve Azerbaycan Karşılaştırması

Hem Türkiye hem de Azerbaycan, küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ) ekonomik kalkınma süreçlerine olan katkısını benimsemiş ve bu işletmelerin rekabet gücünü artırmak amacıyla çeşitli destekleme politikaları geliştirmiştir (Çelik ve Işık, 2021; Turan ve Şahin, 2020). Ancak her iki ülkenin KOBİ'lere yönelik politikaları, benzer hedeflere sahip olsalar da bazı yönlerden farklılık göstermektedir.

Benzerlikler;

Finansal Destekler: Hem Türkiye hem de Azerbaycan, KOBİ'lerin finansmana erişimlerini kolaylaştırmak amacıyla kredi garanti fonları, faiz indirimli krediler ve hibe programları sunmaktadır. Türkiye'de KOSGEB, Azerbaycan'da ise Azerbaycan Kalkınma Bankası ve AZPROMO gibi kurumlar bu desteği sağlar.

İhracat Desteği: Her iki ülke de KOBİ'lerin dışa açılımını teşvik etmek için ihracat destek programları sunmaktadır. Türkiye'deki İhracatçı Birlikleri ve KOSGEB'in sağladığı dış ticaret destekleri ile Azerbaycan'daki AZPROMO ve Azerbaycan İhracatçılar Birliği, KOBİ'lerin uluslararası pazarlarda rekabet etmelerini sağlamak için benzer hizmetler sunmaktadır.

Vergi Teşvikleri ve Muafiyetler: Hem Türkiye hem de Azerbaycan, KOBİ'lerin mali yüklerini azaltmak amacıyla vergi teşvikleri sunmaktadır. Özellikle Ar-Ge faaliyetleri için vergi indirimleri, KOBİ'lerin yenilikçi projeler geliştirmelerini teşvik etmektedir (Çoban ve Çoban, 2018).

Farklılıklar;

Destek Programlarının Kapsamı ve Uygulama: Türkiye'de KOBİ destekleri, genellikle merkezi hükümetin belirlediği genel politika çerçevesinde organize edilirken, Azerbaycan'da daha fazla bölgesel teşvikler ve yerel kalkınma ajansları üzerinden uygulamalar görülmektedir. Azerbaycan'daki bazı destekler, özellikle yerel kalkınmayı hedefleyen bölgesel teşviklere odaklanmıştır, oysa Türkiye'de destekler, tüm ülke çapında daha homojen bir şekilde yayılmaktadır (TİM, 2020).

Ar-Ge ve İnovasyon Desteği: Türkiye, Ar-Ge ve yenilikçilik konusuna daha fazla kaynak ayıran ve teşvik edici programlara sahip bir ülkedir. TÜBİTAK ve KOSGEB gibi kurumlar, KOBİ'lere sadece finansal destek değil, aynı zamanda eğitim, mentorluk ve danışmanlık hizmetleri de sunmaktadır. Azerbaycan ise bu alanda daha sınırlı bir destek yapısına sahip olup, özellikle TÜBİTAK gibi ileri düzey Ar-Ge kuruluşlarının yokluğu, inovasyon desteklerinin etkinliğini sınırlamaktadır (KAGM, 2021).

Danışmanlık ve Eğitim Desteği: Türkiye'de, KOBİ'ler için daha kapsamlı danışmanlık ve eğitim programları bulunmaktadır. KOSGEB ve yerel kalkınma ajansları, işletme yönetimi, pazarlama stratejileri, dijital dönüşüm gibi alanlarda eğitimler düzenlerken, Azerbaycan'da bu tür programlar genellikle daha sınırlıdır ve daha çok dış ticaret odaklıdır (World Bank, 2021).

Devlet desteklerinin KOBİ'ler üzerindeki etkileri, her iki ülkede de belirgin şekilde gözlemlenmektedir. Ancak, bu etkiler her iki ülkede farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'deki Devlet Desteklerinin Etkisi:

- ✓ İhracat ve Uluslararası Rekabet Gücü
- ✓ İnovasyon ve Teknolojik Gelişim
- ✓ Verimlilik ve İşletme Büyüklüğü

Azerbaycan'daki Devlet Desteklerinin Etkisi:

- ✓ İhracat ve Uluslararası Rekabet Gücü
- ✓ Yerel Pazarlarda Rekabet
- ✓ İnovasyon ve Teknolojik Gelişim

5. Kültürel, Ekonomik ve Politik Faktörlerin Devlet Desteklerine Etkisi

Türkiye, sanayi ve hizmet sektörlerinde güçlü bir gelişim göstermiş bir ekonomi iken, Azerbaycan daha çok doğal kaynaklar (özellikle petrol ve doğalgaz) ve tarım sektörüne dayalı bir ekonomiye sahiptir. Bu ekonomik yapılar, devlet desteklerinin şekillenmesinde ve KOBİ'lere sağlanan teşviklerin önceliklerinde farklılıklara yol açmaktadır.

Türkiye: Türkiye ekonomisi, sanayi üretimi, ihracat ve yenilikçilik odaklı bir gelişim göstermektedir. Bu nedenle, Türkiye'deki KOBİ destekleri daha çok teknoloji, sanayi ve hizmet sektörlerine yönelik geniş kapsamlıdır.

Azerbaycan: Azerbaycan ekonomisi ise daha çok enerji sektörüne dayalı olup, devletin destek politikaları genellikle bu sektöre yakın alanlarda faaliyet gösteren KOBİ'lere yöneliktir (ADİK, 2022).

Türkiye'deki KOBİ desteklerinin daha sistematik ve geniş çaplı olması, devletin reformist yaklaşımı ve özel sektörle güçlü işbirliklerinden kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin üyelik süreci ve Gümrük Birliği gibi uluslararası anlaşmalar, KOBİ'lerin dışa açılmasına daha fazla fırsat sağlamaktadır.

Azerbaycan'da ise daha geleneksel bir ekonomik yapının etkisiyle devlet desteği daha çok yerel ve bölgesel kalkınma hedefleriyle örtüşmektedir. Kültürel anlamda, Azerbaycan'daki KOBİ'ler daha çok aile şirketleri ve yerel işletmelerle sınırlı kalmaktadır, bu da devletin sağladığı desteklerin ulaşılabilirliği konusunda bazı engeller yaratmaktadır.

Sonuç ve Politika Önerileri

Bu çalışmada Türkiye ve Azerbaycan'daki devlet desteklerinin KOBİ'lerin küçük ve rekabet güçlerine etkilerini karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Her iki ülkede de devletin sağladığı destekler, KOBİ'lerin büyümesi ve gelişmesi için önemli fırsatlar sunmaktadır. Ancak, bu desteklerin etkinliği, uygulama süreçleri, kapsamı ve hedefleri açısından bazı farklılıklar göstermektedir.

Türkiye, KOBİ destekleme politikalarında daha geniş bir yelpazeye sahiptir. KOSGEB, TÜBİTAK, Kalkınma Ajansları ve İhracatçı Birlikleri gibi kurumlar, KOBİ'lere çeşitli finansal ve eğitim destekleri sunarak, yenilikçilik, verimlilik ve dışa açılım konularında önemli katkılar sağlamaktadır. Türkiye'deki destekler, özellikle ihracat ve yenilik alanlarında KOBİ'lerin rekabet gücünü artırmıştır. Ancak, bazı destek programlarının etkinliğini artırmak için bürokratik engellerin ve başvuru süreçlerinin daha basitleştirilmesi gerektiği görülmüştür.

Azerbaycan'daki devlet destekleri daha çok yerel kalkınma ve petrol dışı sektörlerin teşvik edilmesi üzerine odaklanmıştır. AZPROMO ve Azerbaycan Kalkınma Bankası gibi kurumlar, özellikle ihracat ve yerel pazarların güçlendirilmesi konularında destekler sunmaktadır. Ancak, Ar-Ge ve inovasyon destekleri Türkiye'ye göre daha sınırlı düzeydedir ve bu alanlarda daha fazla teşvik sağlanması gerekmektedir. Azerbaycan'daki KOBİ'ler, devlet desteklerinden faydalandıkça daha rekabetçi hale gelmiş, ancak daha fazla kapasite artırımı ve uluslararası pazarlara açılma için teşviklerin güçlendirilmesi gerekebilir.

Araştırma bulgularına dayanarak, her iki ülkedeki devlet desteklerinin etkinliğini artırmaya yönelik bazı genel çıkarımlar şunlardır:

- ✓ Bürokratik Engellerin Azaltılması
- ✓ Desteklerin Daha Hedeflenmiş ve Kapsayıcı Olması
- ✓ İnovasyon ve Ar-Ge Desteklerinin Artırılması
- ✓ Erişim Zorluklarının Aşılması

Devlet desteklerinin daha etkili hale getirilmesi için aşağıdaki politika önerileri dikkate alınmalıdır:

- ✓ Desteklerin Dijitalleşmesi ve Kolaylaştırılması
- ✓ İnovasyon ve Teknolojik Yatırımların Teşvik Edilmesi
- ✓ Sürdürülebilirlik ve Yeşil Teknolojilere Yönelik Teşvikler
- ✓ İhracat ve Uluslararasılaşma Stratejileri

✓ Eğitim ve Kapasite Gelişimi

Bu araştırma, Türkiye ve Azerbaycan'daki devlet desteklerinin KOBİ'ler üzerindeki etkilerini ele almış olsa da, daha geniş çapta karşılaştırmalar yaparak bu konuda daha fazla veri toplanabilir. Gelecekteki araştırmalar için aşağıdaki yönlendirmeler önerilmektedir:

Türkiye ve Azerbaycan dışındaki ülkelerle yapılan karşılaştırmalı çalışmalar, KOBİ desteklerinin etkinliğini daha kapsamlı bir şekilde analiz etmemizi sağlayacaktır. Özellikle gelişmiş ekonomilerle yapılan karşılaştırmalar, Türkiye ve Azerbaycan'ın KOBİ destekleme politikaları hakkında daha fazla bilgi verebilecektir. Ayrıca, devlet desteklerinin sosyal etkisi ve dezavantajlı gruplara (kadın girişimciler, kırsal bölgelerdeki KOBİ'ler vb.) sağladığı faydalar üzerine yapılacak çalışmalar, KOBİ desteklerinin daha kapsayıcı hale getirilmesine yönelik politika geliştirmelere katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- ADİK (Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi) (2022). Azerbaycan'da KOBİ'ler ve İstihdam 2022 Yıllık Raporu. Azerbaycan İstatistik Kurumu.
- AKB (Azerbaycan Kalkınma Bankası) (2020). Azerbaycan'da KOBİ Finansmanı: Hedefler ve Destekleme Politikaları. Azerbaycan Kalkınma Bankası Yayınları.
- Arslantaş, H. & Yılmaz, H. (2019). Rekabet Gücü ve KOBİ'ler: Küresel Rekabet Çerçevesinde Türkiye ve Azerbaycan Karşılaştırması. İşletme Araştırmaları Dergisi, 11(2): 102-115.
- Ayyıldız, A. (2016). KOBİ'lerin Ekonomik Kalkınmadaki Rolü ve Devlet Desteklerinin KOBİ'lere Etkisi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Çelik, M. & Işık, F. (2021). KOBİ'ler için Devlet Desteklerinin Etkisi: Türkiye ve Azerbaycan Karşılaştırması. Uluslararası Ekonomi ve Politika Dergisi, 14(2): 211-228.
- Çoban, O. & Çoban, A. (2018). Etkinlik-Verimlilik ve IPARD Desteklerinin Sektörel Etkileri, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.
- Çoban, O. & Çoban, A. (2020). Sectoral Effects of IPARD Supports: Example of Konya Milk Sector. GARI African Symposium 2020.
- Çoban, O., Ceylan, O. & Çoban, A. (2021). "Seçilmiş Göstergelerle Bilgi Ekonomisi-Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği", Editör: Sadettin PAKSOY, Sosyal Bilimlerde Özgün Çalışmalar, İksad Publication, 85-110, .
- EC (European Commission) (2016). The Role of SMEs in the European Economy. European Union Publications.
- İSTKA (İstanbul Kalkınma Ajansı) (2021). İstanbul'da KOBİ'lere Yönelik Destek Programları ve Başarı Örnekleri.
- İTO (İstanbul Ticaret Odası) (2022). Türkiye'de KOBİ'ler ve Destekleme Politikaları. İTO Yayınları.
- KAGM (Türkiye Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü) (2021). Türkiye'de KOBİ'lere Yönelik Destekleme Stratejileri ve Uygulama Sonuçları. Kalkınma Ajansları Yayınları.
- Karakaya, Y. (2020). KOBİ'lerde Rekabet Gücü ve Devlet Teşviklerinin Rolü. Maliye Finansal Araştırmalar Dergisi, 7(1): 45-62.
- Kocabaş, B. & Düzgün, A. (2019). Türkiye'de KOBİ'lere Yönelik Devlet Desteklerinin Verimlilik Üzerindeki Etkileri. Akademik Ekonomi ve Çalışma Dergisi, 23(3): 1-16.
- Kök, R. & Çoban, O. (2002). KOBİ lerin Sorunları Analitik Çözüm Stratejileri ve Rekabet İmkânları Kahramanmaraş Tekstil Endüstrisi ve Firma Ölçeğinde Bir Etkinlik Analizi. Small and Medium Sized Enterprises in the

21. Century: Problems, Opportunities and Solutions' Conference, Gazi Magusa/KKTC, 80-96.
- OECD (2018). SME and Entrepreneurship Policy in Azerbaijan. OECD Publishing.
- OECD (2020). SME Policy Index: Eastern Partner Countries. OECD Publishing.
- TİM (Türkiye İhracatçıları Meclisi) (2020). Türkiye İhracatının Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler Üzerindeki Etkisi. Resmi Rapor.
- Turan, A. & Şahin, H. (2020). Devlet Destekleri ve KOBİ'lerin Rekabet Gücü: Türkiye ve Azerbaycan Üzerine Bir İnceleme. *Journal of Economic Policy Studies*, 32(3): 45-60.
- Ünvar, İ. & Darıcı, B. (2021). "KOSGEB Desteklerine Girişimcilik Destekleri Bağlamında Eleştirel Bir Yaklaşım", Editör: Ateş Alper, Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Uluslararası Araştırmalar VIII, Konya, Eğitim Yayınevi, 77 -83.
- World Bank (2019). Azerbaijan: SME Development and Economic Growth. World Bank Group Report.
- World Bank (2021). Azerbaijan: SME Development in a Diversified Economy. Dünya Bankası.

Raporlar ve İstatistikler

- Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı (2020). Azerbaycan Ekonomisinin KOBİ Sektörüne Yönelik Politika Belgeleri ve Stratejiler.
- Azerbaycan Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı (2021). Azerbaycan'da KOBİ'lere Sağlanan Vergi Teşviklerinin Etkileri.
- Azerbaycan İhracat ve Yatırım Destek Ajansı (AZPROMO) (2020). Azerbaycan İhracat Teşvikleri ve KOBİ'lere Destek Programları.
- Dünya Ekonomik Forumu (WEF) (2020). The Global Competitiveness Report 2020. WEF Raporu.
- EBRD (2021). Azerbaijan: The Role of SMEs in Diversifying the Economy. EBRD Report.
- European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) (2021). Azerbaijan: SME Competitiveness and Policy Development. EBRD Yayını.
- İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği (2022). Türk KOBİ'lerinin İhracat Kapasitesini Artırmaya Yönelik Destekleme Programları. Resmi Yayın.
- İzmir Kalkınma Ajansı (2021). Türkiye'de KOBİ'lere Yönelik Teşvikler ve Programlar.
- KOSGEB (2021). KOBİ'lere Yönelik Devlet Destekleri: Politika ve Uygulamalar. KOSGEB Yayınları.

- TÜBİTAK (2020). Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler İçin Ar-Ge Destekleri. TÜBİTAK Yayınları.
- TÜİK ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (2021). Türkiye Ekonomisinde KOBİ'lerin Katkısı ve Sektörel Dağılımı: 2020 Yılı Sonuçları. Resmi Ekonomik Rapor.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2021). Türkiye Ekonomisi ve KOBİ'lerin Önemi. Resmi Yayın.
- Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı (2020). Türkiye'de KOBİ'lerin Rekabet Gücünün Artırılmasına Yönelik Devlet Destekleri.
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (2022). Türkiye'de KOBİ Finansmanı ve Destek Mekanizmaları. TCMB Raporu.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2020). Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Performansı: 2019-2020 Dönemi İstatistiksel Göstergeler. TÜİK Yayınları.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2023). KOBİ İstatistikleri 2023 Raporu. TÜİK Yayınları.

Kurtuluş, Kuruluş ve Kurumsallaştırma Mücadeleleri Açısından Mustafa Kemal Atatürk ve George Washington'ın Liderlik Özelliklerinin Karşılaştırılması

Özlem Akı¹

Hüseyin Erkul²

Özet

Mustafa Kemal Atatürk ve George Washington hem ülkelerinin bağımsızlığını kazanmalarında lider, hem devlet kuruluşunda önder, hem de devlet kurulduktan sonra kurumsallaşmasında yönetici olmuşlardır.

Mustafa Kemal Atatürk, emperyalist devletlerce yakılmış Osmanlı'nın hayatta kalabilmiş damarlarından “Kurtuluş Savaşı” sonunda yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni kurmuş ve bu devletin kurumsallaşmasında ve modernleşmesinde çok önemli roller üstlenmiştir.

George Washington, sömürge ve çok mozaikli topluma liderlik yaparak bağımsızlık savaşını kazanmış ve daha sonra da eyaletleri bir araya getirerek, bağımsızlık bildirgesini anayasallaştırarak federal bir devlet yapısı oluşturmuş ve Amerika'nın gelişmesinde önemli roller oynamıştır.

Ülkelerinin kurtuluşunda, kuruluşunda ve kurumsallaşmasında benzer mücadelelere liderlik yapmış hem Mustafa Kemal Atatürk hem de George Washington'ın liderlik özelliklerini araştırmak, liderlik ve yöneticilik özelliklerini ortaya koymak bugün ve gelecek için önemli çıkarımlar sağlayacaktır.

Araştırmaya “Liderlik doğuştan gelen bir yetenek midir yoksa eğitimle kazandırılan bir beceri midir?” sorusuyla başlamıştır. Özellikle de üst

1 Dr., Milli Eğitim Bakanlığı Çanakkale Turgut Reis Ortaokulu, ozlemaki74@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3528-861X>

2 Prof. Dr. Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü Ticaret Hukuku Anabilim Dalı, huseyin.erkul@giresun.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-8856-696X>

kademe yöneticilerin belirlenmesinde ve eğitiminde kullanılacak kriterler ile ölçekler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırma “nitel” bir araştırma olup “Betimsel Araştırma” ve “Doküman İncelemesi” yöntemleri birlikte kullanılmıştır.

1. GİRİŞ

“Devletler tarihinin inşasındaki en önemli rol, topluma mı aittir yoksa o toplum içinden çıkan bir lidere mi?” tartışmaları bilim insanları tarafından sıkça sorulan sorulardan biri olmuştur. Bilim insanlarının fikirleri, tartışma düzeyinde ikiye ayrılmış olsa da tarih insanların yazdığı bir eserdir. Aklını kullanabilen, stratejik düşünebilen, ileriye görebilen ve liderlik özelliklerine sahip olabilen kişiler toplumları biçimlendirip ve bilinçlendirip doğru yolda ilerlemelerini sağlarlar. Bilinçlenen toplumlar ise zamanla tarihsel olarak zengin ve gelişmiş topluluklar haline dönüşmüşlerdir.

Ertan’a göre; *“Bilim ve fikir kahramanlarına sahip olan toplumlar şuurlanır; siyaset kahramanlarına sahip olan toplumlar dünya milletleri arasında şahsiyet kazanır; askeri kahramanlara sahip olan toplumlar varlık ve şahsiyetlerini korumada başarılı olurlar”* (Sarinay ve Türkiye Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2003). Türkiye Cumhuriyeti ve Amerika Birleşik Devletleri tüm bu özellikleri üzerinde taşıyan Atatürk ve Washington gibi iki önemli lidere sahip olmuş şanslı devletlerdendir, çünkü bu liderler hem ülkelerinin bağımsızlıklarını kazandırmada hem devlet kuruluşunda, hem sonrasında devletlerinin kurumsallaşmalarında, hem de ülkelerinin varlık ve şahsiyetlerini korumada başarılı olmuşlardır.

Araştırmanın konusu; Araştırmanın çıkış noktasını *“Liderlik doğuştan gelen bir yetenek midir yoksa eğitimle kazandırılan bir beceri midir?”* sorusu oluşturmuştur. Araştırma konusu kapsamında Atatürk’ün ve Washington’ın liderlikleri ve yöneticilikleri açısından doğuştan yetenekli mi yoksa iyi birer eğitimle yetiştirilerek mi ülkelerinin bağımsızlıklarını kazandıkları irdelenmiştir. Verilen cevaplar kapsamında elde edilen bulgular ve çözüm önerileri, gündend güne karmaşık hale gelen günümüz liderlik ve yönetim dünyası için çok önemlidir. Araştırmada sunulan tartışma, günümüz liderlerinin ve yöneticilerinin yönetim işlerini daha başarılı ve etkin bir şekilde yapmaları için üzerinde düşünmeleri ve uygulamaları gereken hususları kapsamaktadır. Araştırmanın konusunu devletlerinin kurtuluş, kuruluş ve kurumsallaşmaları açısından Atatürk ve Washington’ın liderlik ve yöneticilik özellikleri oluşturmaktadır. Konu kapsamında bir taraftan Atatürk ve Washington’ın liderlik ve yöneticilik özelliklerini konu alan eserler incelenmiş, diğer taraftan da Türkiye Cumhuriyeti’nin ve Amerika

Birleşik Devletleri'nin kuruluş, kurtuluş ve kurumsallaşma yöntemlerini tarihsel açıdan irdelemiş ve konuyla ilgili bilimsel eserler taranmıştır.

Araştırmanın önemi; “Kurtuluş, Kuruluş ve Kurumsallaştırma Mücadeleleri Açısından Mustafa Kemal Atatürk ve George Washington’ın Liderlik Özelliklerinin Karşılaştırılması” adlı araştırma, hem bugünün hem de gelecekteki liderleri ve kamu yöneticilerinin örnek almaları ve bilgi sahibi olmaları açısından oldukça önemlidir, çünkü her iki lider de ülkelerinin bağımsızlıklarında üstün başarı sağlamış, devletlerinin kuruluşlarında iyi birer yönetici olmuş ve devletlerinin kuruluşlarından sonra da devletlerinin kurumsallaşmalarında üstün başarı sağlamışlardır. Dolayısıyla aklını ve kararlarını liderlik ve yönetsel özellikleri ile doğru orantıda kullanabilen Atatürk ve Washington, kişisel, davranışsal ve yönetsel özellikleri açısından günümüz ve gelecek üst kademe kamu yöneticileri açısından bilinmesi ve örnek alınması gereken liderlik ve yöneticilik niteliklere sahiptir.

Araştırmanın denencesi; Yönetim alanındaki rekabetin hızla arttığı dünyada kamu yöneticilerinin belirlenmesinde öncelikle yetenekli olanlarının belirlenmemesi, üst kademe lider ve kamu yöneticisi yetiştiren kurumların olmayışı, kamu yöneticisi atamalarında liderlik ve yöneticilik eğitimi alma kriterlerinin bulunmayışı, üst kademe kamu yöneticilerinin de yetiştirilme taleplerinin olmayışı gibi nedenlere bağlı olarak, ülkelerin çoğunda lider ve yönetici yetiştirme politikaları istenilen düzeyde değildir.

Yönetim çeşitli faaliyetlerin doğru bir şekilde yönlendirilmesini gerektiren iş ve işlevlerdir. Bu faaliyetlerde ‘planlama, örgütleme, yöneltme, eşgüdümleme ve denetim’ (PÖYED) süreçleri uygulanır. Tüm bu PÖYED sayesinde, örgütsel kaynaklar kurumların amaç ve hedefleri doğrultusunda etkili bir planlama ile yönetilir. Yönetim, farklı amaçlara yönelik örgütsel çabanın yönetilmesidir (Can, 2001). Yönetimi yani bir yapıdaki belirli faaliyetleri amaçlarına ulaştırabilmek için, başka bir ifadeyle o yapıya can verebilmek ve onu canlandırabilmek için nitelikli yöneticilere ihtiyaç duyulmaktadır. Yönetici kendisine teslim edilen işleri veya sorumlulukları, verilen kaynaklar ve bütçe kapsamında, sahip olduğu görev ve yetkiler çerçevesinde istenilen zamanda çözüme kavuşturan kişidir (Baykal, 1999). Bu anlamda yönetici, kurumsal görevlerini yerine getirebilmek için insan ve madde kaynaklarını eşgüdümlemeler ve kurumun amaç ve hedeflerini aklını kullanarak çözüme kavuşturan bir idarecidir. Yönetim; kamu kurum ve kuruluşları ile işletmelerin kamusal amaçlarını gerçekleştirebilmeleri için madde ve insan kaynaklarının Planlanması, Örgütlenmesi, Yöneltmesi, Eşgüdümlemesi ve Denetlenmesi (PÖYED) sürecidir (Erkul, 2012).

Yöneticinin başarılı bir yol gösterici, stratejik olarak süreç ve sonuç odaklı, kişisel, yönetsel ve davranışsal açılardan da nitelikli olabilmesi gerekir. Tüm bu özellikleri üzerinde taşıyan başarılı yöneticiler gerçekten doğuştan yetenekli kişiler midir yoksa tüm bu özellikleri eğitimleri sayesinde mi kazanmışlardır? Yönetici; kurumsal görevlerini bilgi ve deneyimini kullanarak yerine getiren, insan ve madde kaynaklarını eşgüdümleyen karar veren ve sorunları aklını kullanarak çözen kişidir (Erkul, 2012).

Bilimsel çalışmaların bazıları, yöneticilerin doğuştan yetenekli olamayacağını başka bir ifadeyle doğuştan lider doğulamayacağını, ancak liderliğe uygun doğuştan kişilik özelliklerinin olabileceğini ifade etmektedirler. Bazı bilim insanları, yöneticilerin ebeveynlerden gelen nitelikli genetik kodlarla doğmanın avantajlı bir durum olabileceğini, bu avantajlı durumun da çevresel faktörlerle ve eğitim ile daha da geliştirilebileceğini ifade etmişlerdir (Çetin ve Beceren, 2007).

Araştırmanın amacı; Atatürk ve Washington'ın liderlik ve yöneticilik özelliklerini araştırarak ve ortaya koyarak günümüz ve gelecek yöneticileri için çıkarımlar sağlamaktır.

Araştırmanın yöntemi; Araştırma “nitel” bir araştırma olup “Doküman İncelemesi” ve “Betimsel Araştırma” yöntemleri birlikte kullanılmıştır.

Ülkelerinin bağımsızlığını kazanmalarında **lider**, devlet kuruluşunda **önder** ve devlet kurulduktan sonra kurumsallaşmasında yöneticilik görevini üstlenen Mustafa Kemal Atatürk ve George Washington farklı zaman dilimi ve coğrafyalarda liderlik ve yöneticilik özelliklerini ortaya koymuşlardır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün liderlik özellikleriyle ilgili veriler görüşme (mülakat) tekniğiyle toplanmış; Maxqda programına işlenmiş, kodlar kategorileştirilerek analiz edilmiş ve “Betimsel Yöntem” ile durum tespiti yapılarak yorumlanmıştır.

George Washington'ın liderlik özellikleriyle ilgili olarak “Doküman İncelemesi” yöntemi uygulanmış ve ilgili literatür taranarak George Washington'ın liderlik özellikleri çeşitli belgeler incelenerek ortaya konulmuş ve yorumlanmıştır.

2. KAVRAMLARIN TANIMI

Araştırmanın bu bölümünde liderlik ve liderlik özellikleri kavramları açıklanmıştır.

2.1. Liderlik

Lider ve yönetici kavramları, sosyal bilimlerde üzerinde sıklıkla konuşulan ve zaman zaman birbirine karıştırılan kavramlardandır. Yönetici, yönetim işlerini yerine getiren kişidir. Gücünü yasal yetkilerden alır. Yönetici, kendisinden daha üst makama bağlı görev yapıyorsa, o makama karşı çalıştığı kurumun iş ve işleyişinde, işlerin planlanmasında, koordinasyonunda, denetlemesinde bir üst makama karşı sorumlu olur. Yönetim, geleceği gören en önemli karar alma mekanizmasıdır. Yönetici, üretimden insan kaynaklarına kadar tüm fonksiyonlarda planlama, örgütleme, yürütme, koordinasyon ve denetim faaliyetlerini yürütür ve bilgiye dayalı bir süreci takip eder. Yönetici, kâr ve riski başkalarına ait olmak üzere üretim faktörlerini tedarik ederek, mal ve hizmet üretimi için bunları yöneten kişidir (Kıngır ve Şahin, 2005:400). Yöneticinin en büyük hedefi, elde ettiği kaynakları etkin ve verimli bir şekilde kullanarak, kurumunu amaçlarına ulaştırmaktır. Yöneticiler üretimden insan kaynaklarına kadar tüm alanlarda planlama, örgütleme, yürütme, koordinasyon ve denetim faaliyetlerini yürütürler.

Yönetici “*işleri doğru yapan*”, lider ise “*doğru işleri yapan*”dır. Lider, yaratıcı, yenilikçi ve değişim merkezli yönetim anlayışını benimseyen, ahlaki kuralları temel almış bir öncüdür. Liderler, belirlenen hedeflere ulaşmada birey ve grup davranışlarını etkileyen kişilerdir. Baskın kişilik özelliklerine sahip olan liderler, sorumluluk almaya isteklidirler. Fikirlerini daima açıklayarak savunur ve insanları inandırır ve ikna ederler. Liderlerin en büyük hedefi, insanlar arasında sinerji oluşturarak, kendilerini takip ettirmek ve ortak hedefler doğrultusunda insanları yöneltmektir. Liderler sadece bir özellikte iyidirler denilemez. Liderlik kişinin bütün özelliklerinin toplamında iyi olmaktır ve karizmatik yapısıyla tüm bu özelliklerini kendine özgü bir aurada bütünleştirebilmektir (Baykal, 2019;23).

Michigan Üniversitesi’nde yapılan bir araştırmaya göre lider davranışları arasında güven, bilgi, hakimiyet ve değişime adaptasyon gibi kavramlar sıralanmıştır (Tekin, 2010; 11). Liderler, yüksek oranda enerji ve sinerji sahibidirler ve bu sinerjiyle başkalarını nasıl harekete geçirebileceğini davranışsal olarak iyi bilirler. İnsanlar liderlerine her koşulda güven duyar, çünkü liderler özü sözü bir, güven verici bir kişilik özelliğine sahiptirler. Yönetim işlerinde iş hakimiyeti açısından bilgi ve beceri sahibidirler. Karşılıklarına çıkan sorunları absorbe edebilir ve bilinmeyen yönleri önceden görebilirler. İleri görüşlü kişilerdir. Liderler davranışsal olarak cesurdur, karşılıklarına çıkan sorunlardan korkmazlar ve sorunlardan gerekli derslerini çıkartır gerekli tedbirleri alarak ve çözüm seçeneklerini belirleyerek ilerlerler. İlham verici yaklaşımları vardır. Liderler yaptıkları işlere yüksek oranda

inanırlar, bu nedenle de çevrelerinde yol göstericiler olarak kabul edilirler. Hem liderlik hem yöneticilik özelliklerini kişiliklerinde bütünleştirenler ise “doğru işleri doğru yapar” niteliktedirler.

2.2. Liderlik Özellikleri

Liderlerin temel özellikleri arasında en önemlisi “değişim mühendisi” olmalarıdır. Değişim mühendisliği son yıllarda sıkça kullanılan kavramlardanır. Değişim mühendisliği, herhangi bir yönetimde yapı, sistem, süreç ve uygulanan politikalarda hızlı ve doğru kararlar alarak, sıra dışı tasarım ve değişikliklere imza atarak, kurumun veya yönetilen grubun daha yüksek bir performansa ulaşmasını ve bir atılımı gerçekleştirmesini amaçlayan yeni bir yönetim tekniğidir (Aktan, 2011). Asıl amaç, kurumun veya yönetilen grubun performansını yükseltmek ve daha sonra bu performansın sürdürülebilirliğini sağlamaktır. Lider için organizasyonel performansta çarpıcı gelişmeler, yenilikler ve iyileşmeler önemli olduğundan, her bir lider birer değişim mühendisi olmalıdırlar.

Liderler, misyon ve vizyon oluşturan kişilerdir. Başarılı bir yönetim için kurum adına doğru misyonun ve vizyonun oluşturulabilmesi gerekir. Günümüzde stratejik yönetim açısından, küreselleşen (globalleşen), dijitalleşen, değişen süreçte takım liderlerinin özellikle ezici rekabetle baş edebilmesi, sürekli kendilerini yenileyebilmesi ve doğru karar verilen misyon ve vizyon ile olur. Kurum veya kuruluşun vizyonu, en geniş, en genel ve en kapsamlı amaçlardan oluşur (Ramazanoğlu ve Bahçeci, 2006). Dolayısıyla kurum veya kuruluşun gelecekteki resmi baştan yanlış çizilirse, kurum zamanla yok olmaya mahkûm olur. Misyon da vizyon kadar önemlidir. Özellikle misyon, kurum ve kuruluşların en önemli varoluş sebebidir. Misyon, takım çalışanlarına yol gösteren, yaptıkları işlere anlam kazandıran ve diğer paydaşlarından ayırt edici olan uzun soluklu görev ve amaçlardır. Bu nedenle liderin geleceği önceden görmesi, vizyoner olması, amaçları doğru belirlemesi, yol gösterici olması ve genel anlamda analitik ve stratejik düşünebilmesi gereklidir.

Lider ve yöneticiler, doğru bilgiye ulaşabilen, bilgidan bilgi üreterek, bilgiyi yönetebilen kişilerdir. Doğru bilgiye ulaşmak için, doğru bir araştırma yöntemi kullanılması gerekir. Liderlerin ve yöneticilerin doğru bilgiye ulaşabilmesi ancak bilimsel araştırma yöntem ve teknikleri ile mümkün olabilir. Başarılı bir araştırma, öncelikle sorunsalın belirlenmesi, belirlenen sorunsal kapsamında bilimsel araştırma yöntemlerinin uygulanması ve verilerin doğru tekniklerle toplanması gerekir. Liderler, bilimsel yöntem ve tekniklerle topladığı bilgileri düzenlemek, analize ve senteze tabi tutmak,

bilgiden bilgi üreterek yorumlamak, değerlendirmek ve anlamlı bilgiler bütünü haline getirerek, bilgiyi yönetebilme kabiliyetine sahip olmalıdırlar (Usta, 2012). Özellikle bilgi toplumunun varlığından bahsedilen günümüz dünyasında lider, aklını kullanabilen, bilgi temelli analizler yapabilen, sentez ve değerlendirme yeteneği yüksek, bilimsel düşünebilen bir yapıda olmalıdır (Erdemir ve Koç, 2009).

Liderler, iletişim yeteneği ve ikna kabiliyeti yüksek kişilerdir. Liderlerin davranışsal, yönetsel ve kişisel özellikleri kapsamında sergiledikleri olumlu tutumlar, yönetim sürecinin etkililiğini ve başarılı bir şekilde yönetilmesini sağlar. Özellikle kişisel özellikleri açısından iletişim yeteneği ve ikna kabiliyetli liderler, kitleleri ikna ederek kolaylıkla arkalarından sürüklerler. İnsanlar, ikna kabiliyeti yüksek liderine güven duyar. İletişim yeteneği ve ikna kabiliyeti yüksek liderler, insanları amaç ve hedefleri doğrultusunda kolaylıkla toplar, insani ilişkilerde başarılı olur, çalışanlarını örgüte ve işlere bağlar ve insanların çalışma motivasyonunu yükseltir. Beşeri ilişkilerde becerikli liderler, empati kurabilir ve çalışanlarına karşı olumlu tutumlar sergiler. Dolayısıyla liderin etkili iletişimi, yönetimde de başarıyı arttırır (Duman, 2020).

Liderler, güvenilir kişilerdir. Kişilik özellikleri ile iş performansı arasındaki ilişkileri inceleyen araştırmalar, dünyada özellikle endüstri ve örgüt psikolojisi alanında oldukça sıklıkla çalışılmıştır. Kişilik, kavram anlamı açısından bir insanın duyuş, düşünüş ve davranış biçimlerini etkileyen etmenlerin kendine has örüntüsüdür (Yelboğa, 2006). Kişilik yapısı güvenilir olan liderlere saygı ve sevgi duyulur. Bu tip güvenilir liderler kalıcıdır, çünkü bu tip liderler etrafındaki insanlara iyi ya da kötü daima doğruyu söylemekten çekinmezler. Sözleri genel kabul görür, yalandan uzak, dürüst ve açık sözlü yapıya sahiptirler. Örneğin Atatürk'ün *“Şimdiye kadar olduğu gibi huzurunuzda yapılacak açıklamalarımız açık ve kesin olacaktır, çünkü onlar yarın size hesabının verilmesi muhakkak olan yapılacak olumlu işlerin, ifadesidir”* sözleri ile halkına karşı sözlerinde ve yaptıklarında ne kadar tutarlı ve güvenilir bir kişilik yapısına sahip olduğunun kanıtı niteliğindedir (Baykal, 2019; 113).

Liderler, değişim tutkusu olan uygulayıcı kişilerdir. Değişim, dönüşümün vazgeçilmez bir parçasıdır. Değişime tutkulu liderlerin, Machiavelli'nin “Prens” adlı kitabında anlatıldığı gibi, *“Zor bir iş olsa da lider ya da yöneticilerin yenilikleri insanlara tanıtmaya gibi bir görevi”* vardır (Machiavelli, 1997: 34-37). Değişim tutkusu olan liderler, bu yüzden sürekli öğrenirler, öğretirler ve çoğunlukla öngörülerıyla karar verirler. Atatürk'ün de dediği gibi, *“Tarihi yapan akıl, mantık, muhakeme değil, belki bunlardan ziyade hislerdir”* (Karal, 1969;50). Değişimleri yakından takip ederler. Pratik zekaya sahiptirler. Hızlı ve doğru kararlar alırlar. Değişimin bir parçası olmaktan büyük mutluluk

duyarlar. Rutin işlerle zaman harcamazlar, vizyonun geliştirilmesi ve geliştirilen vizyonun uygulanması için üstün çaba sarf ederler (Kavrakoglu, 1998: 65). Aklını ve yetkisini kullanarak değişime imza atan liderler, daima halkı veya çalışanları tarafından takdirle karşılanır. Değişime tutkulu liderler, başarısızlıktan asla korkmazlar ve çoğunlukla riskleri cesurca göze alırlar.

Liderler, yaratıcı kişilerdir. Liderler etkiler, yönlendirir, amaç ve hedefler doğrultusunda yol gösterirler. Yaratıcı fikirlere sahip liderler ise, yaratıcı sorun çözme yeteneğine sahip kişilerdir (Puccio vd., 2007: 13). Sorunları önceden sezgisel olarak fark eder, yaratıcı fikirleriyle de kolaylıkla çözüme kavuştururlar. Geçmişten dersler çıkartarak, bugünün güncel olgularını, geleceğin tehdit ve fırsatlarını bütünsel bir yaklaşım ile analiz yapar, değerlendirir, yorumlar, esnek bir uyumla dinginleşmiş bir irade ile hareket ederler. “IBM 2010 Küresel CEO Araştırması” kapsamında elde edilen verilere göre, yaratıcı liderler, yönetsel karışıklığın giderilmesinde önemli rol oynarlar. Araştırma sonuçlarının en çarpıcı noktası ise, günümüzün değişen belirsiz yönetim sürecinde, yaratıcı liderlik, yönetim disiplini, bütünlük ve vizyondan daha önemlidir (Uslu, 2011).

Liderler, hırslı ve başarıya güdümlü kişilerdir. Liderlerin en büyük kişisel özellikleri hırslı, kararlı, tutarlı ve başarı odaklı olmalarıdır. Schwyhart ve Smith (1972)'e göre hırs, iş sorumluluklarını kabullenme istekliliğidir (Çetin ve Kıral, 2023). Değişim sürecine uyum sağlayabilme doğrultusunda, önden esen rüzgârı arkasına alabilen ve bunu sürdürülebilir üstünlüğe dönüştürebilen özgüveni yüksek liderler, amaca yönelik durmadan ilerlerler. Hırslı liderler geri adım atmaya sevmeyizler. En büyük hedefleri, kayıtsız şartsız başarılı olmaktır. Hogan ve Hogan, hırslı insanların hedef odaklı olduklarını ve amaçlarına ulaşmak için fazlasıyla enerjiye sahip olduklarını ifade eder (Hogan ve Hogan, 2009). Diğer taraftan birçok bilim insanı hırslı liderleri açıklarken, hırsın aslında liderin kendisine ait güven eksikliğinden kaynaklandığını, liderin aşağılık hissini varoluşundan meydana geldiğini veya liderin duygu durum bozukluklarından dolayı oluştuğunu ifade ederler (Linck, 2019). Kendisini kontrol edebilen hırslı yöneticiler hedefe yönelik planlı ve programlı hareket ettiklerinden, başarı onlar için kaçınılmazdır.

Liderler doğru işler yapan, yöneticiler ise işleri doğru yapan kişilerdir. Yöneticilik ile liderlik arasındaki en belirgin fark budur. Liderler daima doğru zamanda, doğru yerde, doğru işi yapan kişilerdir.

Doğru işlerin yapılışını ise duygusal zekâları sayesinde tespit ederler. Duygusal zekanın ortaya çıkmasının sebebi, insanın mantığının azalması değil, insan kalbinin daha fazla çalışmasıdır (Cooper ve Sawaf, 2003; xi). Lideri harekete geçiren, düşüncelerine ruh katan ve yaşanılanlara dönüştüren

kavram duygusal zekadır. Liderler gelişmiş duygusal zekâları sayesinde etkili bir muhakeme kurabilme becerisine sahiptirler. Muhakeme yetenekleri sayesinde de olguları kıyaslayarak en iyi şekilde değerlendirebilirler.

Yapılan alınyazın taramaları kapsamında liderlik özellikleri; ülkelerin kurtuluş, kuruluş ve kurumsallaşma aşamalarındaki liderlik özellikleri sınıflandırılarak Tablo 1’de verilmiştir;

Tablo 1. Kurtuluş, kuruluş ve kurumsallaşmada liderlik özellikleri

Kurtuluş Liderlik Özellikleri	Cesur olmak
	Kararlı olmak
	Stratejik düşünebilmek
	Görev bilinçli ve göreve hazır olmak
	Özverili olmak
	Planlı olmak
	İkna edici olmak
Kuruluş Liderlik Özellikleri	Amaçlı olmak
	İlkeli olmak
	Araştırmacı olmak
	Takım çalışmasına yatkın olmak
	Örgütleyici olmak
	Denetimci olmak
	Yönetici olmak
Kurumsallaşma Liderlik Özellikleri	Özverili olmak
	Eğitim ve çevre bilinçli olmak
	Analitik ve bilimsel düşünebilen olmak
	Öngörülü, sezgisel bakış açısına sahip olmak
	Dönüşümcü olmak
	Girişimci olmak
	Vizyoner olmak

3. MUSTAFA KEMAL ATATÜRK’ÜN LİDERLİK ÖZELLİKLERİ İLE İLGİLİ ARAŞTIRMANIN BULGULARI

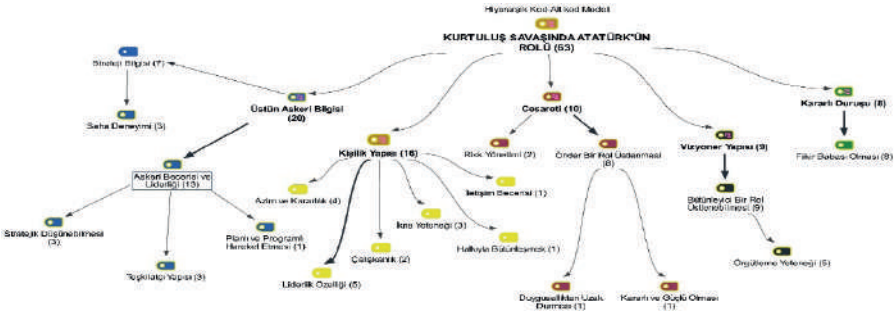
Mustafa Kemal Atatürk’ün liderlik özellikleri ile ilgili araştırmanın bulguları aşağıdaki gibidir.

3.1. Kurtuluş Savaşı’nda Atatürk

Çanakkale’deki merkezi yönetimin taşra kuruluşlarının başındaki 16 üst kademe kamu yöneticisi ve akademisyenlere “*Kurtuluş Savaşı’nda Atatürk’ün sizce rolü ne olmuştur?*” sorusu sorulmuştur (Şekil 1). Atatürk Osmanlı İmparatorluğu’nun hayatta kalabilen damarlarından modern Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni kurmuş, Türk Milletinin özgürlüğünü ve

bağımsızlığını koruma altına almıştır. Çanakkale’deki merkezi yönetimin taşra kuruluşlarının başındaki 16 üst kademe kamu yöneticisi ve akademisyenlere göre, mülakatlar esnasında Kurtuluş Savaşı’nda Atatürk’ün rolü beş ana konu başlığında irdelenmiştir; Atatürk’ün üstün askeri bilgisi hususu 20 kez, kişilik yapısı 16 kez, cesareti 10 kez, vizyoner yapısı 9 kez, kararlı duruşu ise 8 kez ifade edilerek açıklanmıştır. Atatürk askeri beceriler açısından üstün bir liderdir ve katılımcılar da Atatürk’ün askeri anlamda *stratejik düşünebilen, teşkilatçı* yapısını ve *planlı programlı* hareket ettiğini ve bu nedenle Kurtuluş Savaşı’nda başarılı olduğunu vurgulamışlardır. Kişilik özelliği açısından lider ve önder bir rol üstlenen Atatürk, vatan ve millet için yürüttüğü savaşları esnasında en ön cephede cesurca hareket ettiğini ifade etmişlerdir. Modern Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kuruluş, kurtuluş ve kurumsallaşma süreçlerinde Atatürk’ün kararlı duruşu ve tüm reformların fikir babası olduğu açıkça dile getirilmiştir. Katılımcılardan bir üst kademe kamu yöneticisine göre: “Çanakkale Savaşları’nda, Trablusgarp’ta ve Suriye’de askeri deneyimler kazanan Atatürk, askeri dehasıyla ve stratejik yönetim anlayışı ile, Türk Milletinin cesareti ve inancıyla zoru başarmış, yıkılmış Osmanlı Devleti’nin damarlarından Türkiye Cumhuriyeti Devleti filizini yetiştirmiştir” demiştir.

Kurtuluş Savaşı’nda Atatürk’ün Rolü

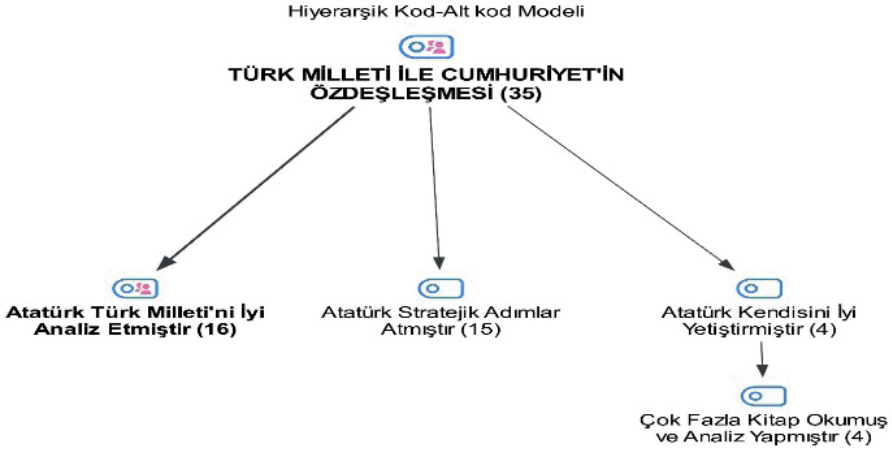

Şekil 1. Kurtuluş Savaşı’nda Atatürk’ün Rolü

3.2. Türk Milleti ile Cumhuriyet’in Özdeşleşmesi

Çanakkale’deki merkezi yönetimin taşra kuruluşlarının başındaki 16 üst kademe kamu yöneticisi ve akademisyenlere “Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kuruluşunda Atatürk; “Türk Milleti” ile “Cumhuriyet” rejimini özdeşleştirmesi konusunda neler söyleyebilirsiniz?” sorusu sorulmuştur (Şekil 2). 16 katılımcının 16’sı da “Atatürk Türk Milleti’ni iyi analiz etmiştir” demiştir. Aynı katılımcılar 15 kez de “Atatürk *stratejik adımlar* atmıştır” demiştir.

Stratejik adımlar arasında katılımcılar; Atatürk'ün TBMM'ni açması, temel ideolojileri oluşturması, Saltanat'ı sonlandırması, Ulus-Devlet anlayışını benimsemesi, din ve devlet işlerini birbirinden ayırması, eşitlik anlayışına önem vermesi, “*Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir*” önsözü gibi yorumlarla desteklemişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşunda Atatürk; “Türk Milleti” ile “Cumhuriyet” rejimini özdeşleştirmesi konusunda, kendisini kitapları not alarak okuyarak, iyi eğitim alarak, yetiştirerek ve başarılı *analiz*ler yaparak geliştirdiğini ifade etmişlerdir. Katılımcılardan bir üst kademe kamu yöneticisi: “*Atatürk, Rousseau'nun kitaplarını not alarak okumuş, Fransız İhtilali ve Bolşevik Devrimini analiz etmiş; Türk Milleti'nin özgürlüğüne düşkünlüğünü ve bir lider etrafında birleşebilme özelliğini tespit etmiş ve Türk insanının karakterine en uygun yönetim şeklinin “Cumhuriyet” olduğunu anlamıştır*” diyerek cevap vermiştir.

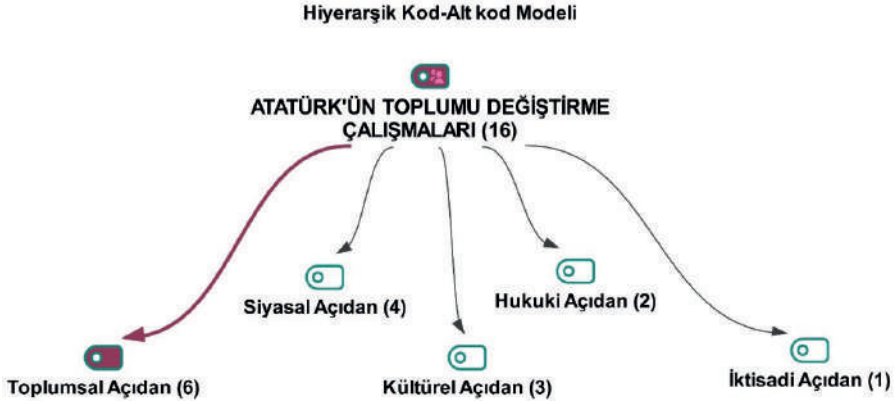

Şekil 2. Türk Milleti İle Cumhuriyet'in Özdeşleşmesi

3.3. Atatürk'ün Toplumu Değiştirme Çalışmaları

Çanakkale'deki merkezi yönetimin taşra kuruluşlarının başındaki 16 üst kademe kamu yöneticisi ve akademisyenlere “*Atatürk toplumu değiştirme konusunda hangi çalışmaları yapmıştır?*” sorusu sorulmuştur (Şekil 3). Katılımcılar tarafından soru dört ana konu başlığı altında irdelenmiştir; toplumsal açıdan (6 katılımcı) yürütülen çalışmalar, siyasal açıdan (4 katılımcı) yürütülen çalışmalar, kültürel açıdan (3 katılımcı) yürütülen çalışmalar, hukuki açıdan (2 katılımcı) yürütülen çalışmalar, iktisadi açıdan (1 katılımcı) yürütülen çalışmalar. Konuyla ilgili yorumlar Şekil 3'deki şekilde özetlenmiştir. Çanakkale'deki merkezi yönetimin taşra kuruluşlarının

başındaki 16 üst kademe kamu yöneticisi, Atatürk'ün toplumu değiştirme esnasında akıl, bilim ve fen ışığında reformlar yaptığını, toplum için eğitime büyük önem verdiğini, topluma kulak vererek toplumun yapısına ve ihtiyaçlarına uygun reformlar yaptığını, kültürel, sosyal, toplumsal ve özellikle ekonomik kalkınmaya büyük önem verdiğini, hukukun üstünlüğünden ise ayrılmadığını ve tüm bunları teker teker hayata geçirirken toplumu cehalet, ezilmişlik ve yoksulluk yığından modern Türkiye Cumhuriyeti Devleti yurttaşlığı seviyesine çıkardığını ifade etmişlerdir.

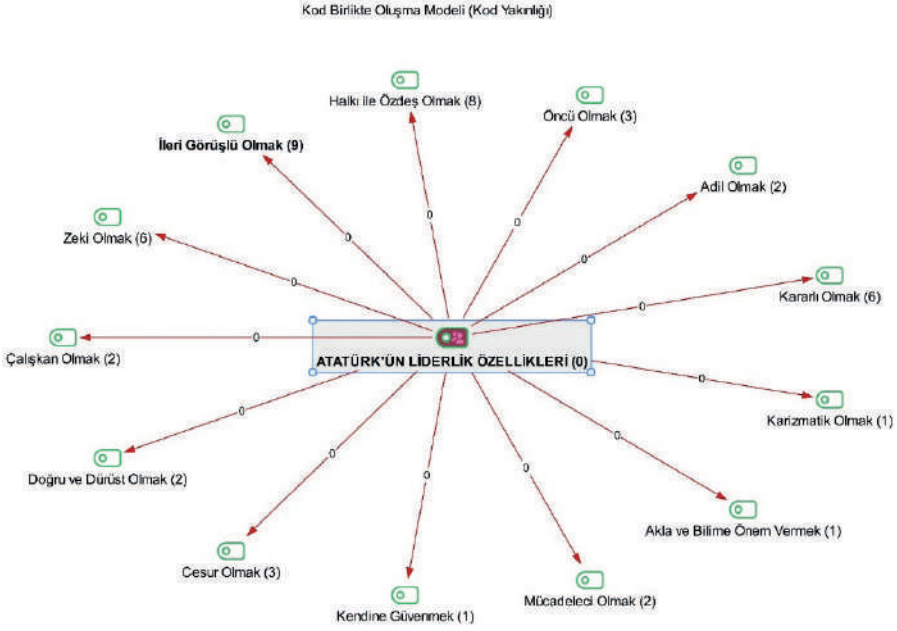
Şekil 3. Atatürk'ün toplumu değiştirme çalışmaları

3.4. Atatürk'ün Liderlik Özellikleri

Çanakkale'deki merkezi yönetimin taşra kuruluşlarının başındaki 16 üst kademe kamu yöneticisi ve akademisyenlere "Atatürk'ün liderlik özelliklerinden birkaçını söyleyebilir misiniz?" sorusu sorulmuştur (Şekil 4). Katılımcılar çoğunlukla Atatürk'ün liderlik özelliklerini saymakla bitmez şekilde sözlerine başlarken, Atatürk'ün ileri görüşlülüğü 9 kez ifade edilmiş, Atatürk'ün halkı ile özdeşliği 8, zeki olması ve kararlı olması 6'şar kez tekrarlanarak dile getirilmiştir. Atatürk dünyadaki hem liderlik hem de yöneticilik özelliklerini üzerinde taşıyan nadir isimlerden biridir. Onun kişilik özelliklerine, askeri stratejik yönetimine, davranışsal ve yönetsel kararlarına sadece Türkler değil diğer milletler de hayranlık duymaktadır. Çanakkale'deki merkezi yönetimin taşra kuruluşlarının başındaki 16 üst kademe kamu yöneticisi ve akademisyenlere göre Atatürk'ün liderlik özelliklerinde en dikkat çeken, onun ileri görüşlü bir lider olmasıdır. Halkı ile aynı dili konuşan ve halkı ile özdeş bir lider, aynı zamanda zeki ve karardır. Farklı katılımcıların kendi ifadelerine göre Atatürk;

- *Milletine yalan söylememiş, verdiği sözleri tutmuştur.*
- *Türk insanı ve Türkiye ile özdeşleşmiştir.*
- *Cesaretlidir ve bağımsızlık için bütün riskleri göze almıştır.*
- *Kurtuluş Savaşı'nda "Tekalifi Milliye" emriyle yerel kaynakları harekete geçirmiştir.*
- *"Karma Ekonomik Model" ile ekonomiye yön vermiştir.*
- *Ülkeyi "Muassır medeniyetler seviyesine çıkarma" hedefi olmuştur.*
- *"İstikbal Göklerdedir" diyerek "Gök Vatan" bakış açısına önem vermiştir.*
- *Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda ve Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sonuçlanmasında belirleyici olmuştur.*
- *Vizyonerliği sayesinde hem ulusal bağımsızlık mücadelesini yönetmiş hem de modern Türkiye'nin temellerini atacak reformları öngörmüştür.*
- *Kriz yönetimi konusundaki yeteneği, zorlu koşullarda soğukkanlı ve stratejik kararlar almasını sağlamış, halkın güvenini kazanmasına yardımcı olmuştur.*
- *İleri görüşlülüğüyle yalnızca dönemin sorunlarını çözmekle kalmamış, gelecekteki ihtiyaçlara yönelik yapısal dönüşümleri gerçekleştirmiştir.*
- *Etkili iletişim becerisiyle halkla doğrudan bağlantı kurmuş, düşüncelerini sade ve anlaşılır bir şekilde ifade ederek halkın vizyonunu benimsemesini sağlamıştır.*
- *Cesareti ve kararlılığı, en zorlu şartlarda bile geri adım atmadan liderlik etmesine olanak tanımıştır.*
- *Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin "Kurucu Babası" olmuştur.*

Atatürk'ün Liderlik Özellikleri

Şekil 4. Atatürk'ün Liderlik Özellikleri

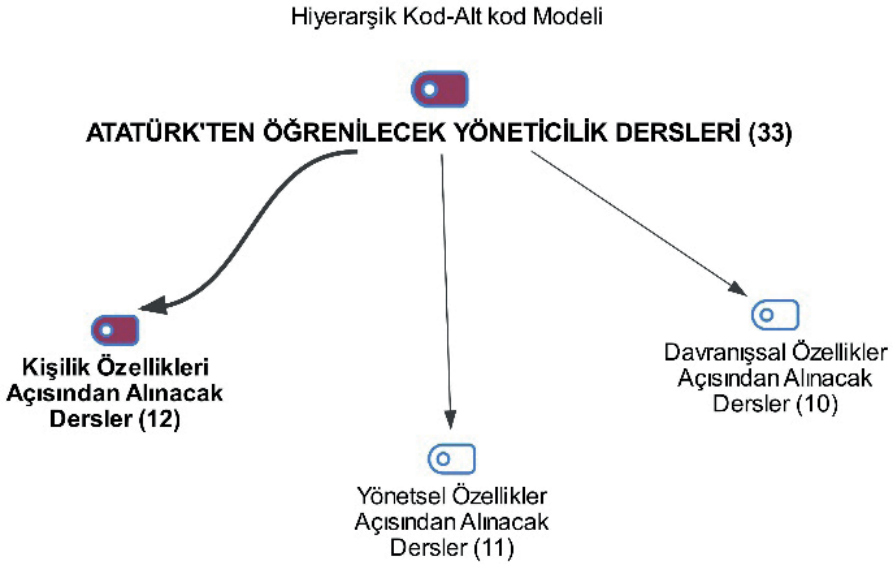
3.5. Atatürk'ten Alınacak Dersler

Çanakkale'deki merkezi yönetimin taşra kuruluşlarının başındaki 16 üst kademe kamu yöneticisi ve akademisyenlere “Atatürk'ten alınabilecek yöneticilik dersleri sizce neler olmalıdır?” sorusu sorulmuştur (Şekil 5). Katılımcılar Atatürk'ten öğrenilecek yöneticilik derslerini üç ana konu başlığı altında irdelemişlerdir. Araştırma genelinde en fazla üstünde durulan konu, yöneticilerin veya liderlerin öncelikle kişilik özellikleri açısından iyi özelliklere ve niteliklere sahip olması gerektiği düşüncesindedir. Atatürk'ün **yöneticilik özellikleri** hakkında yorumlar yapılırken, Atatürk'ün kişilik özelliklerinin tüm yöneticilere rol model olması gerektiği vurgulanmıştır. Katılımcılara göre bir yönetici, kişisel olarak cesur, güzel ahlaklı, kararlı, eğitim bilinçli, gelişime ve değişime açık olmalı ve özellikle de halkın desteğini kazanabilmelidir. Yönetimsel olarak bilime önem vermesi, yöneticilerin alacakları kararlar açısından oldukça önemlidir. Katılımcılara göre bir yönetici yönetsel olarak, yönetim süreçlerini tam ve doğru olarak bilmeli ve uygulayabilmelidir. Değişime kolaylıkla uyum sağlayabilmelidir. Katılımcılara göre şeffaf ve hesapverebilir yöneticiler yönetsel olarak güvenilir kabul edilirler. Diğer taraftan yöneticiler davranışsal olarak her türlü göreve

hazır olmalı, adil kararlar alabilmeli, çalışkan ve aynı zamanda çağdaş bakış açısına sahip olabilmelidirler. Katılımcılara göre disiplin ise başarının anahtarlarından biridir. Bu konuda bir üst kademe kamu yöneticisinin ifadelerine göre: “Yöneticinin vizyonerliği ve geleceği öngörebilme yeteneği, bir liderin stratejik hedefler belirleyerek uzun vadeli planlar yapması gerektiğini gösterir. Kriz yönetimindeki başarısı, liderlerin zorlu koşullarda soğukkanlı ve kararlı kararlar almasının önemini vurgular. Ayrıca, halkla etkili iletişim kurma becerisi, bir liderin fikirlerini açık ve anlaşılır şekilde ifade etmesi ve halkın desteğini kazanması gerektiğini öğretir. Atatürk’ün reformculuğu ve yenilikçi yaklaşımı, değişim süreçlerini cesaretle yönetmenin önemini ortaya koyarken, adalet ve liyakat ilkelerine bağlılığı, bir yöneticinin toplumsal güveni sağlaması açısından kritik bir ders niteliğindedir” diyerek ifade edilirken “gerçek bir devlet adamı olmak” kavramı da vurgulanmıştır.

Atatürk'ten Öğrenilecek Yöneticilik Dersleri

Şekil 5. Atatürk'ten Öğrenilecek Yöneticilik Dersleri

Tablo 2. Kişilik özellikleri, davranışsal ve yönetsel özellikler açısından alınacak dersler

KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ AÇISINDAN ALINACAK DERSLER	YÖNETSEL ÖZELLİKLER AÇISINDAN ALINACAK DERSLER	DAVRANIŞSAL ÖZELLİKLER AÇISINDAN ALINACAK DERSLER
Cesur ve inançlı olmak	Bilime önem vermek	Devlet Adamı davranışlı olmak
Topluma ilham kaynağı olmak	Yönetim süreçlerini (PÖYED) tam ve doğru uygulamak	Hazırlıklı olmak
“Eğitim Bilinçli” olmak	Analitik, kavramsal, Kartezyen, soyut ve sezgisel düşünebilmek	Yöntemli olmak
Fikirlerini açık ve anlaşılır ifade edebilmek	Çevrede değişen koşulları gözlemleyerek hazırlıklı olmak (Stratejik olmak)	“Görev Bilinçli” ve Göreve hazır olmak
Gelişime ve değişime açık olmak	Kısa, orta ve uzun vadeli planlar yapabilmek	Hukukun üstünlüğüne inanmak ve adaletli olmak
Halkın desteğini tam almak	Kriz yönetebilmek	Güvenilir ve ilkeli olmak
Güzel ahlaklı olmak	Şeffaf ve hesapverebilir olmak	Çağdaş olmak
“Çevre Bilinçli” olmak	Denetimci olmak	Planlı olmak
Dönüşümlü düşünebilmek	Karar verici ve sorun çözücü olmak	Araştırmacı olmak
İletişim kurabilmek	Hukuka uygun hareket etmek	Çalışkan olmak
Kararlı olmak	Stratejik kararlar alabilmek	Sorumluluk sahibi olmak
Karizmatik olmak	Bilgi ve tecrübe sahibi olmak	Disiplinli olmak
Liyakatlı olmak	Durmadan yola devam edebilmek ve yorulmamak	Vizyoner olmak
Öngörü sahibi olmak	Politikalar belirlemek	Akla ve bilime inanmak

4. GEORGE WASHINGTON'IN LİDERLİK ÖZELLİKLERİ İLE İLGİLİ ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Bu bölümde; George Washington ile ilgili “doküman incelemesi” yapılmıştır. George Washington’ın liderlik özellikleri ile ilgili araştırma bulguları ortaya konulmuştur.

4.1. Bağımsızlık Savaşı’nda George Washington’ın Rolü

Birinci ve İkinci Kıta Kongreleri, Amerikan tarihinde ülke kuruluşu sürecinde önemli birer rol oynamışlardır. Kongre sonuçlarının başarıyla kazanılması tamamıyla George Washington’ın yönetsel açıdan liderlik özellikleri ile ilişkilidir. 5 Eylül-26 Ekim 1774 tarihinde düzenlenen Birinci Kıta Kongresi’nin asıl düzenlenme nedeni, Büyük Britanya’nın uyguladığı baskıcı politikaları (<https://yazikusagi.com>). Artarda sıralanan dayanılmaz yasalar, özellikle İngiliz komutasındaki kolonileri rahatsız etmiş, George Washington başta olmak üzere önemli isimlerden oluşan bir delege grubu Virginia’yı temsil etmeye karar vermişlerdi (Akbaş, 1950). Washington temsil ekibini doğru ve başarılı isimlerden oluşturmuş olması, Birinci Kıta Kongresi’nin başarıyla sonuçlanmasını sağlamış, İngiliz ürünlerinin boykot edilmesi ve koloni haklarının savunulması gibi olumlu kararların alınmasına neden olmuştu. Aynı zamanda Büyük Britanya’ya “Zeytin Dalı Dilekçesi” de yayınlanmış ve ılımlı bir çözüm süreci yaşatılmıştı (Akbaş, 1950).

1775 yılının Nisan ayında ise Lexington ve Concord Muharebeleri başlamış, koloniler kendilerini savaşın içinde bulmuşlardı (Akbaş, 1950). Bu nedenle 10 Mayıs 1775 tarihinde İkinci Kıta Kongresi düzenlenmeye karar verilmiş ve 1 Mart 1781’e kadar kongre toplantılarına devam etmiştir (<https://tr.wikipedia.org>). Birinci Kıta Kongresi’ne katılan Washington yine aynı ekiple İkinci Kıta Kongresi’ne de katılım sağlamıştır. Bu kongrede Kıta Ordusu’nun kurulmasına karar verilmiş ve Washington Başkomutan olarak atanmıştır (Birecikli, 2011). Bu süreçte iyi bir lider olan Washington’ın askeri yönetimde de başarılı olduğu görülmüş ve takdir edilmiştir. Washington, Amerikan mücadelesinin somut bir ruhu olarak kabul edilmiştir. İngiliz asıllı ve aristokrat bir kişilik yapısıyla tüm enerjisini Amerika’nın hizmetine adanmıştır. Amerika’nın kurucu babası olarak yer almıştır.

4.2. Federal Yasa’nın Oluşturulması

Amerikan Bağımsızlık Savaşı 1775-1783 seneleri arasında sürdürülmüştür (Bailyn, 1992). Bu savaş devam ederken Amerika’da bulunan ve İngiltere Kralı’na bağlı on üç (13) koloni, İngiltere’nin baskıcı Damga Pulu Yasası’na, ekonomik baskılarına ve vergilendirme politikalarına dayanmamış, baş

kaldırılmış ve Bağımsızlık Bildirgesi'ni 04.07.1776 tarihinde ilan etmişlerdir (Armitage, 2007). Bildirgenin ilan edildiği dönem, bu on üç (13) koloni ile İngiltere arasındaki savaşın bir yıldır devam ettiği ve Amerikan tarihi açısından siyasi kargaşanın yoğun olduğu bir dönemdir (Döşkaya, 2024). Kolonilerin Amerikan Devrimi'ne bu kadar geç sahip çıkmalarının nedeni bir kısım koloninin İngiliz vatandaşlığından çıkmak istememelerinden kaynaklanmaktadır; başka bir ifadeyle İngiltere'ye sadık ve "Loyalists" olarak adlandırılan koloniler emin olmadan harekete geçmek istememişler ancak aktivistler tarafından da eleştirilmişlerdir (Paine, 1776).

Amerikan tarihi açısından Bağımsızlık Bildirgesi sadece İngiltere'den bağımsızlıklarını ilan ettikleri siyasi bir ayrılık belgesi değildir, aynı zamanda evrensel insan haklarını içeren yapısı ile bir çeşit başkaldırı metnidir. Bu bildirge diğer ülkelerdeki Fransız Devrimi, Haiti Devrimi ve kadın hakları hareketleri gibi çeşitli bağımsızlık hareketlerinin de ilham kaynağı olmuştur (Ellis, 2001; Ferling, 2003; Armitage, 2007). Bağımsızlık Bildirgesi, Amerikan Devrimi'nin hem yasal hem de ahlaki temelini oluşturmuş, Amerikan değerlerini şekillendirmiş, bireysel hak ve özgürlükler savunulmuştur (Döşkaya, 2024).

Dünya tarihinde önemli bir yeri olan bu bildirgenin en önemli vurgularından biri adalettir, çünkü metne göre yasama ve yönetim adaleti sağlamalıdır, sağlamadıkları takdirde halk bu yönetimi değiştirme veya ortadan kaldırma hakkına sahiptir (Becker, 1942; Rakove, 1996; Maier, 1997; Ellis, 2001). Bildirge ile insanların yaşam, özgürlük ve mutluluk ihtiyacı gibi temel haklara sahip olduğu ve hükümetlerin de bu temel hakları korumak için var olduğu savunulur. Bildirge, Bağımsızlık Bildirgesi'nin yazarlarından olan **Thomas Jefferson** tarafından kaleme alınmış, **John Adams**, **Benjamin Franklin**, **Roger Sherman** ve **Robert R. Livingston** 'Beşli Komite' ile birlikte önemli isimlerden oluşan bir komite grubu tarafından incelenmiştir (Maier, 1997; Breen, 2010).

Bağımsızlık Bildirgesi'nin yazıldığı ve kabul edildiği bu süreçte George Washington, Kıta Ordusu'nun başkomutanıydı. Onun bağımsızlık mücadelesindeki en önemli başarısı, aslında kurduğu başarılı Beşli Komite'den de kaynaklanmıştır. Bu aşamada Washington'ın ne kadar **zeki**, **stratejik düşünebilen**, **ileriye gören** ve **doğru kişileri tespit** ederek onlara liderlik yaptığı aşikardır. Örneğin Thomas Jefferson, ülkenin üst kademe yöneticisi olarak Virginia Valiliği, Fransız Büyükelçiliği (1785-1789), Dışişleri Bakanlığı (1790-1793), Amerikan Başkan Yardımcılığı gibi görevlerde bulunmuş, birçok yabancı dil bilen hem bilim insanı hem mucit hem de filozoftur ve Amerika'nın da ilk kurucularından olan başarılı

bir isimdir (Meacham, 2012). Washington'ın Jefferson'ı Beşli Komite'ye seçmesi bir tesadüf değildir.

Washington'ı Atatürk'ten ayıran bir husus vardır; o da insanlar arasındaki eşitlik bakış açısıdır. Bildirgede yer alan “tüm insanlar eşit yaratılmıştır” ifadesindeki insanlar ‘men’ kelimesi, mal sahibi, beyaz ve nitelikli erkekleri anlatmaktadır (Becker, 1942). Tüm insanlar eşit yaratılmıştır derken, siyahilerle beyazları ayırmıştır. Dolayısıyla bildirge, ülkede köleliği sona erdirmemiş veya hakları kadınları da içine alacak şekilde herkese yönelik tasarlanmamıştır (Zagarri, 2007). Atatürk'ün ise kadın erkek eşitliği veya din, dil, ırk adaleti çok farklı bir boyuttadır. Atatürk'e göre çiftçi ile vali arasında, kadın ile erkek arasında bir fark yoktur. Bu nedenle Atatürk kadınlara eğitim hakkı, seçme ve seçilme hakkı, medeni haklar gibi birçok özel yasa çıkartmış ender ve dünyadaki ilk liderdir. Atatürk bir çiftçinin isteğini dikkatlice dinleyen ve sorununu anında çözüme kavuşturan nadir liderlerdendir.

Bildirge ilan edildikten sonra Washington, bağımsızlık mücadelesini bir asker olarak devam ettirmiş ve nihai zaferin kazanılmasında önemli bir liderlik rolü üstlenmiştir. Evrensel ilke sahibi olan Washington, Amerika'nın bağımsız bir ulus olmasının temellerini atmış ve diğer ülkelere de ilham kaynağı olmuştur. 1781'de kabul edilen bu belge ile Washington, yeni ulusun ilk anayasal çerçevesini oluşturmuştur. Bu sebeple de Washington ülkesinde “Ulusun Babası” olarak adlandırılmıştır (Zinn ve Özer, 2005). Washington tüm bu süreçte dürüstlüğü temsilcisi, anayasal düzenin planlayıcısı ve liderliğin kuramsal çerçevesini belirleyen askeri ve siyasi figürü olarak kabul görmüştür.

4.3. Newburgh Mektubu ve George Washington

22 Mayıs 1782 tarihinde kaleme alınan Newburgh Mektubu, 1782 ve 1783 yılları arasında yaşanan iki önemli konu ile ilişkilidir; bunlardan birincisi George Washington'un liderliği, ikincisi ise Amerikan ordusunun içinde bulunduğu zorlu koşullardır (Fowler, 2011). Mektup Albay Lewis Nicola tarafından kaleme alınmış ve George Washington'a yönelik yazılmıştır. Albay Lewis Nicola, 1717-9 Ağustos 1807 tarihleri arasında yaşamış, kariyeri boyunca çeşitli askeri ve sivil görevlerde bulunmuş, İrlanda doğumlu Amerikalı bir subay, tüccar ve yazardı (Clark, 1996). George Washington'ı hoş karşılanmamasına rağmen Kraliyet unvanı almaya çağıran Newburgh mektubunu yazmasıyla tanınmıştır. İrlanda Dublin'de doğan Nicola, On Üç (13) Koloni'ye göç etmeden önce Avrupa'da görev yapan İngiliz Ordusu subaylarından. Nicola mektubunda, Amerika Birleşik Devletleri'nin bir Cumhuriyet yerine anayasal bir Monarşi olması ve Washington'un Kral

olmasını önermiştir. Nicola aslında ordunun çok uzun bir süredir maaşlarını alamadığını, Kongre'nin vaatlerini yerine getiremediğini ve Cumhuriyet yönetiminin zayıflıklarını vurgulamış ve önerilerde bulunmuştur. Hatta ordu mensupları Kongre'ye karşı "Newburgh Komplosu (1783)" olarak adlandırılan bir isyan planlamaya başlamıştı (Skeen ve Kohn, 1974). Washington Nicola'nın önerilerini şiddetle reddetti, ordunun siyasi otoriteye bir tehdit oluşturabileceğini düşündü ve mektubu "ülkesi için en büyük felaketlerden biri" olarak adlandırdı (Haggard, 2002). Bu önerinin orduda dolaşmasından büyük rahatsızlık duyduğunu açıkladı. Washington Cumhuriyetçi değerlere önem veren ve sivil üstünlükten yana olan bir liderdi. Tabi George Washington başarılı bir liderdi (Boller, 1954). Bu süreçte ordu mensuplarına öyle bir konuşma yaptı ki, ordu mensupları fren yapmak gereksinimi hissetti. 15 Mart 1783'te subaylara yönelik konuşmasında; ordunun sabırlı olmasını ve sivil otoriteye güvenmesini duygusal bir dille ifade etmiştir (McGurty, 2023). Bu hareket Washington'ın stratejik düşünebilen, sorunları anında çözebilen ve espri ile gerçeği birleştirerek "*Ülkeme hizmet ederken hem gri saçlı hem de nevedeyse kör oldum*" demesi, vatani için ne denli mücadele ettiğini ifade etmiş ve ordu mensuplarının da bunu görmesini sağlayarak takdir toplamıştır (<https://en.wikipedia.org/>). Ordu mensuplarının hareketliliği George Washington'ın liderlik özellikleri ile çözüme kavuşmuş ve sonlandırılmıştır (Whitney, 2007). Bu olan Amerikan devriminin sivil asker ilişkilerindeki önemini yansıtmıştır. 1789 yılında ilk Başkan olan Washington, ülkesinde ilk kez Başkanlık Sistemi'nin temelini atmış, sadece iki dönem yaptıktan sonra, kendi istek ve arzusu ile görevinden ayrılmış ve yaşadığı bölgeye geri dönmüştür. Bu durum Amerikan tarihinde demokratik bir gelenek olarak kalmıştır. Ayrıca Washington, Nicola'nın yazmış olduğu Newburgh Mektubu'na yönelik tavırları ile Cumhuriyetçi değerlere ve sivil otoriteye olan bağlılığını bir kez daha kanıtlamış oldu. Washington, Nicola'nın yazmış olduğu Newburgh Mektubu'na yönelik tavırları ile Amerikan devriminin ideallerini korumuş oldu. Ordu mensuplarının siyasi otoriteye başkaldıramayacağını ve siyasi otoriteye tabi olması gerektiği ilkesini yinelemiş oldu (Clark, 1996). Bu ilke aynı zamanda Amerikan demokrasisinin temel taşlarından bir mirası olarak kabul edildi.

4.4. George Washington'ın Liderlik Özellikleri

George Washington ikinci başkanlık döneminin sonunda tekrar aday olmayacağını açıklamış ve 19.09.1796 tarihinde önemli bir veda konuşması yapmıştır. Bu konuşma zamanla tarihi bir konuşmaya dönüşmüştür, çünkü Washington'ın veda konuşması sadece kendi vatandaşları veya o dönemin

halkı için değil, diğer ülke vatandaşları için de önemli hissedilmiştir. Washington'ın veda konuşması, onun siyasi bir mirası niteliğindedir. Özellikle üst kademe yöneticileri ile ülke temsilcileri, bürokratlar, devlet başkanları, cumhurbaşkanları vd. bilmelidirler ki; tarih tekerrürden ibarettir ve tarihi bilmeyen bir lider, pusulayı okuyamayan bir kaptana benzer. Bu nedenle Amerikan tarihini ve siyasi kültürünü anlayabilmek için, Washington'ın veda konuşmasını iyi irdelemek gerekir.

Washington'ın veda konuşmasında öne çıkan birkaç ana başlık ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi “**Ulusal Birlik ve Bütünlük**” temasıdır. **Ülkenin birlik ve beraberliğinin hassasiyetle korunması gerektiğini** ifade etmiştir. Ülkesinde yaşadığı farklı etnik grupların veya bölgelerin bölünmelerinin tehlikeli olabileceğini söylemiştir. Tarihte de günümüzde de bu konu tüm milletlerin varlıklarını sürdürebilmeleri açısından bir güç ve önem arz eden bir konu olmuştur. Hatta aksi politikalar geliştiren Avrupa ve Rusya zamanında Osmanlı'ya karşı “böl, parçala, yok et” sistematiği ile yüklenmiş ve 19. ve 20. yüzyılda Osmanlı üzerinde çöküşe doğru adım attırmışlardır (Çapan, 2011). Mehmet Akif Ersoy'a göre bir millet yolunu kaybetmeden, aynı amaç ve hedefler uğruna savaşmalı, aynı maddî ve manevî değerler etrafında toplanmalıdır (Özbalcı, 1987). Ancak bu birlik ve beraberlik içinde olursa milletlerin karşısında hiçbir kuvvet duramaz. Türk Milleti, kazandığı zaferini ülkede sağlanan milli birlik ve beraberliğine borçludur. Türkiye Cumhuriyeti'nde bu milli birlik ve beraberlik, Atatürk'ün üstün liderlik özellikleri ile sağlanabilmiştir, çünkü Atatürk Türk Milleti ile özdeşleşmiş bir liderdir. George Washington da ülkesindeki birlik ve beraberliğin sağlanması hususunda “evrensel bir bakış açısıyla” vurgu yapmış, ortak değerler üzerinde uzlaşılması ve bu ortak değerlerin öğrenilip davranışa dönüştürülmesinin gerekliliğini ifade etmiştir (Sparks, 2024).

George Washington'ın 19.09.1796'daki tarihi veda konuşmasında vurguladığı bir diğer konu; “ülkenin siyasi ve ekonomik işleri” ile ilgilidir. Washington ülkesinin siyasi ilişkilerinde mümkün olabildiğince dar (çünkü Avrupa ülkelerinin siyaseti kendi ülkelerine yabancısıdır), ekonomik işlerinde ise mümkün olabildiğince geniş çerçevede hareket edilmesini ifade etmiştir (Washington, 1796). Washington'ın veda konuşması büyük bir titizlik ve bilgelikle hazırlanmış, ulusal bütünlüşmeyi önceleyen bir içeriktedir ve onun tarafsızlık politikası, Amerikan dış politikasının alt yapısını da oluşturmuştur.

Veda konuşmasında Washington, “*Siyasi refaha yol açan tüm eğilimler ve alışkanlıklar arasında, din ve ahlak vazgeçilmez desteklerdir*” diye yazdı. Washington'a göre bunlar görevin dayanakları, siyasi refaha yol açan

niteliklerin vazgeçilmez destekleri ve insan mutluluğunun büyük sütunlarıydı. Washington insanlara ahlaki yükümlülüklerini öğreterek ve düzgün siyaset için koşullar yaratarak iyi bir yönetime yardımcı olmuştur (Spalding, 1996).

Veda konuşmasında Washington biraz da olsa halkının gözünde kalıcı olmayı da arzulamış ve ileri görüşlü ve evrensel nitelikte cümleleri kaleme almıştır. Veda konuşmasında genel anlamda ulusal birliğin gerekliliği ve önemi, Anayasa ve hukukun üstünlüğü, siyasi partiler, halkın uygun alışkanlıkları ve eğilimleri, içişlerinde dış etki, uluslararası ilişkiler ve ticari politika hakkındaki tavsiyelerini anlatan bir içerikle hazırlanmıştır (Spalding, 1996). O'nun üstün liderlik özellikleri, alçak gönüllüğü, görev bilinci ve vizyon sahibi oluşu, ülkesinin kuruluş felsefesini oluşturmuştur.

George Washington'ın ölümünden sonra, Kongre Üyesi Henry Lee Amerika'nın ilk Başkanını şu ifadeleri ile anlatmıştır;

“Savaşta birinci, barışta birinci ve yurttaşlarının kalplerinde birinci olan o, özel hayatın mütevazı ve kalıcı sahnelerinde eşsizdi. Dindar, adil, insancıl, ılımlı ve samimi; tekdüze, onurlu ve buyurgan; örneği etrafındaki herkes için o örneğin etkileri kadar öğreticiydi... Her yerde doğru olan ahlaksızlık onun huzurunda titredi ve erdem her zaman onun destekleyici elini hissetti. Özel karakterinin saflığı kamusal erdemlerine parlaklık verdi... İşte ulusumuzun yas tuttuğu adam buydu” (Spalding, 1996).

George Washington, sömürge ve çok mozaikli topluma liderlik yaparak bağımsızlık savaşını kazanmış ve daha sonra da eyaletleri bir araya getirerek, bağımsızlık bildirgesini anayasallaştırarak federal bir devlet yapısı oluşturmuş ve Amerika'nın gelişmesinde önemli roller oynamıştır. Hem siyasi hem de askeri yönetimde başarılı olmuş ve halkı tarafından takdir edilen Amerikan mücadelesinin ruhu ve ulusunun babası olarak adlandırılmıştır. Yapılan doküman incelemesi sonucunda George Washington'a ait tespit edilen liderlik özellikleri Şekil 6'da sıralanmıştır.

George Washington; “Boston Çay Partisi” hareketiyle başlayan “Kurtuluş” mücadelesini “Bağımsızlık Bildirgesi” ile “Kuruluş” aşamasını sürdürmüş ve bu kuruluş “Federal Bildirgeler” ile ortaya konulmuş; Federalist yapıya dayalı bir anayasal sistem kurulmuş ve “Check and Balance” anlayışı ile “Kurumsallaştırma” aşamasının başlangıcı oluşturulmuştur.

Şekil 6. George Washington'ın liderlik özellikleri

5. MUSTAFA KEMAL ATATÜRK İLE GEORGE WASHINGTON'IN LİDERLİK ÖZELLİKLERİNİN KİŞİSEL VE YÖNETSEL AÇIDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Kurtuluş, kuruluş ve kurumsallaştırma mücadeleleri açısından Mustafa Kemal Atatürk ve George Washington'ın liderlik özelliklerinin karşılaştırılması üzerine yapılmış olan bu çalışmada; bilimsel açıdan merak uyandıran “Mustafa Kemal Atatürk’ün ve George Washington’ın hangi liderlik özellikleri var ki ülkelerinin hem devlet kuruluşlarında hem de devlet kurulduktan sonraki kurumsallaşmasında bu denli etkili ve başarılı olmuşlardır?” sorusu ile yola çıkılmıştır.

Araştırma “nitel” bir araştırma olup “Doküman İncelemesi” ve “Betimsel Araştırma” yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Yapılan alanyazın taramasından sonra, Atatürk için Türkiye’deki akademisyenlere 10 açık uçlu soru sorulmuş,

saha araştırması için elde edilen nitel verilerde de Atatürk'ün liderlik özellikleri Maxqda programı ile işlenmiş ve bulgular ortaya çıkarılmıştır. George Washington'ın liderlik özellikleriyle ilgili olarak ise “Doküman İncelemesi” yöntemi uygulanmış ve ilgili literatür taranarak George Washington'ın liderlik özellikleri çeşitli belgeler incelenerek ortaya konulmuştur.

Ülkelerinin bağımsızlığını kazanmalarında **lider**, devlet kuruluşunda **önder** ve devlet kurulduktan sonra kurumsallaşmasında **yöneticilik** görevini üstlenen Mustafa Kemal Atatürk ve George Washington farklı zaman dilimi ve coğrafyalarda liderlik özelliklerini ortaya koymuşlardır. Ancak dikkat çekici olan husus şudur; her iki liderin de özellikleri birbirine benzerdir ve ortak kişisel, yönetsel ve davranışsal özelliklere sahiptirler.

Her iki lider de cesurdur ve bu kişisel özellikleri onların birer devlet kurmalarını sağlamıştır. Örneğin Atatürk tarihin akışını değiştiren, ona mührünü vuran veya büyük tehlikelere karşı engel olan ve tarihin nadiren gördüğü bir liderdi (Ortaylı, 2018). O çok güçlüydü. Gücünü sadece ülkenin büyük sorunlarına ve emperyalist güçlere karşı kullandı. Halkı ile daima özdeş oldu. Daima ülkesinin geleceği için daha iyi bir gelecek inşa etmek için cesur adımlar attı. George Washington da cesur bir lider ve askeri yönetimde takdir edilen bir isim oldu. Amerikan mücadelesinin somut ruhu olarak adlandırıldı. Her şeye ve herkese rağmen adaleti cesurca savundu ve ülkesinde adaletin temsilcisi oldu.

Her iki lider de zekidir. Araştırmanın merak edilen sorularından biri de “Liderlik doğuştan gelen bir yetenek midir yoksa eğitimle kazandırılan bir beceri midir?” sorusuydu. Bu soru da yüzyıllardır bilim insanlarının üzerinde durduğu ve tartışmaya açık bir sorudur ve cevabı açık değildir. Doğuştan lider yapıları insanlar, büyüdüklerinde çevresel anlamda nitelikli alanlarda bulunmamış, iyi eğitim almamış veya duygusal zekâ açısından yeterince geliştirilmemişse ileride iyi bir lider olamayabilirler. Diğer taraftan bilim, yöneticiliğin okulu olduğunu ve yöneticilerin yetiştirilebileceğini hatta yetiştirildiğini ifade ederken, liderlik okullarının olmayışı tartışma konusudur. Bir diğer açıdan liderlik okulları olsaydı, doğuştan gelen bir liderlik yeteneğimiz olmasaydı, eğitim ile liderlik özelliği kazandırılabilir miydi? Tabii araştırma kapsamında hem Atatürk'ün hem de Washington'ın zeki olmalarının yanında dahi ve bilge kişiliklere de sahip oldukları anlaşılmıştır. Bilgelik, insan davranışı ve anlayışı ile ilgili bir niteliktir ve yaşam deneyimi az olan kişilerin de kolayca ulaşamayacağı bir sezgidir (Yavuzer, 2015). Lakin genç yaşlarına rağmen her iki lider de başarılı liderlikleri sayesinde bilge kişiler olarak adlandırılmışlardır. “Öğrenmek, yeteneği yener eğer yetenek çalışmıyorsa” öz sözü liderlik de doğuştan

gelen yetenekle eğitimle işlenmedikçe ve öğrenme geliştirilmedikçe tek başına bir anlam ifade etmediğini ortaya koymaktadır.

Her iki lider de devletçidir. Devletçilik toplumların ihtiyaçlarını karşılayan, sosyal, ekonomik ve beşeri kalkınmasına destek olan bir politik uygulamadır. Bu uygulama toplumların gerçekleri üzerine inşa edilmiştir. Atatürk daha 1922 yıllarında Devletçilik kavramını ilke olarak benimsemiş, milli ihtiyaçların gerekli olduğu durumlarda da devleti göreve davet etmiştir. “*Milletin iradesi, Devletin idaresi*” anlayışından yola çıkarak Devletçilik devlet otoritesinin ve yetkilerinin artması, genişlemesi, kamu hizmet ve faaliyetlerinin yayılması anlamına gelmektedir. Bu nedenle her iki lider de ülkelerinin kuruluşunda ve kurumsallaşmasında Devletçilik ilkesini benimsemişlerdir. Washington’ın ortak değerlerle uzlaşan Devletçilik yapısı ve ulusal bütünleşme çağrıları, bugünün Amerikasının da merkez anlayışlarından biridir.

Her iki lider de evrensel ilkelidir. Atatürk ve Washington toplumdaki her kesimi dinleyen, uzlaşmacı, gelişimci, kararlarını alırken sadece bugünü değil yarınları da göz önünde bulunduran sürdürülebilir işlere imza atan ve evrensel bakış açısına sahiptir liderlerdir. Daima gelecek nesillere göre adım atmışlardır. Örneğin Atatürk kadın erkek ayrımı, fakir zengin ayrımı asla yapmamış, her zaman refahın iyileştirilmesi için adım atmıştır. Atatürk döneminde, Meclisteki kadın milletvekili oranı ile dünya ortalamasının üstünde ve kadınlarına seçme ve seçilme hakkı tanıyan ülkeler arasında ise dünyada birincisidir (Yüceer, 2008). Washington da evrensel değerlere önem vermiş olan bir liderdir, özellikle Bağımsızlık Bildirgesi’nde Washington evrensel insan haklarının vurgulanmasını sağlamıştır. Kendisine Krallık Payesi verilmesi teklifine karşı çıkmış ve Cumhuriyet’e olan inancını Demokrasi ile pekiştirmiştir.

Her iki lider de mücadelecidirler ve görev bilinci ile yorulmak nedir bilmemişlerdir. Mücadeleci insanlar asla verilen göreve “hayır” demeyi bilmeyen insanlardır. Atatürk de Washington da halkı veya komutanları tarafından addedilen hiçbir göreve hayır demişlerdir. Barış ve istikrar için, uluslararası diplomasiyi en başarılı şekilde yönetmişler, toplumlarının refahı için gerekli kritik kararları almışlardır. Bu tip liderler çalışmaktan yorulmadıkları için, ülkelerinin ekonomik, siyasi ve toplumsal başarıları onların en büyük mutlulukları ve ödülleri olmuştur. George Washington’ın uluslararası ilişkilerdeki tarafsızlık politikası günümüz Amerikan siyasetinde hala devam etmektedir. Onurlu ve cesur Türk toplumu ise daima Atası ile birlikte mücadele vermiş, canlarını hiçe sayarak cepheden cepheye bilerek ve isteyerek şehit olmuşlardır. “*Vatan bir bütündür, parçalanamaz*”. Atatürk

tarihe “ sadece sokaklara verilecek isimle değil”, Türk Milletine şanlı tarih yazdırmayı hedeflemiş ve bunu da başarmıştır.

Her iki lider de dürüst ve güzel ahlaklıdır. Hem Atatürk hem de Washington dine ve ahlaki değerlere önem vermişlerdir. Adnan Nur Baykal’a göre: “*Ne kadar parlak ve göz alıcı olsa da bir hayal peşinde koşmaktansa, gerçek ile uğraşmayı tercih ederim. Bu gerçek hiç de parlak görünmese de. En çetin zorluklarla çevrili olsa da*” diyen Atatürk için bir gün Ankara veya İstanbul için “Atatürk” adının verilmesi uygun görülmüş ve konuyla ilgili bir kanun teklifi hazırlanmıştır. Ancak Atatürk tasarımı okur okumaz; arkadaşlarına: “*Bir adın tarihte kalması ve ağızlarda söylenmesi için, şehirlilerin temellerine sığınmak şart değildir. Tarih zorlamayı sevmeyen nazlı bir peridir. Fikirleri tercih eder ve yüceltir*” demiştir. Üstün vasıflı liderler, dürüst ve güzel ahlaklı olan liderler, bu tip şatafata önem vermezler. Hizmetlerinin tamamını halk için yaparlar ve bunun da karşılığını beklemezler.

Her iki lider de vizyonerdir ve stratejik düşünebilen liderlerdir. Olacakları önceden görüp, önlemlerini önceden ve öngörülü olarak planlamışlardır. Liderlik, sadece bir özellikte çok iyi olmak değil, bütün özelliklerin toplamında iyi olmak ve karizmasıyla bu özellikleri kendine özgü bir şekilde bütünleştirmektir (Baykal, 1999). Atatürk de Washington da aslında hem liderlik hem de yöneticilik özelliklerini üzerinde toplamış nadir isimlerdendir. Sezgisel bakış açıları, çevresini izlemesi, çok okumaları ve araştırmaya yönelik karar odaklı olmaları planlayıcı kişilik yapılarıyla sihirli liderlerden oldukları ifade edilebilir. Celal BAYAR anlatıyor: “Eskişehir’e giderken, Atatürk treni durdurmuş ve şeker fabrikasının hangi bölgeye nereye kurulacağını sormuştur. Celal Bayar şehrin dış bölgesinde bulunan ve ucuz satılan arazilerden satın almak ve fabrikayı o bölgeye yerleştirmektir. Lakin Atatürk tam tersini istemiştir; “Fabrikayı Şimendifer güzergahına kurmalıyız, çünkü halkın yoğun olarak kullandığı bu yolda gelip giderken fabrikayı görürler ve kuvve-i maneviyeleri yükselir!” demiştir. Bu bir vizyondur; Atatürk fabrikayı oraya kurdurarak halkın güvenini ve desteğini almış, yapılan hizmetleri de halkına sunmuş oluyordu (Baykal, 1999).

Her iki lider de mütevazıdır. Liderlerin yaşamları boyunca söylenen iltifatlardan çok, vefatlarının akabinde arkalarından söylenenlerin kıymeti de büyük olur. Hem Atatürk’ün hem de Washington’ın hem yaşarlarken yüzlerine hem de öldüklerinde arkalarından söylenen sıfatlar önemlidir ve bu iki lidere ortak söylenen sıfatlardan biri de onların mütevazı olduklarıdır. Alçakgönüllülük ve mütevazılık onlarla özdeşleşmiş sıfatlardır. Örneğin Cumhuriyet’in 12. yıldönümü için tören alanlarında kullanılmak üzere bazı pankartlar hazırlanıyordu. Hazırlanan pankartlarda; “*Atatürk bu*

milletin en yükseğidir, Türk Milleti asırlardan beri bağrından bir Mustafa Kemal çıkardı, Atatürk en büyüğümüzdür..” yazıyordu. Atatürk’ten de bu pankartların hazırlanması ve bastırılması için izin alınacaktı. Atatürk tüm pankartları okudu ve hepsinin üzerini çizdi. Buraya “*Atatürk bizden biridir!*” yazınız dedi. Washington da halkı tarafından çok sevilen ve saygı duyulan bir isimdi. George Washington’ın ölümünden sonra, Kongre Üyesi Henry Lee “*Amerika’nın ilk Başkanını savaşta birinci, barışta birinci ve yurttaşlarının kalplerinde birinci olan o, özel hayatının mütevazı ve kalıcı sahnelerinde eşsizdi..”* ifadelerine yer vermişti.

Her iki lider de öğreticidir. (Eğitim bilinçlidir) Kendi bilgilerini paylaşmayan her şeyi sadece ben bileyim ve öğreneyim diyen lider olur mu? Olmaz elbette. Her lider öncelikle kendisini, sonra çevresindeki vatandaşlarını, askerlerini, komutanlarını, yöneticilerini eğitmeli ve bilgilerini ekipleriyle paylaşıp öğretici olmalıdır. Bahçe Mimarı Mevlut Baysal Çankaya Köşkü’nde köşkün bahçesini yaparken yaşadığı bir olayı anlatıyor; “Bir gün Atatürk, yaveri ve ben bahçede dolaşıyorduk. Çok ihtiyar ve geniş bir ağacın Atatürk’ün geçeceği yolu kapattığını gördük. Ağacın bir yanı dik bir sırt, diğer yanı suyu çekmiş bir havuzdu. Ata havuz tarafındaki kısma yaslanarak karşı tarafa geçti. Derhal atıldım “Emrederseniz derhal keselim Paşam” dedim. Paşa biran yüzüme baktı ve sonra: “Yahu dedi. Sen hayatında böyle bir ağaç yetiştirdin mi ki keseceksin!”. Atatürk böyle “Çevre Bilinçli” bir liderdi; kızmadan, eleştirmeden sadece doğru olana işaret ediyordu. Bu anekdottan Atatürk’ün ne denli çevre bilinçli bir lider olduğunu da anlıyor ve çevresindekilere de bu bilinci aşıladığını görüyoruz. Atatürk eğitime önem veren, cehalete düşman biriydi (Ortaylı, 2018:427).

Her iki lider de esprilidir. Güzel espri yapabilmek aklını kullanabilen zeki insanlara has bir özelliktir ve her iki lider de esprileri ile karşı tarafa tam olarak arzu ve isteklerini, karşı tarafın yapması gerekenleri espri ile anlatabilmişlerdir. Atatürk dostlarına takılmayı seven, başından geçen bazı serüvenleri biraz da çeşitlendirerek anlatmaktan keyif alan bir liderdi (Uzun, 2009). Washington da esprili ve nüktedan bir kişilikti, hatta bu kişilik yapısı ülkesinin askeri bir kriz anında işe yaramıştı. 1783 yıllarında Newburgh Komplosu olarak bilinen ordunun ayaklanmaya başladığı bir süreçte Washington “Ülkeme hizmet ederken hem gri saçlı hem de neredeyse kör oldum” diyerek ordusunun geri adım atmasını sağlamıştır. Tarih bazen tatlı bir dilin, bazen içten duygu ve davranışların ve bazen de böyle samimi bir esprinin ayaklanmaları dahi durdurabilecek güçte olduğunu kanıtlamıştır.

Sonuç olarak her iki lider de olağanüstüdür. Her iki lider ile ilgili çıkarılabilecek çokça özellik tespit edilebilir, ancak yapılan araştırma

sonucunda anlaşılmaktadır ki; güzel ahlaklı ve doğru-dürüst kişiler, cesur olanlar, zeki olanlar, yükseldikçe daha mütevazı davrananlar, geleceği görebilen iyi analiz yapabilenler, çevresine rol model olabilen, eğitici-öğretici niteliğe sahip olanlar ve en önemlisi de mücadeleci ruha sahip olanlar iyi birer liderdirler. Sözlerine güven duyulan, arkalarından sorgusuzca ilerlenen liderler olağanüstü liderlerdir. Adaletin baş savunucusu, liyakat sahibi, açık, mütevazı, vatansever, disiplinli, çalışkan ve hesapverebilir liderler daima halklarının kalplerinde birer kahraman olarak yaşamaya devam edeceklerdir. Washington'ın Veda Konuşması yaptıktan sonra görevinden kendi isteğiyle ayrılıp, yaşadığı bölgeye çiftçiliğe geri dönmesi de onurlu bir yaklaşımdır. Halkın sizi takdir edebilmesi için ulusunuza, vatandaşlarınıza, değerlerinize sahip çıkmalısınız. Yüz (100) yılda bir gelen üstün liderlerin kişisel, yönetsel ve davranışsal özellikleri, yeni nesil liderlerin yolunu aydınlatan bir ışık bir ses olmalıdır.

Tablo 3. Mustafa Kemal Atatürk'ün ve George Washington'ın Kurtuluş, Kuruluş ve Kurumsallaştırma Mücadelelerindeki Liderlik Özellikleri

DÖNEMLER	KRİTERLER	M.K. ATATÜRK	G. WASHINGTON
Kurtuluş Mücadelesinde Liderlik Özellikleri	Cesur ve inançlı olmak	✓	✓
	Topluma ilham kaynağı olmak	✓	✓
	Fikirlerini açık ve anlaşılır ifade edebilmek	✓	✓
	Görev bilinçli ve göreve hazır olmak	✓	✓
	Yöntemli olmak	✓	✓
Kuruluş Mücadelesinde Liderlik Özellikleri	Halkın desteğini tam almak	✓	✓
	Kararlı olmak	✓	✓
	Durmadan yola devam edebilmek ve yorulmamak	✓	✓
	Karar verici ve sorun çözücü olmak	✓	✓
	Şeffaf ve hesapverebilir olmak	✓	✓

Kurumsallaşma Mücadelesinde Liderlik Özellikleri	Öngörü sahibi olmak	✓	✓
	Politikalar belirlemek	✓	✓
	Stratejik kararlar alabilmek	✓	✓
	Hukuka uygun hareket etmek	✓	✓
	Gelişime ve değişime açık olmak	✓	✓

6. Sonuç ve Öneriler

Ülkelerinin kurtuluş, kuruluş ve kurumsallaşmasında önemli adımlar atarak, milletlerinin kalplerinde önemli yer tutmuş olan liderleri tanımak, o ülkenin kuruluşundan modernleşme sürecine kadar olan çabayı anlamak anlamına gelir. Tarih bilmek önemlidir. Bilim insanlarına göre tarihi önemsemeyen veya öğrenme çabalamayan insanlar, attıkları her adımda tarihe dayalı bilgilerle hareket etmek zorunda kalırlar. Bu nedenle özellikle üst kademe kamu yöneticilerinin bazı önemli liderleri, yaşamışlıklarını ve mücadelelerini iyi anlamak zorundadırlar. Liderler her zaman ülkelerinin dönüm noktalarında rol oynamış isimlerdir. Atatürk ve Washington da ülkelerinin tarihlerinde önemli dönüm noktalarına imza atmış ve halklarına rol model olmuş liderlerdir. Böyle önemli liderleri araştırmak, bizlere tarihsel bilinç kazandırırken, aynı zamanda tarihi olayları ve yaşanan zorlu süreçleri de doğru bir şekilde anlamamızı sağlar. Bu içerikteki bir bilimsel araştırmayı okumak, okuyanı bireysel olarak geliştirirken, toplumsal olarak da bilinçlenmemize yardımcı olmaktadır. Liderlik ve yöneticilik becerileri, onların stratejik kararları nasıl aldıklarını, kişisel, davranışsal ve yönetsel olarak nasıl hareket ettiklerini anlayarak öğretilmektedir. Rol model liderler, üst kademe kamu yöneticilerine ilham verirler ve onları cesaretlendirir. Toplumsal değişimi cesurca atılan adımlarla başaran liderler, yöneticilerin yönetsel motivasyonlarını geliştirir.

Atatürk ve Washington gibi önemli liderleri okumak, onların yaşam öykülerini bilmek, kişisel ahlak düzeylerini görmek, doğru ve dürüst tutumlarını anlamak, mücadelelerindeki sorun çözme ve karar süreçlerini araştırmak özellikle günümüz ve gelecek üst kademe kamu yöneticileri açısından bir başucu rehber özelliğindedir. Her iki lider de ülkelerinin kurtuluşlarından, kuruluşlarına ve kurumsallaşmalarından bugünlere dek halkları tarafından örnek görülen, ülkelerinde adeta ileriye ve medeniyeti işaret eden pusula niteliğindedirler. Yusuf Has Hacib'e göre; "*İnsanlara faydalı ol, faydasız kimse*

diriler arasında bir ölüdür. Başkalarına faydalı olan insan, insanların başıdır.” demiştir (Has Hacıp, 2008:685-687). Hem Atatürk hem Washington insanlara insanoğluna faydası olmuş önemli liderlerdir. Mustafa Kemal Atatürk, emperyalist devletlerce yıkılmış Osmanlı'nın hayatta kalabilmiş damarlarından “Kurtuluş Savaşı” sonunda yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni kurmuş ve bu devletin kurumsallaşmasında ve modernleşmesinde önemli roller üstlenmiştir. George Washington ise sömürge ve çok mozaikli toplumlara liderlik yaparak bağımsızlık savaşını kazanmış ve daha sonra da eyaletleri bir araya getirerek, Bağımsızlık Bildirgesi'ni anayasallaştırarak federal bir devlet yapısı oluşturmuş ve Amerika'nın gelişmesinde önemli roller oynamıştır. Mustafa Kemal Atatürk ve George Washington hem ülkelerinin bağımsızlığını kazanmalarında lider hem devlet kuruluşunda önder, hem de devlet kurulduktan sonra kurumsallaşmasında yönetici olmuşlardır.

Yapılan araştırma sonucunda Atatürk ve Washington'ın da liderlik özellikleri gözönünde bulundurularak günümüz ve gelecek üst kademe kamu yöneticilerine öneriler şunlardır:

- ✓ Analitik ve kavramsal düşünebilen olunuz,
- ✓ Akla, bilime ve eğitime önem veriniz,
- ✓ Cesur ve kararlı olunuz,
- ✓ Çalışkan ve disiplinli olunuz,
- ✓ Çözüm odaklı olunuz,
- ✓ Eğitim bilinçli olunuz,
- ✓ Devletçi ve adaletli olunuz,
- ✓ Doğru, dürüst ve ahlaklı olunuz,
- ✓ Doğru, hızlı ve stratejik kararlar veren olunuz,
- ✓ Görev bilinçli ve fedakâr olunuz,
- ✓ Güvenilir ve inançlı olunuz,
- ✓ İletişime ve eleştirilere açık olunuz,
- ✓ İnsan ve kamusal hizmet odaklı olunuz,
- ✓ İşbirlikli ve destekleyici olunuz,
- ✓ Mükemmeliyetçi ve müteşebbis olunuz,
- ✓ Mütevazı ve kibirden uzak kendini bilen olunuz,
- ✓ Sevilen ve örnek görülen (rol model) olunuz,

- ✓ Vizyoner ve stratejik olunuz,
- ✓ Sezgisel düşünebilen olunuz,
- ✓ Yeniliklere ve gelişime açık olunuz.

Araştırmaya “*Liderlik doğuştan gelen bir yetenek midir yoksa eğitimle kazandırılan bir beceri midir?*” sorusuyla başlanmış ve konuyla ilgili alanyazın literatür taraması yapılmıştır. Atatürk ve Washington örneklerinde de görüldüğü gibi her iki lider de doğuştan gelen bir karizmaya sahiptir ve çevresindeki kişileri kolaylıkla ikna edebilmişlerdir. Ancak, ilerleyen süreçte hem Atatürk’ün hem de Washington’ın aldıkları eğitim ile liderlik becerileri gelişmiştir. Örneğin Atatürk’ün çok fazla not alarak kitap okuması, yazması, dayısının çiftliğinde iş odaklı büyümesi, başarılı öğretmenlerden eğitim alması, iyi okullarda okuması, çevresinde daima sözlerini dinletebilmesi, zeki olması gibi etkenlerle Atatürk dünyanın yüz yılda bir ortaya çıkan en başarılı liderlerinden biri olarak tarihte yerini almıştır. Washington ise zengin bir ailede yetişmiş, iyi okumuş, çiftlik işlerinde yönetimi ve liderliği öğrenmiş, genç yaşta haritacılık ve arazi ölçümlerine ilgi duymuş, bazen küçük bazen büyük hesaplamalarla stratejiyi öğrenmiş, kendisini özellikle analitik düşünmede geliştirmiş, hayatı boyunca daima disiplinli çalışmış hem askerleri hem de halkı tarafından örnek alınmış, sözü dinlenmiş, takdir edilmiş, kendisini hizmetkar ve fedakar olarak tanımlayan, sabrın ve azmin temsilcisi, dünyanın en saygın liderlerinden biri olmuştur. Tüm bu nedenlerden dolayı liderlik hem doğuştan gelen bir yetenek hem de eğitimle geliştirilen bir beceridir.

Devlet kurallar ve kararlarla yönetilir. Bu yönetim geleneklerle oluşturulur. Yönetimi oluşturmak bir liderlik, yürütmek ise yöneticiler vasıtasıyla gerçekleşir. Günümüz ve gelecek üst kademe kamu yöneticileri meslek yaşamlarında başarılı birer lider olmak istiyorlarsa, yaşamlarını topluma ve toplumun kamusal alanlarına hizmet etmekle geçirmelidirler. Kriz dönemlerinde doğru olanı yapma cesaretini göstermelidirler ve tek başlarına değil takım arkadaşları ile birlikte başarmalıdır. Daima doğru, dürüst ve güzel ahlaklı olmalıdırlar. Bir yandan kendilerini geliştirirken bir yandan da ekip arkadaşlarını yetiştirmelidirler.

Liderlik özellikleriyle doğulabilir ancak “dünya lideri” olabilmek ve tarihe imza atabilmek için, nitelikli eğitimlerden geçmek, okumak, öğrenmek, kendini sürekli geliştirmek, güvenilir ve saygın olmak, kişisel, yönetsel ve davranışsal açılarından da donanımlı olabilmeyi gerekir.

Tarihsel olguları ve kişileri incelerken “hayran veya düşman olmadan” objektif kriterlere göre zaman ve mekan değişkenlerini dikkate alarak

yorumlamak bilimsel bir bakış açısidir ve bu araştırmada bu anlayış izlenmiştir.

Genç araştırmacılara “araştırma konu önerileri şunlardır:

- Dünya milletlerinin kurtuluş, kuruluş ve kurumsallaşmasında önemli rol oynamış diğer liderlerin araştırılması,
- Türk yönetim tarihinde önemli roller üstlenmiş Defterdar Sarı Mehmet Paşa, Koçi Bey, Keçecizade Fuat Paşa, Mithat Paşa, Halil Rifat Paşa vd. araştırılması,
- ABD (USA) Federal Devlet Yapısı ve Anayasası'nın araştırılması,
- “İşi ehline vermedikçe kıyameti bekleyiniz” hadisi gibi “yönetimde önsözler” araştırması,
- Geleceğin liderleri ve yöneticilerinde olması gereken özelliklerin araştırılması.

Kaynakça

- Akbay, M. (1950). Amerika Birleşik Devletlerinin Anayasa Tarihi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(1), C:7, S:1-2, s.446-493.
- Aktan, C. C. (2011). Organizasyonlarda Değişim Yönetimi: Değişim Mühendisliği. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(1), 67-78.
- Armitage, D. (2007). *The Declaration of Independence: A global history*. Harvard University Press.
- Bailyn, B. (1992). *The ideological origins of the American Revolution*. Harvard University Press.
- Baykal, A. N. (1999). *Mustafa Kemal Atatürk'ün Liderlik Sırları*. Hümanist Kitap: İstanbul.
- Baykal, A. N. (2019). *Mustafa Kemal Atatürk'ün Liderlik Sırları*. Hümanist Kitap. 27. Baskı. ISBN: 978-605-9905-29-9.
- Becker, C. L. (1942). *The Declaration of Independence: A study in the history of political ideas*. Harcourt, Brace and Company.
- Birecikli, İ. B. (2011). Amerika'nın Kuruluşu ve ABD-Avrupa ilişkileri (1776-1876). *ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı*, 81-103.
- Boller, P. F. (1954). Washington and Civilian Supremacy. *Southwest Review*, 39(1), 9-23.
- Breen, T. H. (2010). *American insurgents, American patriots: The revolution of the people*. Hill and Wang. Brief biography of Jefferson. Thomas Jefferson Foundation. Monticello. <https://www.monticello.org/thomas-j>
- Can, H. (2001). *Yönetim Bilimi ve Tarihçesi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Clark, H. (1996). *All Cloudless Glory: The Life of George Washington: Making a Nation* (Vol. 2). Regnery Publishing.
- Cooper, R. K., ve Sawaf, A. (2003). *Liderlikte Duygusal Zekâ, Sistem Yayıncılık*, 1. Baskı, Ankara. ISBN: 975-322-134-7.
- Çapan, Ö. G. F. (2011). Mehmet Âkif Ersoy'da birlik ve beraberlik fikri. *Kİ-TABI*, 99.
- Çetin, M. ve Kırıl, B. (2023). Yönetici ve Öğretmen Perspektifinden Eğitim Örgütlerindeki Mesleki Hırs. *Trakya Eğitim Dergisi*, 13(3), 1689-1707.
- Çetin, N. G. ve Beceren, E. (2007). *Lider Kişilik: Gandhi*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (5), 111-132.
- Döşkaya, F. Ç. (2024). Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nin Arka Planı ve Analizi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 11(6), 4727-4745.
- Duman, M. Ç. (2020). Yöneticilerin İnsan İlişkileri Becerisi Üzerine Bir İnceleme. *Malatya Turgut Özal Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1(2), 23-45.

- Ellis, J. J. (2001). *Founding brothers: The revolutionary generation*. Vintage Books.
- Erdemir, Y. D. D. E., ve Koç, A. G. D. U. (2009). Bilgiyi Yönetmek Mümkün Mü? Eleştirel Yönetim Çalışmaları Çerçevesinde Bilgi Yönetim. Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, 4(2), 155-166.
- Erkul, H. (2012). *Eğitimden Kamu Yönetimine*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Ferling, J. (2003). *A leap in the dark: The struggle to create the American Republic*. Oxford University Press.
- Fowler Jr, W. M. (2011). *American crisis: George Washington and the dangerous two years after Yorktown, 1781-1783*. Bloomsbury Publishing USA.
- Haggard, R. F. (2002). The Nicola affair: Lewis Nicola, George Washington, and American military discontent during the revolutionary war. *Proceedings of the American Philosophical Society*, 146(2), 139-169.
- Has Hacib, Y. (2008). Kutadgu Bilig. (çev. R. R. Arat). S:685-687, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Hogan, R. ve Hogan, J. (2009). High Potential Candidate Assessment Report. Tulsa: Hogan A.S. *İstanbul: Kaknüs Yayınları* 231.
- https://en.wikipedia.org/wiki/Newburgh_letter
- https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0kinci_K%C4%B1ta_Kongresi
- <https://yazikusagi.com/birinci-kita-kongresi/>
- Karal, E. Z. (Ed.). (1969). *Atatürk'ten Düşünceler*. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Kavrakoğlu, İ. (1998), *Toplam Kalite Yönetimi*, Kalder Yayınları, İstanbul.
- Kingır, S. ve Şahin, M., (2005). *Örgütsel Davranış Boyutlarından Seçmeler İçinde: Yönetici ve Liderlik*, (Editör: Mehmet Tikici), Ankara: Nobel Yayın.
- Linck, A. J. (2019). *With A Luck: The Role Of Luck in The Relationship Between Ambition and Career Success* (Unpublished Doctoral Dissertation). Monash University, Australia.
- Machiavelli, N. (1997), *Prens (Hükümdar)*, Alkım Yayınevi, Ankara.
- Maier, P. (1997). *American scripture: Making the Declaration of Independence*. Vintage Books.
- McGurty, M. S. (2023). *George Washington Versus the Continental Army: Show-down at the New Windsor Cantonment, 1782-1783*. McFarland.
- Meacham, J. (2012). *Thomas Jefferson: The art of power*. Random House.
- Ortaylı, İ. (2018). *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*. ISBN: 978-975-2430-29-7. Kronik Kitap, İstanbul.
- Özbalcı, M. (1987). *Batılılaşma Gayretlerimiz ve Mehmet Akif Ersoy*. Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty, 2(1), 190-221.
- Özdemir, D. ve Fakültesi, A. V. U. E. (2017). *Siyaset Sosyolojisi*.

- Paine, T. (1776). Common sense. <https://loveman.sdsu.edu/docs/1776ThomasPaine.pdf>
- Puccio, G. J. ; Murdock, M.C. ; Mance, M. (2007). Creative Leadership: Skills That Rakove, J. N. (1996). Original meanings: Politics and ideas in the making of the Constitution. Knopf.
- Ramazanoğlu, F. ve Bahçeci, B. (2006). Örgütlerde Vizyon ve Misyon Kavramı. Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi, 5(1), 52-56.
- Sarıнай, Y. ve Türkiye Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (2003). *Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk, 1916-1922*. Ankara.
- Skeen, C. E., ve Kohn, R. H. (1974). The Newburgh conspiracy reconsidered. *The William and Mary Quarterly: A Magazine of Early American History*, 273-298.
- Spalding, M. (1996). George Washington's farewell address. *Wilson Quarterly*, 20, 65-71.
- Sparks, J. (2024). The Life Of George Washington. Bod-Books On Demand.
- Tekin, S. (2010). Sihirli Liderler. 2. Baskı. Kumsaati Yayınları. ISBN:978-605-392-041-0.
- Uslu, Y. D. (2011). Örgütlerde Yönetmel Etkinliğe Ulaşmada Yeni Bir Yaklaşım: Yaratıcı Liderlik. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 11(22), 419-444.
- Usta, A. (2012). Sorunsaldan Sonuçlara Bilimsel Araştırma Süreci: Bir Araştırma Raporu Modeli Örneği. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 3(5), 135-161.
- Uzun, H. (2009). Çeşitli Yönleriyle Atatürk. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(2), 1226-1249.
- Washington, G. (1796). Farewell address. *September*, 17(1796), 173.
- Whitney, G. (2007). George Washington, the greatest man.
- Yavuzer, H. (2015). Üçüncü bahar: Yaşlılık, bilgelik ve ölüm. *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Platformu*, 36, 6-9.
- Yelboğa, A. (2006). Kişilik Özellikleri ve İş Performansı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.
- Yüceer, S. (2008). Demokrasi yolunda önemli bir aşama: Türk kadınına siyasal haklarının tanınması. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(14), 131-151.
- Zagarri, R. (2007). *Revolutionary backlash: Women and politics in the early American Republic*. University of Pennsylvania Press.
- Zinn, H. ve Özer, S. S. (2005). *Amerika Birleşik Devletleri Halklarının Tarihi: 1492'den Günümüze*. İmge Kitabevi.

Dijital Teknolojilerin Muhasebe Mesleğine Yansımaları ve Uzmanlaşma Trendleri

Aysel Güney¹

Özet

Teknolojinin hızlı gelişimi, muhasebe süreçlerini daha verimli, doğru ve hızlı hale getirerek önemli değişiklikler yaratmıştır. Bu dönüşüm, muhasebe mesleğinin geleceğini şekillendirirken, muhasebe meslek mensuplarının dijital beceriler geliştirmelerini gerekli hale getirmiştir. Meslek mensupları, otomasyon, yapay zeka, veri analitiği ve bulut tabanlı yazılımlar gibi dijital araçları kullanarak daha verimli ve güvenilir hizmetler sunabilmektedirler

Bu çalışmanın amacı, dijital dönüşümün muhasebe mesleği üzerindeki etkilerini incelemek ve meslekte uzmanlaşmanın gerekliliğini vurgulamaktır. Model olarak, dijital araçların muhasebe süreçlerine entegrasyonu ve bunun meslek uygulamalarına yansımaları ele alınmıştır. Hipotez olarak, dijital dönüşümün muhasebe süreçlerini daha verimli hale getirdiği ve mesleki uzmanlaşmanın, gelecekteki muhasebeciler için bir zorunluluk olduğu öne sürülmektedir. Dijitalleşme ile muhasebecilerin yeni teknolojilere uyum sağlamaları, veri güvenliği ve analiz yetkinliklerini geliştirmeleri beklenmektedir.

GİRİŞ

Teknolojinin hızla gelişmesiyle birlikte iş süreçlerinin, iş yapış şekillerinin ve toplumsal etkileşimlerin dijital teknolojilerle şekillendiği dönüşüm süreci Dijital dönüşüm olarak tanımlanmaktadır. Bu dönüşüm, işletmelerin verimliliklerini artırmalarını, yeni iş modelleri oluşturabilmelerini ve rekabet avantajı elde etmelerini sağlar. Muhasebe mesleği de dijital dönüşümden önemli ölçüde etkilenmektedir. Dijital dönüşümün etkisi yalnızca teknolojiyle sınırlı kalmaz; iş gücü, yönetim yaklaşımları, müşteri ilişkileri ve pazarlama stratejileri gibi pek çok alanda değişim yaratır (Rossi ve diğerleri, 2020)

1 Doç. Dr. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Muhasebe ve Finans Yönetimi Bölümü, aysel.guney@bilecik.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7017-8435

Verilerin dijital ortamda toplanması, analiz edilmesi ve raporlanması muhasebe uygulamalarındaki süreci kolaylaştırmaktadır. Geleneksel muhasebe yöntemleri yerine bulut tabanlı sistemler, yapay zekâ, otomasyon araçları ve büyük veri analizleri gibi dijital çözümler, muhasebecilerin iş süreçlerini daha verimli şekilde yönetmelerine olanak tanımaktadır. Dijital dönüşüm, muhasebe mesleğinin sadece sayısal verilerin kaydedilmesi ve raporlanmasından çok daha fazlasını ifade etmesine olanak sağlamaktadır (Dong, 2023). Dijital dönüşüm, muhasebecilerin mesleki yetkinliklerini güncellemelerini ve yeni teknolojileri etkin bir şekilde öğrenmelerini ve kullanmalarını zorunlu kılarken inovasyon yaratmalarını gerektirmektedir.

Dijital dönüşüm çalışmaları 20-25 yıl öncesine dayanmakta ve Endüstri4.0 içinde de yer almaktadır (Weking vd. 2020). Dijital dönüşümün tanımı ve boyutlarını açıklamak amacıyla 2016-2021 yılları arasında sistematik ve niteliksel çalışmalar bulunmaktadır (Henriette vd., 2016; Reis vd., 2018, Verhoef vd. 2021; Zhu vd. 2021). 2000-2009 yılları arasında dijital dönüşüm ile ilgili yapılan çalışmalarda çeşitli bibliyometrik ve görsel analiz yöntemleri yer almaktadır (Vial,2009). Ayrıca dijitalizasyon, dijital dönüşüm kavramlarına yönelik yapılan çalışmalarda bu kavramlar arası farklarda ortaya konmuş ve “sayısallaşma, dijitalleşme ve dijital dönüşüm” kavramlarını açıklamıştır (Verhoef vd. 2021). İşletmelerin dijital çalışma ortamına dönüşmesi ve çalışanların performanslarını artırmaları için sosyal medya platformlarından ne ölçüde yararlandıklarını ile ilgili çalışmalarda literatürde yer almaktadır (Dittes ve Smolnik, 2019). Dijital dönüşüm yönetiminin en iyi uygulamaları ile alandaki araştırma bulgularını sentezleyen kapsamlı bir literatür taraması2020 yılında yapılmıştır (Nasiri vd. 2020). Dijital dönüşümün kurumsal performansı artırmadaki etkisi de yapılan çalışmalarda ölçülmüştür (Peng ve Tao 2022). Dijital dönüşümün ekonomi ve toplum üzerindeki önemini vurgulamayan çalışmalarda dikkat çekmektedir(Sezen ve Şenaras,2022).Dijital dönüşümünü etkileyen faktörlerin ve bunların performansla ilişkisinin anlaşılmasına yönelik yapılan çalışmalarda litaratürde kabul görmüştür (Teng vd.2022 ve Rupeika Apoga vd.2022).

1. DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜN TANIMI VE MUHASEBE MESLEĞİNE YÖNELİK ÖNEMİ

Dijitalleşme ve dijital dönüşüm kavram ve teknolojilerinin benimsenmesi, kullanımının yaygınlaşması işletmelerdeki tüm alanlarla birlikte muhasebe alanını da etkilemiştir (Plekhanov vd. 2022). İşletmeler açısından rekabet gücünü korumak için dijital dönüşüm süreçleri önem taşımaktadır (Feliciano-Cestero vd. 2023).Dijital dönüşüm kavramının gelişmesiyle geleneksel yöntemlerin yerini dijital süreçlerin alması muhasebede değişikliklere yol

açmış ve yeni iş modellerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Hanelt vd. 2020).

Teknolojinin hızlı gelişimi, muhasebe süreçlerini daha verimli, hızlı ve güvenilir hale getirmiştir. Özellikle bulut tabanlı yazılımlar, yapay zeka ve otomasyon araçları, muhasebe işlemlerinin daha doğru, hızlı yapılmasını sağlayarak manuel hata riskini azaltmaktadır. Bu dönüşüm, muhasebe meslek mensuplarının veri girişi yapmak yerine stratejik analiz ve karar desteği sağlama gibi daha katma değerli görevlere odaklanmalarını mümkün kılmaktadır.

Muhasebe verilerinin dijital ortamda depolanması, verilerin güvenliğini erişilebilirliğini kolaylaştırırken bazı riskleri de beraberinde getirmektedir. Ayrıca, dijital araçlar sayesinde muhasebe uzmanları, verileri anında analiz edebilme, finansal raporları hızlı bir şekilde oluşturabilme ve daha doğru tahminlerde bulunabilme yeteneğine de kavuşabileceklerdir.

Dijitalleşme ile birlikte, muhasebe mesleği daha fazla uzmanlaşmayı gerektiren bir hale gelmiştir. Dijitalleşme muhasebede Nesnelerin interneti, Bulut teknolojiler, Blockchain teknolojileri, veri analitiği, yapay zeka, E-muhasebe Fintec teknolojileri gibi yenilikçi alanlarda bilgi sahibi olmak, gerekli hale gelirken bu dönüşüm, mesleğin daha dinamik ve stratejik bir boyut kazanmasını sağlamış ve muhasebe meslek mensuplarına yeni uzmanlık alanları açmıştır.

2. DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜN TEMEL BİLEŞENLERİ

Otomasyon, teknolojinin sağladığı imkanlarla insanların yerine makinelerin ya da yazılımların belirli işlemleri gerçekleştirme sürecidir. Otomasyon büyük ölçekli endüstri sistemlerinin istenen ve planlanan biçimde çalışmasını ve gerçek zamanda gözlenmesini sağlayan tüm bilgi ve teknolojileri içerir. Günümüzde birçok sektörde, özellikle üretim, lojistik, sağlık ve muhasebe gibi alanlarda otomasyon sistemleri kullanılmaktadır. Bu sistemler, verimliliği artırarak iş süreçlerini hızlandırır, hata oranlarını düşürür ve maliyetleri azaltır. Otomasyonun en önemli faydalarından biri, insanların tekrar eden, zaman alıcı ve yorucu işleri makinelerle devrederek daha yaratıcı ve değerli işlere odaklanmalarını sağlamasıdır. Ayrıca, veri toplama ve analiz süreçleri de otomasyonla daha etkin hale gelir. Bu da işletmelere karar alma süreçlerinde büyük avantajlar sunar.

Otomasyon, muhasebe mesleğinde verimliliği artırmak için kritik bir bileşen haline gelmiştir. Geleneksel muhasebe işlemleri, büyük oranda manuel hesaplamalar ve veri girişi gerektiriyor iken otomatik muhasebe yazılımları ve araçları (örneğin, Xero, QuickBooks veya SAP) bu işlemleri hızlandırmıştır.

Teorik olarak, otomasyonun muhasebe mesleğine etkisi, zaman ve maliyet tasarrufu sağlamakla kalmayıp insan hatalarını da minimize ederek ve doğruluk sağlamaktadır. Ancak, bu dönüşüm aynı zamanda muhasebecilerin rolünü yeniden tanımlamakta otomasyon sayesinde meslek mensupları daha fazla veri analizine ve stratejik kararlar almaya odaklanabilmektedir.

Dijital dönüşümün önemli kısmı “dijital” olması değil, “dönüşüm” içermesidir. Dijital dönüşümün beş temel bileşeni bulunmaktadır. Bunlar; İnsan, veri, yorum, eylem ve sonuçtur. Bu bileşenler teknoloji, veri bilimi, süreç ve yeni iş yapma yollarını oluşturmaktadır (<https://hbr.org/2021>).

3. MUHASEBE MESLEĞİNDE DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜN ETKİLERİ

Günümüzde kullanılan teknolojiler ve makineler çevrimiçi, etkileşimli, güvenilir, hızlı kolay erişilebilir, öğrenilebilir ortamlara dönüşmüştür (Erdoğan 2017). “Dijital Dönüşüm” bu alanların kullanılması ile oluşturulan yeni iş modelleri süreçleri olarak bilinmektedir (Warner ve Wäger 2019). Bilgisayarın icadı ile başlayan bu teknoloji gelişmesini devam ederek “Muhasebe Bilgi Sistemi” adı altında muhasebe meslek mensupları üzerinde önemli etkiler yaratmıştır (Tektüfekçi 2012).

Dijital anlamda ortaya çıkan bu gelişmeler ve değişimler verilerin toplanma, arşivlenme, işleme ve dağıtım yöntemlerinde de değişiklikler yaratmıştır (Karakaya 1994: 52). Meydana gelen bu teknolojik değişimler muhasebeyi ve muhasebe meslek mensuplarını da yakından etkilemiştir (Damasiotis vd. 2015) Bu değişikliklerle muhasebe açısından geleneksel işlemleri hızlı, çevre dostu, kaynak ve maliyet tasarrufu sağlayan verimliliği yüksek planlamadan üretim takibine bunların kayıt altına alınmasını sağlayan dijital akışlara dönüştürmüştür (Lazarova 2019; Schneck 2015).

Dijital teknolojilerin muhasebeye entegrasyonu ile muhasebeciler tarafında yerine getirilen işlemlerin çoğu ileri teknoloji araçları tarafından yapılmaya başlanmıştır (Caverleca vd. 2007). Bu değişim süreci beraberinde organizasyonlarda muhasebecilerin rollerini de değiştirmiştir (Knudsen, 2020: 2). “Dijital dönüşüm” ile iş piyasaları, yeni uzmanlık alanları, yönetim anlayışında değişiklikler, sistem tasarlama ve geliştirme, insan kaynağındaki talep değişiklikleri gibi pek çok alanda yenilikler meydana gelmiştir (Karlsson, Hersinger, Kurkkio 2019). İş hayatında ortaya çıkan bu değişimler muhasebe ve muhasebe mesleğinde de geleneksel yöntemlerin dışına çıkılarak yeni bilgi edinme, kullanma, entegrasyon güncellemelerini gerekli kılmıştır (Yaşar 2019). Bu dönüşüm etki ile muhasebe çalışanları “kayıt tutucu”, “bilgi üreticisi”, bilgi çalışanı gibi üstlendikleri görevlerin yerine “stratejik kararlar”

alabilen danışmanlık yapabilen üst yönetici pozisyonuna geçmişlerdir (Marr, 2018, Yaşar 2019, Bahador ve Haider, 2012).

4. DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜ OLUŞTURAN TEKNOLOJİLER

Dijital dönüşümü sağlayan teknolojileri aşağıdaki gibi açıklayabiliriz:

Nesnelerin interneti: Nesnelerin interneti, dijital dönüşümü gerçekleştiren aktörlerden biridir. Sahip olduğu teknolojik imkanlarla yönetimlere daha etkin, etkili ve verimli hizmeti sunma avantajı sağlamaktadır (Castro vd., 2016). İnternet üzerinden her türlü nesnenin diğer nesnelerle iletişim kurabilmesi anlamına da gelmektedir. Nİ teknik açıdan cihazların, ağların, bilgi işlem altyapısının kullanılarak yazılımların entegre edildiği sistematik bir yaklaşımdır (Bıçakçı, 2019). Bu teknoloji finansal olan ve olmayan veriler arasında bağ kurma kapasitesini genişletirken otomasyonu da sağlamaktadır (Özçelik, 2022: 42). Muhasebede bilgi üretimi, bu bilgiyi ilgili kullanıcılara sunma, bilgilerinin doğru, zamanında ve güvenilir bir şekilde sunulması önemli bir özelliktir. Muhasebe verilerinin güncel kalması, depolanan bilgilerin güncelliği koruması da bilgi kullanıcıları açısından önemlidir (Erturan ve Ergin, 2024: 214).

Bulut bilişim: Bilgisayarlar ve diğer cihazlar için, istendiği zaman kullanılabilen ve kullanıcılar arasında paylaşılan bilgisayar kaynakları sağlayan, internet tabanlı bilişim hizmetlerinin genel adıdır. Bulut bilişim bu yönüyle bir ürün değil, hizmettir (Wikipedia,2025). Bulut bilişimin amacı, dağıtılmış bir ortamda yüksek güvenilirlik, ölçeklenebilirlik ve kullanılabilirliğe sahip bilgi işlem hizmetlerini kullanıcılara sağlamaktır (Xu, 2012). Günümüzün bulut tabanlı muhasebe modeli, internet erişimi aracılığıyla, herhangi bir yazılım yükleme veya altyapıya ihtiyaç duymadan esnek ve erişilebilir bir çözüm sunar iken bu modelde veriler bulutta güvenli şekilde depolanmakta ve işlenmekte, böylece işletmelerin finansal verilerine her yerden erişim imkânı sağlanmaktadır (Dimitriu ve Matei, 2014). Bulut muhasebe; otomatik muhasebe notları oluşturma, periyodik finansal tablolar hazırlama ve çeşitli raporlama standartlarına uygun finansal raporlar sunma gibi işlemleri gerçekleştirerek muhasebe iş yükünü hafifletmektedir (Zhang ve Gu, 2021: 140).

Blok zincir: “Blok ve zincir” kelimelerinin birleşmesinden oluşan kavram Blockchain olarak bilinmektedir. “Blok” yapılan toplu işlemleri, “zincir” ise kriptografik şekilde bağlanmış blokları ifade etmektedir. Onaylanan işlemler sonucunda oluşturulan blok, zaman damgası alınarak önceki bloğa eklenmektedir (Maslova, 2018). Teknik olarak Blockchaini, “dağıtık veri tabanı, merkezi olmayan uzlaşma mekanizması ve kriptografik

algoritmaların birleşimi” biçiminde tanımlamak da mümkündür (Tanrıverdi vd., 2019). Verilerin dijital ortamda şifrelenerek kaydedildiği bir tür kayıt defteri ya da kayıt listesi olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir deyişle her türlü veriyi saklayan dağıtılmış bir dijital defterdir. Dijital defter, genellikle bireysel veri “bloklarından” oluşan bir “zincir” şeklinde çalışmaktadır. Ağa düzenli olarak yeni veriler eklendikçe, yeni bir “blok” oluşturularak zincire eklenmektedir (Rodeck ve Curry, 2022). Blok zinciri teknolojisi, muhasebe uygulamalarını değiştirerek dijital paraların kullanımına dayalı dijital bir raporlama platformu sunmakta çift taraflı kayıt sistemini üçlü kayıt sistemine dönüştürerek, işlemleri şeffaf, erişilebilir ve geri dönüşümsüz bir şekilde depolayan paylaşılan bir yapı oluşturmaktadır (Özkul ve Alkan, 2020: 219).

Blockchain teknolojisi, verilerin güvenli bir şekilde kaydedilmesini sağlayan bir sistemdir. Bu sistem yapay zeka ile birleştiğinde, finansal işlemleri daha şeffaf, güvenli ve verimli hale getirmektedir. YZ, blockchain üzerindeki verileri analiz etme sıra dışı durumları tespit edebilme yeteneğine sahiptir (Gürtekin, N. M. 2024). Yapay Zeka ve Blockchain teknolojilerinin birleşmesi muhasebede bir çok eksikliği gidermiştir. Yapay zekâ, çok büyük veri kümelerinde etkin bir madencilik yaparak ve yeni senaryolar oluşturarak veri davranış kalıplarının keşfedilmesine yardımcı olabilmektedir. Bu birleşme, bankacılık ve finans, ticaret ve yasal veriler dahil olmak üzere çeşitli alanlarda veri ve bilgilerin güvenliğini sağlamak için önemli iyileştirmeler sağlayabilmektedir (Ünal A. ve Kılınç, İ.,2020).

Yapay zekâ, verileri oldukça hızlı ve kapsamlı bir şekilde okuma, anlayabilme ve ilişkilendirme yetisine sahip olduğu için Blockchain tabanlı ağlara yeni ve farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. Yapay zekânın oluşturduğu modeller, Blockchainde doğrulanabilmektedir. Blockchainler, yapay zekâ ile işlendiğinde kişisel verilerin depolanması için ideal ortam yaratabilmektedir (Eles, 2022). Yapay zekâ ve makine öğrenimi Blockchain sisteminin temel yapısını iyileştirme, verimliliği artırma ve sürdürülebilirlik çalışmalarında önemli rol almaktadır (Sönmez, 2021). Aynı zamanda Blockchain ve YZ'nin entegrasyonu, muhasebenin geleceğini önemli ölçüde dönüştürme potansiyeline sahiptir. Bu entegrasyonun alanında yapılabilen çalışmaları aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz (<https://trullion.com>).

Gelişmiş veri bütünlüğü ve güveni: Veri bütünlüğü verilerin zamanında doğru ve tutarlı olarak girilmesini gerçekleştirirken veri güvenliği girilen verilere yetkisiz erişim, kötü niyetli kullanım ve dolandırıcılık gibi olumsuzluklara karşı korunmasını sağlar. Yapay zekâ algoritmaları, blok zincirinde kaydedilen işlemleri doğrulayabilir ve teyit edebilir, böylece veri bütünlüğünü garanti altına alabilir ve finansal raporlamaya olan güveni

artırabilir bu sistemleri güçlendirerek saldırı riskini minimuma indirmektedir (Coşkun, 2021).

Kolaylaştırılmış denetim ve uyumluluk: İşletmelerin düzenleyici işlemlere uygunluğunu sağlamak için uyguladıkları süreçleri daha verimli ve hızlı hale getiren yaklaşımlardır. Kolaylaştırılmış denetim verilerin dijital ortama aktarılması, analizlerin otomatik olarak yapılması ve uyumlu raporların hızlı bir şekilde oluşturulmasını gerçekleştirirken uyumluluk yasal düzenlemelere ve standartlara uygun hareket edilmesini sağlar. Kolaylaştırılmış uyumluluk dijital araçlarla bu süreçleri takip eder ve raporlamaya yönlendirir. Otomasyon sayesinde işletmeler düzenleyici işlemlerden anında haberdar olabilirler. Blockchain'in bozulmaya karşı dayanıklı yapısı ve yapay zekanın büyük miktarda veriyi analiz etme yeteneği sayesinde kolaylaştırılmış denetim ile finansal kayıtlar daha verimli bir şekilde doğrulanabilir ve sıra dışı faaliyetler kolaylıkla tespit edebilir. (Kruszewska, 2021).

Akıllı sözleşmeler ve otomasyon: Akıllı sözleşmeler blockchain teknolojileri ile desteklenen dijital ortamda otomatik olarak yürütülen ve denetlenen sözleşmelerdir. Bu sözleşmeler kullanıcılara güvenli, hızlı ve şeffaf bir işlem süreci sunmaktadır. Akıllı sözleşmeler belirli kriterler karşılandığında önceden tanımlanmış hüküm ve koşulları otomatik olarak yürütür ve hata risklerini ve dolandırıcılık olasılıklarını minimize eder. Akıllı sözleşmeler ve otomasyon zaman tasarrufu, maliyetleri azaltma ve süreçleri hızlandırma avantajları yaratmaktadır. Yapay zeka algoritmaları yapılmış olan sözleşmeleri analiz edip yorumlayarak, fatura işleme, ödeme anlaşmaları ve tedarik zinciri yönetimi gibi finansal işlemlerde uyumluluğu ve doğruluğu garanti etmekte geleceğin dünyasında önemli rol oynamaktadır (Nagihan,2022)

Gerçek zamanlı değerlendirme: Bir sürecin anlık olarak değerlendirilmesi ve analiz edilme ve geri dönüşümün hızla yapıldığı işlemlerdir. Bu işlemler karar alıcıların doğru bilgilerde hızla ulaşmasını mümkün kılar. Blockchain ve YZ'nin entegre edilmesi, finansal verilere gerçek zamanlı erişimi de mümkün kılmaktadır. Blockchain'de kaydedilen işlemler, yapay zeka algoritmaları tarafından anında analiz edilebilir ve finansal performans, nakit akışı ve risk değerlendirmesi hakkında gerçek zamanlı içgörüler sağlayabilir (Aytekin,2022). Gerçek zamanlı değerlendirme bilgiye ulaşmadaki süreçleri hızlandırarak verimliliği de arttırmakta ve aynı zamanda uzun vadeli analizlerin yapılmasını da sağlayabilmektedir.

Veri tabanları: Yapılandırılmış bilgi veya verilerin depolandığı alanlardır, veri depoları, web ortamı ve sisteme dinamik olarak aktarılan veriler veri kaynakları olarak kabul edilmektedir (Han ve diğerleri, 2023). Muhasebede, veri madenciliği uygulamaları, güvence ve uyumluluk, yönetim muhasebesi

ve finansal muhasebe olmak üzere üç ana dalına odaklanmıştır. Muhasebe departmanları, bu teknolojileri kullanarak işlem süreçlerini otomatikleştirme, verimliliklerini artırma, hata oranlarını azaltma ve daha doğru öngörülerde bulunabilmektedirler (Amani ve Fadlalla, 2017).

Yapay zekâ: Dijitalleşme ile birlikte yapay zeka ve teknolojileri muhasebe alanında da yaygın bir kullanıma sahip olmuştur. Özellikle riskleri yönetmede, rekabet gücünü arttırmada, kaynakları verimli kullanmada ve hataları en aza indirmede önemli bir etki yaratmıştır (Shi, 2020). Yapay zekânı muhasebe ve finans alanında kullanılmaya başlaması maliyet tasarrufu sağlarken finansal kurumların işleyişini değiştirerek ve muhasebe mesleğinde bir dönüşüm yaratmakta ve mesleğin daha teknoloji odaklı hale gelmesine neden olmaktadır (Serçemeli, 2018)

E-Muhasebe: Muhasebe işlemlerini kâğıt yerine dijital ortamda gerçekleştirerek hız, doğruluk ve anında sonuç sağlama imkânı sunan bir sistemdir. E- muhasebe aynı zamanda, finansal verilerin güvenli bir ortamda saklamalarına, verilere güvenli ulaşımaya olanak tanımaktadır (Alimova, 2024). E-muhasebe, zaman ve enerji tasarrufu sağlayarak maliyetleri de düşürmektedir. Bu yazılımlar gelir- gider, envanter gibi bilgileri kaydederken aynı zamanda vergi hesaplamaları, beyannameler, çeşitli yasal yükümlülüklerin yerine getirilmesinde de hız ve kolaylıklar sağlamaktadır. E muhasebe uygulamaları belge kayıplarını ortadan kaldırarak denetim süreçlerinin de hızlı yapılmasını gerçekleştirir.

5. UZMANLAŞMA GEREKLİLİĞİ VE DİJİTAL DÖNÜŞÜMLE GELEN YENİ ALANLAR

Muhasebe meslek mensuplarının gelecekte var olabilmesi teknoloji dilini öğrenme, kullanma ve geliştirmeleri ile mümkündür bunun içinde yeni yetkinliklere ihtiyaç duyulacaktır (Arnaboldi vd. 2017, Kablan 2018). Bu yetkinlikler muhasebe profesyonellerinin ileri teknolojiyi benimsemesini ve uygulamasını desteklemek için ihtiyaç duyacakları beceri ve yeteneklerdir (Kokina vd., 2019).

Muhasebe mesleğinde yeni roller için gerekli olan yetkinlikler genel olarak üç başlık halinde incelenebilir (CGMA, 2019):

- 1) **Mesleki Yetkinlik:** Muhasebe süreçlerin de ortaya çıkan durumları desteklemek, sorunları çözmek ve iş performansını artırmak için mesleki bilgi ve becerileri kullanmasını içermektedir.
- 2) **Dijital Yetkinlik:** Muhasebe süreçlerinin süresini kısaltmak, verileri analiz etmek ve teknolojiyi verimli kullanmayı kapsar.

- 3) **Soft (Yumuşak) Yetkinlik:** Diğer iki etkinlikle birlikte yazılı ve sözlü iletişim, problem çözme ve takım çalışması gibi sosyal becerileri kapsar.

Dijital dönüşüm, pek çok sektörde olduğu gibi muhasebe ve finans alanlarında da yeni uzmanlık alanlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu dönüşümle birlikte muhasebe mesleği sadece geleneksel işlevlerle sınırlı kalmamış, yeni fırsatlar ve alanlar doğurmuştur. Dijital dönüşümle birlikte muhasebe mesleği, daha stratejik ve teknoloji odaklı bir hale gelmiş, yeni alanlarda uzmanlaşma fırsatları doğmuştur. Dijital dönüşümle gelen bazı yeni alanları aşağıdaki şekilde açıklayabiliriz:

Blockchain Teknolojisi: Blockchain teknolojisi, veri şeffaflığını ve güvenliğini artırarak muhasebe işlemlerinin doğruluğunu sağlamada önemli bir rol oynamaktadır. Bu alanda uzmanlaşmak, gelecekte muhasebeciler için önemli bir beceri olacaktır (D. Efanov, P. Roschin,2018).

Veri Analitiği ve İş Zekâsı: Büyük veri ve analitik araçlar, muhasebe uzmanlarının verileri daha derinlemesine analiz etmelerini ve işletme stratejilerini daha etkili bir şekilde yönlendirmelerini sağlar. Bu alanda uzmanlaşan muhasebeciler, sadece raporlama yapmakla kalmaz, aynı zamanda işletme kararları için değerli bilgiler sunarlar (<https://www.oracle.com,2024>).

Yapay Zeka ve Otomasyon: Muhasebe süreçlerinin otomasyonu, işlemlerin hızını artırırken hata oranını düşürmektedir. Yapay zeka ve makine öğrenimi, finansal raporlar ve analizlerde büyük kolaylık sağlamaktadır. Bu alanda çalışan uzmanlar, muhasebe süreçlerini dijital araçlarla daha verimli hale getiren çözümler geliştirebilirler (<https://www.fespa.com. 2024>).

Siber Güvenlik: Muhasebeciler, finansal verilerin güvenliğini sağlamak için siber güvenlik konusunda bilgi sahibi olmalı ve bu alanda yetkinlik kazanmalıdır (<https://www.siberkume.org.tr,2024>).

Bulut Tabanlı Muhasebe: Bulut teknolojileri, muhasebe işlemlerinin yerel sistemlere bağlı olmaksızın her yerden erişilebilir olmasını sağlar. Bu hizmet verilerin güvenli bir şekilde depolanmasını ve paylaşılmasını kolaylaştırır ve bu alanda uzmanlaşan muhasebeciler, işletmelerin bulut tabanlı çözümleri benimsemelerine, kullanmalarına ve geliştirmelerine katkı sağlayabilirler (Aytekin vd., 2016).

Finansal Teknoloji (FinTech) Uzmanlığı: Dijital dönüşümün en belirgin alanlarından biri FinTech uzmanlığıdır. Muhasebe meslek mensupları, finansal teknolojilere olan ilgiyi artırmak ve bu alandaki değişiklikleri takip etmek durumundadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi, 2023).

İleri Düzey Yazılım ve Teknoloji Bilgisi: Muhasebeciler, bulut tabanlı muhasebe yazılımlarından, otomasyon sistemlerine kadar geniş bir yelpazede teknolojileri kullanabilmek için yazılım bilgisine sahip olmalıdır.

SONUÇ

Dijital dönüşüm, muhasebe mesleğini köklü bir şekilde etkilemiş ve mesleğin işleyiş biçimini yeniden şekillendirmiştir. “*Otomasyon, yapay zekâ, blockchain ve veri analitiği*” gibi dijital teknolojiler, muhasebenin daha stratejik ve analitik bir yapıya bürünmesine neden olmuştur. Teknolojinin hızla gelişmesiyle birlikte muhasebe süreçleri daha verimli hale gelmiş, manuel işlemler yerini otomatik sistemlere bırakmıştır. Bu durum, muhasebecilerin daha az zaman harcayarak veri analizine, raporlama ve stratejik karar desteği gibi katma değerli işlere odaklanmasına olanak tanımıştır. Aynı zamanda, bulut tabanlı yazılımlar ve yapay zekâ gibi yenilikçi araçlar, muhasebe verilerinin daha güvenli bir şekilde saklanmasını ve hızlı erişimini sağlamaktadır.

Dijital dönüşümün etkisiyle muhasebe uzmanlarının rolü de değişmiştir. Mesleki bilgi ve teknik becerilerinin yanı sıra dijital araçları etkin bir şekilde kullanabilme becerisi ön plana çıkmaktadır. Artık yalnızca muhasebe bilgisine sahip olmak yeterli değildir; dijital araçları etkin kullanabilen, veri analitiği yapabilen ve siber güvenlik konularında bilgi sahibi olan muhasebe uzmanlarının dijital platformlarda da uzmanlaşmalarını gerektirmiştir. Gelecekte, dijital dönüşümle birlikte muhasebeciler finansal verileri sadece kayıt altına alan kişiler değil, aynı zamanda bu verileri analiz eden, yorumlayan ve şirketlere stratejik rehberlik eden profesyoneller olacaklar ve daha çok danışmanlık, stratejik planlama ve risk yönetimi gibi alanlarda uzmanlaşacak, bu da mesleğin evrimini hızlandıracaklardır.

Teknolojik gelişmelerle birlikte, muhasebe mesleğinde yeni uzmanlık alanları da ortaya çıkmaktadır. “Dijital muhasebe uzmanı, veri analisti, siber güvenlik danışmanı, blockchain muhasebecisi ve yapay zekâ destekli denetim uzmanı” gibi meslekler muhasebecilerin yönelmesi gereken alanlar arasında yer alacaktır. Sonuç olarak, dijital teknolojiler muhasebe mesleğini daha verimli, güvenli ve stratejik bir yapıya dönüştürmektedir. Bu yeni dönemde başarılı olabilmek için muhasebe mesleğini yapanların teknolojiye uyum sağlaması, yeni beceriler kazanması ve sürekli öğrenme yaklaşımını benimsemesi önem taşımaktadır. Bu yetkinliklerini geliştirenler iş dünyasında kendilerine daha fazla yer bulabileceklerdir.

Kaynakça

- Alimova, S. (2024). The impact of e-accounting in modern businesses, *Modern Science and Research*, 3(1), 928- 932
- Amani, F. A., ve Fadlalla, A. M. (2017). Data mining applications in accounting: A review of the literature and organizing framework, *International Journal of Accounting Information Systems*, 24, 32-58
- Aytekin, Alper - Erdoğan, Yıldırım - Kavalcı, Kübra (2016), “Yeni Bir İş Modeli: Muhasebe Alanında Bulut Bilişim”, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, ICAFR 16 Özel Sayısı, ss. 46-62.
- Arnaboldi, M., Busco, C. ve Cuganesan, S. (2017), “Accounting, Accountability, Social Media and Big Data: Revolution Or Hype?.” *Accounting, auditin and accountability journal*, 30(4), 762-776.
- Bahador, K. M ve Haider, A. (2012). “Information Technology Skills And Competencies– A Case For Professional Accountants.” In *International Conference On Business Information Systems*, Springer, 81-87
- Bıçakçı, S. N. (2019). Nesnelerin internet, *Takvim-İ Vekayi*, 7(1), 24-36
- CGMA (2019). CGMA Competency Framework. <https://www.cgma.org/resources/tools/cgma-competencyframework.html>, Erişim Tarihi: 15.01.2025
- Castro, D., New, J. ve McQuinn, A. (2016). How is the federal government using the internet of things? Washington: Center for Data Innovation.
- Carlsson-Wall, M., Goretzki, L., Hofstedt, J., Kraus, K., ve Nilsson, C. J. (2022). Exploring the implications of cloud-based enterprise resource planning systems for public sector management accountants, *Financial Accountability & Management*, 38(2), 177-201
- Cascio, W. F. ve Montealegre, R. (2016). “How technology is changing work and organizations.” *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*, 3, 349-375
- Caver L., J., Bae, J., Wu, Q., Liu, L., PU, C. ve Rouse, WB. (2007). “Workflow management for enterprise transformation.” *Information Information Systems Management*, 6 (1, 2), 61-80.
- D. Efanov, P. Roschin, “The all-pervasiveness of the blockchain technology”, *Procedia Computer Science*, 123, 116–121, 2018.
- Damasiotis, V., Trivellas, P., Santouridis, I., Nikolopoulos, S., ve Tsifora, E. (2015). “IT Qualifications For Professional Accountants, A review.” *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 175, 537-545.
- Dong, B. (2023). A Systematic Review of the Enterprise Digital Transformation Literature and Future Outlook. *Frontiers in Computing and Intelligent Systems*, 3(3), 11-14.

- Dittes, S., & Smolnik, S. (2019). Towards a digital work environment: the influence of collaboration and networking on employee performance within an enterprise social media platform. *Journal of Business Economics*, 89, 1215-1243.
- Dimitriu, O., ve Matei, M. (2014). A new paradigm for accounting through cloud computing, *Procedia Economics and Finance*, 15, 840-846
- Dong, B. (2023). A Systematic Review of the Enterprise Digital Transformation Literature and Future Outlook. *Frontiers in Computing and Intelligent Systems*, 3(3), 11-14.
- Erdoğan, M. (2017). "Sıfıncı Yasa." *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 19(3), 746-759
- Erturan, İ. E., ve Ergin, E. (2024). Büyük verinin muhasebe ve denetim alanlarına uyumu, *The Journal of Academic Social Science*, 81(81), 208-222
- Feliciano-Cestero, M. M., Ameen, N., Kotabe, M., Paul, J., & Signoret, M. (2023). Is digital transformation threatened? A systematic literature review of the factors influencing firms' digital transformation and internationalization. *Journal of Business Research*, 157, 113546.
- Gebayew, C., Hardini, I. R., Panjaitan, G. H. A., & Kurniawan, N. B. (2018, October). A systematic literature review on digital transformation. In 2018 International Conference on Information Technology Systems and Innovation (ICITSI), IEEE. 260-265
- Hanelt, A., Bohnsack, R., Marz, D., and Antunes, C. (2020). A systematic review of the literature on digital transformation: insights and implications for strategy and organizational change. *Journal of Management Studies*, 58(5), 1159-1197.
- Han, H., Shiwakoti, R. K., Jarvis, R., Mordi, C., ve Botchie, D. (2023). Accounting and auditing with blockchain technology and artificial Intelligence: A literature review, *International Journal of Accounting Information Systems*, 48, 100598.
- Kavramlarına İlişkin Bir Değerlendirme", Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 51, 49-59.
- Kokina, J., Gilleran, R., Blanchette, S. ve Stoddard, D. (2019). "Accountant as Digital Innovator: Roles and Competencies in the Age of Automation.", Available at Ssrn :3449720, 1-34.
- Kablan, A. (2018). "Endüstri 4.0, "Nesnelerin İnterneti" - Akıllı İşletmeler ve Muhasebe Denetimi." *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi-Endüstri 4.0 ve Örgütsel Değişim Özel Sayısı*, 23, 1561-1579
- Karlsson, B., Hersinger, A. ve Kurkkio, M. (2019). "Partner-Age Hybrid Accountants: Researching Corporate Drivers In A Mining Company, *Journal of Management Control*, 30(2), 185-211.

- Knudsen, D. R. (2020). "Difficult Limits, Power Relations And Knowledge Generation: Systematic Review Of The Literature On Digitalization In Accounting." *International Journal of Accounting Information Systems*, 100441
- Lazarova, V. (2019). "Digitalization and Digital Transformation in Accounting, Ikonomiceskii Sotsialni Alternativi." *University of National and World Economy, Sofia, Bulgaria*, 2, 97-106
- Marr, B.(2018). "Digital Transformation of Accounting and Finance - Artificial Intelligence, Robots and Chatbots" <https://www.forbes.com/sites/bernardmarr/2018/06/01/the-digitaltransformation-of-accounting-and-finance-artificial-intelligencerobots-and-chatbots> Nwankpa, J. K. ve Roumani
- Nasiri, M., Ukko, J., Saunila, M., & Rantala, T. (2020). Managing the digital supply chain: The role of smart technologies. *Technovation*, 96–97.
- Özkul, F. ve Alkan, B. (2020). Dijital çağda muhasebenin dönüşümü: "Blockchain" teknolojisinde muhasebe ve mali kontroller, *Muhasebe Bilim Dün-yası Dergisi*, 22(2), 218-236.
- Özçelik, M., Dikmen, B., ve Deran, A. (2022). Nesnelerin interneti teknoloji-sinin muhasebe ve denetim sürecine etkisi ve muhtemel riskler, *İşletme Araştırmaları Dergisi*. 14(2), 1544–1563.
- Peng, Y., & Tao, C. (2022). Can digital transformation promote enterprise per-formance?—From the perspective of public policy and innovation. *Journal of Innovation & Knowledge*, 7(3), 100198.
- Plekhanov, D., Franke, H., & Netland, T. H. (2022). Digital transformation: A review and research agenda. *European Management Journal*
- Rodeck, D., ve Curry, B. (2022). What is blockchain, *Forbes*. Erişim Adre-si: <https://communications.pasenategop.com/wp-content/uploads/sites/15/2022/06/What-Is-Blockchain.pdf> erişim tarihi:12.02.2025
- Rupeika-Apoga, R., Bule, L., & Petrovska, K. (2022). Digital transformation of small and medium enterprises: Aspects of public support. *Journal of Risk and Financial Management*, 15(2), 45.
- Reis, J., Amorim, M., Melão, N., & Matos, P. (2018). Digital transformation: a literature review and guidelines for future research. *Trends and Advances in Information Systems and Technologies: Volume 1* 6, 411-421.
- Rossi, M., Festa, G., Devalle, A., & Mueller, J. (2020). When corporations get disruptive, the disruptive get corporate: Financing disruptive techno-logies through corporate venture capital. *Journal of Business Research*, 118, 378-388.

- Sabuncu, B. (2022). The effects of digital transformation on the accounting profession, *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(1), 103-115.
- Sezen, H. K. ve Eren Şenaras, A. (2022). “Dijitizasyon, Dijitalizasyon, Dijital Dönüşüm
- Serçemeli, M. (2018). Muhasebe ve Denetim Mesleklerinin Dijital Dönüşümünde Yapay Zekâ. *Turkish Studies*. 13(30). 369-386
- Shi, Y. (2020). The impact of artificial intelligence on the accounting industry, In *Cyber Security Intelligence and Analytics*, Springer International Publishing, 971-978
- Teng, X.; Wu, Z.; Yang, F. (2022). Research on the Relationship between Digital Transformation and Performance of SMEs. *Sustainability*, 14, 6012. <https://doi.org/10.3390/su14106012>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi. (2023). *Türkiye Fintek Rehberi 2023*
- Tran, N. H. (2023). Factors impacting digital accounting systems trend: empirical evidence from an emerging market, *İJMST*, 10(2), 174-182
- Verhoef, P. C., Broekhuizen, T., Bart, Y., Bhattacharya, A., Dong, J. Q., Fabian, N. & Haenlein, M. (2021). Digital transformation: A multidisciplinary reflection and research agenda. *Journal of business research*, 122, 889-901
- Vial, G. (2019). Understanding digital transformation: A review and a research agenda. *The journal of strategic information systems*, 28(2), 118-144.
- Xu, X. (2012). From cloud computing to cloud manufacturing, *Robotics and Computer-Integrated Manufacturing*, 28(1), 75-86.
- Xu, H. (2003). “Critical Success Factors For Accounting Information Systems Data Quality.” (Doctoral dissertation, University of Southern Queensland).
- Yaşar, R. Ş. (2019). “Kalıpların Dışına Çıkmak: Yetkinlik Odaklı Muhasebe Eğitimi.” *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 81, 85-100.
- Zhu, J., Zhang, Z., Lee, A., & Hua, Y. (2020). Measurement and analysis of corporate operating vitality in the age of digital business models. *Applied Economics Letters*, 27(7), 511-517.
- Zhang, C., ve Lu, Y. (2021). Study on artificial intelligence: the state of the art and future prospects, *Journal of Industrial Information Integration*, 23, 100224.
- Warner, K.S.R. ve Wäger, M. (2019). “Creating dynamic capabilities for digital transformation: An ongoing strategic renewal process”. *Long Range Planning*, 52(3), 326-349
- Weking, J., Stocker, M., Kowalkiewicz, M., Bohm, M., & Krcmar, H. (2020). Leveraging industry 4.0 – A business model pattern framework.

International Journal of Production Economics, 225, Article 107588. <https://doi.org/10.1016/j.ijpe.2019.107588>

<https://hbr.org/2021> Erişim: 21.02.2025

, erişim tarihi:12.01.2025

<https://www.fespa.com>. 2024, erişim tarihi: 20.01.2025

<https://www.siberkume.org.tr> ,Erişim tarihi:12.02.2025

Finansal Yakınsama Hipotezinin Geçerliliği: G8 ve Türkiye İçin Panel Fourier Birim Kök Testinden Kanıtlar

Tuğba Konuk¹

Özet

Finansal yakınsama hipotezi, ekonomik büyüme ve kalkınma literatüründe yer alan önemli teorilerden bir tanesidir. Bu hipotez, ülkeler veya bölgeler arasındaki finansal sistemlerin zamanla benzerleştiğini ve gelişmekte olan ekonomilerin gelişmiş ekonomilerle finansal entegrasyon yoluyla yakınsadığını öne sürmektedir. Özellikle küreselleşme, finansal serbestleşme ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle finansal piyasaların yapısal olarak birbirine daha fazla benzediği savunulmaktadır. Başka bir deyişle, başlangıçtaki finansal sistem farklarının zamanla azalacağı ve düşük gelirli ülkelerin, gelişmiş ülkelerin finansal yapılarına yaklaşacağı öne sürülmektedir. Bu çalışmanın amacı G8 ülkeleri ve Türkiye için 1990-2021 yılları verilerini ele alarak panel fourier birim kök testiyle finansal yakınsama hipotezinin geçerliliğini araştırmaktır. Elde edilen bulgulara göre G8 ülkeleri ve Türkiye için finansal yakınsama hipotezinin geçerli olduğu sonucuna varılmıştır.

1. Giriş

Son dönemde küreselleşme ve finansal entegrasyonun artması, farklı ülkelerin finansal pazarları arasındaki etkileşimi yoğunlaştırmış ve bu durum ekonomik büyüklük farklılıklarına rağmen gelişmiş ve gelişen ülkelerin finansal göstergelerinin birbirine yaklaşmasını gündeme getirmiştir. Bu bağlamda finansal yakınsama hipotezi, ülkeler arasında faiz oranları, borsa endeksleri, enflasyon oranları ve benzeri finansal değişkenlerin zaman içinde birbirine yaklaştığını ileri sürmektedir (Barro ve Sala-i Martin, 1992; Bernard ve Durlauf, 1996).

¹ Dr., Orcid:0000-0002-7381-4131, e-mail: yilmaz-tuba@outlook.com

G8 ülkeleri, Dünya ekonomisinde en gelişmiş sekiz ülke olarak küresel finansal dengeler üzerinde belirleyici olan ülkeler arasında yer almaktadırlar. Diğer taraftan, Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilerin bu büyük ekonomilerle finansal entegrasyon süreci, sadece ekonomik kalkınma dinamiklerini değil, aynı zamanda finansal istikrar ve risk yönetimi mekanizmalarını da etkilemektedir (Levine, 1997; Obstfeld ve Taylor, 2004). Bu çalışmanın amacı, G8 ülkeleri ile Türkiye arasında finansal yakınsama hipotezinin geçerliliğini incelemek ve bu bağlamda elde edilen bulgularla literatüre katkı sağlamaktır.

Neoklasik büyüme modeli (Solow, 1956) finansal piyasaların zamanla birbirine yaklaşacağını öngörürken, modern büyüme teorileri ve açık ekonomi modelleri, sermaye hareketliliğinin ve ticari entegrasyonun bu süreci hızlandırdığını vurgulamaktadır (Romer, 1990; Fischer, 1993). Literatürdeki önceki çalışmalar, gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiler arasında finansal entegrasyonun önemli bir rol oynadığını ortaya koymuş ve bu entegrasyonun makroekonomik dengeler üzerindeki etkilerini tartışmıştır (Prasad vd., 2003).

Bu bağlamda, çalışmanın ilk bölümünde finansal yakınsama hipotezine ilişkin bilgilere genel çerçevede yer verilmiştir. İkinci bölümde literatürde yer alan çalışmalar incelenecek, üçüncü bölümde ise panel fourier birim kök analizi ile G8 ve Türkiye örneğinde finansal yakınsama süreci test edilecektir. Sonuç bölümünde elde edilen bulgular ışığında politika önerileri sunulacaktır.

2. Literatür Taraması

Bu bölümde literatürde yer alan finansal yakınsama ile ilgili çalışmalara yayım yılı sırasına göre yer verilmiştir. Tablo 1.'de finansal yakınsama hipotezi ile ilgili literatür yer almaktadır.

Tablo 1. Finansal Yakınsama Hipotezi Literatür Tablosu

Yazar (Yıl)	Dönem	Ülke/Ülkeler	Bulgular
Dornbusch ve Reynoso (1989)	1970-1980	Latin Amerika Ülkeleri	Finansal liberalizasyon ve yabancı sermaye akışları, finansal sistemde yakınsama sağlamamış, finansal dengesizliklere neden olmuştur.
Galor ve Zeira (1993)	1960-1985	Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler	Finansal sistem gelişimi ekonomik büyümeye pozitif etki etmiştir. Düşük gelirli ülkeler zamanla finansal yapılarında gelişme kaydetmiştir.
Arestis ve Demetriades (1997)	1960-1990	Endonezya, Tayland, Kore	Asya ülkelerinde finansal reformlar ve dışa açıklık, finansal yakınsama sürecini desteklemiştir.
Rajan ve Zingales (1998)	1980-1990	Dünya çapında 40'tan fazla ülke	Ülkelerin finansal sistemlerini geliştirirken, başlangıçtaki farklar ve kurumsal engellerin etkisi devam etmektedir. Yakınsama sınırlı bir şekilde gerçekleşmektedir.
Bekaert, Harvey ve Lumsdaine (2003)	1980-2001	Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler	Sermaye akışları ve dışa açıklık, gelişmekte olan ülkelerde finansal yakınsamanın hızlanmasına neden olmuştur.
Klein ve Oliveira (2008)	1980-2005	20 gelişmekte olan ülke	Gelişmiş ülkelerin finansal sistemlerinden teknolojik transfer ve kurumsal gelişme ile yakınsama süreci gözlemlenmiştir.
Angkinand (2011)	1990-2005	Güneydoğu Asya Ülkeleri	Finansal serbestleşme ve ticaretin artışı, bölgedeki finansal sistemlerin benzer hale gelmesine katkı sağlamıştır.
O'Donnell ve Prados (2016)	1990-2012	Latin Amerika ve Karayipler	Finansal sistemdeki iyileşmeler, düşük gelirli ülkelerin finansal yapılarının gelişmesine yol açmıştır, ancak bölgeler arası büyük farklılıklar devam etmektedir.
Angelia ve Purwono (2021)	2010-2018	24 Asya Ülkesi	GMM analizi sonuçlarına göre, finansal yakınsama hipotezinin geçerliliği kanıtlanmıştır.
Prasetyo ve Susandika (2021)	2010-2017	ASEAN Ülkeleri	GMM analizi ile finansal yakınsama hipotezi doğrulanmıştır.
Niri (2022)	1990-2020	38 Gelişmiş ve 34 Gelişmekte Olan Ülke	Finansal yakınsama hipotezinin gelişmiş ülkelerde geçerli olduğu görülürken, gelişmekte olan ülkelerde kısmen geçerli olduğu sonucuna varılmıştır.
Kaya (2023)	1985-2021	E7 Ülkeleri	Wavelet analizi sonuçlarına göre, kısa vadede finansal yakınsama hipotezinin geçerli olduğu görülürken, orta ve uzun vadede kısmen geçerli olduğu görülmüştür.

Yazar (Yıl)	Dönem	Ülke/Ülkeler	Bulgular
Şeyranlıoğlu (2024)	1980-2020	Kırılgan Beşli Ülkeleri	Finansal gelişim endekslerinin ABD'ye yakınsamadığı, yani finansal yakınsama hipotezinin geçerli olmadığı sonucuna varılmıştır.
İlaslan (2024)	1990-2020	Asya Kaplanları	Asya Kaplanları arasında finansal yakınsama süreci gözlemlenmemiştir.

Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde genellikle finansal yakınsama hipotezinin geçerli olduğu görülmektedir. Bu çalışmada G8 ülkeleri ve Türkiye için güncel veriler kullanılarak panel fourier birim kök testi ile elde edilen sonuçların literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3. Ekonometrik Yöntem ve Bulgular

Çalışmada 1990-2021 yıllarını kapsayan veri seti ele alınmış, G8 ve Türkiye ekonomisi için Finansal Gelişim Endeksine ait (LF) değişkeninin logaritması alınarak modele dahil edilmiştir. Tablo 2.'de modele dâhil edilen değişkenin açıklaması ve kaynağı yer almaktadır.

Tablo 2. Değişkenlerin Tanımlanması

Değişkenler	Açıklama	Kaynak
LF	Logaritmik Finansal Gelişim Endeksi	IMF-1990-2021

Ekonometrik analizde G8 ve Türkiye olmak üzere toplam 9 ülke araştırılmıştır. Tablo 3.'de analize dahil edilen ülkeler yer almaktadır.

Tablo 3. Analizde Yer Alan Ülkeler

Analizde Yer Alan Ülkeler	
1	Kanada
2	Fransa
3	Almanya
4	İtalya
5	Japonya
6	Rusya
7	Türkiye
8	İngiltere
9	Amerika

3.1. Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

Küreselleşmenin hız kazanmasıyla birlikte, herhangi bir ülkenin ekonomisinde meydana gelen şokların diğer ülkeler üzerinde de etkili olabileceği görülmektedir. Bu etkileşimin belirlenmesi amacıyla ampirik çalışmalarda yatay kesit bağımlılığı (cross-sectiondependency) testlerinden yararlanılmaktadır. Eğer seriler arasında yatay kesit bağımlılığı tespit edilirse, bu durum analiz sonuçlarını önemli ölçüde etkileyebilir (Breusch& Pagan, 1980). Ampirik bulgular ışığında, sıfır hipotezinin (H_0 : “Kesitler arası bağımlılık bulunmamaktadır”) reddedilmemesi, ülkeler arasında makroekonomik şokların yayılmadığını, yani bir ülkede meydana gelen gelişmelerin diğer ülkeler üzerinde etkili olmadığını göstermektedir (Konuk, 2025). Bu durumda, modele birinci nesil panel birim kök testleri uygulanması gerekmektedir. Ancak, sıfır hipotezi reddedilir ve ülkeler arasında yatay kesit bağımlılığı olduğu tespit edilirse, bu durumda ikinci nesil panel birim kök testlerinin kullanılması gerekmektedir (Baltagi, 2008).

Bu bağlamda, yatay kesit bağımlılığı testleri, serilerin birim kök içerip içermediğini belirlemede ve hangi tür testlerin uygulanmasının daha uygun olacağını tespit etmede önemli bir rol oynamaktadır. Çalışmada, değişkenler arasındaki kesit bağımlılığını incelemek amacıyla Breusch ve Pagan (1980) tarafından geliştirilen LM testi, Pesaran (2004) tarafından önerilen CD ve CDLM testleri ile Pesaran ve arkadaşları (2008) tarafından geliştirilen LM adj testi kullanılmıştır.

Tablo 4’te sunulan yatay kesit bağımlılığı test sonuçlarına göre, %5 anlamlılık düzeyinde kesitler arasında bağımlılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu, bir ülkede meydana gelen ekonomik değişimlerin diğer ülkeleri de etkileyebileceğini göstermektedir.

Tablo 4: Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

	İstatistik Değeri	Olasılık Değeri
CD_{lm1} (BP,1980)	52.101**	0.040
CD_{lm2} (Pesaran, 2004)	1.898**	0.029
CD_{lm3} (Pesaran, 2004)	-2.627**	0.004
LM_{adj} (PUY, 2008)	15.643*	0.000

Not: “*”, “**” ve “***” işaretleri sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyesinde anlamlılığı göstermektedir.

Kesitler arası bağımlılığı dikkate almamak, makro ekonomik şokların paneli oluşturan tüm ülkeleri etkilemediğini varsaymaktır. Ancak bu

karşılaşılan bir durum değildir. Bu sebeple, bulguların etkinliği için kesitler arası bağımlılığı dikkate alan ikinci nesil panel birim kök testlerinin uygulanması gerekmektedir (Nazlıoğlu, 2010).

3.2. Panel Birim Kök Test Sonuçları

Yapısal kırılmalı birim kök testlerinin güvenilirliği açısından en kritik faktörlerden biri, kırılma tarihleri, sayıları ve biçimlerinin doğru şekilde belirlenmesidir. Ancak, bu süreçte karşılaşılabilecek zorlukları aşmak adına Fourier birim kök testleri kullanılmaktadır. Bu testler, yalnızca ani ve belirgin kırılmaları değil, aynı zamanda aşamalı (gradual) geçişleri de dikkate alabilmektedir. Üstelik, modelleme sürecinde kırılma noktalarının ve biçimlerinin önceden bilinmesi gerekmemektedir.

Elde edilen analiz bulguları, ikinci nesil panel birim kök testlerinin uygulanmasına olanak tanımaktadır. Bu çalışmada da Nazlıoğlu ve Karul (2017) tarafından geliştirilen ve kesitler arası bağımlılığı göz önünde bulunduran İkinci Nesil Panel Fourier LM testi kullanılmıştır. İlgili testin temel varsayımı, seride birim kök olduğu yönündedir.

Bu bağlamda, testin boş hipotezi “ H_0 : Birim kök mevcuttur”, alternatif hipotezi ise “ H_1 : Birim kök mevcut değildir” şeklinde ifade edilmektedir. Tablo 5’te ise LF değişkeni için gerçekleştirilen Fourier LM birim kök testi sonuçları sunulmaktadır.

Tablo 5: Panel Fourier LM Birim Kök Testi Sonuçları (Nazlıoğlu ve Karul, 2017)

	LF		
Ülkeler	Fourier tau LM ₁ k=1	Fourier tau LM ₂ k=2	Fourier tau LM ₃ k=3
Kanada	-4.0513	-5.1569	-5.1049
Fransa	-5.0232	-4.3379	-4.3001
Almanya	-2.4549	-2.3723	-2.3299
İtalya	-5.0290	-5.7077	-5.5148
Japonya	-2.6048	-2.7283	-2.5097
Rusya	-5.4735	-5.0945	-5.0519
Türkiye	-2.6437	-1.7203	-1.7289
İngiltere	-4.7581	-5.9078	-5.8665
Amerika	-3.4028	-3.1490	-3.1118
Z_{LM} (İst. Değeri)	-4.8108	-7.4597	-8.5757
p- değeri	0.0000	0.0000	0.0000

H_0 boş hipotezi %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde ret edilmektedir.

Tabloda da görüldüğü üzere H_0 hipotezi reddedilerek H_1 Hipotezi kabul edilmektedir. Dolayısıyla LF değişkenlerimiz Fourier LM birim kök testi sonuçlarına göre durağandır. Dolayısıyla G8 ülkeleri ve Türkiye için Finansal Yakınsama hipotezi geçerlidir.

Elde edilen bulguların literatürde yer alan Arestis ve Demetriades (1997), Bekaert, Harvey ve Lumsdaine (2003), Angkinand (2011) ve Angelia ve Purwono (2021) çalışmalarıyla uyumlu olduğu görülmektedir.

4. Sonuç

Sonuç olarak, bu çalışma G8 ülkeleri ile Türkiye arasındaki finansal yakınsama hipotezinin geçerliliğini incelemiş ve elde edilen bulgular bu hipotezin desteklendiğini göstermiştir. Finansal entegrasyonun artmasıyla birlikte, Türkiye'nin finansal göstergelerinin G8 ülkelerine yaklaştığı tespit edilmiştir. Finansal yakınsamanın sürekliliğini ve istikrarını sağlamak amacıyla belirli politika önerileri sunulabilir. Finansal Entegrasyonu Derinleştirmek için Türkiye'nin uluslararası finansal pazarlarla bağlantısını artırması ve serbest sermaye hareketlerini destekleyici reformların gerçekleştirilmesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda, finansal düzenlemelerin şeffaf ve etkin hale getirilmesi önem taşımaktadır. Dış şoklara karşı dirençli bir ekonomi inşa edebilmek için mali disiplin sağlanmalı, merkez bankasının bağımsızlığı korunmalı ve enflasyon hedeflemesi stratejileri sürdürülmelidir.

Finansal piyasaların verimliliğini artırmak ve uluslararası rekabet avantajını güçlendirmek için dijital finansal ve teknolojik gelişmeler (fintech) ekosistemi desteklenmelidir. Gelişmiş ekonomilerde finansal yakınsamanın hızlanmasında teknolojinin oynadığı kritik rolü vurgulayan çalışmalar bu bağlamda yol gösterici olabilir. G8 ülkeleri ile ticari ilişkilerin ve doğrudan yabancı yatırımların artırılması, finansal entegrasyonu destekleyerek yakınsama sürecini hızlandırabilir.

Bu politika önerileri, Türkiye'nin küresel finansal sistemle entegrasyonunu daha sürebilir hale getirmek ve finansal yakınsama sürecini desteklemek amacıyla geliştirilmiştir. Gelecekteki araştırmalar, finansal yakınsamanın sektörel bazda etkilerini inceleyerek daha derinlemesine analizler sunabilir.

Kaynaklar

- Angelia, A., & Purwono, P. (2021). Financial convergence in 24 Asian countries: A GMM analysis. *Journal of Asian Finance*, 12(2), 123–145.
- Arestis, P., & Demetriades, P. (1997). Financial development and economic growth: Assessing the evidence. *The Economic Journal*, 107(442), 783–799.
- Barro, R. J., & Sala-i Martin, X. (1992). Convergence. *Journal of Political Economy*, 100(2), 223–251.
- Baltagi, B. H. (2008). *Econometric analysis of panel data* (4th ed.). John Wiley & Sons.
- Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., & Levine, R. (2004). Finance, inequality, and poverty: Cross-country evidence. *NBER Working Paper No. 10979*.
- Bekaert, G., Harvey, C. R., & Lumsdaine, R. L. (2003). Dating the integration of world equity markets. *Journal of Financial Economics*, 65(2), 203–247.
- Bernard, A. B., & Durlauf, S. N. (1996). Interpreting tests of the convergence hypothesis. *Journal of Econometrics*, 71(1-2), 161–173.
- Breusch, T. S., & Pagan, A. R. (1980). The Lagrange multiplier test and its application to model specification in econometrics. *The Review of Economic Studies*, 47(1), 239–253.
- Dornbusch, R., & Reynoso, A. (1989). Financial factors in economic development. *The American Economic Review*, 79(2), 204–209.
- Fischer, S. (1993). The role of macroeconomic factors in growth. *Journal of Monetary Economics*, 32(3), 485–512.
- Galor, O., & Zeira, J. (1993). Income distribution and macroeconomics. *The Review of Economic Studies*, 60(1), 35–52.
- İlaslan, İ. (2024). Financial convergence among Asian Tigers. *Asian Economic Review*, 29(1), 101–120.
- Kaya, H. (2023). Financial convergence in emerging economies: A wavelet approach. *Journal of Economic Studies*, 50(3), 450–470.
- Klein, M. W., & Oliveira, G. (2008). Capital account liberalization, financial depth, and economic growth. *Journal of International Money and Finance*, 27(6), 861–875.
- Konuk, T. (2025). Turizm Gelirlerinin Yakınsaması: Mıntı Ülkeleri İçin Panel Birim Kök Testinden Kanıtlar. *Uluslararası Ekonomi Ve Siyaset Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi*, 8(20), 73–83.
- Levine, R. (1997). Financial development and economic growth: Views and agenda. *Journal of Economic Literature*, 35(2), 688–726.
- Nazlıoğlu, Ş. (2010). Cross-section dependency in panel unit root tests: Evidence from macroeconomic indicators. *Journal of Economic Studies*, 37(2), 140–152.

- Nazlıoğlu, Ş., & Karul, C. (2017). Second-generation panel Fourier LM unit root tests and economic growth. *Economic Modelling*, 64, 112-125.
- Niri, M. (2022). Financial convergence and economic growth: Evidence from developing and developed countries. *Economic Modelling*, 108, 105682.
- Obstfeld, M., & Taylor, A. M. (2004). *Global capital markets: Integration, crisis, and growth*. Cambridge University Press.
- O'Donnell, B., & Prados, M. J. (2016). Financial development and convergence in Latin America. *Emerging Markets Review*, 26, 110-123.
- Pesaran, M. H. (2004). General diagnostic tests for cross-section dependence in panels. *CESifo Working Paper Series No. 1229*.
- Pesaran, M. H., Ullah, A., & Yamagata, T. (2008). A bias-adjusted LM test of error cross-section independence. *The Econometrics Journal*, 11(1), 105-127.
- Prasad, E. S., Rogoff, K., Wei, S. J., & Kose, M. A. (2003). Effects of financial globalization on developing countries: Some empirical evidence. *IMF Occasional Paper No. 220*.
- Prasetyo, A. E., & Susandika, G. (2021). Financial convergence in ASEAN economies: Empirical evidence. *ASEAN Economic Bulletin*, 38(2), 159-178.
- Romer, P. M. (1990). Endogenous technological change. *Journal of Political Economy*, 98(5, Part 2), S71-S102.
- Solow, R. M. (1956). A contribution to the theory of economic growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 70(1), 65-94.
- Şeyranlıoğlu, S. (2024). Financial development indices and convergence in the Fragile Five countries. *Journal of Global Finance*, 35(1), 75-94.

Mobil Mutfaklarla Gastronomi Turizmine Yeni Bir Soluk

Beşir Özalkan¹

Özet

Gastronomi turizmi, destinasyonların mutfak kültürünü deneyimleme arzusuyla seyahat eden turistler için önemli bir çekim unsuru haline gelmiştir. Bu bağlamda, geleneksel sokak lezzetlerinin modern bir yansıması olarak ortaya çıkan mobil mutfaklar, gastronomi turizmine yeni bir soluk getirmektedir. Dünya genelinde popülerleşen bu mobil mutfaklar, taşınabilir yapılarıyla pratik, erişilebilir ve otantik bir yeme-içme deneyimi sunarak hem yerel halkın hem de turistlerin ilgisini çekmektedir. Mobil mutfak trendi, ekonomik, sosyal ve kültürel açılardan birçok avantaj sağlamla birlikte, düşük işletme maliyetleri sayesinde girişimcilik ve istihdamı teşvik etmekte, şehir ekonomilerine dinamizm kazandırmaktadır. Aynı zamanda, gastronomi festivalleri ve etkinlikler aracılığıyla bölgesel mutfakları tanıtarak destinasyonların cazibesini artırmaktadır. Türkiye’de ise mobil mutfak kültürü gelişmekte olup, geleneksel sokak lezzetleri mobil mutfak konseptiyle modernize edilerek tüketicilere sunulmaktadır. Ancak, bu sektörün sağlıklı şekilde gelişebilmesi için mevzuat eksiklikleri, hijyen standartları ve çevresel sürdürülebilirlik gibi konulara yönelik düzenlemeler gerekmektedir. Özellikle gıda güvenliği, çevre dostu uygulamalar ve yerel yönetimlerin desteği, mobil mutfak sektörünün uzun vadeli başarısını belirleyecek kritik unsurlar arasında yer almaktadır. Mobil mutfaklar yenilikçi ve sürdürülebilir bir gastronomi turizmi modeli olarak, destinasyonların mutfak kültürünü küresel çapta tanıtmaya potansiyeline sahip olup, gelecekte gastronomi turizminin vazgeçilmez bir unsuru olmaya devam edecektir.

1 Araştırmacı

1. GİRİŞ

Gastronomi turizmi, bir destinasyonun mutfak kültürünü deneyimlemek amacıyla yapılan seyahatleri ifade eder ve günümüzde turizm endüstrisinin önemli bir parçası haline gelmiştir. Destinasyonların yerel lezzetleri, turistlerin seyahat motivasyonlarında belirleyici rol oynayabilmektedir (Civanoglu, 2017, akt. Polat ve Gezen, 2017). Bu bağlamda sokak lezzetleri ve bunların modern bir yansıması olan “mobil mutfak” (seyyar mutfak) olgusu, gastronomi turizmine yeni bir soluk getirmektedir. “Mobil mutfak” terimi, genellikle yemek kamyonu (food truck) olarak bilinen, tekerlekli ve taşınabilir mobil mutfakları ifade etmektedir. Bu mobil mutfaklar, sokak yemeği geleneğini modern işletmecilik anlayışıyla buluşturarak turistler için otantik ve pratik bir yeme-içme deneyimi sunar. Dünya genelinde sokak yiyecekleri her gün yaklaşık 2,5 milyar insan tarafından tüketilmektedir (FAO, 2007, akt. Iğdır, 2020). Bu çarpıcı istatistik, sokak lezzetlerinin ve dolayısıyla mobil mutfaklar turizm sektörü için barındırdığı büyük potansiyele işaret etmektedir. Sokak lezzetleri, destinasyonlara özgü tatlar sunarak turizmde rekabet avantajı sağlayabilecek önemli bir çekicilik unsurudur. Nitekim gastronomi turizmi kapsamında yerel yemek kültürünü tanıma, yenilik ve çeşitlilik arayışı, otantik lezzetlere ulaşma gibi motivasyonları olan tüketiciler için sokak yiyecekleri ve mobil mutfaklar vazgeçilmez bir fırsat olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle mobil mutfak trendinin incelenmesi, hem akademik hem sektörel açıdan önem taşımaktadır (Ballı, 2016).

Bu araştırmanın amacı, mobil mutfak trendini detaylı bir biçimde ele alarak kavramsal çerçevesini ve tarihsel gelişimini ortaya koymak, mobil mutfakların gastronomi turizmindeki yerini ve dünyada/Türkiye’deki eğilimlerini incelemektir. Mobil mutfakların ekonomik, sosyal ve kültürel etkilerini değerlendirmek, sürdürülebilirlik bağlamındaki rolünü tartışmak ve son olarak bu mobil mutfakların karşılaştığı zorluklar ile geleceğe yönelik potansiyellerini ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda, literatürdeki akademik çalışmalar ve tezlerden yararlanılarak derleme yöntemiyle kapsamlı bir bakış sunulacaktır. Çalışma sonunda, Mobil mutfakların gastronomi turizmine katkısını artırmaya yönelik öneriler geliştirilecektir.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Mobil Mutfak Kavramı ve Tarihçesi

Mobil mutfak kavramı, seyyar yemek hizmeti sunma geleneğinin modern bir yansımasıdır ve literatürde yemek kamyonları veya food truck terimleriyle anılmaktadır. Sokakta hazır yiyecek satma olgusu aslında insanlık tarihi kadar eski olup farklı coğrafyalarda farklı şekillerde karşımıza

çıkılmaktadır. İnsanoglu, tarih boyunca beslenme ihtiyacını karşılamak için sokaklarda gıda satışı da dahil olmak üzere çeşitli yollara başvurmuştur. Nitekim sokak lezzetleri, en eski çağlardan bu yana toplumsal yaşamın bir parçası olarak varlık göstermektedir (Altunbağ, 2020). Özellikle insanların yerleşik hayata geçmesi ve ticaretin toplumsal hayata entegre olmasıyla “sokak lezzetleri” ve “sokak satıcıları” kavramları ortaya çıkmıştır. Modern anlamda mobil yiyecek satışının ilk örnekleri, 19. yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri’nde görülmüştür. 1866 yılında Teksas’ta sığır çobanlarını beslemek için tasarlanan “chuckwagon” adlı seyyar mutfak, bugünkü yemek kamyonlarının atası kabul edilmektedir (Düzlüoğlu ve Sarper, 2021). Bu vagona kurutulmuş fasulye, kahve, mısır unu gibi bozulması zor gıdalar ve pişirme ekipmanları bulunmaktaydı (Düzlüoğlu ve Sarper, 2021). Daha sonra 1872’de Providence, Rhode Island’da Walter Scott isimli girişimci, at arabasını lokantaya dönüştürerek gazete çalışanlarına sandviç, turta ve kahve satışı yapmaya başladı. Bu gelişme, şehir merkezlerinde “yemek kamyonu” konseptinin doğuşuna işaret etmektedir. 20. yüzyıl boyunca özellikle ABD’de seyyar yemek satışları “dondurma kamyonları”, “hot dog arabaları” ve işçi şantiyelerine giden “kantin kamyonları” gibi çeşitli formlarda devam etti. Ancak mobil mutfak olarak nitelendirilen çağdaş yemek kamyonlarının asıl yükselişi 2008 ekonomik durgunluğu sonrasında rastlar. Ekonomik kriz döneminde birçok yetenekli şef ve girişimci, sabit bir restoran açmanın yüksek maliyetleri yerine daha düşük sermayeyle mobil mutfak işletmeyi tercih etmeye başlamıştır (Kaufman ve Severt, 2023).

Nitekim 2008’de Los Angeles’ta şef Roy Choi tarafından başlatılan Kogi BBQ adlı gurme taco kamyonu, modern food truck akımının sembolik başlangıcı sayılmaktadır. Bu dönemde sosyal medya kullanımının yaygınlaşması da mobil mutfakların popülerleşmesine katkı sağlamış; Twitter, Instagram gibi platformlar aracılığıyla mobil satıcılar müşterilerine konum ve menülerini anlık iletmeye başlamıştır (Kaufman ve Severt, 2023).

Günümüzde “mobil mutfak” kavramı, dünya genelinde sokak yemeği kültürünün yenilikçi ve hareketli bir parçası haline gelmiştir. Hazır yiyeceğin sokakta sunulması pratiği antik çağlara dek uzanmakla birlikte, mobil mutfaklar bugün sadece gelişmekte olan ülkelerin şehirlerinde değil, Avrupa ve Kuzey Amerika metropollerinde de oldukça popülerdir. Sokak yemeklerinin modern versiyonu olan yemek kamyonları, bisiklet veya motosiklet tipi küçük arabalar kadar kamyonet ve otobüs boyutlarında araçlar şeklinde çeşitlenmektedir. Mobil mutfak, geleneksel sokak lezzetlerini hareketli mutfaklarla buluşturan ve gastronomi endüstrisinde kendine özgü bir yer edinen girişimlerdir (Kowalczyk, A., ve Kubal-Czerwińska, 2020).

2.2. Mobil Mutfakların Gastronomi Turizmindeki Yeri

Gastronomi turizminin ürün çeşitliliğini ve erişilebilirliğini artıran yenilikçi unsurlardandır. Sokak yiyecekleri genel olarak bir destinasyonun yerel mutfak kültürünü yansıtır ve bu yönüyle ziyaretçilere otantik bir deneyim sunar. Yöreye özgü tatlar, pişirme yöntemleri ve sunum biçimleri, turistlerin gittiği destinasyonun kültürünü daha yakından tanınmasına olanak tanır. Nitekim sokak lezzetleri, ait oldukları destinasyonun mutfak kültürünün bir aynası olup bölgenin gastronomi turizmi cazibesini artırma potansiyeline sahiptir (Dursun, 2024). Birçok araştırmacı, sokak yemeğinin somut olmayan kültürel miras niteliği taşıdığını vurgulayarak, bir yemeğin gerçek anlamda otantik kabul edilebilmesi için o yemeğin ait olduğu coğrafyada, yerel halkın elinden tadılması gerektiğini belirtmektedir (Chavarria ve Phakdee, 2017, akt. Dursun, 2024). Bu durum, gastronomi turizmi kapsamında mobil mutfakların neden bu kadar ilgi çektiğini açıklamaktadır: Turistler, bir yemek kamyonundan aldıkları yerel lezzet ile hem o yörenin damak tadına ulaşır hem de satıcılarla bire bir etkileşime girerek özgün bir deneyim yaşamaktadır. Mobil mutfakların turizmdeki yeri aynı zamanda ekonomik ve pratik avantajlarından ileri gelmektedir. Geleneksel restoranların aksine, yemek kamyonları turist yoğunluğunun olduğu açık alanlarda, festivallerde, sokak aralarında veya etkinliklerde hizmet verebilir. Bu sayede turistler herhangi bir rezervasyona ya da resmi ortama gerek kalmadan, gezileri esnasında sokakta gezerken yerel lezzetlere kolayca erişebilmektedir. Örneğin, Bangkok'ta bir seyyar noodle tezgâhı ya da Mexico City'de bir taco kamyonu, turistlerin şehir turu yaparken duraklayıp hızlıca yerel yemek tatmasına olanak sağlar. Bu yönüyle mobil mutfaklar, yerinde tüketim deneyimi sunarak gastronomi turizmini yaygınlaştırır.

Akademik literatürde sokak yiyeceklerinin ve mobil mutfakların turizmdeki rolüne dair çeşitli vurgular bulunmaktadır. Polat ve Gezen (2017), sokak yiyeceklerinin turistlerin *“özgün bir yiyeceği tatma isteği”*, *“yöresel ürünü deneme arzusu”* gibi temel motivasyonlarını karşılayarak onlar için bir turistik çekim unsuru oluşturabileceğini belirtmiştir. Gerçekten de sokakta yeme-içme deneyimi, turistlere gündelik hayatın bir parçası olma hissi vererek ziyaret ettikleri yere dair daha derin bir bağ kurmalarını sağlar. Ayrıca mobil mutfaklarda genellikle yemeklerin gözü önünde hazırlanması, turistlerin hem görsel bir şölen yaşamasına hem de satıcılarla sohbet ederek yemek tarifi, malzeme bilgisi gibi konularda kültürel etkileşime girmesine imkân tanır. Bu etkileşim, turiste sadece bir tüketim deneyimi değil, aynı zamanda öğrenme deneyimi de sunar. Mobil mutfaklar, gastronomi turizmi içinde esnek ve yenilikçi bir ürün olarak da değerlendirilebilir. Örneğin, bazı

destinasyonlarda yemek kamyonları belirli bölgelerde toplanarak “*food truck park*” adı verilen yeme-içme alanları oluşturmaktadır (Polat ve Gezen, 2017).

Bu alanlar hem yerel halk hem turistler için bir çeşit açık hava gurme pazarı işlevi görür. Canlı müzik, atölye çalışmaları ve benzeri etkinliklerle desteklenen *food truck festivalleri* de turistler açısından cazip etkinliklerdir. Mobil mutfak gastronomi turizminin ayrılmaz bir parçası ve destinasyon pazarlamasının yeni odak noktalarından biri haline gelmiştir. Hem otantik kültürel deneyim sunmaları hem de eğlenceli ve sosyal bir ortam yaratmaları nedeniyle, mobil mutfaklar günümüz gezginlerinin aradığı “deneyim odaklı” turizm anlayışına mükemmel uyum sağlamaktadır (Polat ve Gezen, 2017).

2.3. Dünyada ve Türkiye’de Mobil Mutfak Trendleri

2.3.1. Dünyada Mobil Mutfak Trendleri

Son yıllarda dünya genelinde mobil mutfak (food truck) sayısında ve çeşitliliğinde önemli bir artış gözlenmektedir. Özellikle Kuzey Amerika, Avrupa ve Asya’nın büyük kentlerinde mobil mutfaklar artık kentsel gastronomi manzarasının ayrılmaz bir parçasıdır. Amerika Birleşik Devletleri, modern food truck akımının öncülerinden olup ekonomik büyüklük açısından da öne çıkmaktadır. 2010’lu yıllarda ABD’de yemek kamyonu sektörü yıllık ortalama %7’nin üzerinde büyüme göstererek klasik restoran sektörünün büyüme oranını katlamıştır (Kaufman ve Severt, 2023). 2019 itibarıyla ABD genelinde 23.000’den fazla aktif food truck bulunduğu ve sektörün yıllık yaklaşık 1 milyar dolarlık gelir yarattığı bildirilmektedir (Mealey, 2019, akt. Kaufman ve Severt, 2023). Bu rakamlar, mobil mutfak trendinin ekonomik açıdan da küresel bir olgu haline geldiğini kanıtlar niteliktedir.

Mobil mutfakların popülerleşmesinde, uluslararası festivaller ve etkinlikler de önemli rol oynamaktadır. Dünyanın pek çok şehrinde düzenlenen sokak lezzetleri festivalleri, hem yerel halkı hem de turistleri cezbeder. Örneğin ABD’nin Maine eyaletinde 1948’den bu yana her yıl gerçekleştirilen Istakoz Festivali, üç gün içinde binlerce ziyaretçiyi kendine çekmekte ve özellikle dışarıdan gelen turistlerin harcamalarıyla yaklaşık 1 milyon dolarlık ekonomik katkı sağlamaktadır (Polat ve Gezen, 2017). Benzer şekilde San Francisco’da düzenlenen Street Food Festival yılda 50 binin üzerinde ziyaretçiyi ağırlayarak kent turizmine hareket kazandırmaktadır. Avrupa’da da Londra, Berlin, Paris gibi metropollerde ve Polonya, İtalya gibi ülkelerde food truck festivalleri ve *food market* konseptleri yaygınlaşmıştır. Örneğin Polonya’nın Kraków şehrinde kurulan kalıcı *food truck park* alanı, onlarca mobil mutfak bir araya getirerek turistler için adeta açık hava gastronomi

merkezi oluşturmaktadır. Bu tür etkinlikler, gastronomi turizmine canlılık katmakta ve destinasyonların marka imajına yenilikçi bir değer eklemektedir (Corvo, 2014).

Mobil mutfak trendinin küresel boyutta gelişimi incelendiğinde, her bölgenin kendi dinamiklerine göre şekillendiği görülür. Kuzey Amerika’da gurme burger, taco, füzyon mutfak gibi konseptler öne çıkarken; Asya’da geleneksel sokak yemeği tezgâhlarının modern kamyonlara evrilmesi söz konusudur. Örneğin, Hong Kong ve Singapur gibi destinasyonlarda hükümet destekli food truck programları turistlerin sokak lezzetlerine güvenle ulaşmasını hedefleyen projeler olarak hayata geçirilmiştir. Yapılan bir çalışmada, turistlerin hijyen ve güvenilirlik bakımından yemek kamyonlarına, sabit sokak tezgâhlarına kıyasla daha olumlu baktığı belirlenmiştir (Kwek ve Lee., 2020). Bu durum, bazı ülkelerde mobil mutfakların geleneksel sokak satıcılarına göre daha denetimli ve standart algılanmasından kaynaklanabilir. Sonuç itibarıyla dünyada mobil mutfak trendi, hızlı kent yaşamına uyumlu, yenilikçi ve çeşitlilik sunan bir yeme-içme alternatifi olarak kalıcı hale gelmektedir (Kwek ve Lee., 2020).

2.3.2. Türkiye’de Mobil Mutfak Trendleri

Türkiye, zengin ve köklü bir sokak yemeği kültürüne sahiptir. Tarihsel olarak bakıldığında, sokakta yemek yeme alışkanlığı Türkiye’de günlük yaşamın vazgeçilmezleri arasındadır (Polat ve Gezen, 2017). Her köşe başında farklı bir lezzet sunan sokak satıcılarıyla, seyyar arabalarda midye dolma, simit, dürüm servis eden geleneksel esnaf kültürü uzun yıllardır toplumda yer edinmiştir. Ülkemizde dışarıda yemek yemek bir yaşam biçimi olarak kabul görmekte ve sokak yiyeceklerinin çeşitliliği oldukça fazladır. İstanbul’da Balık Pazarı’ndaki kokoreççiler, Ankara’da sokak simitçileri, İzmir’de boyoz satan seyyar arabalar veya Gaziantep’te katmer yapan ustalar, Türkiye’nin sokak lezzetleri zenginliğinin sadece birkaç örneğidir. Bu güçlü geleneksel altyapıya karşın, modern anlamda mobil mutfak kavramı Türkiye’de yeni yeni filizlenmektedir (Polat ve Gezen, 2017).

Türkiye’de *food truck* konseptinin yaygınlaşması, küresel trende paralel olarak 2010’ların sonlarında ivme kazanmıştır. Büyükşehir belediyelerinin düzenlediği gastronomi festivallerinde ve genç nüfusun rağbet ettiği etkinliklerde mobil mutfaklar görünür olmaya başlamıştır. Örneğin 2017 yılında İstanbul’da bir alışveriş merkezinin ev sahipliğinde ilk uluslararası “Food Truck” etkinliği düzenlenmiş; 2020’lerde ise Ankara ve İstanbul başta olmak üzere çeşitli şehirlerde yemek kamyonları belirli noktalarda hizmet vermeye başlamıştır. Türkiye’nin ilk kapsamlı Food Truck festivali 2023

yılında Ankara’da gerçekleştirilmiş ve kamuoyunda büyük ilgi uyandırmıştır. Bu gelişmeler, mobil mutfak kültürünün ülkemizde kurumsal boyutta da tanınmaya başladığının göstergeleridir. Akademik tarafta, Türkiye’deki mobil mutfak trendine ilişkin çalışmalar henüz sınırlı olmakla birlikte artış eğilimindedir. Düzlüoğlu ve Sarper (2021), Ankara ili Çankaya ilçesinde yaptıkları bir araştırmada, kentte yaşayan bireylerin yemek kamyonları konusundaki farkındalığını ve bu kamyonlardan yiyecek satın alma tercihlerini incelemiştir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre, yemek kamyonu kültürüne ilgi duyan kesimin daha çok genç ve eğitilmiş tüketiciler olduğu görülmüştür. Örneğin mobil mutfaktan yemek yemeyi tercih edenlerin %80’den fazlası 18-34 yaş aralığında ve önemli bir kısmı yükseköğrenim mezunudur (Düzlüoğlu ve Sarper, 2021) . Katılımcıların çoğu, yemek kamyonlarını hızlı, pratik ve yenilikçi bulduklarını belirtmiştir. Ayrıca, Türkiye’de yemek kamyonlarının menülerinin büyük ölçüde geleneksel sokak lezzetlerinden oluştuğu saptanmıştır. Düzlüoğlu ve Sarper (2021) “*Yemek kamyonları (Food-Truck) akımının bilinirlik ve tercih edilme durumu üzerine bir çalışma*” bu çalışmasında, katılımcıların çoğu, yemek kamyonlarını hızlı, pratik ve yenilikçi bulduklarını belirtmiştir. Türkiye’de yemek kamyonlarının menülerinin büyük ölçüde geleneksel sokak lezzetlerinden oluştuğu saptanmıştır. Çalışmada ankete katılanların mobil mutfaklarda en sık tükettiklerini belirttikleri ürünler arasında kokoreç, nohut-pilav, balık-ekmek, gözleme, kumpir, midye dolma, köfte-ekmek, döner ve çiğ köfte gibi tanıdık sokak lezzetleri öne çıkmıştır . Bu bulgu, Türkiye’de mobil mutfakların aslında mevcut sokak mutfağının tekerlekli platformlara taşınması şeklinde evrildiğini göstermektedir. (Düzlüoğlu ve Sarper,2021)

Görsel 1 (Kaynak: @gastrovan_2023).

Türkiye’de mobil mutfak işletmeciliğinin yaygınlaşmasının önünde bazı yapısal engeller de bulunmaktadır. Mevzuat eksiklikleri ve bürokratik kısıtlar, mobil yiyecek satıcılarının faaliyetlerini zorlaştırabilmektedir. Sokak tezgâhları ve seyyar satıcılar konusunda uzun yıllardır süren bir kayıt dışı ekonomi sorunu ve düzenleme ihtiyacı söz konusudur. Yerel yönetimlerin mobil mutfaklara bakışı da henüz netleşmemiştir; kimi belediyeler hijyen ve kamu düzeni gerekçesiyle sokak satıcılarına sıkı denetimler uygularken, bazıları gastronomi festivalleri aracılığıyla bu kültürü desteklemeye başlamıştır. Bu geçiş sürecinde, tüketicilerin mobil mutfaklara güven duyabilmesi için gıda güvenliği standartlarının sağlanması kritik önem taşımaktadır. Türkiye’de yapılan sınırlı araştırmalar, tüketicilerin önemli bir bölümünün yemek kamyonlarından yiyecek satın alırken temizlik ve güvenilirlik konusunda endişe taşıdığını göstermektedir (Öz, 2020). Bununla birlikte, Kolombiya Bogota’da yapılan bir çalışma gibi bazı uluslararası örnekler, müşterilerin çoğunlukla lezzet ve deneyim odaklı olup hijyen konusunu ikinci planda değerlendirdiğini ortaya koymaktadır. Ülkemizde mobil mutfak trendinin sağlıklı biçimde gelişebilmesi için, hem tüketici beklentileri hem de yerel yönetimlerin yaklaşımı göz önüne alınarak dengeli bir düzenleme ve teşvik mekanizması geliştirilmelidir. Özetle, Türkiye’de mobil mutfak trendi başlangıç aşamasında olsa da gelecek vaat etmektedir. Zengin sokak lezzeti mirasımız, mobil mutfak konseptiyle birleştiğinde hem yerli halk hem de turistler için cazip bir deneyim ortaya çıkmaktadır. Önümüzdeki dönemde, uygun yasal düzenlemeler, girişimcilerin artan ilgisi ve tüketici talepleri doğrultusunda Türkiye’de de daha fazla sayıda ve çeşitlilikte mobil mutfak görmemiz olasıdır. Bu da şehirlerimizin gastronomi turizmi çekiciliğini artıracak ve yerel mutfak kültürümüzün yeni platformlarda tanıtılmasını sağlayacaktır.

2.4. Mobil Mutfakların Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Etkileri

Mobil mutfaklar, sadece bir yeme-içme trendi olmanın ötesinde, buldukları destinasyon üzerinde ekonomik, sosyal ve kültürel bir dizi etki yaratır. Bu mobil mutfakların etkilerini bu üç boyutta incelemek, onların değerini ve karşılaşılabilecekleri sorunları daha iyi anlamamızı sağlar. Mobil mutfaklar, girişimcilik ve istihdam açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Geleneksel bir restoran açmaya kıyasla çok daha düşük sermaye ile kurulabilen mobil mutfaklar, özellikle genç girişimciler ve şefler için cazip bir iş modeli haline gelmiştir. Ortalama bir yemek kamyonu yatırımının (araç donanımı ve işletme maliyetleri dahil) geleneksel bir restoranın başlangıç maliyetinin oldukça altında olduğu belirtilmektedir (Kaufman ve Severt, 2023). Örneğin ABD’de restoran açılışı için gereken sermayenin ortalama

250-500 bin dolar arasında olduğu, oysa bir food truck için 50-100 bin dolar aralığında kalabildiği ifade edilmektedir (Sundale Research, 2022, akt. Kaufman ve Severt, 2023).

Bu düşük giriş bariyeri sayesinde, kendi mutfak markasını yaratmak isteyen birçok girişimci mobil mutfaklar aracılığıyla piyasaya adım atabilmektedir. Sonuçta bu durum, ekonomik hayata yeni aktörlerin katılımını kolaylaştırarak KOBİ düzeyinde ekonomik canlılık kazandırır. Yemek kamyonları ayrıca yeni iş imkanları oluşturarak istihdama katkı sağlar. Sadece kamyon işletmecileri değil, tedarikçiler, lojistik destek, etkinlik organizatörleri gibi dolaylı paydaşlar da bu ekosistemin parçasıdır. Özellikle gastronomi turizminin yoğun olduğu bölgelerde, mobil mutfakların sayısının artması yerel ekonomiye canlılık kazandırabilir. Turistlerin yeme-içme için harcadığı paranın sokak satıcılarına yönelmesi, bu gelirin doğrudan yerel halka ve küçük işletmelere aktarılması anlamına gelir. Bu da toplum tabanlı turizm geliri dağılımını destekleyen olumlu bir etkidir. Nitekim gastronomi festivalleri gibi etkinliklerde bir araya gelen birçok mobil mutfak, kısa sürede yüksek satış hacimleri yakalayabilmekte ve destinasyon ekonomisine beklenmedik ölçüde katkılar sunabilmektedir. Bir örnek vermek gerekirse, daha önce de değinildiği gibi Maine Istakoz Festivali gibi etkinliklerde mobil gıda satıcılarından kaynaklanan turistik harcamalar milyon dolarlık seviyelere ulaşabilmektedir ((Sundale Research, 2022).

2.4.1. Sosyal Etkiler

Mobil mutfakların, sosyal yaşam ve toplumsal etkileşim açısından da belirgin etkiler sağlar. Öncelikle, sokak yemeği kültürü insanları kamusal alanda bir araya getiren sosyal bir deneyim ortamıdır. Bir yemek kamyonunun etrafında sıraya giren, ayaküstü yemek yiyen veya yan yana oturup sohbet eden insanlar, kentin kamusal dokusuna canlılık katar. Mobil mutfaklar; parklar, meydanlar veya festivaller gibi açık mekanlarda konumlandığından, farklı kesimlerden insanların buluşma noktası haline gelebilir. Bu yönüyle, mobil mutfaklar kentsel sosyalleşmeyi teşvik eden ve topluluk duygusunu güçlendiren unsurlardır. Ayrıca mobil mutfakların çeşitlikçi ve samimi hizmet anlayışı, sosyal açıdan kapsayıcılığı artırır. Sokak satıcıları genelde müşterileriyle bire bir iletişim kurar, onlarla sohbet eder ve çoğu zaman müşterilerini yüz aşinalığı ile tanır. Bu durum, bir turist veya yerli olsun, müşterilere özel bir ilgi hissi vererek memnuniyeti artırabilir. Yapılan bir araştırmada, sokak yiyeceği tüketicilerinin önemli bir kısmı, satıcıların güler yüzlü ve arkadaşça yaklaşımını sokak lezzetlerini tercih etmelerinde etkili bulunduğunu belirtmiştir (Umur ve Kaya, 2010, akt. Düzlütöğül ve Sarper, 2021).

Mobil mutfak işletmecileri genellikle küçük aile işletmeleri veya bireysel girişimciler olduğundan, zincir restoranlardaki kurumsallığın aksine samimiyet ön plandadır. Sosyal etkiler bağlamında bir diğer önemli nokta da kadın istihdamı ve girişimciliği konusudur. Sokak yemeği sektörü, geleneksel olarak erkek egemen bir görünüm sergilese de son yıllarda kadın girişimcilerin de bu alana yöneldiği gözlenmektedir. Türkiye’de yapılan bir örnek olay çalışması, sokak gıda satıcıları arasında kadınların da yer almaya başladığını ve gastronomi sektöründe kadın girişimciliğine katkı sunduğunu ortaya koymuştur (Gözgeç ve Aydemir, 2019). Mobil mutfaklar, esnek çalışma saatleri ve görece düşük sermaye gereksinimi sayesinde kadınların da kendi işlerini kurabilecekleri bir zemin oluşturabilir. Bu da toplumsal açıdan olumlu bir gelişmedir.

2.4.2. Kültürel Etkiler

Mobil mutfaklar belki de en özgün etkisi kültürel alanda görülmektedir. Sokak lezzetleri, bir kentin veya bölgenin kültürel kimliğinin parçalarıdır. Örneğin İstanbul denilince akla Eminönü’deki balık-ekmek, Adana denilince sokakta satılan şalgam suyu veya Adana kebab gelebilmektedir. Mobil mutfaklar, bu geleneksel lezzetleri koruyup yaygınlaştırmak konusunda önemli bir araçtır. Bir yemek kamyonu menüsünde yer alan yerel bir yemek, belki de nesiller boyu aile tarifleriyle yapılmış özgün bir tattır ve mobil mutfaklar sayesinde daha geniş kitlelere ulaştırılır. Bu açıdan bakıldığında mobil mutfaklar, gastronomik mirasın taşınabilir taşıyıcıları olarak görülebilir. Yöresel tarifler, sokak formatında sunularak hem yaşatılmakta hem de turistler aracılığıyla uluslararası alanda tanınmaktadır. Kültürel etkiyi destekleyen bir diğer husus, yenilik ve füzyon kavramlarıdır. Mobil mutfaklar, geleneksel mutfak ile küresel trendlerin kesişim noktasında yaratıcı ürünler sunmaya yatkındır. Örneğin bir Türk mobil mutfaklar, klasik döner sandviçi farklı soslar veya ekmek çeşitleriyle sunarak yeni bir füzyon deneyimi oluşturabilir; ya da tantuni gibi yöresel bir ürünü tacos tarzında sunarak iki kültürü birleştirebilir. Bu tür yenilikler, yerel mutfağın evrimleşmesine ve çağdaş yorumlarla zenginleşmesine katkıda bulunur. Aynı zamanda gastronomi turizmi kapsamında turistlere hem tanıdık hem yabancı gelen ilginç deneyimler yaşatır. Kültürel etkiyi somutlaştıran güzel bir örnek Singapur’daki hawker center (sokak yemekleri merkezleri) kültürüdür. Singapur, sokak lezzetlerini modern hijyen standartlarıyla bir araya getiren hawker merkezlerini turistik bir cazibe unsuru haline getirmiş ve bu kültür UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras listesine dahil edilmiştir. Bu örnek, sokak yemeği kültürünün korunup geliştirilmesinin kültürel miras açısından taşıdığı önemi gösterir. Türkiye’de de benzer şekilde, mobil mutfaklar aracılığıyla farklı şehirlerin

kendine özgü tatları ulusal ve uluslararası tanınırlık kazanabilir. Örneğin bir Gaziantep mobil mutfağı kullanarak, baklava veya katmer gibi tatlıları festival festival gezerek tanıtılabilir; ya da bir Ege mobil mutfak, zeytinyağlılar ve ot yemeklerini İstanbul'daki etkinliklere taşıyabilir. Bu sayede kültürel etkileşim ve yayılım gerçekleşir. Mobil mutfakların ekonomik, sosyal ve kültürel etkileri bir bütün halinde değerlendirildiğinde, bu mobil mutfakların sürdürülebilir şehir turizmi ve yerel kalkınma için önemli fırsatlar sunduğu görülmektedir. Ancak bu fırsatların realize olabilmesi için sürdürülebilirlik boyutunun ve mevcut zorlukların da dikkate alınması gerekmektedir (Polat ve Gezen, 2017).

2.5. Sürdürülebilirlik Açısından Mobil Mutfaklar

Gastronomi turizmi ve sokak yemeği kültürü uzun vadede başarılı olacaksa, sürdürülebilirlik ilkelerinin mobil mutfak işletmeciliğine entegre edilmesi şarttır. Sürdürülebilirlik kavramı burada üç ana boyutta ele alınmalıdır: ekonomik sürdürülebilirlik (iş modelinin devamlılığı), çevresel sürdürülebilirlik (faaliyetlerin doğa üzerindeki etkileri) ve sosyo-kültürel sürdürülebilirlik (geleneksel değerlerin ve toplumsal faydaların korunması) (Akarçay, 2023).

Ekonomik Sürdürülebilirlik: Mobil mutfakların uzun ömürlü olabilmesi için kârlılık ve mali dengelerini koruması gerekir. Düşük sermaye ile kurulabilen mobil mutfak, rekabetin yüksek olduğu bir sektörde faaliyet gösterdikleri için finansal planlama ve yenilikçilik önem kazanmaktadır. Menü fiyatlandırmasının doğru yapılması, maliyet kontrolü, mevsimsellik gibi unsurlar işletmenin sürdürülebilirliğini belirler. Ayrıca esnek iş modeli, ekonomik sürdürülebilirliğe katkı sağlar; örneğin bir mobil mutfak, farklı günlerde farklı lokasyonlarda satış yaparak talebin olduğu yerlere intikal edebilir ve durgun bölgelerden kaçınabilir. Bu sayede sabit bir dükkâna bağlı kalmanın risklerinden kurtularak gelir devamlılığı sağlanabilir. Bununla birlikte, mobil mutfak işletmecilerinin karşılaştığı mevzuat engelleri ve yasaklar, ekonomik sürdürülebilirliği tehdit eden faktörlerdir. İzin ve ruhsat süreçlerinin belirsiz olması, ceza riskleri veya belirli bölgelerde çalışma kısıtları, küçük ölçekli bu işletmelerin sürekliliğini zorlaştırabilir (Karsavuran, 2018, akt. Dursun, 2024). Dolayısıyla, ekonomik sürdürülebilirlik açısından karar alıcıların mobil mutfaklara yönelik açık ve destekleyici politikalar geliştirmesi önemlidir.

Çevresel Sürdürülebilirlik: Mobil mutfakların çevresel etkileri de göz ardı edilmemelidir. Bir mobil mutfak genellikle jeneratör ile elektrik ihtiyacını karşılar, yakıtla çalışır ve tek kullanımlık servis malzemeleri kullanabilir.

Bu durum, karbon emisyonu, gürültü ve atık gibi çevresel problemlere yol açabilir. Yapılan hesaplamalara göre, hareket halindeki bir yemek kamyonu kilometre başına sabit bir restorana göre %50 daha fazla emisyon üretebilmektedir (EPA, 2018). Bu nedenle, çevre dostu uygulamaların mobil mutfak sektöründe yaygınlaştırılması sürdürülebilirlik için kritiktir. Örneğin, bazı mobil mutfaklar yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmeye başlamıştır; güneş panelleriyle elektrik üreten veya biyoyakıt kullanan araçlar mevcuttur. Ayrıca geri dönüştürülebilir/biyobozunur servis malzemeleri (karton tabaklar, ahşap çatal-kaşık, kumaş peçeteler vb.) kullanarak plastik atık miktarını azaltma çabaları görülmektedir (thefoodtruckhub.com, 2025).

Yiyecek artıklarının kompostlanması veya ihtiyaç sahiplerine dağıtılması gibi gıda atığı yönetimi uygulamaları da çevresel sürdürülebilirlik adına önemlidir. Mobil mutfak işletmecileri, menülerini oluştururken mevsiminde ve yerel üretilmiş malzemeler kullanarak hem tedarik zincirini kısaltabilir hem de yerel çiftçileri destekleyerek çevresel ayak izini azaltabilir. Sonuçta, çevreye duyarlı bir mobil mutfak modeli, hem doğayı korur hem de çevre bilinci yüksek müşteri kitlesinin takdirini kazanarak rekabet avantajı elde edebilir. Sosyo-Kültürel Sürdürülebilirlik: Sokak lezzetleri ve mobil mutfaklar, kültürel mirasın sürdürülebilirliği açısından da değerlidir. Daha önce belirtildiği üzere, sokak yemeği geleneği yerel mutfak kültürünün önemli bir parçasıdır. Bu geleneğin yeni nesillere aktarılması ve yaşatılması, ancak onu icra eden satıcıların hayatlarını sürdürebilmesiyle mümkündür. Polat ve Gezen (2017), sokak yiyecekleri ve satıcılarının mevcut durumunun analiz edilip maruz kaldıkları çevresel koşulların incelenmesi ve yaptıkları işin sürdürülebilirliğinin sağlanması gerektiğini vurgulamıştır. Bu bağlamda, ilgili tüm paydaşların –yerel yönetimler, turizm otoriteleri, sivil toplum ve sokak satıcıları– birlikte hareket etmesi önem kazanır. Örneğin, bir şehir eğer kendi sokak lezzetlerini bir turizm değeri olarak görüyorsa, bu işle meşgul olanların çalışma koşullarını iyileştirerek kültürel sürdürülebilirliğe katkı sağlayabilir. Bu iyileştirmeler; temiz su ve elektrik erişimi, hijyen eğitimi, belli noktalarda toplanma alanları tahsisi gibi adımları içerebilir. Böylece hem geleneksel lezzetler korunmuş olur hem de bu işle uğraşanların geçim kaynakları güvenceye alınır.

Sosyo-kültürel sürdürülebilirlikte bir diğer nokta da toplumun kabullenmesi ve sahiplenmesi meselesidir. Mobil mutfakların şehir hayatındaki varlığı, yerel halk tarafından desteklenmezse uzun vadede sıkıntı yaşanabilir. Özellikle sabit restoran sahipleri, zaman zaman yemek kamyonlarını haksız rekabet unsuru olarak görebilmektedir. Bu tür çatışmaların çözümü için adil düzenlemeler (örneğin mobil mutfakların belirli saatlerde veya belirli bölgelerde faaliyet göstermesi, hijyen standartlarının denetlenmesi gibi)

uygulanmalı ve hem restoranlar hem de mobil satıcılar için kazan-kazan durumu uygulanmalıdır. Unutulmamalıdır ki, gastronomi turizmi pastası büyüdükçe tüm paydaşlara yetecek fırsatlar doğacaktır; esas olan bu pastayı büyütecek işbirliği ve sürdürülebilirlik anlayışını yerleştirmektir. Son olarak, ürün ve hizmet kalitesinin sürdürülebilirliği de kritik bir boyuttur. Mobil mutfak sürekli müşteriler kazanmak ve uzun ömürlü olmak istiyorsa, hijyen ve lezzet standardını her zaman yüksek tutmalıdır. Furkan Dursun (2024) kavramsal çalışmasında, sokak yemeği sektöründe ürün kalitesi ve güvenliğinin köşe taşı olarak kalması gerektiğini, hijyen kurallarına uyumun sürdürülebilir başarının anahtarı olduğunu özellikle vurgulamıştır. Bu çerçevede mobil mutfak sahipleri, düzenli mutfak temizliği, gıda saklama koşullarına riayet, personel hijyeni gibi konularda taviz vermeden faaliyet göstermelidir. Bu sayede hem müşterilerin güveni kazanılır hem de olası gıda kaynaklı sağlık sorunlarının önüne geçilerek sektörün itibarı korunur.

2.6. Mobil Mutfakların Gastro-Turizme Katkısı, Yerel Tatların ve Türk Mutfağının Tanıtımındaki Payı

Gastronomi turizmi, günümüzde turistlerin destinasyon tercihlerinde önemli bir rol oynayan, kültürel miras ve mutfak deneyimlerini birleştiren bir turizm dalı olarak hızla gelişmektedir. Seyahat eden bireylerin, gittikleri bölgelerin mutfak kültürünü keşfetme ve yerel lezzetleri deneyimleme isteği, gastronomi turizminin itici gücü olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, mobil mutfaklar (seyyar mutfaklar), geleneksel sokak lezzetlerini modern bir anlayışla sunarak gastronomi turizmine yenilikçi bir bakış açısı kazandırmaktadır. Yerel mutfakların tanıtımını kolaylaştıran, erişilebilir ve otantik yemek deneyimi sunan bu mobil mutfaklar, özellikle şehir festivalleri, etkinlikler ve turistik merkezlerde gastronomi turizminin ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir (Dursun, 2024).

Mobil mutfaklar, gastronomi turizmine sunduğu katkılar açısından birçok avantaj sağlamaktadır. Öncelikle, mobil mutfaklar turistlere yerel mutfağı deneyimleme fırsatı sunarak destinasyonların gastronomik kimliğini ön plana çıkarmaktadır. Geleneksel restoranların aksine, hareket kabiliyeti sayesinde turist yoğunluğu yüksek noktalarda hizmet verebilmesi, mobil mutfakların cazip kılan en önemli özelliklerden biridir. Mobil mutfaklar, bir destinasyonun mutfak kültürünü turistlere daha ulaşılabilir hale getirmektedir.

Görsel 2 (Kaynak: @gastrovan_2024).

Bir restoran rezervasyonu yapmaya gerek kalmadan, turistlerin sokakta gezerken veya bir etkinlik esnasında kolayca yerel lezzetlere erişebilmesini sağlamaktadır. Örneğin, İstanbul'da bir mobil mutfak, tarihi yarımada hizmet vererek turistlere balık ekmekek, midye dolma veya nohutlu pilav gibi geleneksel tatları anında sunabilir. Mobil mutfaklar, bir destinasyonun gastronomik mirasını tanıtmak için etkili bir platform sunmaktadır. Örneğin, dünya çapında düzenlenen gastronomi festivalleri, sokak yemekleri etkinlikleri veya tematik lezzet turları, turistlerin bu tür deneyimlere ilgisini artırmaktadır. Bangkok, Singapur ve Mexico City gibi şehirlerde sokak yemeklerinin turistik bir cazibe unsuru haline gelmesi, mobil mutfak kültürünün büyüme potansiyelini gözler önüne sermektedir. Türkiye'de de son yıllarda İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerde artan food truck festivalleri, gastronomi turizminin gelişmesine katkıda bulunmaktadır (thefoodtruckhub.com, 2025).

Mobil mutfaklar, sadece bir yemek yeme aracı olmanın ötesinde, sosyal ve kültürel etkileşim alanları da inşa etmektedir. Mobil mutfaklarda yemeklerin pişirilme süreci turistlerin gözleri önünde gerçekleştiği için, bu deneyim yalnızca bir beslenme ihtiyacını karşılamakla kalmaz, aynı zamanda görsel ve kültürel bir şölene dönüşür. Turistlerin, yemeğin nasıl hazırlandığını izlemesi, şeflerle ve yerel satıcılarla doğrudan etkileşim kurması, o mutfak

kültürünü daha derinlemesine anlamalarına olanak tanımaktadır. Mobil mutfaklar, küçük işletmeler ve girişimciler için düşük maliyetli bir iş modeli sunduğu için, yeni nesil şefler ve yerel üreticiler için cazip bir seçenek haline gelmiştir. Bu sayede, turistik destinasyonlarda yerel lezzetleri tanıtmak isteyen girişimciler, sabit restoran maliyetlerine katlanmadan kendi işlerini kurarak gastronomi turizmine katkı sağlamaktadır.

Türk mutfağı, tarih boyunca birçok farklı kültürün etkileşimiyle şekillenmiş, köklü bir geçmişe ve geniş bir yemek yelpazesine sahip bir mutfaktır. Ancak, bu zengin mutfak kültürünün uluslararası alanda yeterince tanıtılmadığı da bir gerçektir. İşte bu noktada, mobil mutfaklar Türk mutfağının tanıtımı açısından büyük bir fırsat sunmaktadır.

Mobil mutfaklar, Türk mutfağına ait geleneksel lezzetlerin uluslararası alanda tanıtılması için önemli bir araç olabilir. Örneğin, Avrupa'da veya ABD'de faaliyet gösteren Türk yemek kamyonları, döner, lahmacun, gözleme, baklava gibi lezzetleri farklı kültürlerle tanıtmakta etkili olabilir. Özellikle ABD ve Avrupa'da hızla yayılan yemek kamyonu festivallerinde, Türk mutfağının özgün tatlarını sunan mobil mutfakların bulunması, mutfağımızın tanıtımına büyük katkı sağlayacaktır.

Türkiye'nin dört bir yanındaki farklı mutfak kültürlerini tanıtmak amacıyla mobil mutfaklar bölgesel lezzetleri hareketli bir gastronomik deneyime dönüştürebilir. Örneğin, Gaziantep mutfağına özgü beyran çorbası veya katmer, Ege mutfağından ot yemekleri ve zeytinyağlılar, Karadeniz mutfağından mıhlama veya hamsili ekmek gibi yemekler, mobil mutfaklar aracılığıyla geniş kitlelere sunulabilir.

Türk mutfağının geleneksel sokak lezzetleri, mobil mutfak konseptiyle daha hijyenik ve modern bir şekilde sunulabilir. Örneğin, geleneksel sokak yemekleri, yeni sunum teknikleri ve daha estetik yemek servisleri ile turistlere çekici hale getirilebilir. Kumpir, kokoreç, midye dolma gibi lezzetlerin, mobil mutfaklar aracılığıyla hijyen standartları gözetilerek sunulması, hem yerli hem de yabancı turistlerin ilgisini artıracaktır. Bir destinasyonun gastronomik kimliği, turistlerin seyahat motivasyonlarında giderek daha belirleyici bir hale gelmektedir. İstanbul'un tarihi yarımadasında veya Kapadokya'da konumlanan bir mobil mutfak, o bölgenin kültürel mirasını yansıtan lezzetler sunarak, turizm deneyimini zenginleştirebilir. Türkiye'de turistik şehirlerde mobil mutfak konseptinin yaygınlaşması, yerel mutfak mirasının tanıtımını güçlendirerek destinasyon pazarlamasına da katkı sağlayacaktır.

Tablo 1: Türkiye'deki Mobil Mutfaqların Turizmne Katkıları

Yıl	İl (Bölge)	Mobil Mutfak Sayısı	En Popüler Yemek Türleri	Gastro Turizme Katkı Değerlendirmesi	Yerel Tatların Tanıtımına Etkisi
2020	İstanbul (Marmara)	0 (resmi) – <i>Yok denecek kadar az (Kamusal alanda resmi izin yok; sadece özel mülk ve etkinliklerde birkaç deneme)</i>	Henüz yaygın değil – <i>Konsept yeni olduğundan belirgin bir sokak lezzeti bulunmuyor</i>	Düşük: Gastronomi turizmine neredeyse katkı yok (mobil mutfak faaliyetinin olmaması nedeniyle)	Düşük: Yerel tatların tanıtımına etkisi yok (mobil mutfak olmadığı için)
2021	İstanbul (Marmara)	~5 (tahmini) – <i>Az sayıda pilot mobil mutfak faaliyete geçti</i>	Burger, kokoreç, taco, brisket, falafel gibi füzyon sokak lezzetleri öne çıktı.	Sınırlı: Yeni yeni ortaya çıkan mobil mutfaqlar, şehirde meraklılarına farklı lezzet deneyimleri sunarak kısıtlı bir katkı sağladı	Orta: Bazı yerel tatlar modern sunumla sunuldu (ör. kokoreçli burger gibi) ve Türk mutfağına ilgiyi artırdı.
2022	Hatay (Akdeniz)	10+ (tahmini) – <i>İlk Festival kapsamında birden çok mobil stant aracılığıyla</i>	Hatay'ın yöresel sokak lezzetleri öne çıktı – <i>(Künefe, oruk gibi yöreye özgü tatlardır)</i>	Yüksek: Düzenlenen Sokak Lezzetleri Festivali , Hatay gastronomisinin ulusal/uluslararası tanıtımına önemli katkı sağladı.	Yüksek: Yerel mutfak kültürünü vurgulayan festival, Hatay'ın geleneksel tatlarını tanıtmak amacıyla gerçekleştirildi.
2023	Ankara (İç Anadolu)	15+ (tahmini) – <i>İlk Food Truck Fest ile çok sayıda mobil mutfak bir araya geldi</i>	Türkiye'nin dört bir yanından sokak lezzetleri – <i>Tanıtımı, döner, köfte, burger vb. çeşitli yöresel tatlar</i>	Yüksek: Başkentte ilk kez düzenlenen Food Truck Fest , konser ve atölyelerle desteklenerek gastro turizme yeni bir çekim merkezi oluşturdu	Yüksek: Farklı bölgelerin tatlarını tek etkinlikte buluşturan festival, yerel lezzetlerin geniş kitlelere tanıtılmasını sağladı.
2024	Anıyaya (Turizm Bölgeleri)	10+ (tahmini) – <i>Turistik beldelelerde mobil mutfak konsepti yaygınlaşıyor.</i>	Döner, dondurma, kahve gibi hızlı servis sokak yiyecekleri turistler arasında revaçta blog.quicksgorta.com	Yüksek: Sahil ve etkinlik alanlarındaki mobil mutfaqlar, turistlere farklı lezzet deneyimleri sunarak bölge turizmini çeşitlendirmeye başladı.	Orta: Yerel tatlar sunulsa da uluslararası lezzetlerle birlikte servis ediliyor; yerel mutfak tanıtımına kısmi katkı yapılıyor.
2025	İstanbul (Marmara)	50+ – <i>Büyük festivallerde 50'yi aşkın mobil mutfak standı (küresel pazar ~\$4.3 milyar, 2023).</i>	Burger, hotdog, kokoreç, tantuni, tavuk pırlav, döner gibi çeşitli sokak lezzetleri (vegan seçenekler dahil) en çok tercih edilenler arasındadır.	Yüksek: Mobil mutfaqlar, gastronomi festivallerinin vazgeçilmez parçası haline gelecek kente gelenlere zengin bir yeme-içme deneyimi sunuyor.	Yüksek: Mobil mutfaqlar, sokak yemekleri aracılığıyla Türk mutfağının yerel tatlarını geniş kitlelere ve turistlere başarıyla tanıtıyor.

Kaynak: Yazar tarafından internetten alınan veriler doğrultusunda oluşturulmuştur.

Tablo 1’de Türkiye’deki mobil mutfak (food truck) konseptinin turizme katkıları, son yıllarda önemli bir gelişim süreci geçirmiştir. 2020 yılında İstanbul’da mobil mutfak kültürü neredeyse yok denecek kadar azdı; resmî izinlerin olmaması nedeniyle yalnızca özel mülkler veya etkinliklerde birkaç deneme yapılmıştı. Bu sebeple, gastronomi turizmine ve yerel tatların tanıtımına katkısı oldukça düşüktü. Ancak 2021 yılında, İstanbul’da pilot mobil mutfak girişimleri görülmeye başlandı. Yaklaşık beş adet food truck faaliyet gösterirken, burger, kokoreç, taco, brisket ve falafel gibi füzyon sokak lezzetleri öne çıktı. Bu gelişmeler, gastronomi turizmine sınırlı bir katkı sağladı; ancak özellikle kokoreçli burger gibi yenilikçi lezzetlerle yerel tatların tanıtımına orta düzeyde bir etkisi oldu. 2022 yılına gelindiğinde, Hatay’da düzenlenen Sokak Lezzetleri Festivali, bölgedeki mobil mutfak konseptini güçlendirdi. 10’dan fazla mobil yemek noktası, Hatay’ın özgün lezzetleri olan künefe ve oruk gibi tatları ziyaretçilere sundu. Bu etkinlik, gastronomi turizmine yüksek düzeyde katkı sağladı ve Hatay mutfağını ulusal ve uluslararası alanda tanıtmak için önemli bir fırsat sundu. 2023 yılında Ankara’da gerçekleştirilen ilk Food Truck Fest, şehirdeki food truck sayısını 15’in üzerine çıkardı. Festival kapsamında Türkiye’nin farklı bölgelerinden tantuni, döner, köfte gibi geleneksel lezzetler bir araya getirilerek, hem yerel hem de ulusal gastronomi turizmine önemli bir katkı sağlandı. Bu etkinlik, Ankara’da gastronomi turizmine olan ilgiyi artırarak, festival kapsamında atölyeler ve konserlerle desteklenen bir çekim merkezi oluşturdu. 2024 yılında Antalya, sahil bölgeleri ve turistik merkezlerde food truck kültürünün geliştiği bir şehir olarak öne çıktı. Döner, dondurma ve kahve gibi hızlı servis edilen sokak yiyecekleri, özellikle turistler arasında popüler hale geldi. Bu mobil mutfaklar, bölge turizmine yüksek düzeyde katkı sunarken, yerel tatların tanıtımı açısından orta seviyede bir etkisi oldu. Çünkü sunulan ürünler genellikle uluslararası lezzetlerle birlikte servis edildi ve yerel mutfak tanıtımı tam anlamıyla öne çıkmadı. Son olarak, 2025 yılında İstanbul, büyük gastronomi festivalleriyle birlikte 50’den fazla mobil mutfak standına ev sahipliği yaparak bu alanda önemli bir merkez haline geldi. Burger, hotdog, kokoreç, tantuni, tavuk pilav ve döner gibi çeşitli sokak yemekleri, vegan seçenekler de dahil olmak üzere en çok tercih edilen lezzetler arasında yer aldı. Mobil mutfaklar, artık gastronomi festivallerinin ayrılmaz bir parçası haline gelerek şehre gelen ziyaretçilere zengin bir yeme-içme deneyimi sundu. Ayrıca, mobil mutfaklar sayesinde Türk mutfağının sokak lezzetleri geniş kitlelere ve turistlere başarılı bir şekilde tanıtıldı. Özetle, Türkiye’deki food truck kültürü 2020 yılından 2025’e kadar büyük bir gelişim göstermiş, başta İstanbul, Hatay, Ankara ve Antalya olmak üzere farklı şehirlerde gastronomi turizmine ve yerel tatların tanıtımına önemli

katkıları sunmuştur. Özellikle festivallerin ve turistik bölgelerin etkisiyle mobil mutfaklar, Türk mutfağını hem ulusal hem de uluslararası ziyaretçilere tanıtan bir araç haline gelmiştir.

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

3.1. Sonuç

Gastronomi turizmi, günümüzde destinasyonların rekabet gücünü artıran önemli bir turizm türü haline gelmiş olup, bu alandaki yenilikçi yaklaşımlar turizm sektörüne farklı boyutlar kazandırmaktadır. Bu çerçevede, geleneksel sokak lezzetlerini modern işletmecilik anlayışıyla birleştiren mobil mutfaklar, gastronomi turizminin dinamik yapısına uyum sağlayan, yenilikçi ve erişilebilir bir yeme-içme deneyimi sunarak dünya genelinde hızla yaygınlaşmaktadır. Seyyar mutfak olarak da adlandırılan mobil mutfaklar, hem yerel halkın hem de turistlerin ilgisini çekerek şehirlerin mutfak kültürüne yönelik farkındalığı artırmakta ve turistik cazibesini güçlendirmektedir. Günümüzde artan seyahat alışkanlıkları, otantik ve yerel deneyimlere olan talep, gastronomi turizminin gelişimini teşvik eden en önemli faktörlerden biri olmuştur. Bu bağlamda, mobil mutfaklar sundukları pratik ve otantik yemek deneyimi ile turistlerin farklı destinasyonlarda yerel lezzetlere ulaşmasını kolaylaştırmakta, şehirlerin gastronomi turizmi potansiyelini artırarak yerel mutfakları küresel ölçekte tanıtmaya fırsatı sunmaktadır.

Mobil mutfakların yükselişi sadece gastronomi turizmi ile sınırlı kalmayıp ekonomik, sosyal ve kültürel açılardan da önemli etkiler meydana getirmektedir. Ekonomik açıdan değerlendirildiğinde, sabit restoran işletmelerine kıyasla daha düşük maliyetlerle faaliyet gösterebilen mobil mutfaklar, girişimcilik fırsatlarını artırmakta ve yeni istihdam alanları oluşturarak küçük ölçekli işletmeleri desteklemektedir. Özellikle genç girişimciler, düşük yatırım maliyetleri sayesinde mobil mutfakları bir iş fırsatı olarak görmekte ve sektöre yenilikçi fikirlerle katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda, festivaller, etkinlikler ve turistik bölgelerde faaliyet gösteren yemek kamyonları, yerel ekonomiye canlılık kazandırarak şehirlerin turizm gelirlerini artırmaktadır. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'da büyük şehirlerde düzenlenen food truck festivalleri, hem yerel hem de uluslararası turistlerin ilgisini çekmekte ve turizm hareketliliğine katkıda bulunmaktadır.

Sosyal açıdan bakıldığında, mobil mutfaklar kentlerin kamusal yaşamına hareketlilik katarak sosyal etkileşimi güçlendirmektedir. Sokak yemeği kültürü, insanları açık alanlarda bir araya getirerek sosyalleşme imkanı sunmakta ve şehirlerin kültürel çeşitliliğini yansıtan bir buluşma noktası oluşturmaktadır. Yemek kamyonlarının samimi ve ulaşılabilir yapısı, farklı

toplumsal kesimler arasındaki etkileşimi artırarak gastronomi aracılığıyla topluluk ruhunu güçlendirmektedir. Özellikle, şehir merkezlerinde veya turistik bölgelerde konumlanan mobil mutfaklar, geleneksel restoranlara kıyasla daha esnek bir hizmet sunarak turistlerin ve yerel halkın yiyeceklere hızlı ve kolay erişimini sağlamaktadır. Bunun yanı sıra, kadın girişimciler için mobil mutfak işletmeciliği ekonomik bağımsızlık ve istihdam fırsatları yaratırken, gastronomi sektöründe kadınların daha fazla yer almasına da katkıda bulunmaktadır.

Mobil mutfakların en önemli etkilerinden biri de kültürel sürdürülebilirlik açısından sunduğu katkılardır. Sokak lezzetleri, bir kentin veya bölgenin mutfak kültürünün en otantik yansımalarından biri olarak kabul edilmektedir. Geleneksel yemeklerin mobil mutfaklarda sunulması, bu lezzetlerin korunmasına ve gelecek nesillere aktarılmasına yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda, mobil mutfaklar yerel mutfağı küresel ölçekte tanıtmada konusunda etkili bir araç olarak görülmektedir. Örneğin, Türk mutfağına özgü lezzetlerin mobil mutfaklar aracılığıyla farklı ülkelerde tanıtılması, Türkiye'nin gastronomi turizmi potansiyelini artırabilir ve mutfak kültürümüzün uluslararası alanda daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlayabilir.

Ancak, mobil mutfak sektörünün sağlıklı bir şekilde büyümesi ve sürdürülebilir olması için bazı zorlukların aşılması gerekmektedir. Bu alandaki en önemli kısıtlamalardan biri mevzuat eksiklikleri ve düzenleyici çerçevenin belirsizliğidir. Pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de mobil mutfak işletmeciliğine yönelik yasal düzenlemeler yeterince net değildir ve farklı belediyeler tarafından uygulanan kısıtlamalar, bu sektörde faaliyet gösteren işletmeler için zorluklar oluşturmaktadır. Özellikle ruhsatlandırma, hijyen standartları ve belirli bölgelerde çalışma izinleri gibi konularda yaşanan belirsizlikler, mobil mutfak girişimcileri için büyük bir engel teşkil etmektedir. Ayrıca, çevresel sürdürülebilirlik açısından da dikkat edilmesi gereken unsurlar bulunmaktadır. Yemek kamyonlarının karbon emisyonları, tek kullanımlık servis malzemeleri ve gıda atıkları gibi çevresel faktörler, sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde ele alınmalı ve çevre dostu uygulamalar teşvik edilmelidir. Yenilenebilir enerji kullanımı, geri dönüştürülebilir ambalaj malzemeleri ve gıda atıklarını azaltmaya yönelik stratejiler, bu sektörün uzun vadeli başarısını destekleyecektir.

Mobil mutfaklar gastronomi turizminin geleceğinde önemli bir yer edinmeye devam edecek ve mobil mutfak konsepti, küresel gastronomi sahnesinde giderek daha fazla kabul görecektir. Türkiye gibi köklü bir mutfak mirasına sahip ülkelerde, bu trendin güçlü bir şekilde gelişmesi için uygun altyapının oluşturulması, mevzuat düzenlemelerinin netleştirilmesi ve

girişimcilerin desteklenmesi gerekmektedir. Yerel yönetimlerin, gastronomi turizmini teşvik eden politikalar geliştirmesi ve mobil mutfak işletmeciliğini teşvik edecek teşvik mekanizmaları oluşturması, bu sektörün sağlıklı bir şekilde büyümesini sağlayacaktır. Ayrıca, hijyen standartlarının korunması ve çevresel sürdürülebilirlik kriterlerinin benimsenmesi, tüketicilerin güvenini artırarak mobil mutfakların uzun vadeli başarısını destekleyecektir. Gastronomi turizminin yükselen yıldızı olan mobil mutfaklar, hem geleneksel lezzetleri modern bir formatta sunarak mutfak kültürünü koruyacak hem de yenilikçi yaklaşımlarıyla turizm destinasyonlarının çekiciliğini artırarak sektöre yeni bir soluk getirecektir.

3.2. Öneriler

- **Politika ve Düzenleme Önerileri:** Yerel ve ulusal otoriteler, mobil mutfaklara yönelik açık, adil ve destekleyici politikalar geliştirmelidir. Özellikle büyükşehir belediyeleri, mobil mutfaklar için belirli izin bölgeleri tanımlayabilir, park alanları ve alt yapı (elektrik, su, atık) desteği sağlayabilir. Ruhsatlandırma süreçleri şeffaflaştırılarak kayıt dışı faaliyetlerin önüne geçilmeli; hijyen denetimleri düzenli yapılarak tüketici güveni korunmalıdır. Ayrıca, sabit restoranlar ile mobil işletmeler arasındaki olası rekabet çatışmalarını önlemek için tüm paydaşların görüşü alınarak dengeli düzenlemeler (örneğin mobil araçların belirli saatlerde faaliyet göstermesi gibi) getirilmelidir.
- **Eğitim ve Farkındalık:** Mobil mutfak işletmecilerine yönelik hijyen, gıda güvenliği, işletme yönetimi ve sürdürülebilirlik konularında eğitim programları düzenlenmelidir. Bu sayede sektör genelinde bir kalite standardı oluşacak ve olumsuz örneklerin tüm sektöre zarar vermesi engellenecektir. Aynı zamanda tüketicilere yönelik farkındalık çalışmaları yapılarak sokak lezzetleri konusunda doğru bilgilendirme sağlanabilir. Örneğin, belediyeler veya turizm ofisleri aracılığıyla onaylı mobil mutfakların listesi yayınlanabilir ya da sokak yemeğinin kültürel değeri üzerine tanıtımlar yapılabilir.
- **Sürdürülebilir Uygulamalar:** Mobil mutfak sektöründe çevre dostu uygulamaların teşvik edilmesi önerilir. Yeşil mobil mutfak sertifikası gibi bir uygulama ile geri dönüştürülebilir malzeme kullanan, atık yönetimine özen gösteren, enerji tasarrufu yapan işletmeler ödüllendirilebilir. Bu hem işletmelerin marka değerini yükseltecek hem de destinasyonun sürdürülebilir turizm imajına katkı sunacaktır. Ayrıca, gıda artıklarının israfını önlemek için mobil mutfaklar ile gıda bankaları arasında işbirlikleri kurulabilir; gün sonunda satılmayan ürünlerin ihtiyaç sahiplerine ulaşması sağlanabilir.

- İşbirlikleri ve Ağ Oluşturma: Mobil mutfak işletmecileri arasında iletişim ve işbirliği platformları oluşturulmalıdır. Bir Food Truck Derneği veya kooperatifi kurulması, ortak sorunlara birlikte çözüm arama ve menfaatleri savunma noktasında etkili olabilir. Ortak satın alma ile maliyet düşürme, birlikte festival organize etme, hatta birbirlerinin bölgelerine konuk olarak gitme gibi iş modelleri geliştirilebilir. Destinasyon bazında bakılırsa, şehirlerin turizm organizasyonları mobil mutfakları gastronomi rotalarına entegre edebilir. Örneğin, “İstanbul Mobil Mutfak Turu” gibi tematik turlar hazırlanarak turistlerin popüler yemek kamyonlarını rehber eşliğinde gezmesi sağlanabilir.
- Ar-Ge ve İnovasyon: Sektörde inovasyonu teşvik etmek üzere kuluçka merkezleri veya yarışmalar düzenlenebilir. Yeni mobil mutfak konseptleri (örneğin vegan mutfak, glutensiz mutfak, deneysel füzyonlar) desteklenerek ürün çeşitliliği artırılmalıdır. Teknoloji kullanımı da önemlidir; mobil uygulamalar, online sipariş sistemleri, nakitsiz ödeme kolaylığı gibi yenilikler mobil mutfak deneyimini hem işletmeci hem müşteri için geliştirecektir.
- Gastronomi turizmi ve mobil mutfaklar konusunda akademik araştırmaların artırılması, sektörün bilimsel verilerle desteklenmesine yardımcı olacaktır. Özellikle Türkiye ölçeğinde mobil mutfakların turist memnuniyetine etkisi, ekonomik performansı, istihdama katkısı, bölgesel kalkınmaya etkileri gibi konularda nicel ve nitel çalışmalar yapılması önerilir. Bu sayede politika yapıcılara ve yatırımcılara yol gösterecek veriler elde edilebilir.

Mobil mutfak trendi, doğru yönetildiği takdirde gastronomi turizmine uzun vadede değer katacak bir yenilik olarak görülmektedir. Geleneksel ile modern buluşturan mobil mutfaklar, turistlere unutulmaz damak deneyimleri sunarken yerel ekonomilere de canlılık getirmektedir. Bu makalede ele alınan kavramsal çerçeve, tarihçe, trendler, etkiler, sürdürülebilirlik boyutu ve zorluklar, mobil mutfakların çok yönlü bir incelemesini ortaya koymuştur. Elde edilen bilgiler ışığında, mobil mutfakların başarılı olabilmesi için çok paydaşlı bir yaklaşım gerektiği anlaşılmaktadır: Kamu otoriteleri uygun zemin hazırlamalı, işletmeciler kalite ve yenilikten ödün vermemeli, tüketiciler de bu kültürü sahiplenmelidir. Böylelikle mobil mutfaklarla gastronomi turizmine kazandırılan yeni soluk, hem bugünün gezginlerine hem de geleceğin nesillerine lezzet dolu anılar ve sürdürülebilir bir kültürel miras bırakacaktır.

Kaynakça

- @gastrovan_. (2023, Ekim 17). Mersin Büyükşehir belediyesi yapmış olduğunuz balık karavanımız denizden topladıkları güzellikleri, insanlara sunmak için yollarda. Instagram. https://www.instagram.com/gastrovan_/?hl=tr (Görsel 1)
- @gastrovan_. (2024, Aralık 16). Ve Izgaravan Sizlerle. Instagram. https://www.instagram.com/gastrovan_/?hl=tr (Görsel 2)
- Akarçay, E. (2023). Anadolu Mutfağı Güncesi: 6 Şubat Depremleri Sonrası Hatay-Belen'de Kurulan Sahra Mutfağına İlişkin Otoetnografik Değerlendirme. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 26(2), 45-63.
- Altunbağ, E. (2020). *Türkiye'de Yazılı Medyada Sokak Lezzetleri* (Master's thesis, Anadolu University (Turkey))
- Ballı, E. (2016). Gastronomi Turizmi Açısından Adana Sokak Lezzetleri. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4(Special issue 1), 3-17.
- Corvo, P. (2014). Food trucks in the USA: Sustainability, young entrepreneurship, and urban revitalization. In *Street Food* (pp. 133-145). Routledge.
- Dursun, F. A Conceptual Study on the Role of Street Food in Gastronomic Tourism. *Journal of Hospitality and Tourism Issues*, 6(2), 195-213.
- Düzlüoğlu, D., & Sarper, F. (2021). Yemek kamyonları (Food-Truck) akımının bilinirlik ve tercih edilme durumu üzerine bir çalışma. In Y. Hız (Ed.), *Sosyal ve Beşerî Bilimlerde Araştırma ve Değerlendirmeler-II* (pp. 43-60). Ankara: Gece Kitaplığı. Erişim Tarihi, 10.03.2025.
- <https://www.thefoodtruckhub.com/post/sustainability-in-mobile-catering-how-food-trucks-are-going-green#:~:text=Green%20www,-to%20cut%20waste%20and%20emissions>. Erişim Tarihi, 10.03.2025
- İğdır, E. (2020). Gastronomi turizmi kapsamında sokak lezzetlerinin yeri ve gastronomik bir ürün olarak değerlendirilmesi. *Journal of tourism research institute*, 1(2), 101-110.
- Kaufman, T., ve Severt, D. (2023). An exploration study of high and low visitation food truck consumers. *Journal of Travel, Tourism and Recreation*, 3(1), 1-X. <https://doi.org/10.22259/2642-908X.0301001>
- Kowalczyk, A., ve Kubal-Czerwińska, M. (2020). Street food and food trucks: Old and new trends in urban gastronomy. *Gastronomy and Urban Space: Changes and Challenges in Geographical Perspective*, 309-327.
- Kwek, A., ve Lee, D. (2020). Tourists' perceptions of food trucks in Asia: a Hong Kong case study. Routledge.
- Polat, D. D., ve Gezen, A. (2017). Gastronomide sokak yiyecekleri ve satıcıları: Teorik bir çalışma. *Journal of Tourism ve Gastronomy Studies*, 5(Special Issue 2), 117-124.

Sosyal Bilimlerde Kuram, Araştırma ve Tartışmalar - 2

Editörler:

Kürşad Özkaynar • Mehmet Mecek

 ÖZGÜR
YAYINLARI

ISBN 978-625-5958-71-6

9 786255 958716